

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANASANAT DALI
MÜZECİLİK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MÜZE METİNLERİNDE ÇOKDİLLİLİK:
TÜRKİYE'DEN ÜÇ KENT MÜZESİ İNCELEMESİ

ŞERİFE SİNEM ÇELİK
19714001

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. KEREM KARAOSMANOĞLU

2023

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANASANAT DALI
MÜZECİLİK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MÜZE METİNLERİNDE ÇOKDİLLİLİK:
TÜRKİYE'DEN ÜÇ KENT MÜZESİ İNCELEMESİ**

**ŞERİFE SİNEM ÇELİK
19714001
ORCID NO: 0000-0002-3057-2590**

**TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. KEREM KARAOSMANOĞLU**

MAYIS 2023

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANASANAT DALI
MÜZECİLİK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MÜZE METİNLERİNDE ÇOKDİLLİLİK:
TÜRKİYE'DEN ÜÇ KENT MÜZESİ İNCELEMESİ**

**ŞERİFE SİNEM ÇELİK
19714001**

Tezin Savunulduğu Tarih:12.05.2023

Tez Oy Birliği ile Başarılı Bulunmuştur

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Kerem Karaosmanoğlu
Jüri Üyeleri : Doç.Dr. Kadriye Tezcan Akmehmet
Jüri Üyeleri : Doç.Dr. Nezahat Hanzade Uralman

MAYIS 2023

ÖZET

MÜZE METİNLERİNDE ÇOKDİLLİLİK: TÜRKİYE'DEN ÜÇ KENT MÜZESİ İNCELEMESİ

21. yüzyılda müzelerden sahip oldukları koleksiyonlarını daha kapsayıcı, kültürel çeşitliliğe vurgu yapan ve katılımcı bir yaklaşımla çeşitli sergileme yöntemleri geliştirerek yeniden yorumlamaları beklenmektedir. Müzelerde kapsayıcı bakış açısının temel ilkelerinden birisi kültürel farklılıkların görünürlüğüne ve temsiliyetine önem verilmesidir. Birden fazla kültüre ait olan koleksiyonlar aynı zamanda kültürlerin ait oldukları birden fazla dile de ev sahipliği yapmaktadır. Bu koleksiyonlara yönelik müzebilim alanındaki çalışmalar çokkültürlülük anlayışının doğal bir sonucu olarak çokdillilik vizyonunu da öne çıkarmaktadır. Ancak kavrama yönelik müzebilim alanında çok az çalışmaya rastlanmaktadır.

Çokdillilik(*multilingualism*) kavramı farklı açılardan ele alınsa da araştırmada çokdillilik kavramı; Türkiye’de resmi dil olan Türkçe dışındaki dillerden birine veya daha fazlasına sahip topluluklara ait ve topluluklarla ilişkili koleksiyon nesnelerinde yer alan diller ve koleksiyonlara ait müze sergi metinlerinde temsil edilen diller açısından ele alınmıştır. Bu bağlamda araştırmada Türkiye’de yaşayan farklı kültürel topluluklara ait dillerin; kent müzeleri sosyal yaşam temalarına ait süresiz koleksiyonlarında kültürel çeşitlilik, kapsayıcılık ve katılımcılık yaklaşımı ile müze sergi metinlerindeki temsiliyetlerinin ve kapsayıcı metin üretim yöntemlerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla Türkiye’de yer alan üç kent müzesi olan İstanbul Adalar Müzesi, Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi müzelerinin süresiz sergilerinde yer alan farklı kültürlere ait çokdilli nesneler ve nesnelerle ilişkili müze metinleri olan “Sergi Reklam Metinleri”, “Sergi Başlığı”, “Sergi Salonu İsim ve Numarası”, “Giriş Metni”, “Bölüm, Odak ve Şematik Metni”, “Nesne Etiketi” ve dijital uygulamalar gibi “Ek Materyaller” olan müze metinlerinde, koleksiyonla ilişkili kültürlere ait toplulukların dillerinin metinlerde temsiliyeti ve kapsayıcı metinlerin oluşum süreçleri incelenmiştir. İncelenen örneklerde çokkültürlü ve çokdilli kültürel miras öğelerinin yer aldığı ancak özel müzeler olan kent müzelerinde koleksiyonların çokdilliliğine özel bir vurgunun yapılmadığı ve kapsayıcı müze metinlerinin üretim yöntemlerinin açıklandığı resmi bir koleksiyon yönetim politikası tespit edilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Kapsayıcılık, Çokdillilik, Çokdilli Müze Metinleri, Çokkültürlülük, Kent Müzeleri

ABSTRACT

MULTILINGUALISM IN MUSEUM TEXTS: AN ANALYSIS OF THREE CITY MUSEUMS FROM TURKEY

In the 21st century, museums are expected to reinterpret their collections by developing various exhibition methods with a more inclusive, cultural diversity and participatory approach. One of the basic principles of the inclusive perspective in museums is to attach importance to the visibility and representation of cultural differences. Collections belonging to more than one culture also host more than one language to which the cultures belong. Studies in the field of museology for these collections also highlight the vision of multilingualism as a natural consequence of the understanding of multiculturalism. However, there are very few studies on the concept of museology.

Although the concept of multilingualism is handled from different perspectives, the concept of multilingualism in the research; The languages in the collection objects belonging to and associated with communities that have one or more languages other than Turkish, which is the official language in Turkey, and the languages represented in the museum exhibition texts of the collections are discussed. In this context, in the research, languages belonging to different cultural communities living in Turkey; In this study, it is aimed to determine the cultural diversity, inclusiveness and participation approach in the indefinite collections of the social life themes of the city museums and their representation in the museum exhibition texts and inclusive text production methods. For this aim, multilingual objects from different cultures and museum texts, which are “Branding Title”, “Exhibitor Title/Gallery Name and Number”, “Introductory Statement”, “Section, Focus and Diagrammatic Texts”, “Object Labels”, “Supplementary Materials”, related to collection objects in the indefinite exhibitions of Istanbul Islands Museum, Sakıp Sabancı Mardin City Museum and Ayvalık Küçükköy City Museum museums, which are three city museums in Turkey, were analyzed and the production processes of the texts were examined. In the samples examined, an official collection management policy has not been determined in which multicultural and multilingual cultural heritage elements are included, but in the city museums, which are private museums, a special emphasis is not made on the multilingualism of the collections and the production methods of inclusive museum texts are explained.

Keywords: Inclusiveness, Multilingualism, Multilingual Museum Texts, Multiculturalism, City Museums

ÖN SÖZ

Sosyoloji eğitimim boyunca zihnimi kurcalayan sanat ve toplum ilişkisine dair sorular uzun yıllar ve yollar sonunda beni Yıldız Teknik Üniversitesi Müzecilik Yüksek Lisans Programı ile buluşturdu. Toplumların doğaya benzer şekilde göz alıcı çeşitliliği ve bu çeşitliliğin ifade biçimleri ve temsiliyeti her zaman ilgimi çeken bir çalışma/çatışma alanı olmuştur. Müzeler bugün kapsayıcı, çoksesli ve katılımcı yaklaşımları benimseyerek koleksiyonlarını tek yazarlı ve tek dilli anlatımdan çoğul anlatımları ve farklı bakış açılarını benimseyen anlayışla yeniden yorumlamaktadırlar. İfadelerin ve dillerin çeşitliliği açısından zengin olan Türkiye’de kent müzelerinin de koleksiyonlarının kültürel çeşitliliğini ortaya çıkartmasında bu tür çalışmaların ilham verici olmasını umut ediyorum.

Çalışmamı nihayete erdirmemde yolumu aydınlatan, bana benden çok inanan değerli Hocam Doç. Dr. Kerem Karaosmanoğlu başta olmak üzere, danışmanlığı ve yol göstericiliği için Doç Dr. N. Hanzade Uralman Hocam’a, keyifle geçen eğitim sürecim boyunca merakla sorduğum binlerce soruya sabır ve bilgelikle yanıt veren ve değerli Hocam Doç. Dr. Kadriye Tezcan Akmeahmet, değerli Hocam Prof. Dr. Seza Sinanlar Uslu’ya ve müzecilik mesleğinin inceliklerini nakış gibiilmek ilmek öğretene değerli ustam, Hocam Prof. Dr. Nevra Ertürk’e, kurulduğu günden bugüne büyük bir aile olan Yıldız Teknik Üniversitesi Müzecilik Programı’na değer katan ve bizlere bıraktıkları akademik miras için tüm Hocalar ve öğrencilerine, başından sonuna dayanışma ve dostlukla yanımda olan sınıf arkadaşlarıma, yaşadığım zorluklarda her daim yanımda olacaklarından emin olduğum biricik aileme ve uzak coğrafyalardan her zaman yardımına koşan ismini sayamadığım dostlarıma sonsuz teşekkürler.

Şerife Sinem ÇELİK

Mayıs, 2023; İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLOLAR LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	8
1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	9
1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	11
2. ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK VE ÇOKDİLLİLİK	12
2.1. Dil Araştırmaları ve Kültürel Çalışmalara Katkısı.....	12
2.2. Çokkültürlülük ve Çokdillilik	19
2.3. Çokkültürlülüğe Eleştiriler.....	28
2.4. Türkiye’de Çokkültürlülük ve Çokdillilik	29
2.5. Türkiye’de Kültür Kurumları için Çokdillilik ve Kapsayıcılık Uygulamaları	34
3. KENT MÜZELERİ ve ÇOKDİLLİLİK	41
3.1. Müzeler ve Kapsayıcılık	41
3.2. Kent Müzeleri.....	47
3.3. Geleneksel Bilginin Korunmasında Toplumsal Hafıza Mekânı Olarak Kent Müzeleri	52
4. MÜZE METİNLERİ	55
4.1. Müze Metinleri ve Türleri	55
4.2. Müzelerde Kapsayıcı bir Yöntem Olarak Müze Metinlerinde Çokkültürlü ve Çokdillilik Yaklaşımı ve Bilgi Yönetimi	62
4.3. Müze Metinlerinde Çokkültürlülük ve Çokdillilik Yaklaşımı	70
4.4. Dünyada ve Türkiye’de Müze Metni Uygulamaları	75
4.4.1. Dünyada Müze Metinleri Uygulamaları	75
4.4.2. Türkiye’de Müze Metni Uygulamaları	77
5. ARAŞTIRMA: TÜRKİYE’DEN ÜÇ KENT MÜZESİ İNCELEMESİ.....	80
5.1. Araştırmanın Gerekçesi.....	80
5.2. Araştırmanın Amacı ve Hedefleri	81

5.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	82
5.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	83
5.5. Araştırmanın Yöntemi.....	84
5.6. Veri Toplama ve Analiz	85
5.7. Bulgular ve Tartışma.....	86
5.7.1. İstanbul Adalar Müzesi	86
5.7.2. Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Dilek Sabancı Sanat Galerisi...	108
5.7.3. Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi.....	124
5.8. Genel Değerlendirme	137
6. SONUÇ.....	144
KAYNAKÇA	149
EKLER.....	164
EK. 1	164
EK. 2	166
EK. 3	167

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Yaşayan ve Tehlike Altındaki Dillerin UNESCO'ya göre Nesillerarası Aktarım Dereceleri.....	33
Tablo 2: ICOM Uluslararası Müzeler Günü Temaları	36
Tablo 3.: Dil ve Tasarım Arasındaki Göstergelerarasılık	61
Tablo 4.: Adalı Yayınları Tarafından Hazırlanmış Adalar Müzesi Yayın Listesi	92
Tablo 5. Kent Müzeleri Müze Metinleri Dilleri Listesi	142

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.: Adalar Müzesi'ne ait Reklam Metni.....	94
Şekil 2: Adalar Müzesi Adalar'ın Kronolojisi Başlıklı Bölüme ait Şematik Metin ..	95
Şekil 3.: Adalar'ın Kronolojisi Başlıklı Bölüme ait Şematik Metin Örneği Detay ...	96
Şekil 4.: Adalar Müzesi Eğitim Başlıklı Bölüme ait Büyükkada Aya Dimitri İlkokulu Öğrencileri 'ne ait Grekçe Liste Odak Metni.....	97
Şekil 5.: Adalar Müzesi Eğitim Başlıklı Bölüme ait Büyükkada Aya Dimitri İlkokulu Öğrencileri'ne ait Grekçe Liste Nesne Etiketi	97
Şekil 6.: Adalar Müzesi Eğlence Başlıklı Bölüme ait Sinema Gösterisi İlanı Odak Metni	98
Şekil 7.: Adalar Müzesi Eğlence Başlıklı Bölüme ait Sinema Gösterisi İlanı Nesne Etiketi.....	98
Şekil 8.: İstanbul Adalar Müzesi Koleksiyonu'na ait Piyade Kayığı Maketi	99
Şekil 9.: İstanbul Adalar Müzesi Koleksiyonu Piyade Kayığı Nesne Etiketi	100
Şekil 10.: İstanbul Adalar Müzesi Koleksiyonu'na ait Tanımsız Belgeler.....	101
Şekil 11.: İstanbul Adalar Müzesi Koleksiyonu'na ait Parohet ve Tevrat Ruloları .	103
Şekil 12.: İstanbul Adalar Müzesi Koleksiyonu'na ait Tevrat Ruloları'na ait Ets/Çubuk ve Keter/Taç Detay Görseli.....	104
Şekil 13: İstanbul Adalar Müzesi Koleksiyonu'na ait Etkileşimli Uygulama Bölümü Metni	105
Şekil 14.: Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi Mardin Sözcüğü Etimolojisi Hakkında Giriş Metni	112
Şekil 15: Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi El Yazması Kuran-ı Kerim	113
Şekil 16: Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi Mezar Taşları Koleksiyonuna ait Müslüman, Ermeni ve Süryani Mezar Taşları	114
Şekil 17: Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi Mezar Taşları Koleksiyonuna ait Müslüman Mezar Taşı Nesne Etiketi	115
Şekil 18.: Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi Koleksiyonuna ait Hristiyanlık İnancına ait Nesne Grubu Genel Görünüm	116
Şekil 19.: Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi Koleksiyonuna ait İkon.....	116
Şekil 20 : Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi Koleksiyonuna ait İkon Nesne Etiketi	117
Şekil 21.: Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi Koleksiyonu Mor Stefanos Kilisesi'ne ait İsa Tasviri.....	118

Şekil 22.: Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi Koleksiyonu Mor Stefanos Kilisesi'ne ait İsa Tasviri Nesne Etiketi	118
Şekil 23: Mardin'de Ulaşım ile İlgili Bölüme ait Odak Metin Görseli	119
Şekil 24:Mardin'de Ulaşım ile İlgili Bölüm Görsellerine ait Odak Metin	120
Şekil 25: Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi Binası Dış Görünüm	126
Şekil 26.: Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi Koleksiyonuna ait Osmanlı Dönemine ait Mezar Taşı.....	127
Şekil 27.: Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi Koleksiyonuna ait Rumca Tuğlalar	128
Şekil 28.: Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi Koleksiyonuna ait Rumca Tuğlalar ile İlgili Giriş Metni	129
Şekil 29.: Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi Koleksiyonuna ait Çokdillilik ile İlgili Bölüm Metni	130
Şekil 30.: Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi Koleksiyonuna ait Sözlü Tarih ile İlgili Metin Detayı.....	130
Şekil 31 Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi Koleksiyonuna ait Cepken	131
Şekil 32 Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi Koleksiyonuna ait Cepken Nesne Etiketi	132
Şekil 33 Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi Koleksiyonuna ait Özel Günler Odak Metni	132
Şekil 34.: Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi Koleksiyonuna ait Odak Metni	133
Şekil 35.: Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi Koleksiyonuna ait Taş ve Toprak Nesne Etiketi	134
Şekil 36.: Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi Koleksiyonuna ait Taş ve Toprak	135

KISALTMALAR

AAM	: American Alliance of Museum (Amerika Müzeler Birliği)
APIKAM	: Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi
AYTUGEB	: Ayvalık Turizm Geliştirme Birliği
CAMOC	: International Committee for the Collections and Activities of Museums Of Cities (Kent Müzeleri Aktiviteleri ve Koleksiyonlar Uluslararası Komitesi)
ÇEKÜL	: Çevre ve Kùltürü Koruma Vakfı
CurCom	: Amerika Müzeler Birliği Kùratörler Komitesi
ICOM	: The International Council of Museums (Uluslararası Müzeler Konseyi)
ICEE	: ICOM International Committee for Exhibitions and Exchange (Uluslararası Sergi ve Değişim Komitesi)
İKSV	: İstanbul Kùltür ve Sanat Vakfı
NEMO	: The Network of European Museum Organisations (Avrupa Müze Organizasyonlar Ağı)
TKB	: Tarihi Kentler Birliği
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	: The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kùltür Kurumu)
UTMK	: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu)
WIPO	: World Intellectual Property Organization (Dünya Fikri Mùlkiyet Örgütü)

1. GİRİŞ

Küreselleşme, iklim değişikliğine bağlı gıda yetersizlikleri ve ekonomik yetersizlikler, salgın hastalıklar, Suriye ve Rusya’da yaşanan savaşlar gibi sıcak gelişmeler neticesinde çok büyük bir hızda yayılım alanı genişleyen toplumsal hareketlilik ve göç dalgaları ile karşılaşan kentler, farklı coğrafyalardan gelen yeni sakinleri ile aynı zamanda kültürel çeşitliliğin büyük ölçüde arttığı mekanlara dönüşmektedirler. Çağın getirdiği çokkültürlü ve çokdilli toplum yapısı beraberinde yeni çatışma alanları yaratarak buna karşı devletlerin “çokkültürlülük” ve “kültürlerarasılık” gibi yeni politika modellerini gündeme taşımıştır. Dünyada bu anlamda bir arada yaşamanın ve melezleşmenin getirdiği yeni politik tartışmalar en güvenilir kültür kurumları olarak anılan müzeleri de etkilemektedir. Avrupa ve Amerika kıtaları başta olmak üzere dünyada örnek müzeler, yeni gelişen toplumsal süreçlere yönelik çokkültürlü, kapsayıcı ve çokdilliliği içeren koleksiyon politikaları ve yeni sergileme yöntemleri geliştirmektedirler. Bu doğrultuda UNESCO, ICOM, AAM gibi çatı kurumlar yayınladıkları bildiriler, kılavuzlar ve tavsiye niteliğindeki raporlar gibi uluslararası metinlerle, yerel müzelere bir ölçek oluşturmaktadırlar.

Avrupa Konseyi’nin 2000 yılında yayınladığı Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Kültürel Çeşitlilik Bildirgesi ve UNESCO’nun 2001 yılında yayınladığı Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesi bu anlamla kültürel çeşitlilik ilkesinin müzelerde yer almasının önünü açmıştır. Bildirgenin 5. ve 6. Maddeleri ile ilk kez “Kültürel Hak” ve “Kültürel Çeşitliliğe Herkesin Erişimi” gibi başlıklara odaklanılmıştır. 2005 yılında ise Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu ile birlikte Kültür 2000 programını kabul etmiştir. 2005’te Kültürel İfadelerin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesini imzalanması ile ilk defa kültürel ifadelerin yok olma veya ciddi düzeyde değer kaybetme tehdidiyle karşı karşıya olduğu bildirilmiş ve kültürel ifadelerin değer görmeleri, korunmaları ve geliştirilmeleri konusunda çağrı yapılmıştır (UNESCO, [05.09.2022.]).

Türkiye’de UNESCO Türkiye Millî Komisyonu (UTMK), Yönetim Kurulu’nun 9 Ekim 2007 tarihli kararı ile Kültürel İfadelerin Çeşitliliği İhtisas Komitesi kurulmuştur. İlgili kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları temsilcileri ile akademisyenleri kültürel ifadelerin çeşitliliği hususu etrafında bir araya getiren Komite, bu tarihten itibaren çalışmalarını sürdürmekte ve Sözleşme’nin Hükûmetler arası Komite toplantılarını yerinde takip etmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin 1 Mart 2017 tarihli 76. birleşiminin altıncı oturumunda, Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı (1/372) ve ilgili Dışişleri Komisyonu Raporu (S. Sayısı 77) gündemin 44. sırasında görüşülmüş ve oybirliğiyle kabul edilmiştir. Anılan kanun, 25 Mart 2017 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmıştır. 3 Temmuz 2017 tarih ve 2017/10537 karar sayısıyla Bakanlar Kurulunca onaylanan Kanun Tasarısı’nı müteakiben, Dışişleri Bakanlığımızın yürüttüğü süreç ile 2 Kasım 2017 tarihi itibarıyla Sözleşme’ye resmen Taraf Devlet olma takvimi başlatılmış olup, 2 Şubat 2018 tarihinde taraf olma süreci tamamlanmıştır (UTMK, [22.09.2022]).

ICOM tarafından son olarak belirlenen müze tanımına göre Müze, “halka açık”, “erişilebilir”, “kapsayıcı”, “çeşitliliği ve sürdürülebilirliği teşvik eden”, “toplulukların katılımıyla çalışan” ve “iletişim kuran” kültür kurumları olarak ifade edilmektedirler (ICOM [20.09. 2019]). ICOM ve AAM 'in şimdiye kadar yayınladığı erişim ve kapsayıcılıkla ilgili raporlarda kültürel ifadelerin çeşitliliği konusu kapsamında dil vurgusuna ve çokdillilik meselesine yönelik özel bir çalışma yer almamakla birlikte 2020 yılından itibaren artan bir hızda dünyada müzeler koleksiyon yönetimi politikalarında dil vurgusuna daha çok yer vermeye başlamışlardır. Uluslararası anlamda “*Museums for The International Decade of Indigenous Languages*” (ICOM, [11.12.2022]); ve “*American Alliance of Museums 2022-2025 Strategic Framework*” (AAM,[10.05.2023]) gibi kurumlar bir takım rapor ve stratejik planlar yayınlayarak esnek ve özerk bir yöntem ile çeşitli faaliyetler gerçekleştirmektedirler. Çokdillilik ile ilgili dünyada müzecilik alanında öncü olan Londra Müzesi, V&A Müzesi gibi müzelerin kapsayıcılık ilkesi altında iç hukuki metinler yayınlama faaliyetlerinin dışında çeşitli ülkelerde müze ve çokdillilik konusunu merkeze alan yeni müze türleri arasında sayılabilecek dil müzelerinin de kurulduğu görülmektedir (The National Museum of Language [15.04.2023]; Canadian Language Museum [15.06.2023]; Mundolingua [15.04.2023]. vb.). 2016-2018 yılları

arasında Amerika merkezli dil müzeleri birliği kurularak dil müzeleri dil alanında çeşitli çalışmalarını birlikte yürütmektedirler (International Network of Language Museums [25.11.2022]).

Henüz dil müzesi yer almayan Türkiye’de bu anlamda kent müzeleri sahip oldukları koleksiyonlar açısından büyük bir potansiyel taşımaktadırlar. Hedeflerinden biri, bir kentte yaşayan farklı etnik, dinsel, kültürel ve toplumsal gruplar arasında karşılıklı anlayış, karşılıklı saygı ve ortak yaşam kültürünü güçlendirmek olan kent müzeleri, müze türleri içerisinde kültürel çeşitlilik ve kapsayıcılık konusunda öne çıkan kültür kurumlarıdır. Aynı zamanda çokkültürlü ve çokdilli izleyici kitlesine de sahip kent müzeleri, kentte yaşayan kültürel toplulukların temsiliyetine yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesine oldukça elverişli alanlardır. Farklı kültürlere ait diller ve bu dillere ait anlamların keşfedilerek kültürlerarası iletişimin güçlenmesi, kültürel topluluklara ait tehlike altındaki dillerin ve bu dillere bağlı kültürel ifadelerin, anlamların temsil edilmesi ve korunması konusunda kapsayıcı bir bakışla faaliyetler yürütmelidir.

Kent müzelerine müzecilik literatürü açısından bakıldığında hem koleksiyonları hem de sergileme yöntemleri açısından birçok araştırmaya konu oldukları görülmektedir (Bilgiç,2019; Çalış,2020; Özdemir,2019; Sevüktekin,2019; Özkan,2011; Çakıroğlu,2019; Sarımurat,2022). Ancak kültürel çeşitliliğin doğal bir unsuru olan çokdilli kent yaşamının vazgeçilmez bir parçası olan kültürel gruplara ait koleksiyonların sahip oldukları kültürel anlamların ve kültürel belleğin korunmasındaki rolünü ortaya çıkartma, çokdilli müze metinlerinin önemi ve tehlike altındaki diller hakkında farkındalık yaratma bakımından analiz edildikleri Türkiye’de yayınlanmış herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

İmparatorluk geleneğinin doğal sonucu olarak çokkültürlü ve güncel sosyo-politik gelişmelerin ışığında bir göç yolu haline gelen Türkiye’de, kültür sanat kurumlarının başında gelen kent müzelerinin, imzalanan sözleşmelerde yer alan kültürel çeşitlilik ve kapsayıcılık ilkeleri doğrultusunda müze koleksiyonlarının çokdilliliği konusunda müze metinleri aracılığıyla araştırılması önem arz etmektedir. Araştırmanın, müzelerin yer aldığı kentlerde yaşayan ve tehlike altında olan dillere yönelik farkındalık yaratması ve temsiliyetine katkı sağlamasında kent müzelerinin çokdillilik yaklaşımı doğrultusunda gerçekleştirecekleri çalışmalardaki rolünün ortaya

çıkartılması ve bu konuda herhangi bir çalışmanın olmaması bakımında müzecilik literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Literatür taramasında koleksiyonlarındaki nesnelerin sergileme yöntemlerinden birisi olan müze metinleri, ilk olarak müzelerin eğitim işlevlerine yönelik Cameron (1972), Greenhill (1992), Coxall (1995) ve Sefati (1996) vb. çalışmalara konu olmuştur. (Cameron , 1972, Greenhill , 1992, Coxall,1995 ve Sefati, 1996) Bu çalışmalarda müzelerde kullanılan metinlerin eğitim materyali olarak yahut içerdikleri bilgilerin doğruluğu açısından analiz edilerek incelendiği tespit edilmiştir. İletişim çalışmalarının önem kazanması ile birlikte müze metinlerinin 1990’larda engellilik tartışmalarına Sandell (1988) konu olduğu ve erişilebilir müze kavramı etrafında Koliou (1997) ve Ravelli (1996) ele alındıkları görülmektedir. Müze metinleri tipografik öğeler olarak grafik tasarımının bir parçasını oluşturduğu düşünülen ve bu açısından ele alınan çalışmalara da Bitgood (1991), Oruçoglu (1999) ve De Lourdes Parreiras Horta (1992) konu olmuştur. 2000’li yıllarda ise müze metinleri kültürel çeşitlilik, azınlıklar, kimlik ve kadın hakları gibi hak temelli yaklaşımlarla ele alınan çalışmalara Galla (2013), Karadeniz & Onur, (2015), Karadeniz (2018), Qazvini & Hessami (2018), Sevüktekin & Akmehmet (2019) ve Witcomb (2007) konu olmuşlardır. Ayrıca müze metinlerinin kolonizasyon tartışmaları ve dijitalleşme başlıklarında yoğunlaşan çalışmalara da Bennett (2004), Zingale (2013), Cha (2018), Monagle (2017) konu oldukları görülmektedir.

Müze metinlerinin dil açısından analiz edildiği çalışmalar da mevcuttur ancak bu çalışmalar; metinlerde kullanılan gramer, sözcük sayısı, harflerin büyüklüğü gibi grafik tasarım alanına Serrell (1996), dilin yapısal özellikleri ve söyleme ilişkin göstergebilimsel analizlere Ravelli (2007), dilin evrimsel süreçlerini ele alan Lazzeretti (2016) gibi farklı noktalar işaret etmektedirler. Müze metinleri çokkültürlü ve çokdilli topluluklara ait koleksiyonların, kültürel bilgisinin taşıyıcısı olarak dillerin temsiliyeti ve yorumlanması açısından dilbilimde Liao (2018) ve çeviribilimde Manfredi’nin (2021) gerçekleştirdikleri türden çalışmalara konu olmuşlardır.

Bu araştırmada Türkiye’de yaşayan farklı kültürel topluluklara ait dillerin; kent müzeleri sosyal yaşam temalarına ait süresiz koleksiyonlarında kültürel çeşitlilik, kapsayıcılık ve katılımcılık yaklaşımı ile müze sergi metinlerindeki temsiliyetleri ve kapsayıcı metin üretim yöntemlerinin tespit edilmesi amacıyla; Türkiye’de yer alan üç kent müzesi olan İstanbul Adalar Müzesi, Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve

Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi müzelerinin süresiz sergilerinde yer alan farklı kültürlere ait çokdilli nesneler ve nesnelerle ilişkili müze metinleri olan “Sergi Reklam Metinleri”, “Sergi Başlığı”, “Sergi Salonu İsim ve Numarası”, “Giriş Metni”, “Bölüm, Odak ve Şematik Metni”, “Nesne Etiketi” ve dijital uygulamalar gibi “Ek Materyaller” analiz edilmiş ve kültürel tortu oluşturdıkları kent mekanlarının temsilcileri olarak ele alınabilecek İstanbul Adalar Müzesi, Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi kent müzelerinin metin üretim sürecindeki kapsayıcı ve katılımcı yöntemleri analiz edilmiştir. Araştırmada şu araştırma sorularına ve alt sorularına yanıt aranmıştır:

1. Adalar Müzesi, Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi müze metinlerinin içeriklerinde kapsayıcı müzecilik anlayışına bağlı çokkültürlülük ve çokdillilik yaklaşımı dikkate alınmış mıdır?

1.a. Müze sergi metin içeriklerinde müzenin yer aldığı kentte konuşulan dillere yer verilmekte midir?

1.b. Müze sergi metin içeriklerinde müzeye ait koleksiyon nesnesi/belgesi üzerinde yer alan diller hakkında bilgi yer almakta mıdır?

2. Müze metinlerinin oluşturulmasında kapsayıcı bir yöntem uygulanmakta mıdır?

2.a. Müze metinlerinin oluşturulmasında koleksiyon nesnesinin/belgesinin ve nesne/belge ile ilişkili kültürel topluluklara ait dilin kullanıcılarının katılımı sağlanmakta mıdır?

2.b. Müze metinlerinin üretim süreçlerinde koleksiyon nesnelerinin ait olduğu dillere sahip uzmanlar görev almakta mıdır?

Araştırma kapsamında müzelerde çokkültürlülük yaklaşımı ve çağdaş müzecilik yaklaşımının önemi üzerinde durularak geleneksel bilgilerin korunması açısından müzelerde çokdilli yaklaşımın önemine ve kent müzelerinin bu bilginin korunması ve kentliler ile paylaşılmasındaki rolüne dikkat çekilerek farklı kent müzelerinden örnekler sunulmuştur. Müze metinlerinin tanımlayıcı ve yorumlayıcı olarak iki farklı bilgi türüne bilimsel ve kültürel bilginin yaratılmasındaki rollerine yer verilerek kültürel ifadelerin çeşitliliği ve tehlike altındaki dillerin korunmasına yönelik çalışmalara da katkıları bakımından çokdillilik yaklaşımının önemi vurgulanmıştır. Müzelerin geleneksel kültürel bilginin yönetimi ve izleyiciler ile katılımcı bir yaklaşımla müzelerde yeniden üretilmesi konusu üzerinde durularak Londra Müzesi, Amsterdam Müzesi gibi müzelerin kapsayıcılık ilkesi doğrultusunda gerçekleştirdikleri faaliyetlere yer verilmiş, bu anlamda ürettikleri koleksiyon yönetim politikalarına ek olarak kapsayıcı bir yöntemle müze metinleri oluşturma çabasıyla elde ettikleri kılavuzlara yer verilmiştir.

Türkiye’de müze türleri açısından dinamik yapılar olan kent müzeleri kuruldukları kentlerin ve kentte yaşayan halkın çeşitliliğini yansıtmaya ve kapsayıcı

olma iddiasını taşımaktadırlar. Bu doğrultuda Tarihi Kentler Birliği'nin Raporu'na göre (Tarihi Kentler Birliği, [22.09.2022]) Türkiye'de yer alan 309 kent müzesi içerisinde özel müze statüsündeki 10 Kent Müzesi alfabetik sıraya göre; APIKAM Kent Tarihi ve Arşivi Müzesi, Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi, Bursa Kent Tarihi Müzesi, Çanakkale Kent Müzesi, Edirne Kent Müzesi, Eskişehir Kent Belleği Müzesi Kastamonu Kent Tarihi Müzesi, Trabzon Şehir Müzesi yer aldıkları kentlerdeki dil çeşitliliği (Arslan, 2013) baz alınarak örneklem grubuna dahil edilmiş ve araştırma amacıyla müzelere başvuru yapılmıştır. 10 Müze içerisinde Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi, İstanbul Adalar Müzesi ve Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Dilek Sabancı Sanat Galerisi çağrıya olumlu yanıt vermiş ve Türkiye'nin çokkültürlü kenti olan İstanbul'da yer alan ve tehlike altındaki diller içerisinde yer alan Ladino ve Batı Ermenicesinin aktif olarak konuşulduğu Adalar İlçesi'nde bulunan Adalar Müzesi, sahip olduğu koleksiyonlar ve müzenin kendisini kapsayıcı müze olarak ifade etmesi açısından araştırma için anlamlı bulunmuştur. Türkiye'nin en çeşitli kültürlerini içeren bir diğer kenti olan Mardin, Türkiye'ye özgü bir dilin doğal yaşam alanını oluşturmaktadır. Turoyo dili olarak adlandırılan bu dilin doğduğu ve kritik bir aşamada yaşamaya devam ettiği il olarak Sakıp Sabancı Kent Müzesi ve Dilek Sabancı Sanat Galerisi'ne sahiptir. Müzenin müze metinlerinin analizi bu açıdan önemli bir örneklem olarak belirlenmiştir. Son olarak yakın tarihimizde mübadele konusunda önemli bir rol oynamış Ayvalık iline bağlı Küçükköy Kent Müzesi müze metinleri bölge sakinlerinin katkıları ile yazılmış metinler olarak araştırma için anlamlı bulunarak analiz edilmiştir.

Müze metin içerik analizi yapılırken metin türleri (The J. Paul Getty) Paul Getty Müzesi'nin 2007 yılında yayınladığı "Sergi Nesneleri için Yetişkinlere Yönelik Kılavuz: Sergi Metinleri ve Görselleri" isimli kılavuzunda yer alan altı müze metin başlığı altında toplanan; "Sergi Reklam Metinleri", "Sergi Başlığı, Sergi Salonu İsmi ve Numarası", "Giriş Metni", "Bölüm-Odak ve Şematik Metin", "Nesne Etiketi" ve "Ek Materyallere" örnek olacak şekilde sınıflandırılmıştır. Sınıflandırılmış metin türlerinden biri olan "Nesne Etiketi" içeriğinde yer alması gereken bilgiler açısından içerik analizinde ise Serrell'in nesne etiketinde yer alması gereken 10 kriter ölçeği dikkate alınarak bir analiz gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada 2. Bölümde dil ve anlamın kültürün oluşum sürecindeki etkileri üzerinde durularak dil araştırmalarının tarihsel sürecine, çokkültürlülük ve çokdillilik ile olan ilişkisine ve çokkültürlülük tartışmalarının doğuşu, gelişimi ve alternatif

paradigmalara yer verilerek karşı eleştiriler de açıklanmıştır. Ayrıca Türkiye’de yaşanan kültürel çeşitlilik ve çokkültürlülük yaklaşımına ve kültür kurumlarında gerçekleştirilen uygulamalara yer verilmiştir. Tezin 3. Bölümünde çağdaş müzecilik yaklaşımları ve kavramları ışığında kent müzelerinin çok kültürlülük ve kapsayıcı müze anlayışı karşısındaki uygulamalarına yer verilmiştir. Kent müzelerinin gelişim süreçleri açıklanarak dünyada ve Türkiye’de kent müzelerinin oluşum süreçleri açıklanmıştır. Son olarak müze koleksiyonlarının sahip olduğu bilginin yönetiminin kent belleği ve geleneksel kültürel bilginin korunmasındaki rolü üzerinde durularak kent müzelerindeki çokdilli nesnelerin bilgi yönetiminin önemi vurgulanmıştır. 4. Bölümde müze metinleri hakkında genel bir tanım yapılarak farklı metin türleri açıklanmıştır. Müze metinlerinin bilgi yönetimi konusunda çağdaş müzecilik yaklaşımı ile ele alınarak yayınlanan çeşitli kılavuzlara ve standartlaşma süreçleri üzerinde durularak dünyada ve Türkiye’de gerçekleştirilen uygulamalara yer verilmiştir. Müze metinlerinde çok dillilik konusunda Zimbabwe Ulusal Müze ve Anıtlar ve İngiltere’de Horniman Müzesi ve Bahçeleri ve İskoçya Ulusal Galerisi’nde gerçekleştirilen küratöryel yaklaşımlardan örnekler verilerek müze metinlerinin yazımında farklı kültürlere ait nesnelerin farklı dillerdeki anlamlarının izleyiciler ile paylaşılması açısından müze metinlerinin öneminden bahsedilmiştir. 5. Bölümde İstanbul, Mardin ve Ayvalık Küçükköy’de yer alan İstanbul Adalar Müzesi, Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Dilek Sabancı Sanat Galerisi ve Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi süresiz koleksiyonlarında yer alan çokdilli koleksiyon nesnelerinin/belgelerine ait müze metinleri, müzelerin kapsayıcı yaklaşımları ile ilişkilendirilerek örneklem olarak incelenmiş ve bulgular paylaşılarak genel bir değerlendirmesi sunulmuştur. 6. Bölümde araştırma sonuçlarına yer verilmiştir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmadaki amaç Türkiye’de yaşayan farklı kültürel topluluklara ait dillerin; bir arada yaşadıkları ve bir kültürel tortu oluşturdıkları kent mekanlarının temsilcileri olarak ele alınabilecek kent müzelerinde, müzelerin araştırma, iletişim ve eğitim gibi temel işlevlerine doğrudan bağlantılı olan bilgi yönetim araçları ve sergi yorumlama unsuru olarak ele alınan “Sergi Reklam Metinleri”, “Sergi Başlığı”, “Sergi Salonu İsim ve Numarası”, “Giriş Metni”, “Bölüm, Odak ve Şematik Metni”, “Nesne Etiketleri” ve dijital uygulamalar, yan metinler vb. “Ek Materyaller” gibi sergileme elemanı olan müze metinlerinde, kültürel çeşitlilik, kapsayıcılık ve katılımcı müzecilik bağlamında temsil edilmesinin öneminin vurgulanmasına; anlaşılmasına katkı sağlamak ve metinlerin üretim sürecindeki katılımcı yöntemlerin tespit edilmesidir. Bu doğrultuda Türkiye’de kent müzelerinde bu yaklaşımla faaliyetlerini sürdürme iddiasında bulunan üç müze hakkında bir durum tespitinde bulunmak ve çokdilli kentlerde yer almaları bakımından etkili örneklerini oluşturan İstanbul Adalar Müzesi, Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi müze metinlerinde bir durum tespitinde bulunmak hedeflenmiştir.

Araştırma kapsamında şu ana soru ve alt sorulara yanıt aranmıştır:

1. Adalar Müzesi, Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi müze metinlerinin içeriklerinde kapsayıcı müzecilik anlayışına bağlı çokkültürlülük ve çokdillilik yaklaşımı dikkate alınmış mıdır?
 - 1.a. Müze sergi metin içeriklerinde müzenin yer aldığı kentte konuşulan dillere yer verilmekte midir?
 - 1.b. Müze sergi metin içeriklerinde müzeye ait koleksiyon nesnesi/belgesi üzerinde yer alan diller hakkında bilgi yer almakta mıdır?
2. Müze metinlerinin oluşturulmasında kapsayıcı bir yöntem uygulanmakta mıdır?
 - 2.a. Müze metinlerinin oluşturulmasında koleksiyon nesnesinin/belgesinin ve nesne/belge ile ilişkili kültürel topluluklara ait dilin kullanıcılarının katılımı sağlanmakta mıdır?
 - 2.b. Müze metinlerinin üretim süreçlerinde koleksiyon nesnelerinin ait olduğu dillere sahip uzmanlar görev almakta mıdır?

1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmada Türkiye’de yer alan birden fazla dilin konuşanlarının yaşadığı kentlerden koleksiyonları ve müzecilik yaklaşımlarında kültürel çeşitlilik, kapsayıcılık ve çokkültürlülük vurgusuna sahip özel müze statüsündeki kent müzeleri seçilmiştir. Araştırmaya katılan üç müzenin tercih edilme sebebi ayrıca İstanbul, Mardin ve Balıkesir/Ayvalık Küçükköy kentlerinin sahip oldukları tehlike altındaki dillere sahip çokdilli toplumsal yapılarıdır.

İstanbul asırlar boyunca Asya ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan kültürlerarası iletişimin ve canlılığın merkezi olmuş bir kenttir. Türkiye’nin en zengin kültürel atmosferine sahip ili İstanbul’a ait kent müzesinin kurulum çalışmalarının devam etmesi sebebiyle İstanbul kültürünü tanıtmaya amacı taşıyan ve kendini kent müzesi olarak ifade eden Adalar Müzesi örneklem olarak tercih edilmiştir. UNESCO’nun 2010 yılında güncellediği Dil Atlası’nda yer alan Türkiye’de “kesinlikle tehlikede” statüsünde olan Batı Ermenicesi ve “ciddi tehlike altında” olan Ladino dillerinin konuşulduğu bir bölge olması ve koleksiyonunda bu dilleri konuşan topluluklara ait nesneleri barındırması gibi sebeplerle müze araştırma kapsamına dahil edilmiştir. Türkiye’de tehlike altında olan 18 dilden “ciddi tehlikede” statüsünde yer alan bir diğeri olan “Turoyo” dilinin Mardin’e özgü bir dil olması, bölgenin kendine has çokkültürlü toplum yapısı sebebiyle yerel lehçelerinin ve dil zenginliğinin Türkiye’de en iyi temsil alanlarından birini oluşturması Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi- Dilek Sabancı Sanat Galerisi’nin koleksiyonlarını araştırma için anlamlı kılmıştır. Son olarak Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi 2016 yılında Tarihi Kentler Birliği tarafından “ilçedeki yaşam kültürünü ve göç olgusunu vurgulaması, sözlü tarih çalışması ile ilçenin tarihine ışık tutması ve mekân belleğine katkıları” sebebi ile ödüllendirilmiş ve Rumca, Boşnakça, Türkçe olmak üzere çokdilli bir yerleşim yeri olarak çokdilli koleksiyon nesnelerine sahip olması sebebi ile araştırma için anlamlı bulunmuştur.

Araştırmada yer alan üç müzenin sergi senaryoları koleksiyonlarına bağlı olarak çeşitlilik göstermekle birlikte çalışmada müzelerin kentin sosyal yaşam teması altında sergilenen birden fazla dile sahip topluluklara ait veya topluluklarla ilişkili koleksiyonlarına ait “Sergi Reklam Metinleri”, “Sergi Başlığı”, “Sergi Salonu İsim ve

Numarası”, “Giriş Metni”, “Bölüm, Odak ve Şematik Metni”, “Nesne Etiketi” ve dijital uygulamalar gibi “Ek Materyaller” analiz edilmiştir.

Çokdillilik vizyonu ile ilgili olarak araştırmada koleksiyonlar ve müze sergi metin içeriklerinde bulunan diller kastedilmektedir. Çokdilli izleyicilerin durumu bu araştırmanın kapsamına dahil edilmemiştir. Bu anlamıyla çokdillilik ile kastedilen müzenin bulundurduğu koleksiyonlarında Türkçe dışında en az bir dil içeren müze metinleri ve müze nesneleri/belgeleri kastedilmektedir. Müze metin türleri sınıflandırması için ise altı sergi metin türü ve en az bir adet Türkçe dışında bir dil içeren koleksiyon nesnesi/belgesi seçilerek içeriği analiz edilmiştir. Adalar Müzesi’nin sahip olduğu koleksiyonlardan süresiz sergi salonunda yer alan Gelenekler, Eğlence, Eğitim, Ulaşım başlıkları taşıyan Kültürel Yaşam Temalı nesneler ve belgelere ait müze metinlerine odaklanılırken; Sakıp Sabancı Kent Müzesi için Etnografik Koleksiyonlarından metinler seçilmiştir. Küçükkuşu Kent Müzesi için de benzer bir uygulama tekrarlanarak Müze’nin sosyal yaşam temalı metinleri incelenmiştir.

Türkiye’de dil çeşitliliği içerisinde yer alan ve tehlike altındaki Pontus Rumcası, Lazca, Hemşince, Adige (Batı Çerkezcesi), Kabardey ve Abhazca gibi dillerin konuşulduğu Doğu Karadeniz Bölgesi’nden Trabzon Şehir Müzesi araştırma çağrısına yanıt vermemesi ve Zazaca gibi tehlikedeki dilleri içeren bölgede yer alan Diyarbakır Kent Müzesi ise kapalı olması sebebiyle araştırmanın kapsamına dahil edilememiştir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada İstanbul Adalar Müzesi, Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi koleksiyonlarına ait süresiz sergi salonlarındaki müze metin içerikleri hakkındaki çalışmalarını nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme ve içerik analizi tekniği ile değerlendirmek hedeflenmiştir. Veri toplama aracı olarak literatür taraması, doküman incelemesi, metin içerik analizi ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Metin içerik analizi yapılırken metin türleri (The J. Paul Getty) Paul Getty Müzesi'nin 2007 yılında yayınladığı "Sergi Nesneleri için Yetişkinlere Yönelik Kılavuz: Sergi Metinleri ve Görselleri" isimli kılavuzunda yer alan altı müze metin başlığı altında toplanan; "Sergi Reklam Metinleri", "Sergi Başlığı, Sergi Salonu İsmi ve Numarası", "Giriş Metni", "Bölüm-Odak ve Şematik Metin", "Nesne Etiketi" ve "Ek Materyallere" örnek olacak şekilde sınıflandırılmıştır. Sınıflandırılmış metin türlerinden biri olan "Nesne Etiketi" içeriğinde yer alması gereken bilgiler açısından içerik analizinde ise Serrell'in nesne etiketinde yer alması gereken 10 kriter ölçeği dikkate alınarak bir analiz gerçekleştirilmiştir. Literatür taraması olarak belirlenen anahtar kelimeler ışığında müzecilik literatüründe yer alan ulusal ve uluslararası kitap, makale, tez, bildiri, gazete, İnternet adresleri vb. yazılı, işitsel ve görsel dokümanlar analiz edilmiştir. Doküman incelemesi olarak müzelere ait birincil kaynaklar olan süresiz koleksiyonlarına ait nesne etiketleri, bölüm, odak ve şematik metinleri, tanıtıcı bölüm giriş metinleri, müzelerin İnternet sitelerinde yer alan müze tanıtım metinleri, koleksiyonlarına yönelik tanıtıcı metinler, müze broşürleri, müze tanıtım katalogları, müze yayınları, müze sosyal medya sayfalarında yer alan tanıtıcı metinler ve müze kuruluş raporları incelenmiştir. İkincil kaynaklar olarak Müzelerin bağlı oldukları kurum ve vakıflara ait yayınlardan, İnternet adreslerinden ve müze ile iş birliği yapan kurumlara ait tanıtım ve rehberlik hizmeti veren yayınlar incelenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme soruları hazırlanarak Müzelerin yönetici ve küratörleri ile gerçekleştirilen görüşme formlarından elde edilen veriler kullanılmıştır. Bu kaynakların da yetersiz kaldığı durumlarda çevirim içi seminer kayıtları, ulusal ve yerel gazeteler, çevrimiçi dergiler, tezler ve diğer kaynaklardan faydalanılmıştır.

2. ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK VE ÇOKDİLLİLİK

“Dünya on binlerce çiçekli bir kültür bahçesidir; her çiçeğin ayrı bir rengi ve kokusu vardır. Bir çiçeğin koparılması bir rengin, bir kokunun yok olmasıdır. Tek dile, tek renge kalmış bir dünya hapı yutmuştur.”

Yaşar Kemal

Çokdillilik tartışmalarının başlangıç noktasını açıklayabilmek için öncelikle dilbilim araştırmalarının genel bir görünümüne bakmak gerekir. Dilbilim alanında yapılan çalışmaların kültürel incelemeler ve ardından günümüzde müzecilik alanına uzanan çizgide sanata ve politikaya etkisinin açıklanması hem dünyada hem de ülkemizdeki sanat kurumlarının felsefesinin ve vizyonunun açıklanması açısından son derece önemlidir.

2.1. Dil Araştırmaları ve Kültürel Çalışmalara Katkısı

Yaşadığımız evreni, dış dünyayı, diğer canlıları tanımlamamız ve içinde bulunduğumuz sosyal evreni inşa etmemiz, geliştirdiğimiz ve geliştirmekte olduğumuz diller yardımıyla gerçekleşmiştir. İlk insan dilinin ortaya çıkması, gelişimi, dağılımı ve yapısal özellikleri hakkında çok çeşitli tartışmalar ve kuramlar bulunsa da (Fischer, 2013, s. 30) dil ortaya çıktığı andan itibaren insanlar arası sosyal bağların oluşmasına kaynaklık eden bir iletişim aracıdır. İnsanlar arası iletişimin yaygınlaşması uzlaşım sal dillerin ortaya çıkmasına ve bu uzlaşım sal dillerin (önce işaretlerle, sonra da seslerle oluşturulan diller) ortak (ve ortak olduğu karşılıklı olarak bilinen) bir toplumsal öğrenme tarihini (Tomasello, 2017, s. 21) dedikodu yapma becerisini (Dunbar, 1998) ve (en dikkat çekicisi olan) kurgularımız hakkında konuşabilme yetisini (Harari, 2015) sağlaması gibi çok karmaşık yapıların oluşmasını olanaklı hale getirmiştir.

Dil düşüncenin şekillenmesinde, paylaşılmasında, muhafaza edilmesinde ve aktarılmasında rol oynayan kültürün de yaratıcılarındandır. Bazı araştırmacılar için doğuştan gelmez, sonradan öğrenilir ve o dili konuşanların bağlı olduğu tüm kültürel pratikler ile yakından ilişkili iken 19. yy.’da gelişen dilbilim alanında bilinen en büyük

isimlerden birisi Von Humboldt'a göre ise; insanların doğuştan sahip oldukları bir yetenektir. Bu açıdan her dil, o dili konuşanların yaratısıdır. Dilin kendine özgü iç yapısı (*Innere Sprachform*) örüntü ve kuralları belirler. Bunlardan bazıları o dile özgüdür, ama bazıları ise tüm insanlıkta ortaktır (dil tümelleri). Her dil, eski dillerin yansımasıdır ve bir dildeki her kelime semantik ve gramatik bir çerçevede dilinin bütününe dayanır. Diller arasındaki farklılıklar, yalnızca seslerde değil aynı zamanda bütün Weltansichten'de- dünya görüşlerinde- kendini gösterir (Lavenda & Schultz, 2018, s. 73).

19. yüzyıl 'da başlayan dil üzerine bilimsel çalışmalar 20.yüzyıl'da İsviçreli Ferdinand de Sussure'ün başı çektiği betimsel dilbilim çalışmaları ile detaylı araştırmaların yapıldığı bir alana doğru evrilmiştir. 20.yy'ın ortalarına doğru ABD'de Alman Franz Boas(1858-1942), Alman Edward Sapir(1884-1939) ve Chicago doğumlu Leonard Bloomfield(1887-1949)'ın çalışmaları dilbilim ve antropoloji alanının gidişatını değiştirmiştir (Fischer, 2013, s. 163).

Bu anlamda modern antropolojinin kurucusu olan kabul edilen Franz Boas'ın İnuit (eskimo) kültürü üzerine yapmış olduğu saha çalışması, dil ve kültürel anlam ilişkisini gözler önüne seren ilk çalışma olmuştur. Boas bu çalışması ile Eskimoların İngilizce “Snow” olarak ifade edilen “Kar” kelimesinin sayılamayacak kadar çok sayıda eş anlamlısı ile karşılaşmıştır (Boas, 2016). Dilbilimciler Eskimo dilbilgisinin yapısının, kar için kelimelerin sayısının kelimenin tam anlamıyla hesaplanamaz olduğunu (Martin, 1986, s. 419) belirtmektedirler. Boas'ın yapmış olduğu betimsel çalışma neticesinde farklı kültürlere ait toplulukların ürettikleri sonsuz çeşitlilikteki anlamların dilin içerisinde korunduğu gözler önüne serilmiştir.

Kültür ile dil, karşılıklı bir ilişki içinde olmalarının ve derinlemesine yerel kültürel anlamlar yaratmalarının yanında, kültürün farklı coğrafya ve uzamlara da yayılım göstererek kendi anlam dünyasını doğduğu kaynak gruptan çok daha uzak coğrafyalara ve gruplara taşınmasına imkân tanımıştır. Bu süreci dil felsefecisi Nermi Uygur (1984) şu şekilde ifade etmektedir:

“Dil, kültürü hem kurar hem geliştirir: genellikle toplumsallaşmayı da toplumsallaşmayla birlikte tarihsel sürekliliği de sağlamakla insan varlığını eksiksizce olanaklı kılar dil. Ortak bir dil konuşanlara özgü bir topluluğun üyesi olan insan, belli bir kültürün de üyesi durumundadır. Ağzından çıkan her sözcüğün dile yapışık kültür ortamını da canlı tutmada katkısı vardır. Ama dilin başarısı yalnızca kültürü taşıyıp korumakla tükenmez; kültür, zaman ve uzay doğrultularında genişleyip yayılmasını da dile borçludur.” (Uygur, 1984., s. 21)

Doğduğu dar çevreden çıkarak yolculuk ettiği coğrafyalarda yeni diller ile karşılaşp etkileşime geçen dil, yeni kelimeler ile zenginleşir ve yeni anlamlar doğurur. Dilin oluşumunda rol oynayan tüm toplumsal süreçler, dilde anlamsal bir katmanlaşmaya sebep olur. Bu katmanlaşma sonucunda hiçbir sözcük nötr kalamaz. Dil tamamen ele geçirilmiş amaçlar ve vurgularla doldurulmuştur. Dilde yaşayan herhangi bir tekil bilinç için dil; soyut normatif biçimler sistemi değildir, somut bir heteroglot dünya anlayışıdır. Tüm sözcükler bir mesleğin, bir türün, bir eğilimin bir grubun, belirli bir yapının, belirli bir kişinin, bir kuşağın, bir yaş grubunun, günün ve saatin “tadına” sahiptir. Her sözcük, toplumsal olarak yüklü hayatını sürdürmekte olduğu bağlamın ve bağlamların tadını alır (Bahtin, 2020, s. 69). Bir kültürü tanımak için Bahtin’in sözünü ettiği kültürel katmanları hermeneutik yaklaşımla çözümlemek gerektiğini düşünen Geertz’e (1973) göre: İnsan kendisinin ördüğü anlam ağları içinde asılı kalan bir hayvandır. Kültür ise bu anlam ağlarının kendisidir (Smith & Riley, 2016, s. 277).

Geertz’in sözünü ettiği kültürü oluşturan anlamsal ağlar, kültürden kültüre değişiklik gösteren farklı kültürlerin birbirleriyle olan iletişimi hakkında ya da bir kültürün evrimsel süreci hakkında da bilgi taşıyan yapılardır. Farklı kültürlerin ortak olarak kullandıkları bir nesneden hareket edecek olursak ortaya çıktığı dilde tek bir anlam taşıyan nesne, ulaştığı kültürün inanç yapısına göre ya da kullanım amacına göre yan anlamlara sahip olmaktadır. Örneğin Hititçe *hurki*, Sümerce *Umbın*, Akadca *Magarru* sözcükleri ile ifade edilen tekerlek sözcüğünün Sümercesi olan “*Umbın*” kelimesi “*hurki*” kelimesinden farklı olarak, “*çömlekçi çarkı*” anlamına da gelmektedir. Sözcüğün benzetme büyüünde kullanılması sebebi ile ikinci bir anlam daha kazanmış olduğu düşünülmekte ve bu anlamıyla da sözcüğün, ritüel sahibinin kötü günleri ile tekerleğin dönmesi arasında bir benzerlik kurulmakta ve metinde “Nasıl ön tekerlek arkadakine çarpmazsa ritüel sahibine de kötü günler asla vurmasın.” şeklinde kullanılmaktadır (Çilingir, 2020, s. 306).

Kültürlerarası yolculuğunda diller farklı coğrafyalara uğrar. Karşılaştığı yeni coğrafyanın iklim, yer yüzü şekilleri, inanç biçimleri vb. gibi fiziki ve sosyal koşullarına bağlı olarak yeni anlamlar ile karşılaşır. Bu karşılaşma sayesinde sözcükler yan anlamlar kazandıkları gibi, bazen de yepyeni anlamlar kazanarak zenginleşir ve yepyeni bir görsel malzeme ve “kültürel imge” yaratırlar. Buna güzel bir örnek olarak

Hatice Şirin “şemsiye” sözcüğünün kültürlerarası farklılığını vurguladığı satırları örnek verebiliriz:

“Şemsiye deyip geçmeyin. Uzun bir kültür tarihi var... “Şemsiye” bugün Fince’de “yağmur gölgesi” (sattenvarjo), Almancada “yağmur ekranı”(Regenschirm), Fransızca ve İsveç’te yağmur kalkanı (parapluei, paraply), İspanyolcada “su kalkanı” (paraguas) anlamına gelen sözcüklerle ifade edilse de, bu eşyanın icat edildiği ve kullanıldığı kültürlerde başlangıçta ya “güneşlik” ya da “gölgelik” anlamındadır: Arapçada şemsiye “güneşlik”, “mizalla “gölgelik”; Rusça zontik “güneşlik”, İtalyanca ombrella (İngilizce umbrella) “gölgelik”, Latince paraşol “güneşlik” vd. Türk dünyasında ise, şemsiye karşılığında ya çadır ya da “el çadırı” anlamı sözcükler kullanılmakta. Azerbaycanca çetir, Kazakça kolşatır (“el çadırı”), Kırgızca kolçatır (“el çadırı”), Tatarca kulaçtır (“el çadırı”), Başkurtça kulsatır (“el çadırı”), Tuvaca hol maygını (“el çadırı”)vd. Özbekçe(soyabon) ve Türkmencede (sayavan), “gölgelik” anlamı Farsça sayeban sözcüğü tercih edilmiş. En ilgi çekici ve doğal sözcükler ise Uygurcada. Uygurlar hem künlük “güneşlik” hem de yağmurluk “yağmurluk” sözcüklerini kullanıyor. Tarihsel Türkçe’de bilinen eski sözcük ise kölgelik “gölgelik”...Avrupa dillerinin Latince’den; Türkçenin Arapçadan; Bulgarca ve Makedoncanın Türkçeden aldığı “şemsiye” anlamı sözcükler kültür alışverişindeki baş döndürücü hareketliliğin örneklerinden sadece biri (Şirin, 2021, s. 99).

21.yy’ın dilbilim alanında en önemli isim olan Noam Chomsky, kendinden önceki tarihsel ve betimsel dilbilim yaklaşımlara ek olarak dilin sonradan edinilen sosyal çevre etkisi dışında her insanda ortak bir evrensel dilbilgisine sahip olduğunu belirtmektedir. Bir de üretici dilbilgisi adını verdiği, üretim yasaları sabit ve değişmez olan, ama bu yasaların uygulanma alanlarıyla özel uygulanma biçimleri hiç belirlenmeden kalan, yinelemeli olarak üretilmiş bir dizge (Chomsky, 2011, s. 123) olarak ifade ettiği yapı ile dili zihinsel yapıların da rol oynadığı bir boyutta ele alır.

Chomsky’nin dil yeteneğinin insan zihninde temsil edilen soyut yapılardan oluştuğu hipotezine karşı olarak (1973)’de Norveç asıllı Amerikalı bilim adamı Einar Haugen (1971) dil ekolojisi yaklaşımını benimsemiş ve bir dil çalışma yöntemi olarak sunmuştur. Dil ekolojisi yaklaşımındaki temel mantık, dilleri içinde bulundukları sosyal, kültürel ve ekolojik şartlardan ayrı olarak değerlendirmeyip sürekli bir etkileşim içinde bulunan canlı organizmalar olarak ele almaktır. Haugen’in görüşlerinden yola çıkarak dil ekolojisine yeni bir bakış açısı kazandıran Salikoko Mufwene ise, dilin bağımsız bir organizmadan ziyade bir tür (*species*) olarak görülmesi gerektiği fikrini ortaya atmış ve dil ölümleri/kayıplarının ve dil kaymalarının (*language shift*) bu bağlamda ele alınması gerektiğini savunmuştur (Mufwene, 2001). Nitekim yaşayan dillerin kaybolması veya tehlike altına girmeleri zaman içerisinde o dili konuşan insanların ekolojilerinde meydana gelen değişiklikler neticesinde gerçekleşmektedir.

Dil kayıplarının insan zihninde bıraktığı etkiler üzerine eğitim alanında yapılan çalışmalar ele alındığında ise birden fazla dil bilen çocukların daha başarılı olduklarına

dair pek çok araştırma mevcuttur (Bialystok, 2007), (Bialystok & Craik & Luk, 2008), (Ayan & Koçbaş, 2009), (Osterhout, 2008) ve (Bakırlı, 2008) dilin zihninin gelişim sürecine katkıları açısından farklı dillere ait farklı sesletim biçimlerinin beyin üzerinde farklı etkiler bıraktığına dair çalışmalar (Zora, Rudner, Magnusson, 2019) bu gibi zihinsel etkiler dışında (savaş, göç, kıtlık, yeni yerler keşfetme arzusu, kültürlerarası evlilik, ticaret vb. gibi çeşitli gerekçelerle oluşan kültürel karşılaşmalar neticesinde) çiftdillili ya da çokdillili kültürel ortamlarda kültürel çatışmayı engelleyen ve yaratıcı ortamlar oluşturduğuna dair farklı çalışmalar da (Ceyhan, 2012) mevcuttur.

Çokdillili ve çokkültürlü atmosferde üretilen kültürel nesneler de ait oldukları ekolojiye bağlı kalarak üretilen kültürün bilgisini taşıyan ve yepyeni anlam potansiyelleri taşıyan birer anahtar görevini üstlenmektedir. Bir dilin kaybı, o dile ait kültürün/kültürlerin bilgisinin de kaybolması anlamına gelmektedir. Çiftdillili kültürel nesneler bu anlamda kaybolan kültürlerin de bilgisine erişim için birer sözlük görevi taşımaktadır.

Arkeologlar, filologlar ve antropologlar kayıp kültürlerle ait incelemelerde bulunurken bilgi edinmek istedikleri kültür hakkında bir yöntem olarak çiftdillili nesnelerden faydalanmaktadır. Örneğin 1799 Yılında Napolyon'un isteği üzerine Mısır'ın Reşit Bölgesi'nde yapılan kazıda ortaya çıkan Reşit (*Rosetta*) Taşı, dünya tarihinin en büyük uygarlıklarından Mısır Medeniyeti hakkında bilgi edinmemizi sağlamıştır. Taş üzerinde üç farklı yazı biçimi bulunmaktadır. Bu dillerden birisinin Antik Yunanca olması sayesinde diğer iki dilden birisi olan Hiyeroglifler çözülmüştür (Kayaoğlu & Çetinoğlu, 2013, s. 43) Bir Hititolog olan Johannes Friedrich kayıp dilleri çözümleme sürecinde çiftdillili metinlerin önemini şu şekilde aktarmaktadır:

“Çözümlemenin gerçekleşmesini sağlayan en büyük yardım, bilinen bir dil veya bilinen bir yazının çevirisi eşliğinde çözümlenecek dil veya yazıda kaydedilmiş çiftdillili bir yazıtan gelmektedir. Daha önce ele aldığımız çözümleme girişimlerine bakarak, bu tür bir çiftdillili yazıtın, hatta üçdillili bir yazıtın, pek çok durumda araştırmaların seyrini nasıl değiştirdiği anlaşılabilir. Herhangi bir çiftdillili yazıtın yardımı olmaksızın ne Mısır hiyerogliflerini ne de Babil çivi yazısını çözümlemek mümkün olabilirdi. Hitit hiyeroglif yazısı bu açıdan tek istisnadır. Burada hem yazı sistemi hem de kullanılan dil herhangi bir çiftdillili yazıtın yardımı olmaksızın çözümlenmiştir ve ulaşılan çözümlemenin kabulü de yalnızca, bir çiftdillili yazıtın bulunmasıyla geçerlilik kazanmıştır.” (Friedrich, 2001, s. 204)

Frederick'in de aktardığı gibi bir kültüre ait dil ve anlam ancak onun temasa geçtiği kendisine yabancı olan diğer kültürel anlam ile etkileşimine paralel olarak çözümlenebilir. Aksi takdirde yine kendisinin ifade ettiği gibi birtakım isimlerin geçtiği herhangi bir çiftdillili yazıtın yardımı olmaksızın, bilinmeyen bir dilin

çözümlemesi özellikle zor ve pek çok durumda da olanaksızdır (Friedrich, 2001, s. 208).

Dilsel çeşitlilik hem insan zihninin gelişimi hem kültürel belleğin bir temsilcisi hem de insanların oluşturduğu sosyal yapıların uyumlu bir şekilde sürdürülmesinde de rol oynamaktadır. Dil araştırmaları üzerinde yoğunlaşan antropolog Gumperz ve diğer araştırmacılar, bir yerin sözel dağarcığı içindeki çeşitliliğin sayısı ve yapısının, hem bireyin toplumsal kimliği ve konumu ile ilgili çok iyi göstergeler sunduğunu, hem de bireyin farklı kimlik ve toplumsal konumdan insanlarla anlaşmada muhtemel başarısının göstergesi olduğunu tespit etmişlerdir (Lavenda & Schultz, 2018, s. 76).

Ayrıca herhangi bir dilin, sahip olduğu anlamsal yoğunluk ve derinlik gibi sebeplerden ötürü başka bir dile tam olarak aktarılması mümkün değildir. Bununla ilgili olarak Polonya’lı Jan Seklucjan, Fransız Etienne Dolet ve şair Joachim Du Bellay ve Jacques Peletier du Mans’ın ifadelerini aktaran Burke ve Hsia, her dilin kendi özelliklerinin olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca her ulusun kendine özgü kelimeleri ve konuşma biçimi olduğunu da belirterek İngiltere’de Montaigne’e yazdığı önsözde ünlü çevirmen John Florio’nun “Toskana lehçesinin ağıdalılığı...İspanyolcanın keskinliği, Felemenkçenin (muhtemelen Almanca kastediliyor) güçlü yanı burada ete kemiğe büründürülemez” diye yakınmakta olduğunu belirtmişlerdir (Burke & Hsia, 2012, s. 24).

Günümüzde dünya üzerinde konuşulan dillerin çeşitliliği ise giderek azalmaktadır. Dünya genelinde İngilizce gibi küresel erimi olan dillerde eğitimin artması, dünyanın pek çok bölgesinde yerel ve yerel dilleri konuşan anadil konuşurlarının sayısını büyük oranda azaltmıştır. Dilbilimciler bu dilleri gelecekte korumak ve öğretmek için, tasarlanmış dilbilgisi kitapları, sözlükler, arşiv ve eğitim materyalleri oluşturarak, dil ölümünü engellemek ve dilin yeniden canlanmasını teşvik etmek için kaybolmaya yüz tutmuş dillerin geriye kalan konuşanlarıyla aktif bir şekilde iş birliği yapmışlardır. Ancak ilginç bir şekilde, tehlikede olan dilleri anadili olan kişiler, bunların ortadan kaybolmasını önlemek istemelerine rağmen, çocuklarının hangi dili öğrenmesini istedikleri konusunda genellikle kararsızlardır. Tehlikede olan dilleri konuşan çoğu kişi, genellikle yaşadıkları ulus devletlerde veya bölgelerde ekonomik olarak sınırlarda yaşayan gruplara aittir ve çocuklarının kendilerinden daha fazla ekonomik fırsata sahip olmasını istemektedirler. Bu amaca

ulaşma yollarından biri de ulusal ve uluslararası ticaret dillerini öğrenmektir (Burke & Hsia, 2012, s. 85).

İngilizcenin baskın dil olarak dünyayı domine etmesi ve yok olmaya yüz tutan dillerin genellikle yerel diller olması dilin ekonomik politik güç ilişkilerinin odağında yer aldığıının en bariz göstergelerinden biridir. Nitekim dilin aktarım araçları olan yazı ve eğitim sisteminin gelişim basamakları takip edildiğinde kültürlerarası mücadelenin de izi sürülebilmektedir. Devletlerin oluşması ile yazının doğrudan ilişkili olduğunu savunan James C. Scott; yazının Çin ve Mezopotamya’da ilk elden konuşmayı temsil etmeye dönük bir araç değil, hanedanların yönetimi altındaki zenginliği, üretimi ve insan kaynağını net bir şekilde görebileceğı bir yönetim aparatı olma ihtimali üzerinde durmaktadır. Nitekim ilk devletlerde el yazmalarını okuma becerisinin büyük çoğunluğunu devlet görevlilerinin oluşturduğu kaymak tabakayla sınırlı olduğundan bahsederek eğitimin de rolüne dikkat çekmektedir. Ona göre ilk devletlerde yazı, bir devlet inşası tekniğı olarak geliştirilmiştir (Scott, 2019, s. 136).

Dile sembolik bir güç unsuru olarak yaklaşan bir diğ er teorisyen Bourdieu, “doğ ru dil” olarak tanımlanan yazı dili üzerinde durarak, yazı dilini yöneten ş ifrenin örtük olarak aşağı seviyedeki konuşma dilinin karşıtı olarak, eğitim sisteminin içinde ve eğitim sistemi aracılığıyla meş ruiyet kazandığını (Bourdieu, 1991, s. 49) belirtmektedir. Bu açıdan tehlike altındaki dillerin temsilcilerinin, kendi dillerini korumaya çalışmak yerine Burke& Hsia’nın (2012) da belirttiğı üzere çocuklarına dünyada yaygın dil olan İngilizceyi öğretme konusunda ısrarcı davranmaları, dilin ekonomi politik güç ilişkileri ile olan mücadelesini gözler önüne sermektedir.

Bir dilbilimci olan David Crystal dünya üzerinde nüfusun dörtte üçünün en az iki dilli olduğunu belki nüfusun yarısının da üç dilli olabileceğini belirtmektedir (Crystal, 2011). Dolayısıyla dünya nüfusunun dörtte birinin İngilizce konuştuğı düşünölmektedir. Diplomasinin ve uluslararası iletişimin, pop müziğ in ve internetin dili bugün İngilizcedir. On yıllık internet tarihinde sitelerin %80’i İngilizce, %4,5’i Almanca, %3,5’i Japonca’dır (Alpay, 2018, s. 202). Giderek yaygınlaş an İngilizcenin rakamlardan da anlaşıldığı üzere, hâkim dil olarak dil çeş itliliğı üzerinde büyük bir baskı unsuru olarak yayılım gösterdiği görölmektedir. İngilizcenin hakim dil olarak yayılımı beraberinde dil ve güç ilişkisi konusunda çeş itli tartışmaları da paralelinde getirmektedir. Son on beş yılda toplumdilbilim sözvarlığına “dilsel ayrımcılık” (*linguistic discrimination*), “dilsel ırkçılık/ dilsel hoşgörüsüzlük” (*linguicism*)

“tekdilcilik” (*monolingualism*), “dilsel hoşgörüsüzlük” (*linguistic intolerance*), “dilsel soykırım” (*linguistic genocide*), “kültürel soykırım” (*culturel genocide*) (*linguistic homogeneityl unilingualism*) gibi kavramlar eklenmiş durumdadır (Alpay, 2018, s. 204).

İngilizcenin bu baskın ve yaygın dağılımı kültürlerarasındaki iletişimin yaygınlaşmasının doğa bir sonucu olarak tek dilli ulus devletlerin dil politikalarını da etkilemektedir. İngilizcenin yaygınlaşması bir yönüyle ulus devletlerin tekdilli kültür yapılarını çokdillili ve çokkültürlü demokratik, çoğulcu ve çoksesli dokulara dönüştürmesine olanak sağlamaktadır. Öte taraftan yerel topluluklara ait dillerin üzerinde bir baskı oluşturarak İngilizce karşısında eriyerek yok olmalarına sebep olmaktadır.

2.2. Çokkültürlülük ve Çokdillilik

Çokkültürlülük çeşitli coğrafyalara, inançlara, ritüellere, gündelik yaşam pratiklerine, düşünme tarzlarına ve dillerine sahip insan topluluklarının bir arada yaşamalarından kaynaklanan doğal bir süreçtir. İnsanların çoğunun birden fazla kültür grubuna mensup oldukları için, bu kültürlerin hepsinin algılama, değerlendirme, inanç ve davranış sistemine hâkim olduklarını ve gündelik yaşamda da bunların hemen hepsinden yararlandıklarını belirten Goodenough’un ifadesi ile; çokkültürlülük doğal bir insan deneyimidir (Katarı, 2014, s. 38). Genel anlamda insanlığın geçmişi düşünüldüğünde “kendi geçmişimiz”, bize küreselleşme ve milliyetçileşme ikilemine ya birini ya diğerini mutlaklaştıran, her ikisinin kendinden emin ve küstah hallerini dayatan çerçevenin dışından bakmamızı sağlayabilecek nice hikâye sunuyor; en azından farklı yerelliklerin mümkün olduğunu, bir yerin insanı olmaktan çok farklı şekillerde yaşanabileceğini gösteren hikayeler (Kafadar, 2020, s. 55). Giddens’in ifadeleriyle insanlar Batıda istiridye yerken, dünyanın kimi bölgelerinde lezzetli birer yiyecek olarak görülen kedi köpek yavrularını yemeyiz. Yahudiler domuz yemez ama, buna karşılık Hindular domuz yer ama sığır yemezler. Batılılar öpüşmenin cinsel davranışın doğal bir bölümü olarak görürlerken bu pratik birçok başka türde ya bilinmemekte ya da iğrenç diye nitelenmektedir. Davranışın bu başka başka biçimleri, toplumları birbirinden ayıran geniş kültürel farklılıkların yönleridir (Giddens, 2000, s. 23).

Gezegen üzerindeki canlı çeşitliliğine paralel olarak insanlar arasındaki farklı yaşam, düşünce ve davranış kalıplarının çeşitliliği 18.yy. sonu sömürgecilik anlayışı ve 19. yüzyılda ortaya çıkan ulus fikri ile başlı başına bir tehdit unsuru olarak görülmeye başlamıştır. Ulus devlet deneyimi ve dönemin ruhu olan tek tip insan yaratma motivasyonu, tek kültürlü makbul yurttaş yaratma çabası ile bir dizi asimilasyoncu politikaların üretilmesine sebep olmuştur.

Çokkültürlülük kavramının bu asimilasyoncu idealin karşıtı bir modeli yansıttığı savunulmuştur (Marshall, 2005, s. 126) İlk olarak 1941 yılında İngilizcede, eski milliyetçiliklerin bir anlam ifade etmediğini vurgulamak, önyargısız ve bağısız bireylerden oluşan kozmopolit bir toplumu ifade etmek için kullanıldığı (Doytcheva, 2009, s. 15) bilinmekle birlikte, 1957’de İsviçre’de kullanıldığı ve 1960’ların sonunda ortak anlamını Kanada’da bularak hızlı bir şekilde diğer İngilizce konuşan ülkelere yayılıp tartışılmaya başlandığı (Sengstock, 2009, s. 239) bilinmektedir. 20. yüzyıla gelindiğinde insanlık için oldukça tanıdık olan çokkültürlülüğün bir politik öğreti, bir ideoloji, bir felsefi kuram ya da bir dünya görüşü olarak (Kart, 2019, s. 11) ele alındığı görülmektedir. Giderek anlamı genişleyen kavram; karşılıklı hoşgörü atmosferi içinde, kültürel çeşitliliğin fırsat eşitliği ile birleştirilerek yeni bir ortam oluşturulması anlamında (Rex, 1996, s. 242), ünlü kültür bilimci C. Taylor tarafından Gadamer’e atıfla; kaynaşmalar sonucunda ortaya çıkacak, ufuklarımızı genişletecek, karşılaştırmalı kültür incelemelerine imkân veren bir bakış açısı olarak da ele alınmıştır (Taylor, 2018, s. 93).

Genel anlamda kavram; bir toplumda yaşayan etnik, dini, milli köken çeşitliliği ve bu çeşitliliğin hem toplumsal hem de idari olarak yönetilme, biçimi olarak politik bir yaklaşımı yansıtmak amacıyla kullanılmıştır. Çokkültürlülük, kültürel çeşitliliğin geniş bir yelpaze tuttuğu toplumlarda, bir arada yaşama halinin hem ideal olarak hem de pratik olarak nasıl gerçekleşmesi gerektiğine yanıt arayan bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde en geniş anlamıyla bakıldığında kavramın toplumda marjinalize edilmiş her türlü topluluğu işaret ettiği görülmektedir.

Çokkültürlülük tarihsel gelişim süreçlerini incelediğimizde karşımıza göç olgusu ile doğrudan bağlantılı bir fikir olarak (Say, 2017, s. 30) büyük göç hareketlerinin yaşandığı Amerika’da doğup uzun yıllar etkisini sürdüren “eritme potası” (*melting pot*) (Somersan, 2004, s. 87) fikrine karşı geliştirilmiş bir anlayış olarak çıkmaktadır. Kavramın “kültürel çoğulculuk” olarak ilk ortaya çıkışının İsrail

Zangwill'in 1908 yılında kaleme aldığı "The Melting Pot" isimli tiyatro oyunu olarak kabul edilmektedir (Kart, 2019, s. 14). Zangwill'in şu sözleri Amerika toplumu için bir dönemin göçmen siyasetini şekillendirmiştir:

"Amerika, Tanrı'nın eritme kabı, Avrupa'daki bütün ırkların sıvılaşp düzeldikleri koca bir eritme potası.... Ellis Adası'na geliyorsunuz, burada elli diliniz, tarihiniz, nefret ve kıskançlıklarını ve rekabetinizle duruyorsunuz. Ama böyle kalmayacaksınız. Çünkü burada Tanrı'nın ateşi yanıyor. Almanlar, Fransızlar, Yahudiler, Ruslar, haydi hepiniz eritme kabına! Tanrı Amerika'yı yaratıyor!"(Zangwill, 1921, s. 33).

Bu anlayışa göre, tıpkı bir yemek tenceresinde farklı malzemelerin birleşerek tek bir tat elde edilmesi gibi Afrika, Latin Amerika, Avrupa ve diğer kültürler Amerikanlaştırma adı altında asimilasyoncu bir politika ile tek kimlikte birleştirilir. Göçmenlerden oluşan bir toplum olarak Amerika Birleşik Devletleri uzun süre Theodore Roosevelt'in belirttiği şekliyle "yabancıların bu cumhuriyetin kurucularından bize kalan dil ve kültür içine hızla asimile edilmesinde" ısrar etmiştir (Parekh, 2002, s. 69).

Bu anlayışa karşı olarak ilk defa 25 Şubat 1915 tarihli The Nation Gazetesi'nde Horace M. Kallen, "Democracy Versus the Melting Pot" isimli bir yazı kaleme alır. Bu yazının ikinci bölüm beşinci kısmında Kallen, asimilasyoncu anlayışa alternatif olarak bireylerin kendi kültürlerini yaşamalarına izin veren başka bir anlayışa geçilmesi gerektiğini ve devletin bir orkestra şefi gibi farklı kültürlerin bir arada yaşamasına izin vererek onları yöneten bir konuma sahip olması gerektiğini savunmuştur:

"...Şu anda baskın bir Amerikan zihni yok. Ruhumuz anlaşılmaz, bir ses değil, her biri oldukça farklı bir melodi çıkartan birçok sestten oluşan bir koro. Bu kakofoniden nasıl düzen çıkarılacağı, zenginliği ve gücü tek başına haklı çıkaran şeylerle adaletle, sanatla, edebiyatla, felsefeyle, bilimle ilgilenen herkesin sorunudur. Bu kakofoni neye dönüşmeli? Bir birlik mi yoksa bir armoni mi?" (Kallen, 1996, s. 217).

Bu perspektiften Amerika'yı da çeşitli milletlerin bütünü oluşturduğu bir millet olarak düşünmek gerektiğini vurgulamıştır. Bu görüş zaman içerisinde salata kasesi (*salad bowl*) ya da kültürel mozaik olarak ifade edilen teoremin gelişimine katkı sağlamıştır. Salata toplumu anlayışı farklı kültürleri eritip tek bir kültür olarak benzeşme politikasına karşı çıkarak, farklılıkları ile bir arada yaşamasına izin veren bireylerin yan yana farklılıkları ile bir arada yaşamalarının mümkün olduğu inancını savunmuştur.

Uluslararası boyutta bu görüşün yasal olarak uygulandığı ilk ülke Kanada olmuştur. Kanada'da kültürel çeşitliliğe ilişkin farklı bir yaklaşımı ifade etmek için kullanılan çokkültürlülük ifadesi ilk olarak, ulus aşırı kültür politikalarının kamusal alan üzerindeki etkileri açısından, genel

politik haklara odaklanmış bir kavram iken, daha sonra fırsat eşitliği, kimlik politikaları gibi sosyal ve bireysel hakları da içine alan geniş bir tartışma zeminine taşınmıştır (Karadeniz, 2018, s. 27).

Kanada ağırlıklı olarak İngilizce konuşulan bir ülke olmasına karşın Quebec eyaletinde tamamen Fransızca konuşulması ve aynı zamanda yerel dillerin kullanılmasından doğan bir motivasyonla Kanada’da yaşanan tüm bu farklı kültürlerin Kanada kültürüne katkılarını ortaya çıkarmak amacıyla 1963 yılında (*Report of the Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism*) Çiftdillilik ve Çiftkültürlülük Komisyonu kurulmuştur (Esman, 1982, s. 233). Bu komisyonun amacı bu dilleri konuşan bölgelerdeki kültürlerin eşitlenmesinin sağlanmasıdır. 1968-1984 yılları arasında dört dönem başbakanlık yapmış olan Liberal Parti başkanı Pierre Trudeau döneminde, halkın refah seviyesi yükseltilirken Kanada’da göç serbest bırakılmış ve çokkültürlülük teşvik edilmiştir (Özensel, 2012, s.63). 8 Ekim 1971 tarihinde Trudeau hükümeti “Çokkültürlülük Politikasını” gündeme taşımış ve resmi olarak kabul etmiştir. Bu politikada çokkültürlülük için dört temel amaç benimsenmiştir:

- Kendi kimliğini ve farklılığını devam ettirmek isteyen her gruba izin verip yardım eder.
- Kültürlerini geliştirme ve aynı zamanda Kanada toplumunun bir parçası olma konusunda her gruba yardım eder.
- Kültürel gruplar arası yaratıcı etkileşim/alışverişi arttırmak
- Göçmenlere Kanada’daki dilleri öğretmede yardımcı olur (Mahtani’den aktaran Özensel, 2004,s.64).

Bu çalışmaların neticesinde 1973’te “Çokkültürlülük Bakanlığı ve Kanada Çokkültürlülük Danışma Konseyi” oluşturulan hedeflerin etkinliğini izlemek amacı ile kurulmuştur. 1982’de, çokkültürlülük, “Haklar ve Özgürlükler Bildirgesi’nin” 27. bölümünde onaylanmıştır. 1 Aralık 1987’e gelindiğinde Dışişleri Bakanı David Crombie, “Kanada Çokkültürlülük Yasasını” uygulamaya koymuştur. Yasa, 21 Temmuz 1988’de Kraliyet Onayı’ nı alarak, çokkültürlü politikayı güvence altına almış ve hükümetin “çokkültürlülüğün Kanada mirasının ve kimliğinin temel bir özelliği olduğu anlayışını tanıyacağını ve teşvik edeceğini” ve “bireylerin tam ve adil katılımını teşvik edeceğini” ilan etmiştir (Berry,[19.09.2021]).

Kendisi de Kanadalı olan Will Kymlicka kültürel çeşitliliğin iki temel kaynağı olduğunu belirtmiştir. Bunlardan birisi belirli bir devlet içinde birden fazla ulusun yan yana yaşamasıdır. Kymlicka’ya göre ulus; belirli bir toprak parçası ya da yurttan oluşan, ayrı bir ortak dili ve kültürü olan, az ya da çok kurumsal olarak olgunlaşmış, tarihsel bir cemaat (Kymlicka, 2020, s. 41) anlamına gelmektedir. Birden çok ulusu bünyesinde barındıran bir ülkenin, bundan dolayı, bir ulusal devlet değil çokuluslu

devlet olduğu vurgusunu yapmakta ve küçük kültürlerin “ulusal azınlıkları” oluşturduğunu ifade etmektedir. Kültürel çeşitliliğin ikinci kaynağı olarak ise göçü görmektedir. Göçmenler ona göre “ulus” değildir ve yurtları yoktur. Onlar egemen kültürlerin kamusal kurumlarında yer alırlar ve egemen dil(ler)i kullanırlar (Kymlicka,2020, s. 46).

Kymlicka göçmenlerin Amerika ve Avusturalya’da yurttaşlığa kabul edilmeleri için İngilizce öğrenmeleri gerektiğini ve İngilizce öğrenmenin çocukların eğitiminin zorunlu bir parçası olduğunu belirtmektedir. Çokkültürlülük tartışmaları Kanada’da Amerika ve İngiltere örneklerinden bağımsız olarak, çokdillilik tartışmaları ile birlikte ortaya çıkmıştır. Kymlicka bu konuda liberal cumhuriyet rejimlerindeki tutarsız bir noktayı işaret ederek “Dil birliğinin sağlanması göçmen tarihinin değişmeyen bir özelliğı” olduğunu vurgulamaktadır. Gerald Johnson’ın sözüne atıfla “Eski dünyanın hiçbir çokdilli imparatorluğunun, nüfusun tamamına tek bir dil dayatma konusunda bütün insanlar eşittir düsturuna sadık liberal devletler kadar acımasız” davranmadıklarını ifade etmektedir (Kymlicka, 2020, s. 47).

Bir ülkeye sonradan gelmiş göçmen gruplar ile yerli ulusal azınlıkların hak taleplerinin birbirinden farklı olması, bu iki grubun çokkültürlülük politikaları uygulanırken birbirinden ayrı olarak ele alınmasını gerektiğini vurgulayan Kymlicka’ya göre, devletler hiçbir zaman kültürel haklar konusunda nötr davranamazlar. Devletler belirli gruplara açık veya örtük olarak yakınlık duyarak o gruplara bir biçimde destek verirler. Bu sebeple bir toplumsallık kültürü geliştikçe keskin ayrımlar yenini ortaklıklara ve diyaloga bırakacaktır. Ona göre, toplumsallık kültürü liberalizmin fırsat eşitliğine- yani mahkemeler, devlet hizmetleri ve demokratik kurumlar kadar eğitsel ve ekonomik fırsatlara erişebilme şansına- bağlılık temelinde yükselir; ama böylesi bir eşitliği mümkün kılan şey ortak dilin ve kurumların bütün topluma yayılmasıdır (Kymlicka, 2020, s.331).

Çokkültürlülük tartışmalarının önemli olduğu bir diğerk ülke İngiltere’dir. İngiltere’de Kanada’ya paralel olarak tartışmalar gelişmiştir ancak daha çok göçmenler üzerindeki çokkültürlülük tartışmaları ülkenin odağını oluşturmuştur. Hindistan ve Pakistan asıllı göçmenlerin yoğun bir şekilde göç ettiğı İngiltere’nin büyük toplumu bir anlamda dinsel, kültürel ve dilsel farklılıklara sahip göçmen gruplarla karşılaşmak zorunda kalmıştır (Yanık, 2012, s.131). 1948 tarihli İngiliz Vatandaşlık Yasası, İngiltere’nin (*Commonwealth Citizens*) İngiliz Milletler

Topluluğu Üyeleri lideri olarak rolünü iddia etmeyi amaçlayan son göçmenlik yasasıdır. Yasa, yurttaşlarının (Hindistan gibi yeni bağımsız ülkelerinkiler dahil) Birleşik Krallık'a serbestçe hareket etme haklarını onaylamıştır. Ardından yeni bir göç politikası olan sınırlama ve entegrasyon uygulaması hayata geçirilmiştir. 1960 yılından itibaren çalışmak amacıyla İngiltere'ye çeşitli ülkelere gelen iş gücünün katılımıyla göçmen nüfusu oldukça yoğunlaşmıştır. Ülke yönetimi, ayrımcılığın önlenmesi için 1965, 1968 ve 1976 tarihli Irkçılık Yasaları ile (*Race Relations Act*) etnisite, renk, ırk, köken ve vatandaşlık temelinde istihdam, mal ve hizmetlere erişim, eğitim, barınma ve kamusal işlevlerin yerine getirilmesinde doğrudan ve dolaylı ayrımcılığı yasaklamışlardır (Sargeant, 2004, s. 73).

İngiltere'de 1979- 1990 Thatcher Hükümeti döneminde çokkültürlülük daha çok eğitim alanında kendine yer bulmuştur. 1985 yılında yayınlanan Swann Raporu ile eğitimde çokkültürlülük yaklaşımı uygulanmaya başlamıştır. Raporda Hükümetin; ırk, renk veya etnik kökene bakılmaksızın tüm çocukların yeteneklerini tam olarak geliştiren ve gerçek bir Britanya'ya ait olma duygusu yaratan iyi bir eğitim almaları gerektiği ilkesine sıkı sıkıya bağlı olduğu vurgulanmaktadır (SWANN,1985 [20.09.2021]) İngiltere'de çokkültürlülük tartışmaları 1990'lar ile birlikte Afrikalı, Karayip'i ve Asyalı göçmeler üzerinde yoğunlaşırken 2000'lerde tartışmaların odak noktası Müslüman göçmenlere kaymıştır.

Kendisi 'de İngiliz vatandaşı olan Bhikhu Parekh, İngiltere'deki çokkültürlülük tartışmaları konusunda etkili bir isimdir. Kendisi Çoketnikli Biritanya Komisyonu'nun (CMEB) hazırladığı Britanya'da çokkültürlülük konusunda önerilmiş en iyi kamu siyaseti örneği olan *The Future of Multi-Ethnic Britain* Raporu'nun başkanlığını üstlenmiştir. Bu sebeple bu rapor Bhikhu Parekh'in adıyla Parekh Raporu olarak da anılmaktadır (Modood, 2014, s. 35).

Parekh, kültürel çeşitliliği bir yaşam biçimi olarak ele alır. Belirli politikalar ve uygulamaların bireyler tarafından benimsenmediği sürece yüzeysel olarak kalacakları ve kültürel çeşitliliğin son bulacağını belirtir. Dolayısıyla insanlara kültürlerini koruma hakkı vermek tek başına kültürel çeşitliliği sağlayamaz. Eğer geniş toplumda asimilasyoncu bir eğilim varsa veya baskın kültür çok etkiliyse ve yalnızca kendisine uyanlara saygı gösterip ödüllendiriyorsa, diğer kültürlerin üyeleri kültürlerine sahip çıkma yeteneğinden, güveninden ve isteğinden yoksun kalacak ve zamanla kültürel çeşitlilik yok olacaktır. Dolayısıyla görünüşte onlara kültürlerini koruma hakkı vermek

yeterli değildir. Toplum aynı zamanda, farklılıklara saygı duymak, azınlıkların özgüvenini geliştirmek ve ihtiyaç duyanlara ek kaynak sağlamak gibi, bu hakkı kullanmayı kolaylaştıracak şartları yaratmalıdır. Geniş toplum, kültürel çeşitliliğin kendi yararına olduğuna veya korunması gereken bir değer olduğuna ikna edilmedikçe gerekli maliyeti karşılamayı, kurumlarında ve yaşam biçiminde gerekli değişiklikleri yapmayı ve asimilasyoncu güdüsünü dizginlemeyi istemeyecektir (Parekh, 2002, s. 213).

Parekh'e göre çoğulcu bir toplum modeli, öteki ile sürekli bir alışveriş anlayışından doğan bireysel dünyamızı geliştiren bir tür düşünce ufuklarının sınırlarını zorlama egzersizidir. Bir yerlinin hayatı ve onun asimile edemediğimiz farklılığı, bize zihinsel ve ahlaki açıdan meydan okur, imgelemimizi genişletir ve bizi düşünce kategorilerimizin sınırlarını görmeye zorlar. Dolayısıyla kültürel çeşitlilik ona göre insan özgürlüğünün de önemli bir bileşeni ve şartıdır. Zira insanlar sahip oldukları kültürlerinden dışarı adım atamazlarsa onun içinde hapis kalır, onu mutlaklaştırma eğilimine kapılır, onun insan yaşamını algılama ve düzenlemenin tek doğal ya da açık yolu olduğunu sanmaya başlarlar. Eğer diğerlerinden yararlanamıyorsa, kendi kültürlerinden dışarı adım atamazlar. Kendi kültüründen dışarı adım atmaya cesaret edebilenler evren hakkında yeni fikirler ve olasılıklar hakkında da farklı bakış açılarına sahip olurlar. Parekh bu sebeple kültürel çeşitliliği bir tür kişisel özgürleşme ve iyi olma adımı olarak ele almaktadır. Kültürel çeşitlilik kendini tanıma, kendini aşma ve özeleştirme gibi insan özgürlüğünün önemli önkoşullarını güçlendirdiği için nesnel bir iyilik; değeri bireysel seçimlerden değil, insan özgürlüğü ve mutluluğunun temel bir şartı olmasından kaynaklanan bir iyiliktir (Parekh, 2002, s. 215).

Kültürel çeşitlilik ve dil konusunda Vico'nun görüşlerine yer veren Parekh, Vico'nun kültürel çeşitlilik hakkında büyük duyarlılık gösterip onun doğasını ve önemini vurgulamasına rağmen, neden tüm toplumların birleşik ve uyumlu bir bütün olduğunu veya olması gerektiğini, neden toplumların farklı olduğunu ve farklı kavrayış, hayal gücü, edebi ve sanatsal etkinlik türleri oluşturduklarını, diğer toplumlar bizimkinden tamamıyla farklıysa el yordamıyla nasıl içlerine girerek onları yargılayabileceğimizi açıklamakta zorluklarla karşılaştığını ve ortak bir türün üyeleri olarak tüm insanların birçok ortak özelliği olduğunu öne sürdüğü belirtir. Farklılıklar içerisinde anlamlı benzerlikler yakalamaya çabalayan Vico'nun, insanların benzer tutkuları, “vahşilik, hırs ve ihtiras” biçiminde ortak kusurları ve akıl, hayal gücü ve

sağduyu ya da “düşünmeden verilen yargı” gibi ortak yetenekleri bulunduğu ön kabulü ile bunların en önemlisinin farklı dillerde temel oluşturan ve farklı şekillerde ifade edilen “ortak bir zihinsel dil” veya “zihinsel söz dağarcığına” da sahip olduklarını; farklı toplumların atasözleri ve deyimlerinin “temelde aynı anlamlara gelmesi” ve “yabancıların bunları kolayca anlayabilmesinin” sebebinin bu olduğunu belirttiğini ifade etmiştir (Parekh, 2002, s. 67).

Vico’nun kültürel çeşitlilik hakkında erken dönem düşünürlerinden birisi olduğunun ancak kültürel çeşitliliği ele alış biçiminin akılcı insanlık görüşü ile farklı toplumları yargılamak amacı ile ve homojen bir dünya tasavvuruna geçişten önce kaçınılmaz bir tarihsel gelişim aşaması olarak ele aldığı altını çizmiştir (Parekh, 2002, s. 71). İngiltere’de 2004 yılına gelindiğinde, Britanyalılık kimliğinin karşı karşıya olduğu en büyük sınavın kültürel ayrılcılık ve Müslüman göçmenlerin kendilerini başkalarından yalıtma çabaları olduğunu,...çokkültürcülüğün vaktiyle işe yaradığını fakat artık miadının dolduğunu, zira azınlıkların hakiki Britanyalılar olmaya teşvik etmekten ziyade farklı bir fetiş haline geldiğini açıkça ifade eden Irk Eşitliği Komisyonu’nun Başkanı Trevor Phillips’in de resmi görüşü olduğunu belirten Pakistan asıllı İngiliz Tarıq Modood, 2005 yılında Londra Saldırıları olarak adlandırılan terör eylemlerini Müslüman kimliği ile kendini tanıtan El-Kaide örgütünün üstlenmesi ile ülkedeki Müslüman göçmenlere yönelik huzursuzluğun artmasına yol açtığını ve “Çokkültürlülük Sona mı Erdi?” , “Çokkültürcülük Öldü mü?” türünden soruların ortaya çıkmasına sebep olduğunu belirtmektedir (Modood, 2014, s. 26).

Bireylerin mensup oldukları “mikrokültürler”e hâkim olmaları, onların kültürel yeterliliklerinin derecesini arttırır. Birden fazla kültür içinde yaşama yeterliliğini kazanmış kişiler; kültürel, aynı zamanda o kültürlerin dillerini de öğrenirse çokkültürlü, aynı zamanda dillerini de biliyorsa çok dilli olarak anılır (Katarı, 2014, s. 38). Kanada’da Fransızca konuşmak isteyenlerin hak talepleri ile başlayan çokkültürlülük uygulamaları, İngiltere’de Swann Raporu ile eğitim alanında yine dil tartışmaları ekseninde şekillenmiştir. Çok dillilik, çok kültürlülük tartışmalarının her zaman çekirdeğinde bulunan temel hak taleplerinden biri olarak yer almıştır.

Kanada, İngiltere, Amerika örneklerinin dışında İsviçre ve Belçika örneklerinde de temel tartışma dil haklarının anayasal güvence altına alınması yönünde olmuştur. İsviçre Federal Devleti’nin bugün Almanca, Fransızca, İtalyanca

ve Graubünden kantonunda konuşulan Romanşça olmak üzere dört resmi dili mevcutken, Belçika'nın Flemenkçe, Fransızca ve Almanca olmak üzere üç resmi dili bulunmaktadır. İsviçre kültürel çeşitliliğinin en önemli boyutu bu anlamda çokdilliliktir (Üstel, 2021, s. 106).

İsviçre ve Belçika'daki düzenlemeler Avrupa'daki çok dillilik ve özellikle de ulusal dilsel azınlıklarla ilgili uygulamalara örnek olarak genellenmemelidir. Avrupa'da doğal ve yaygın olmayan bir biçimde her iki ülke de dilsel azınlıklarını korumak için kendi modellerini oluşturup ulusal dilleri ile azınlık dilleri arasında kırılğan da olsa bir denge oluşturmuşlardır. İsviçre ve Belçika'daki uygulamaların karşılaştırılması çok dillilikle ilgili etkin yasal düzenlemelerin farklı tarihsel koşullara rağmen mümkün olabildiğini açık biçimde göstermektedir. Nitekim ortak bir politik anlayışın ürünü olarak kurulan İsviçre çok dilliliğe dair tarihsel geleneğini kendi ulusal bakış açısının bir parçası olarak görürken, Avrupa güçlerinin kendi aralarındaki çıkar çatışmaları sonucu varlığını ortaya koyan Belçika, farklı dil gruplarının birlikte yaşamasının özgür bir karara dayanmadığı, genç bir devlettir (Loeckx, 2019, s. 15).

Her iki ülkedeki yasa da kaynağını 26 Haziran 1945 tarihli Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 1. Maddesinin III. Fıkrasına göre Birleşmiş Milletler uluslararası iş birliği içerisinde “ırk, cinsiyet, dil veya din ayrımı yapmaksızın herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesi” ifadesinden almaktadır. Aynı ifade 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Beyannamesi'nin 2. Maddesinin 1. Fıkrasında bir kez daha vurgulanmıştır (Loeckx, 2019, s. 42). Ancak Avrupa Konseyi ilk kez 5 Kasım 1992 tarihli Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı'nın ilk bölümünde dil özgürlüğü meselesi ile ilk defa yakından ilgilenmiştir (Loeckx, 2019, s. 42).

Dil ile neyin kastedildiği ve hangi dillerin korunma altına alınması gerektiği ile ilgili çeşitli tartışmalar devam etmektedir. Bazı teorisyenler (Hegnauer; Giere; Giacometti; Fleiner) anadilin korunması gerektiğini savunurken; bazıları (Albert Morand (1983) sözel olmayan dilsel iletişimin dil özgürlüğü içine alınmaması gerektiğini savunmuştur. Peter Schaeppi (1971) ise -gerekçe göstermemekle birlikte- kodlama dilleri dahil her tür dilin korunması gerektiğini savunmuştur (Loeckx, 2019, s. 47).

2.3. Çokkültürlülüğe Eleştiriler

Almanya, Fransa, Danimarka ve Hollanda’da 2010 sonrası çokkültürlülüğün başarısızlıkla sonuçlandığına dair eleştiriler yükselmeye başlamıştır (Kymlicka, 2015, s. 313). ABD’de ve Almanya’da muhafazalar çevreler tarafından çokkültürcülük, azınlık kültürlerini devlet kimliği ile eşdeğer tutan, kültürel ve etnik farklılıklar kamusal alanda fazla görünür hale getiren bir politika olarak görülmektedir. Bu çevreler çok-kültürcülüğü ulusal üstünlüğe bir tehdit olarak algılamakta ve terk edilmesi gereken bir politika olarak görmektedir (Kymlicka, 2015, s. 215).

Öte taraftan çokkültürlülüğün kendisinin, insanların dar etnik grup sınırlarını aşmasına izin verecek “yurttaşlık” güvencesi oluşturamadığını belirten Joppke’ye göre vatandaşlık ve “yurttaşlık kültürünün” tarihsel olarak bireyin en yüksek sadakatinin sabit noktası olarak ulus kurumuna bağlı olduğunu, çokkültürlülüğün ulusa meydan okursa yerine bir ikame sunamayacağını ifade etmiştir. Bu bağlamda, “ulusötesi” vatandaşlığa ilişkin analizlerin aceleci olabileceklerini ifade etmiştir (Joppke, 1996, s. 449).

Çokkültürlülüğü, demokratikleştirici ve ufuk açıcı olduğu yönünde savunan görüşler olduğu kadar, çokuluslu kapitalizmin işine yarayan mesafeli ırkçılık olarak gören Zizek (Karadeniz, 2018, s. 30) gibi ya da diğer kültürleri yorumlarken bireylerin kendi kültürlerinden bağımsız düşünemeyecekleri ve dolayısıyla tarafsız olamayacaklarını savunan Kahn (1979) gibi kavrama şiddetle karşı çıkan düşünceler de mevcuttur.

Çokkültürlülük anlayışı içerisinde ırksal eşitsizliklere değinilirken, meselenin sınıfsal boyutlarının gözden kaçtığı yönünde Stuart Hall tarafından da eleştirilmiştir. Bu anlamda farklı kimlik katmanlarının da süreçte etkili olduğu yönünde eleştiride bulunan Hall(1992), aydınlanmacı düşüncenin temel felsefesine karşıt olarak kimliklerin/öznelerin tutarlı bir bütün oluşturmadıklarını aksine çelişik olduklarını belirtmiştir. Bu çelişki ona göre çift yönlü işler; birisi bireyin dışında yani toplum ve toplumsallık içerisinde, diğeri ise içeride, yani bireylerin zihinlerindedir. Öznenin nasıl temsil edildiği üzerinden yaşanan “kimlik dönüşümü”, bizlere “kimliğin otomatik ve sabit değil, aksine politik mücadele ile kazanılan ya da kaybedilen” bir kategori olduğunu gösterir. Sınıf kimliğinin politikasından, “farklılık” politikasına

doğru yaşanan kimlik dönüşümü, bunun en gerçekçi örneklerinden birini oluşturur (Özdoyran, 2020, s. 482).

Bir diğer eleştiri de feminist teorisyen Young'dan gelmiştir. Ona göre; kültürel farklılık politikasında gruplar incelendiğinde farklılık içinde farklılık olduğu da gözlemlenebilir. Bir birey hem siyahi hem eşcinsel hem de farklı bir dine mensup ise birbirini kesen çapraz hatlarla karşılaşmaktadır. Bunlardan sadece biriyle toplum içinde bir yer edinebilmekte ancak hepsi birleştğinde ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. Dolayısıyla bulunduğu her konum için farklılık politikasına ihtiyaç duymaktadır. Çoğulcu bir toplumda grup farklılığı elimine edilmez. Aksine, gruplar birbirlerinin farklılığına saygı duyarlar. Farklılık politikasının kayda değer bir iddiası vardır. Buna göre, şehirleşme ve modernleşme yanında farklılıkların vurgusu getirmiştir. Farklı yerlerden şehirlere akan insanlar dayanışma duygusuyla grup farklılığına yeni bir vurgu katmaktadır (Young, 1990, s. 163). Kendisine yöneltilen eleştiriler ışığında ve teknoloji sahasındaki değişimler karşısında çokkültürlülük tartışması; kültürlerarasılık, kültürel çoğulculuk, kültüraşırılık, kültürel melezleşme gibi yeni tartışma alanları almıştır.

2.4. Türkiye’de Çokkültürlülük ve Çokdillilik

Çokkültürlülük Türkiye’de resmi bir devlet politikası olarak benimsenmemiş ve yasalaşmamıştır. Ancak taraf olunan Uluslararası Antlaşmalar çerçevesinde bir dizi uygulama hüküm sürmektedir. Türkiye bugün çokuluslu, çokkültürlü, çokdinli bir imparatorluğu mirasçısı olan üniter bir ulus devlet olarak fonksiyonunu yerine getirmektedir.

Türk toplumunun kültürel yapısı hakkında Şerif Mardin (Mardin, 2020, s. 23) Gökalp’i alıntılayarak Türkiye’de kültürel kurumların devlet ve halk arasındaki keskin uçurumlarına dikkat çekmiş bu keskinliğin sebebini ara kurumların güdüklüğü olarak ifade etmiştir. Her toplumda, bir dereceye kadar bir tarafta dünyanın kaç bucak olduğunu bilen şehirlilerin, karşı tarafta halkın kültürü görüldüğünü belirten Mardin, Ziya Gökalp’in kendi toplumumuz için bu durumu şöyle ifade ettiğini vurgulamıştır:

“Her milletin iki medeniyeti var: resmi medeniyet, halk medeniyeti...Başka kavimlerde resmi medeniyetle halk medeniyeti o kadar açık suretle ayırdedilmez. Türklerde ise bu ayrılık ilk bakışta göze çarpar. Türklerde resmi lisandan, resmi edebiyattan, resmi ahlaktan, resmi hukuktan, resmi iktisattan, resmi teşkilattan büsbütün başka bir halk lisanı, halk edebiyatı, halk ahlakı, halk hukuku, halk iktisadi, halk teşkilatı vardır. Bu hadisenin sebebi Türklerin kendi müesseslerini yükseltmek suretiyle bir medeniyet ibda etmek yolunda gitmeyip yabancı

milletlerin müesseselerini i'tinam ve onlardan yapma bir medeniyet terkeb etmeleridir.” (Gökalp, 1913, s. 107)

Gökalp'in 1913 yılında tespit ettiği gibi devlet ve halk, yöneten ve yönetilenler arasındaki paralel doğrultuda ancak sonsuza kadar kesişmeyen uzamda ilerleyen kültürel üretimdeki ikili yapı, Türk Dil Kurumu'nun ve Türk Tarih Kurumu'nun kurulması ile başka bir boyuta taşınmıştır. Nitekim Birincisi düzenlenen Türk Dil Kurultayı'nın 12 Temmuz 1932 yılındaki toplantısına Atatürk'ün isteği üzerine Adana'dan üç yörügün Türkçe ifadelerin halk dilindeki kullanımının da temsili için davet edilmesi (Torun, 2007, s. 573) ve dilin Arapça, Acemce, Fransızca vs. dillerden kurtulması çabaları (Kongresi, 1932, s. 222) kültürel anlamdaki kesişim noktalarının buluşma çabalarından birisi olarak okunmalıdır.

Ne yazık ki, halk dili ve kültürü ile devlet dili ve kültürünü birbirine yakınlaştırma çabaları çokdilli Babıali matbuatının büyük bir yara almasına neden olmuştur. Karaköy, Sirkeci, Galata'da konumlanan irili ufaklı matbaalar, Arap, Yunan, Ermeni, İbrani, Kiril, Gürcü, Süryani alfabelerinden oluşan farklı cemaatlere ait yayınların, çok dilli takvimlerin basımı, dağıtımı ve satışıyla özdeşleşen alanlar olarak aynı zamanda el yazma eserlerin, sınırlı sayıda basılan değerli kitapların restore edildiği, ciltlendiği birer merkez konumunda bulunmaktadır. Bu alanlar aynı zamanda İstanbul'un çok dilli matbuatının yazılı kültürüyle çok dilli kamusal alanı arasında geçiş köprüsü kuran sembolik bir öge rolünü üstlenmiştir. Alfabe Devrimi'nin ilk günlerinden başlayarak Ankara Hükümeti İstanbul'un çokkültürlü kimliğini yansıtan çok dilli ve alfabeli dükkân tabelalarını, yeni Türk Alfabeti'nin yazılışı ve okunuşuna göre değiştirilmesini zorunlu kılarak kamusal tipografiyi homojenleştirmeye ve bu süreçte Türkçeyi hâkim kılmaya girişerek hem çokdilli yazın hayatını hem de çokdilli kamusal alanı şekillendirmiştir (Niyazioğlu, 2021, s19).

Ulus devlet oluşum sürecinin yarattığı homojen tek tipli yapı her ne kadar kendi ideolojik perspektifini dayatsa da kültürlere dair kalıntılar gündelik yaşam içerisinde hafızalarda bir hayalet olarak tekinsiz bir biçimde varlıklarını sürdürmektedirler. Bazı sözcüklerde saklı anahtarlar, bir gün hatırlanması gereken gizemlerin izinde gidenlere yol göstermek üzere çeşitli nesnelerde, belgelerde ve yapılarda aydınlatılmayı beklemektedirler. Nitekim azınlıklara özgü coğrafi, dilsel ve kültürel özellikler ulusal kategorilere kolay kolay hapsedilememektedir. Bizatihi 'Rum' kelimesi, ulusal terminolojinin ötesinde konuşmanın mümkün olduğu Osmanlı geçmişine atıfta bulunmaktadır. 'Yunan' kelimesini kullanarak iki ulusu, Türk ile Yunan'ı birbirinden

ayırmak mümkündür, fakat ‘Rum’ kelimesi aslında ulusalcı zihniyet açısından sorun yaratmaktadır (Karaosmanoğlu, 2010, s. 33). Rum sözcüğü hakkında düşünen Cemal Kafadar da sözcükle ilişkili olarak kendine ait, aşkın bir Roma imgesinin olanağını tartışır ve şu saptamada bulunur:

“insan kendi kimliğini tarihten arı bir biçimde tasarlayacak ve yayacak bir konumda bulunmadığı sürece kendine ait bir Roma yoktur. İktidar ilişkileri örtük olarak insanın “kendi”ni nasıl bileceğine de karışır. Kişi her zaman, “ulus”un içinde ve dışındaki ötekilere göre, güç hiyerarşilerinin ve değişen cazibe odaklarının dolayısıyla ortaya çıkan tarihsel koşullarda, kendi benlik kavrayışını yeni baştan düşünmeye ve tasarlamaya zorlanır. İşte böyle bir süreçte kendine eninde sonunda Türk ya da Yunan demeyi öğrenenler (bunu tercih edenler?), on sekizinci yüzyılın içinde değişik sebepler ve değişik sonuçlarla giderek Rumi/ Romaioi kimliğine bağlılıklarını terk ettiler. Tam da Roma’nın geçmişi konusunda yeni görüşleri olan yeni hegemonik güçler sahneye çıkarken. Bu da elbette “gerçek” Roma idi. Anadolulu, yani Şarklı eksik versiyon değil” (Kafadar, 2020, s. 139)

Bugün Türkiye’de etnik ve kültürel kimlikler üzerine Batılı araştırmacıların 1970lere kadar etnik kimlikler ve gruplar üzerine yaptığı araştırmalar vardır ancak bu araştırmalar da daha sonra giderek azalmıştır. Türkiye’deki kültürel gruplar ve etnisiteler üzerine yapılan araştırmaların az olmasının yanı sıra Türkçede sorunu kavramsal ve kuramsal boyutlarıyla inceleyen çalışmaların da çok sınırlı olduğu bilinmektedir (Somersan, 2004, s. 3).

En son 1965-1985 yılları arasında yapılan Genel Nüfus Sayımı sırasında Türkiye’de bulunan kültürel çeşitlilik ve etnik topluluklara ait verilerin tespitine kaynaklık etmesi açısından “anadiliniz nedir?” sorusu yer almıştır. Ancak Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 1970 yılı sayımından başlayarak bu veriyi kullanıcıların kullanımına kapatmıştır (Mermertaş, 2015, s. 186). Bu sebeple Türkiye’de bulunan 1965-1985 yılları arasındaki kültürel çeşitlilik ve çokdillilik rakamlarına resmi olarak erişilememektedir. En son 1965 yılı Genel Nüfus Sayımı verilerinde Türkçe dışında hangi dillerin konuşulduğu ile ilgili bir soru sorulmuş ve resmi rakamlar paylaşılmıştır. O tarihten günümüze kadar diller ile ilgili herhangi bir çalışmanın resmi verilerle raporlanmadığı tespit edilmiştir (Karahan, 2005, s. 1160). Bu açıdan 2013 yılında Şükrü Arslan’ın yapmış olduğu Türkiye’nin Etnik Coğrafyası: 1927-1965 Anadil Haritaları adlı çalışması dikkate değerdir. Arslan çalışmada, 1927-1965 yılları arasında paylaşılan istatistiksel verilerden yararlanarak Türkiye’de kullanılan ana dillerin coğrafi dağılımını görselleştirmiştir (Şükrü Arslan, 2013). Çalışmada elde edilen verilere göre dil çeşitliliğinde gözle görülür bir azalma mevcuttur:

1927 -1965 yılları arasında Arapça ve Kürtçe dışındaki anadillerin dramatik bir düşüş yaşadıklarını belirtilmektedir. Düşüş yaşayan dillere örnek vermek gerekirse: Abazca konuşan nüfus, 1935 yılında, tüm Türkiye’de 10 bin civarındayken, 1965 yılına gelindiğinde bu sayı 2

bin civarına kadar düşmüştür. Bulgarca konuşan kişi sayısı 1927’de 20,554’den, 1965 yılında 4,086’ya düşmüştür. Ermenice konuşan kişi sayısı, 1927 sayımında 64,715 iken, 1965 sayımında 33,084’e kadar gerilemiştir. Lazca konuşan kişi sayısı 1927-65 arasında 63,263’ten, 11,668’e düşmüştür. Rumca konuşan kişi sayısı, 119,824’ten 48,095’e düşmüştür. Son olarak Yahudi nüfusu, 68,860’tan 1965’e gelindiğinde 9,981’e kadar düşmüştür (Mermertaş, 2015, s. 187).

Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın resmi internet adresinde “Language” başlıklı İngilizce metinde Türkiye’de nüfusun %90’nını anadilinin Türkçe olduğu, Kafkas dilleri ve Kürtçe’nin çeşitli lehçelerinin yanı sıra Arapça, Yunanca, Ladino ve Ermenice dahil olmak üzere 70 kadar başka dil ve lehçe de konuşulmakta olduğu belirtilmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022, [22.20.2022]). Dünya dillerine ait verileri Richard S. Pittman’ın 1951 yılında toplayarak Etnologue isimli bir görsel ve yazılı kataloğa dönüştürmüştür. Etnologue bugün online platformda bilgi toplamaya ve paylaşmaya devam etmektedir. Bu platformdan edinilen bilgiye göre bugün Türkçe dışında Türkiye’de 40 farklı dilin konuşulduğu tahmin edilmektedir. Bu dillerden 10 tanesinin gelişmekte, 4 tanesinin güçlü, 21 tanesinin tehlike altına ve 3 tanesinin ölmek üzere olduğu raporlanmıştır (Explore The World’s Languages,[19.09.2020]).

UNESCO ilk basımını 1996 yılında gerçekleştirmiş olduğu Dünya Tehlike Altındaki Diller Atlası’nı (*Atlas of the World’s Languages in Danger*) 2001 ve 2010 yıllarında güncellemiştir. 1996 yılında Stephen Wurm’un editörlüğünde basılan Atlas’ta 600 dünya diline yer verilirken; 2001 yılındaki ikinci edisyonda 800 dil hakkındaki bilgiler yer almıştır. 2003 yılında UNESCO “*Language Vitality and Endangerment*” isimli “Dilin Canlılığı ve Tehlikesi” hakkında bir rapor yayınlamıştır. Rapor’a göre dilin tehlike altına girmesinde azınlık dillerinin kullanıcıları üzerindeki ekonomik, politik, askeri, kültürel ve eğitimsel boyun eğdirme gibi dil kaymalarına yol açan sosyal gücü içeren dış faktörler olduğu gibi toplulukların kendi dillerine karşı negatif tutumları da etkili olmaktadır (UNESCO, [05.09.2022]). Rapor ’da Tablo 1’de yer alan bir dilin kuşaklar arası aktarım açısından ayırt edilebilecek 6 tehlike derecesi belirlenmiştir.

Tablo 1: Yaşayan ve Tehlike Altındaki Dillerin UNESCO’ya göre Nesillerarası Aktarım Dereceleri

5 (güvende)	Bir dilin nesiller boyu sürekli kullanıldığını gösterir. Tehditlerle karşı karşıya gelmez ve sosyal alanda yaygın kullanımını muhafaza eder.
4 (hassas)	Bir dilin sınırlı kullanım alanlarına sahip olduğunu gösterir. Bir topluluğun öncelikli dilidir ancak kullanım alanları aile ve arkadaşlık gibi belirli sosyal çevrelerle sınırlıdır.
3 (kesinlikle tehlikede)	Bir dil, genç nesiller tarafından anadil olarak kullanılmadığında “kesinlikle tehlike altında” statüsündedir. Bu dilin ailenin yaşlı üyelerinin kullanımı ile sınırlı olduğu, özellikle büyükanne ve büyük babanın ebeveynlerle bir dereceye kadar kullanıldığı ancak çocuklarla kullanılmadığı anlamına gelir.
2 (ciddi tehlike altında)	Bir dilin evde sadece büyükanne ve büyükbaba tarafından kullanıldığı durumu içerir. Ebeveynler dili anlayabilirler, ancak genellikle kendi aralarında veya çocuklarına karşı kullanmazlar.
1 (kritik tehlike altında)	Büyükanne ve babalar tarafından bile kullanımı çok sınırlıdır. Büyükanne ve baba dil hakkında biraz bilgi sahibidir ancak bu dilde diğer kuşaklar ile iletişim kuramadığı için dildeki yetkinliği zamanla bozulur.
0 (ölü dil)	Bir dilin artık konuşanı olmadığını gösterir. Kullanabilir ve anlayabilir bir üyesi yoktur.

Kaynak: UNESCO, “Language Vitality and Endangerment”. [05.09.2022].

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000183699>

2010’da yapılan Christopher Moseler editörlüğündeki son basımda ise tehlike altındaki dillere yer verilerek nesli tükenmekte olan 3.000 dil olduğu ve 2.500 dilin de tehlike altında olduğu raporlanmıştır (UNESCO. [21.09.2022], s. 7). Ayrıca çevirim içi olarak Atlas, coğrafi işaretlemeler ile interaktif bir şekilde dünyadaki tüm dillerin görsellerine erişimi mümkün kılmaktadır (UNESCO. [19.10.2021]). Bugün yenileme çalışmaları süren çevirim içi Atlas’ta 2017 yılında yer alan bilgilere göre Türkiye’de 18 dil “hassas” ve “ölü dil” arasında yer almaktadır. “hassas” kategorisinde 4 dil bulunmaktadır. Bunlar: Zazaca, Abhazca, Kabardey- Çerkes ve Adıge (Batı Çerkes) dilleridir. Türkiye’de “kesinlikle tehlikede” statüsünde 7 dil bulunmaktadır. Bunlar: Pontus Rumcası, Batı Ermenicesi, Lazca, Hemşince, Abhazca, Romani (Çingenece) ve Suriye sınırında kullanılan Suret dilidir (UNESCO. [22.09.2022]). “ciddi tehlike altında” olan 3 dil bulunmaktadır. Bunlar: Sefarad Yahudilerinin dili olan Ladino, Mardin Midyat bölgesinde konuşulan Turoyo ve Edirne’nin Sırguç bölgesinde

konusulan Gagauzca'dır. Son olarak “kritik tehlike altında” ve “ölü dil” statüsünde 3 dil bulunmaktadır. Bunlar: “kritik tehlike” altında olan Siirt Pervari bölgesinde konuşulan Hertevince ve “ölü dil” statüsünde bulunan Kapadokya Rumcası ve Diyarbakır Lice’de kullanılmış Ubıhça’dır (Demir, 2022, s. 203).

Türkiye’de çokkültürlülük ve çokdillilik politikaları gündeme geldiğinde diğer tüm ulus devlet yaklaşımlarında olduğu gibi temel refleks azınlıklar meselesi olmaktadır. Çokdillilik de daima bir ayrışmanın, bağımsızlık arzusunun ürünü ve ulusal bütünlüğe tehdit unsuru olarak ele alınmaktadır (Yanık, 2012, s. 214). Bu sebeple dilsel çeşitliliğin korunması ve yaygınlaştırılması konusunda yapılan çalışmalar dar bir alana hapsolmektedir.

2.5. Türkiye’de Kültür Kurumları için Çokdillilik ve Kapsayıcılık Uygulamaları

UNESCO’nun 1960 tarihli “Müzeleri Herkes İçin Ulaşılabilir Kılmanın En Etkili Yolları” başlıklı tavsiye kararı kültürel çeşitliliğe dair verilen ilk tavsiye kararıdır (Karadeniz,2015, s.14). Bu tarihten başlayarak 2000’e kadar çeşitli tavsiye kararları yayınlayan UNESCO, 2009 yılında “Kültürel Çeşitlilik ve Kültürlerarası Diyalog Raporu” ’nu yayınlamıştır (UNESCO, [11.12.2022]). Kültürel çeşitliliği içeren iki sözleşme ise 2001 yılında imzalanan “Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesi” (UNESCO, [05.09. 2022]) ve 2005 yılında “Kültürel İfadelerin Çeşitliliğin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi” (UNESCO, [05.09. 2022]) olmuştur. Sözleşmenin Madde 7(a). “kadınların ve azınlıklara mensup kişiler ile yerli halklar da dâhil çeşitli sosyal grupların özel durumlarına ve ihtiyaçlarına gereken ilgiyi göstererek, kendi kültürel ifadelerini yaratmaya, üretmeye, yaymaya ve bu ifadelere erişmeye teşvik eden bir ortam yaratmaya çaba göstereceklerdir.”(UNESCO, [05.09. 2022]. ve Madde 8.1.: “Taraflardan her biri, 5. ve 6. maddelerin hükümlerine halel getirmeksizin, kendi ülkesindeki kültürel ifadelerin yok olma riski, ağır tehdit veya herhangi bir şekilde acil koruma ihtiyacı altında olduğu özel durumların varlığını saptayabilir.” ve Madde 8.2. “Sözleşme’nin hükümlerine uygun bir şekilde korumak ve muhafaza etmek üzere bütün uygun önlemleri alabilir.”.” (UNESCO, [05.09. 2022] maddeleri ile çeşitli kültürel grupların ve topluluklara ait “kültürel ifadeler erişmeye teşvik edilecek ortamın yaratılması” ve “muhafaza edilmesi”, “korunması” koruma altına alınmaktadır. Türkiye sözleşmeyi 2018 yılında imzalamıştır.

Her yıl ana tema belirlenerek tüm dünyadaki müzelerin bu ana tema altında çeşitli etkinlikler düzenledikleri Müzeler Günü etkinliği Tablo 2’de görüldüğü üzere her geçen yıl müze toplum ilişkilerinin güçlendirilmesi ile ilgili konulara odaklanmaktadır. 2008 yılında müzelerin birer sosyal değişim ve gelişim aracı olarak aktif rol oynamalarının üzerinde durulurken, 2010 yılında ICOM sosyal uyumun bir parçası olarak müzelerin rolüne dikkat çekmiştir. 2014 yılında müze koleksiyonlarının kültürlerarası ilişkilerdeki rolüne dikkatin yöneldiği, 2015 sonrası ise müzelerin toplum ile ilişkileri bakımından aktif rol üstlenerek 2017’de tarihin gölgede kalan konuşulmayan kısımlarına dikkat çekilmiştir. Müzelerin kültürel melezleşmenin de mekanı olarak ele alındığı 2019 temasında görülmekle birlikte 2020 yılındaki “Müzeler Günü” etkinliğinin ana temasını çeşitlilik ve kapsayıcılık oluşturmuştur. 2022 yılında oylanan Müze tanımında ise kapsayıcılık ilkesi bir kez daha vurgulanarak müzeler “halka açık”, “erişilebilir” ve “kapsayıcı” olarak nitelendirilerek “çeşitliliği ve sürdürülebilirliği teşvik ederler” ibaresine yer verilerek kültürel çeşitliliğe katkılarının altı bir kez daha çizilmiştir.

Tablo 2: ICOM Uluslararası Müzeler Günü Temaları

2008	Sosyal Değişim ve Gelişim Aracı Olarak Müzeler
2010	Sosyal Uyum için Müzeler
2011	Müzeler ve Hafıza
2012	Değişen Dünyada Müzeler, Yeni Sorunlar, Yeni İlhamlar
2013	Müzeler (Hafıza + Yaratıcılık= Sosyal Değişim)
2014	Müze Koleksiyonları Kültürlerarası Bağ Kurar
2015	Sürdürülebilir Bir Toplum İçin Müzeler
2016	Müzeler ve Kültürel Peyzajlar
2017	Müzeler ve Tartışılan Tarih: Müzelerde Konuşulmayı Dile Getirmek
2018	Hiper Bağlantılı Müzeler: Yeni Yaklaşımlar, Yeni Kitleler
2019	Kültürel Merkezler Olarak Müzeler: Geleneğin Geleceği
2020	Eşitlik için Müzeler: Çeşitlilik ve Kapsayıcılık
2021	Müzelerin Geleceği İyileşme ve Yeniden Düşleme
2022	Müzelerin Gücü

Kaynak: International Museum Day. Wikipedia,[22.11.2022].

https://en.wikipedia.org/wiki/International_Museum_Day

Türkiye özelinden bakacak olunursa 1973 yılından bu yana kâr amacı gütmeyen ve kamu yararına çalışan bir kültür kurumu olan İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı (IKSV) İstanbul'un kültür-sanat yaşamını zenginleştiren çalışmalar yürütürken, kültür-sanat alanında faydalı kültür politikaları çalışmaları yürütmekte ve 2018'den beri UNESCO Türkiye Millî Komisyonu'nun genel kurul üyeleri arasında yer almaktadır. Bu anlamda çeşitli faaliyetler yürüten vakıf, resmi internet adresinden kültür kurumlarına dair hazırlamış olduğu raporları ve kılavuzları da ücretsiz olarak yayınlamaktadır. İKSV'nin Şubat 2016 yılında hazırlamış olduğu Yerel Yönetimler için Kültürel Planlama Raporu'nda kültürel çeşitliliği şu şekilde tanımlamaktadır:

“Kültürel çeşitlilik, binlerce yıllık tarihin bir ürünü ve tüm halkların dilleri, fikirleri, yaratımları, etkinlikleri aracılığıyla var ettikleri bir olgudur. Çok boyutlu bir kavram olan kültürel çeşitlilik, bir toplumda farklı kültür, inanç ve dilden bireylerin bir arada yaşamasını, kimliklerin ve farklılıkların sürekli bir şekilde yeniden tanımlanmasını sağlar. Dolayısıyla, barışçıl bir toplumun ve içinde şekillenen vatandaşlık kavramının temel taşıdır (IKSV, 2016, s.18).”

Kültürel çeşitlilik, kapsayıcılık anlayışını barışçıl bir toplum için temel unsur olarak gören İKSV kapsayıcı ve katılımcı yaklaşımlar ile ilgili çeşitli çalışmalar yürütmektedir. İKSV 2017 yılında yayınladığı Kültür ve Sanatta Katılımcı Yaklaşımlar Raporu'nda müzelerde iletişim ve dil konusunda çeşitli tespitlerde bulunmaktadır. Rapor'da yer alan İletişim Engelleri bölümünde, engellere yol açan kaynakların birisinin de dil olduğunun altı çizilmektedir:

“Toplumsal her kesiminin anlayacağı bir dilde, etkinliğe ait (gün, saat, fiyat, adres, içerik bilgisi vb.) bilgilerin net bir şekilde belirtildiği, kurumun iletişim bilgilerinin de yer aldığı metinlerin, farklı kitlelerin ilgi alanlarına odaklanarak seçilmiş mecralarda aşinalık yaratacak bir şekilde yayımlanması gerekiyor.” (IKSV,2017, s.50).

Anlaşılır ve erişilebilir bir dil kullanımı ile ilgili dilin iletişim işlevinin yanı sıra “Eğitim ve İş Birlikleri” başlığı altında aynı Rapor'da Almanya'dan bir uygulama örneği verilerek koleksiyonların bilgisine katılım konusunda da dilin kullanımından bahsedilmektedir. Bir yerellik örneği olarak ele alınan “Buluşma Yeri” isimli projede Berlin'de yer alan müzelerde gerçekleştirilen Suriyeli ve Iraklı mültecilere ana dillerinde rehberli turlar düzenlenmesi projesine yer verilen Raporda; kültür-sanat kurumlarının, etkinliklerinin erişebildiği alan ve kişileri tanımlarken olağan izleyici tanımının ötesinde, daha kapsayıcı bir anlayışa sahip olmalarının fark yaratacağı ve sanat kurumları ile katılımcılarının aktif aktörler olarak sunulan hizmetlerde rol almalarının önemi vurgulanmaktadır (IKSV,2017,s.65).

Buluşma Yeri anlamına gelen “Mutaqa” Berlin'de bulunan İslam Sanat Müzesi (*Museum für Islamische Kunst*) ile diğer üç müzenin, müze rehberi olmak isteyen Suriyeli ve Iraklı mültecilere ve göçmenlere eğitim vermek amacıyla Aralık 2015'te başlattığı bir projedir. Katılımcı bir süreçle planlanan projede müze rehberlerine ezberletilmek istenen metinler yerine rehberlerin kişisel deneyimlerine dayalı kişiselleştirilmiş turlar fikri gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde Ortadoğu ve Batı Avrupa kültürlerinin birbirlerinden ayrı değil, nasıl ilişkili oldukları keşfedilmeye davet edilmiştir. Bu projede aynı zamanda müzelerin sahip oldukları kültürlerarası nesneler ile farklı halkların hem kendi kültürel kimliklerinin farkına varmaları hem de birbirlerinin tarihini anlayarak çoğulcu ve kapsayıcı bir yaklaşımı sürdürmeleri gerçekleştirilmiştir (IKSV,2018, s.74).

Çokkültürlülük ve kültürel çeşitliliğe yönelik raporlar sunan ve bu konuda özenle çalışan İKSV, Kültür Politikaları Çalışmaları departmanı tarafından hazırlanan

“Kültür Hattı” projesi ile Türkiye’de bir ilki gerçekleştirmiştir. Türkiye’nin de resmen taraf olduğu UNESCO 2005 Kültürel İfadelerin Çeşitliliği Sözleşmesi’nin 18. maddesi gereğince hayata geçirilen Kültürel Çeşitlilik Uluslararası Fonu’nu alarak fon bünyesinde hazırlanan Kültür Hattı Projesi, UNESCO’nun 2019 yılında açtığı çağrıya 60 ülkeden gelen 480 başvuru arasından seçilen dokuz projeden birisi olmuştur. Kültürel ifadelerin çeşitliliğine alan açmayı ve kültür profesyonellerinin kapasitelerini güçlendirmeyi hedefleyen Kültür Hattı projesi dâhilinde, alanın ihtiyaçlarını anlamaya yönelik bir saha araştırması, Türkiye’nin her yerinden kültür-sanat profesyonellerinin başvurabileceği bir kültür yönetimi eğitim programı ve herkese açık bir dijital platform hayata geçirilmiştir. Ekim, Kasım ve Aralık 2021 tarihinde Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde görev yapan kültür-sanat profesyonellerine yönelik alanın uzmanları tarafından çeşitli eğitim programları hayata geçirilmiştir (İKSV, [22.10.2022]).

2-3 Temmuz 2022 tarihinde Hrant Dink Vakfı, Hakikat Adalet Hafıza Merkezi iş birliği ile hazırlanan “Bir arada Yaşam Festivali” adında bir etkinlik düzenlemiştir. 2019 yılında Avrupa Birliği’nin finansal desteğiyle yürütmeye başladıkları ‘Ayrımcılıkla Mücadele ve Bir Arada Yaşam için Sivil Toplum Güçlendirme Projesi’ ile ilişkili olan festivalde sivil toplumda insan hakları, mülteciler, toplumsal cinsiyet, ekoloji, kültürel miras, sanat ve pek çok farklı alanda çalışmalar yürüten kurumlar ve uzmanlar yer almış, çeşitli sivil toplum kuruluşlarıyla çeşitli alanlardaki çoğulcu yaklaşımları paylaşmak üzerine paneller, atölyeler ve konuşmalar düzenlenmiştir. Panellerden birisi de “Bir arada yaşam için kültür sanat” oturumudur. Panelde bir arada yaşamı teşvik etmenin tam da bu dönemde neden önemli olduğu sorusundan yola çıkarak, yanıt ararken kültür-sanat sektörünün rolüne, kültürler arası diyalogun ve kültürel çoğulculuğun sağlanmasında kültür-sanat alanına nasıl bir rol düştüğüne odaklandıklarını belirtmişlerdir (Hrant Dink Vakfı, [22.10.2022]). Bir arada yaşamı tehdit eden ayrımcı söylemlere ve nefret söylemine karşı çoğulcu ve kapsayıcı, hak odaklı yeni bir dilin üretimine katkıda bulunmak için, 1987’den bu yana ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü alanında önemli çalışmalar yürüten ARTICLE 19 adlı uluslararası insan hakları örgütünün ürettiği ‘Tüm Yönleri ile Nefret Söylemi’ kılavuzunu Türkçeye ve Türkiye bağlamına, Hrant Dink Vakfı’nın değerleri çerçevesinde uyarladıklarını belirtmişlerdir. Nefret söylemi türleri ve yasakları olarak kılavuzda yer alan başlıklar şunlardır:

- (Soykırım Sözleşmesi) ve Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü (1998) ile yasaklanan ‘soykırımı doğrudan ve aleni tahrik’. Uluslararası ceza hukukunun ayrımcılığa dayalı diğer ihlallerinin (örn. savaş suçu olarak mezalim) kışkırtılmasının yasaklanması, Soykırım Sözleşmesi’nde de, Roma Statüsü’nde de zorunlu kılınmaz fakat bu kategori içinde değerlendirilmelidir.
- Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi’nin 20(2). maddesine benzer, ama ayrıca Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi’nin 19(3). maddesinin koşullarını da karşılaması gereken, ayrımcılığa, düşmanlığa, saldırganlığa veya şiddete tahrik teşkil eden her türlü ayrımcı nefret.
- Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme’nin 4. maddesi, devletlerin “bir ırkın veya belli bir renge veya etnik kökene mensup bir grubun üstünlüğü fikirlerine ya da teorilerine dayanan ya da her ne şekilde olursa olsun ırkçı nefreti ve ayrımcılığı haklı çıkarmaya ya da yüceltmeye çalışan tüm propaganda ve tüm örgütleri [kınamasını] ve bu tür ayrımcılık faaliyetleri ile ayrımcılığı teşviki ortadan kaldırmaya yönelik acil ve olumlu önlemler almayı [üstlenmesini] ve bu amaçla İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde yer alan ilkelere ve Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmesi’nin 5. maddesinde açıkça sıralanan haklara saygı [göstermesini]” gerektirir. Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Komite, 2013 yılında, ifade özgürlüğü hakkının korunması bakımından bu hükümlerin kapsamını açıklığa kavuşturan, ‘ırkçı nefret söylemiyle mücadele’ye ilişkin 35 Numaralı Genel Tavsiye’yi kabul etmiştir. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, üye devletlere, belirli söylem türlerini yasaklama konusunda, Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi’nin 20 (2). maddesine kıyasla çok daha kapsamlı pozitif yükümlülükler getirmektedir(ARTICLE 19,2015,s.31).

Dil ve ifade çeşitliliğin yanı sıra dilde yer alan farklı ve çeşitli yaşam biçimlerine yönelik olumsuz ifadelerin yasal bir kapsam altında ele alınması ve meselenin hukuki boyutuna dikkat çekilmesi açısından da kılavuz olukça önemlidir. Ayrımcılığı ve nefreti ifade eden sözcükler üzerinde yasal dayanaklarla düşünülmesini teşvik etmektedir.

Son olarak Türkiye Laz Enstitüsü ve İstanbul Kafkas Kültür Derneği’nin girişimi ve Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu’nun desteği ile yürütülen Laz-Çerkes Sivil Toplum Ağı projesi kapsamında Tehlike Altındaki Diller Ağı (TADNET, [22.10.2022]) oluşturulmuştur. Türkiye’de konuşulan ve UNESCO kriterlerine göre tehlike altında bulunan diller üzerine hak temelli çalışma yürüten sivil toplum örgütleriyle dayanışma içinde çalışmalarını yürütmekte olan topluluk, Türkiye ve dünyada yok olma tehlikesi altında bulunan dillerin durumunu, bu diller üzerine başarılı ya da başarısız çalışmaları, bu alandaki literatürü Türkiyeli okurlarla paylaşma, aynı zamanda, dünyanın farklı coğrafyalarında faaliyet yürüten benzer STK ve ağlarla ilişkilendirme amacındadır. Bu amaç doğrultusunda TADNET, çeşitli projeler gerçekleştirmektedir. Son olarak İstanbul’da 4-5 Haziran 2022 tarihinde “Tehlike Altındaki Diller Masal Festivali” düzenleyen oluşum, Festival boyunca, UNESCO Diller Atlasında Türkiye’nin tehlike altındaki dilleri olarak yer alan Lazca, Çerkesçe, Zazaca, Judeo Espanyol/Ladino, Batı Ermenicesi, Romeika, Süryanice, Surayt,

Pomakça, Romanes, Abhazca/Abazaca, Hemşince, Gürcüce ve Gagauzca masallar anlatılmıştır. Katılımcılar masalların Türkçe özetini de karekod okutarak takip etme imkânı bulmuştur. Festival, Türkiye’de kültür sanat alanında çokkültürlülüğün temel bir unsuru olan çokdillilik olgusuna dikkat çekmesi açısından düzenlenmiş ender örneklerden birini oluşturmuştur.

3. KENT MÜZELERİ ve ÇOKDİLLİLİK

“Dil, her insanın binasına bir taş
getirdiği bir kenttir”
Ralph Waldo Emerson

Kentler kuruldukları tarihten günümüze birbirine yabancı olanların karşılaşma merkezleridir. Kent mekanlarında karşı karşıya gelen farklı inanç, giyim kuşam, davranış kalıpları gibi kültürel ögeler zorunlu olarak kaynaşma ya da çatışma süreçlerinden geçmektedirler. Her iki durumda da yeni kültürel oluşumlara sebep olan kent mekanlarının çokkültürlü yapısı onları aynı zamanda birden fazla dilin karşılaştığı canlı merkezlere dönüştürmektedir. Bu anlamda kent müzelerinin sosyal yaşam temalı koleksiyonlarında çok katmanlı yapıların analizi gelişen anlatım tekniklerine paralel olarak gelişmekte ve kapsamı giderek genişletilmektedir.

3.1. Müzeler ve Kapsayıcılık

Müzecilik literatüründe müze kavramının; etimolojik kökenlerini Antik Yunan uygarlığında sanatçılara ilham veren dokuz ilham perisinin isminden alarak Yunanca ilham perilerinin (*muses*) tapınaklarına verilen isim olan “*mouseion*”, Latince olarak “*museum*” sözcüklerinden türediği ifade edilmektedir (Arseven, 1966, s. 1487). Antik çağ tapınaklarıyla özdeşlik kuran müze yapıları, Avrupa’da başta kolonileşme ve sömürgecilik yarışının temsiliyet mekanları olarak ağırlıklı arkeolojik eserler ve etnografik eserler ile doldurulan, farklı coğrafyalara ait uygarlık ve doğa tarihinin bilgisini içeren nesne merkezli mekanlar olarak kurgulanmışlardır. Merak odaları olarak seçkinlerin hizmetine sunulan müzeler aynı zamanda çeşitli kültürlerin, etnografik, teknolojik, doğa bilgisinin de yazılı hale getirildiği, tanımlandığı ve yorumlandığı mekanlara dönüşmüştür.

Milletlerarası Müzeler Konseyi (*ICOM-International Council of Museums*)’un 1945-46 yılları arasında kurulumu sırasında belirtilen ilk müze tanımı olan: “Müze kelimesi, sanatsal, teknik, bilimsel, tarihi veya arkeolojik materyalleri bulunduran, içerisine hayvanat ve botanik bahçelerinin dâhil olduğu, içerisinde sergi salonu bulunan kütüphaneler istisna olmak üzere kütüphanelerin dışında kaldığı halka açık

tüm koleksiyonları içinde barındırır.” (ICOM, [22.10.2022]) ifadesi geçerliliğini otuz yıl boyunca sürdürmüştür. 1946’daki bu tanıma göre, müzelere yüklenen görev koleksiyonları muhafaza etmek ve izleyicilerine sunmayı içermektedir. Bu anlayış doğrultusunda müzeler sahip oldukları koleksiyonları koruyarak gelen, süresiz sergileri izleyicileri ile didaktik bir üslup eşliğinde buluşturmayı hedefler. 1974 yılında Danimarka’nın Kopenhag şehrinde yapılan genel kurulda eski tanım tartışılarak şu şekilde bir tanım önerisi getirilmiştir: “Müze, insanoğlunun ve çevresinin kesin kanıtlarını, eğitim, çalışma ve insanlığın estetik hazzı için toplayan, koruyan, araştıran, ileten ve sergileyen, halka açık, toplumun ve toplumun gelişiminin hizmetinde olan kar amacı gütmeyen süresiz bir kuruluştur” (ICOM, [22.10.2022]). Böylece ilk defa müzelerin modern kurumlar olarak işlevlerine ve amacına dair bir saptamada bulunulmuştur. 1974 yılındaki tanımdan bugüne kadar süren müzelerin koleksiyonları üzerinde söz sahibi oldukları “toplama”, “koruma”, “araştırma”, “iletişim”, “erişilebilir olma”, “kar amacı gütmeme” gibi işlevler bir kez daha somut olarak tanıma dahil edilmesi önerilmiştir.

21.yy. müzecilik açısından bir paradigma dönüşümü yaşanmasına sebep olmuştur. Müzelerin bu değişimler sonucunda genelde edilgen topluma tek parça, katı bir biçimi dayatan otoriter kuruluşlar olmaktan sıyrılıp farklı kesimlerin ihtiyaçlarına duyarlı, toplumlarla mümkün olduğunca ilişki kuran, bazen de zor ve tartışmalı konuları gün yüzüne çıkaran kurumlar olarak Merimann’ın (2000) ifadesi ile artık tapınak olmaktan çıkıp bir forum haline geldiği fikri yaygınlaşmıştır. Eleştiriler ışığında Viyana’da toplanan 22. Genel Kurul kararı neticesinde ICOM, eski müze tanımını tekrar gözden geçirerek 24 Ağustos 2007 tarihinde Uluslararası Müzeler Konseyi Tüzüğü’nde (ICOM Statutes) şu şekilde değiştirmiştir: “Bir müze, eğitim, çalışma ve eğlence amacıyla insanlığın ve çevresinin somut ve somut olmayan mirasını koruyan, araştıran, iletişim kuran ve sergileyen, topluma açık, toplumun hizmetinde ve gelişiminde kar amacı gütmeyen, süresiz bir kurumdur.” (ICOM, [22.10.2022]).

Bu tanımda “eğitim” ve “eğlence” başlıkları ön plana çıkmış ve yepyeni bir tartışmanın konusu olan “somut ve somut olmayan kültürel miras” kavramlarını kapsamına almıştır. Bu doğrultuda “kültürel çeşitlilik”, “kapsayıcılık”, “erişim” gibi konular müzelerin gündemine getirilmiştir. 7 Eylül 2019 tarihinde Japonya Kyoto’da Uluslararası Konferans Merkezi’nde (ICC Kyoto) düzenlenen 25. Olağanüstü Genel

Kurul'da (*Extraordinary General Assembly/EGA*), bu doğrultuda mevcut müze tanımı yerine önerilen müze tanımı müzeciler tarafından yoğun bir şekilde eleştirilmiş ve müzecilik alanında yeni bir tartışmanın kapısını da aralamıştır. Tartışılan tanıma göre: “Müzeler, geçmiş ve gelecek hakkında kritik diyaloglar için demokratikleştirici, kapsayıcı ve çok sesli (*polifonic*) alanlardır. Bugünün çatışmalarını ve zorluklarını kabul edip ele alarak, toplum adına korumakla yükümlü oldukları eserleri ve örneklerini gelecek nesiller için güvence altına alır, her kesimden insanın bu kültürel mirasa erişimi için eşit haklar sağlar. Müzeler kar amaçlı değildir. Katılımcı ve şeffaftırlar ve insan onuruna ve sosyal adalete, küresel eşitlik ve küresel refah düzeyine katkıda bulunmayı amaçlayan dünya anlayışlarını toplamak, korumak, araştırmak, yorumlamak, sergilemek ve geliştirmek için çeşitli topluluklarla aktif ortaklıklar içerisinde çalışırlar.”

Kapsamı gitgide genişletilen tanımın, müzelerin toplumsal işlevlerinin genişlemesi ve bu yönde üzerlerine düşen rollerin çeşitlenmesi ile paralellik gösterdiği gözlemlenmektedir. Nitekim artık müzelerin yalnızca ellerinde bulundurdıkları koleksiyonları izleyicilerine sergileme mekanı olmanın dışında başka rollere sahip olması gerektiğini düşünenler müzelere “diyalog mekanı”, “demokratikleştirici”, “kapsayıcı”, “çok sesli (*polifonic*)”, “eşit erişime imkan tanıyan”, “katılımcı”, “şeffaf”, “küresel eşitliğe ve refah düzeyine katkıda bulunan” gibi sosyopolitik görevleri de yüklenmişlerdir. Bir tür toplumsal barış elçisi konumuna yükselen müzelerin 25. Olağanüstü Genel Kurul’unda tartışma yaratan ve eleştirilen tanım müzecilik camiası içerisinde büyük bir huzursuzluğa neden olmuştur. Bu sebeple ICOM bir sonraki genel kurulda duyuruda bulunarak tarihte bir ilki gerçekleştirmiş, halka açık şekilde online olarak alternatif müze tanımı önerilerini toplamıştır. Toplanan önerilerin ardından son olarak Prag’da, 24 Ağustos 2022 tarihinde, ICOM’un Olağanüstü Genel Kurulu tekrar toplanarak yeni bir oylama yapmıştır. Yeni müze tanımı önerisini %92,41 oy oranı ile onaylanmış ve 487 oy için aleyhte 23, çekimser 17 oy kullanılarak kabul edilmiştir. Müze tanımının İngilizce ve Türkçesi şu şekildedir:

“A museum is a not-for-profit, permanent institution in the service of society that researches, collects, conserves, interprets and exhibits tangible and intangible heritage. Open to the public, accessible and inclusive, museums foster diversity and sustainability. They operate and communicate ethically, professionally and with the participation of communities, offering varied experiences for education, enjoyment, reflection and knowledge sharing.”

“Müze, somut ve somut olmayan mirası araştıran, toplayan, muhafaza eden, yorumlayan ve sergileyen, toplumun hizmetinde olan, kâr amacı gütmeyen, kalıcı bir kurumdur. Halka açık, erişilebilir ve kapsayıcı müzeler, çeşitliliği ve sürdürülebilirliği teşvik eder. Eğitim, eğlence,

yansıtma ve bilgi paylaşımı için çeşitli deneyimler sunarak, etik, profesyonel ve toplulukların katılımıyla çalışır ve iletişim kurarlar.” (ICOM [20.09. 2019])

Tanım tartışmalarının en ilgi çekici yönlerinden birisi tanımda yer alan İngilizce “*not for profit*” vb. kavramların farklı dillerde karşılığının yer almadığı üzerine getirilen eleştirilerdir. Çokdilli mekanlar olarak müzelerin tanım tartışmaları içerisinde de kavramların farklı dillerdeki karşılıkları konusu başlı başına bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle müze tanım tartışmalarını bir sondan çok başlangıç olarak gören Burçak Madran, resmi olarak çevirisi yapılan Fransızca ve İspanyolca dillerinde bile bazı tartışmalar yaratan tanımdaki sözcüklerin bazılarının bazı bölgesel ya da yerel dillerde karşılığının bile olmadığını belirtmektedir (Madran, 2022, s.13). Müzelerin koleksiyonlarında yer alan dilsel çeşitliliğin yanı sıra tanım tartışmalarında yer alan kavramların dillerdeki karşılıkları da kültür kurumları olan müzelerde gelecekte diller üzerinde düşünmeye sevk etmektedir.

Tartışmalar sürmekle birlikte son müze tanımında karşımıza çıkan yeni anahtar kelimeler ise müzelerin kültürel mirası “yorumlayan”, “çeşitliliği ve sürdürülebilirliği teşvik edici”, “bilgi paylaşımı için çeşitli deneyimler sunarak”, “etik”, “toplulukların katılımı” ile çalışır ifadeleridir. Bu bağlamda hem 2019 hem de 2022 yılındaki tanımlarda yer alan “katılımcı”, “erişilebilir olma”, “kültürel çeşitliliği teşvik eden” ve son olarak “kültürel mirası yorumlayan” kurumlar olarak tanımlanması müzeler ile izleyicilerinin arasındaki sosyal bağları güçlendirecek bir dizi etkinlikler hazırlamalarını teşvik edici olmuştur. Tanım tartışmalarına paralel olarak müzelerin topluluk katılımına verdiği değer de giderek daha önemli hale gelmekte kapsayıcı ve katılımcı anlayışın müzeciliğin temel unsurlarından birisi haline geldiği gözlenmektedir.

Müzelerin kültürel çeşitliğin tanınması ve korunması, erişilebilir olması ve karşılıklı diyalogu geliştiren, demokratikleştici mekanlar olarak tasvir edilmesi kapsayıcı müze (*inclusive museum*) anlayışını da beraberinde getirmiştir. Kapsayıcı müzelerin amacı kültürel kapsayıcılığı bir basamak olarak kullanarak toplumda dışlananların temsil edilmesi, katılımlarının teşviki ve erişilebilirliğin sağlanmasını başarmaktır (Sandell, 2013, s. 410). İkinci dünya savaşı sonrası postmodernizmin etkisi ve komünizmin yıkılarak Doğu bloğunun çökmesi gibi politik olayların tarafsızlık, gerçekliğe kuşku ile yaklaşılması ve sonucunda da yetkili ağzların anlatımına güvensizlikle bakılması ve çoğul yorumlara değer verilmesi; geleneksel

müzelerin dışına itilen azınlık grupların giderek daha yoğun bir şekilde seslerini duyurmak istemeleri ve geçmişlerini duyurmak istemeleri ; son olarak kamu finans sektörünün kamu gelirlerini nasıl kullandığını açıklaması talebi ve müze personellerinin artık eğitilmiş ve katılımcı güç yaratmada bir potansiyel oluşturmaları sebebiyle (Merriman, 2000, s. 70) müzelerin katılımcı yaklaşımları gündeme taşıdıklarını belirten Merriman, müzelerin temel görevleri olarak görülen geçmişteki somut kültür örneklerinin kurtarılması, kaydedilmesi, korunması, belgelenmesi ve yönetimi anlayışının büyük ölçüde yön değiştirdiğini buna bağlı olarak da toplumların müzeler ve koleksiyonlara ulaşmaları, katılımlarının sağlanmasının daha büyük bir önem arz ettiğini belirtmektedir (Merriman, 2000, s. 70).

Çağdaş müzeciliğin temel kavramlarından kapsayıcılık ve katılım ile bahsedilen yalnızca müzenin gerçekleştirmiş olduğu sergileme ve diğer kültürel faaliyetlere izleyicilerin fiziksel olarak katılması ve müzenin tüm izleyiciler için fiziken bir bulunuşluk göstermesi anlaşılmamalıdır. Katılımın yalnızca bir dahil olma (*attendance*) durumunu değil, müze ile karşılıklı bir iletişim halinde gerektiğinde ortak projelerde bulunma, koleksiyonlar hakkında inisiyatif alma gibi bir müze topluluğu (*museum community*) gibi de düşünülmelidir. Bu bağlamda müzelerin kapsamlı bir izleyici geliştirme stratejisi belirlemesi gerekmektedir. Kotler ve Kotler'e (Kotler, 2007) göre bu strateji üçe ayrılır:

“Birinci strateji, müzeyi ziyaret etme deneyiminin zenginleştirilmesi amacıyla izleyicinin profilini, beklentilerini belirlemeyi amaçlayan stratejidir. İkinci strateji toplum hizmeti (*community service*) bakış açısıyla müzenin çevresinde bir topluluk (*community*) oluşturur ve onunla uzun dönemli, sürekli ve sürdürülebilir bir ilişki başlatmayı hedefler. Bu, müzenin koleksiyonları ve hedef kitlesi arasındaki dengenin hedef kitle doğrultusunda ağır bastığı bir seçimdir. Üçüncü strateji ise müzenin izleyici ve çevrenin beklentisine cevap verecek şekilde tüm işlevlerini baştan tasarlayarak, kendini yeniden tanımlayıp konumlandıracağı kökten bir değişimi içerir.”(Kotler ve Kotler'den aktaran Ünsal, 2012, s.16)

ICOM tarafından Aralık 1997'de Yürütme Konseyi'nin 89. toplantısında sunulan “Müzeler ve Kültürel Çeşitlilik Politikası ve Raporu”, müzeleri kültürel anlayış ve hoşgörünün vücut bulduğu kurumlar haline getirmektedir (Museums and Cultural Diversity Policy Statement, 1997). Bu rapor, müzelerin kültürel çeşitlilik konusunda ne düşünmeleri ve nasıl hareket etmeleri gerektiği konusunda önemli bir yol haritasıdır (Karadeniz, 2015, s. 107). Her yıl gerçekleşen ICOM Müzeler Haftası'nın 2020 yılı teması da bu doğrultuda “Eşitlik için Müzeler: Ayrım ve Kapsayıcılık” olarak belirlenmiştir. Raporda eşitsizliklerin etnik köken, cinsiyet, cinsel yönelim ve kimlik, sosyoekonomik durum, eğitim düzeyi, fiziki imkanlar, siyasi

bağlantı ve dini inançlar dahil olmak üzere birçok konu ile ilgili olabileceğini belirtilmiştir (ICOM, 2020 [24.10.2022]).

ICOM'un katılımcı ve kapsayıcı bir kamusal alan olarak tasvir ettiği müzeler, işlevlerini gerçekleştirirken koleksiyon yönetimi ve sergileme anlayışlarında da bu ilkeleri benimsemelilerdir. Aksi takdirde 19.yy. müzecilik anlayışının statik ve didaktik bakış açısını kültürel çeşitliliğin ve farklı kimliklerin cansız ve donuk temsil mekanlarından öteye gitmeyecektir. 21. yüzyılın müzelerinin önündeki en büyük zorluğu daha geniş kitlelere ulaşabilmek için kendini yeniden konumlandırma değil, "herkese açık olmak" söylemi arkasında toplumda görünürlük kazanmış yeni veya eski kimlikleri ve toplulukları müze salonlarına çekebilmenin ötesinde, bu kimliklerin benimseyecekleri demokratik bir kamusal alan açabilmek (Ünsal, 2012) gerçek bir paradigma değişimi olacaktır. Çünkü müze ziyareti izleyici ve müze açısından toplumsal bir etkinliktir.

Müzelerin izleyicilerinin deneyimlerine ve bilgilerine kapsayıcı bir anlayış ile yaklaşması "kimlik" ile müze arasında bağ kurmaya, izleyicilerin müze nesnelere kendi kimliklerinin temsilcisi olarak bakmalarına fırsat vermektedir. Böylece izleyiciler, sergi ziyaretleri ya da müze etkinliklerinin sonunda kendi geçmişleri ve bugünü hakkında tekrar bir saptamada bulunarak kendi kimliklerini yeniden değerlendirebildikleri bir mekâna kavuşurlar (Karadeniz, 2015, s. 83). Morris'e (Morris, 2006) göre ise insanlar kendi hikâyeleri anlatıldığı sürece müzeyi ziyaret etmeye devam etmektedir. Müzede farklı kültürlerin nesnelere yer vermek ve bir sergileme yöntemi ile bu kültürlerle ait nesneleri izleyici ile buluşturmak yeterli değildir. Kültürel çeşitlilik konusunda farkındalık ve etki yaratmak için bir müzenin yapması gereken en önemli nokta serginin temasının daha net görülmesi için çarpıcı örneklerle sergileri hazırlamak, sergi ile ilgili çeşitli etkinlikler tasarlamak ve bu etkinliklere izleyicinin katılımını sağlamaktır (Karadeniz, 2015, s. 114).

Kapsayıcılık hakkında karşıt görüşler de bulunmaktadır örneğin bir müzebilimci olan Galla kapsayıcı söylemin birden fazla sesi, birden çok kesişme noktası ve karmaşık bir kültürel ve paydaş toplulukları bağına sahip olmasından dolayı kapsayıcı müze için ortak bir fikir birliğinin sağlanamayacağını düşünmektedir. Bu bakımdan kapsayıcı müzeyi; ilişkisel yönleri ile insanları ve miraslarını bir araya getirecek bir dil yaratma süreci; ortak otoriteyi anlama ve uygulama ilişkisi ve

toplulukların kültürlerine içinden ve dışından bakış sağlayarak ortak bir saygı yaratma şeklinde ifade etmektedir (Galla'dan aktaran Sevüktekin, 2019, s. 304).

3.2. Kent Müzeleri

Kent olgusu da tıpkı bir organizma gibi insanların yaşam biçimleri ve geliştirmiş oldukları davranış kalıpları, kültürel pratikleri, geliştirdikleri teknoloji ile karşılıklı bir alışveriş halindedir. Kentlerin insanların bedenlerini ve dolaylı olarak zihinlerini kurguladığını düşünen teorisyenler olduğu gibi kimi kent üzerine çalışan araştırmacılar da kentlerin insanlarda özgün düşsel imgeler yarattıklarını belirtmişlerdir. Kent tasarımının fiziksel bir mekan tasarımı olarak tarihten günümüze bireylerin bedenlerinin yaratımında ve dolaylı olarak kültürel ritüeller, davranışlar gibi üretimlerin oluşmasında doğrudan rolü olduğunu belirten Richard Sennet, “Ten ve Taş” yapıtında kent mekanlarının genellikle insanların kendi bedenlerinin yaşama biçimleri yoluyla şekillendiğini ileri sürmektedir. Ona göre çokkültürlülüğün olduğu bir şehirde insanlar, bedenler üzerindeki algılarını değiştirerek kendi bedensel eksikliklerinin farkında olarak ancak bu şekilde başkalarının farklılığının bilincinde olabileceklerdir (Sennett, 2014, s. 333).

Bir mekanın tasarımının bedenler üzerindeki etkisi dolayısıyla zihinsel bir dönüşüm yarattığı fikrinden bir adım daha ileri giderek mekanın üretiminin aynı zamanda zihinsel bir mekan doğurduğundan söz eden Lefebvre ise mekan yaratımının başlı başına zihinsel bir imge olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre; “güçlü bir ideolojik akım belli bir “teori pratik”, ideolojinin yanıltıcı biçimde dışında, zihinsel bir mekan doğurur. Kaçınılmaz bir dolaşım ya da çemberle, bu zihinsel mekan da, sırası geldiğinde, bilginin ekseni, temel ögesi ya da merkezi halini alan, toplumsal pratikten farklı bir “teori pratik” yeri olur. Mevcut “kültür” için ikili avantajdır bu: Doğruluğa hoşgörü gösteriyor, hatta bunu teşvik ediyor gözükürken, bu “zihinsel mekan” içinde, olumlu olsun polemik amaçlı olsun, kullanılabilir birçok küçük olay cereyan eder. Bu zihinsel mekanın, bürolarının sessizliği içinde çalışan teknokratların mekanına özellikle benzemesi ilginçtir (Lefebvre, 2014, s. 37).

Zihinsel bir imge olarak kentler, kentliler bir aidiyet ve kimlik oluşturmaktadırlar. Kentler tek bir birey için oluşturulmamış; geçmiş, huyları, meslekleri ve sınıfları son derece çeşitli pek çok insana yöneliktir (Lynch, 2020, s. 122). Ancak aynı zamanda her kentin, kişilerin bireysel imgelerinin bir araya

gelmesiyle oluşan bir “halk imgesi” var gibidir veya çok sayıda kentlinin oluşturduğu bir dizi “halk imge” sinden bahsedilebilir. Her bir kişinin algısı biriciktir, ancak, bu algının grup imgeleriyle hiçbir bağlantısı olmayabilir. Yine de “halk imgesi” ne yaklaşıp. Bu imge de değişik çevrelerde bazen zorlayıcı, bazen tümünü kapsayıcı bir şekilde gelişebilir (Lynch, 2020, s. 51) Lynch’in sözünü ettiği halk imgesi, kent müzelerinde varlığını tam manası ile hissettirmektedir. Kent müzeleri, kenti oluşturan bütün çeşitlilik ile “kent” yaşamının önemi üzerinde dururlar ve kentlilerin yaşamış oldukları çevrenin farkına varmasını ve kendisi ile birlikte bu kentte yaşayan diğer kentlilerle edindikleri bu deneyimin bilgisinin paylaşmasına aracılık ederler. Böylece karşılıklı anlayış ve farkındalık bilincini geliştirecek çağdaş müzecilik anlayışının birer sembolü olma potansiyelini taşırlar.

Modern bedenlerin ve zihinlerin tasarımında rol oynayan kentler ortak bir imge yaratımına katkı sağlayarak aynı zamanda bir kent kültürünün parçasıdır. Bu kültür kentin coğrafi dokusu, flora ve faunası, mimari tarihi, mutfak kültürü, sanatsal uygulamaları vb. gibi somut dokular olduğu gibi kenti oluşturan kent sakinlerinin çeşitliliği ile de zenginleşmiş, dinamik ve değişime açık bir sosyal doku tarafından ortaya çıkar. Metropollerde bu dinamizm küçük büyük göç dalgaları ile daha hızlı ve dinamik bir görünüm kazanmaktadır. Kent müzesi bu sebeple her anlamda değişimi kavramak zorundadır; bir aracı olmakla, etnik ve kültürel gruplar arasındaki değiş tokuşlar için bir forum olmakla, dolayısıyla kentin büyüyen ve değişen dinamiklerine katkıda bulunmakla yükümlüdür. 20.yüzyıl boyunca kimlik bir bireyin ya da grubun etkinliklerini belirleyen bir “kök koşul” sayılıyordu. Kimlik; doğum yeri, aile kökeni, etnik topluluk, sosyoekonomik sınıf tarafından belirleniyordu. Bir kişinin bir kimliği vardı. Günümüzde yurttaşlık çoklu olabilmektir. Bir kişi birçok farklı aidiyete sahip olabilir. Kent müzeleri kimliğe ilişkin bu değişen fikirlere uyum sağlamalıdır. Bugünün kentleri çoklu kimliklere sahip örtüşen kimliklerin kompozisyonudur. Kent müzeleri modern kentteki farklı kimliklerin farklı gereksinimleri çevresindeki tartışmaları ve alışverişleri cesaretlendirmelidir (Onur, 2014, s. 363) Kent müzelerinin hedefini Huyssen (2006) tüm modern müze yapılarında olduğu gibi demokratik alanı oluşturarak, kenti oluşturan tüm bu farklı katmanları kentlisiyle buluşturmak olarak görmektedir. Bu sebeple kent müzelerinin öncelikli hedef kitlesi, kentte yaşayanların kendisidir, ancak kenti ziyaret etmek isteyen herkese de potansiyel izleyici olarak bakılmaktadırlar. Kent müzelerinin bir diğer özelliği kentsel bellek merkezi olmalarıdır.

Kent belleği üzerinden, ortak yaşama bilincini, ortak anı ve hikâyeleri canlandırmayı, barışı, karşılıklı saygıyı ve sevgiyi sağlayabilmeyi amaçlarlar (İhtiyar, 2011, s.33). Müzeler sahip olduğu koleksiyonlarla kentin tarihinde var olan fakat zamanla silikleşen farklı kültürel tortuları analiz ederek kentlilerin kendi hikâyelerini onlarla paylaşırlar. Böylece kentin tarihine bazen orada yaşayanları da dahil ederek kaybolan anlamları, anıları zaman zaman görünmez hale gelen gölgede kalmış noktaları gün yüzüne çıkartırlar. Bu açıdan kent müzeleri, izleyicilerini aktif katılımcılar olmaları için teşvik edici çalışmalar gerçekteştirirler.

Kent Müzeleri daha geniş izleyicilere ulaşabilmek için gerçekteştirdikleri katılımcı topluluk geliştirme stratejileri ile kent ekonomisine de katkıda bulunurlar. Devletten veya yerel yönetimlerden aldıkları mali destekle, özellikle politikanın alanlarına giren projeler de üreterek, kültürel ve sanatsal işlevlerine toplumsal bir boyut katmışlardır. Bu gelişmeler bir yandan kültür endüstrilerinin eski/yeni kimliklerin görünür kılınmasında müzenin etkisi; küreselleşme ve kent kültürünün evrenselleşmesi, kentlilerin müzelere katılımı konularında içerik, yöntem ve etki alanına dair tartışmalar başlatırken, diğer yandan müzelerin seyircisini tanımak ve daha geniş kitlelerin katılımını sağlayabilmek üzere izleyici geliştirme ve pazarlama alanlarında yeni çalışmaları teşvik etmiştir (Ünsal, 2012, s. 14). Müzelerin ekonomik getirisini müzelerin yumuşak gücü olarak ele alan Lord and Blankenberg'e göre; müzelerin kentlere kısa ve uzun dönemli olarak iki etkisi bulunmaktadır. Kısa dönemli etki, ölçülebilir ve somuttur. Uzun dönemli etkiler ise daha nitel, somut olmayan; örneğin mekan yaratma, eğitici faaliyetler ile ilim yayma, yaratıcı ağlar yaratma, markalaşma, kültürel mirası koruma ve uluslararası ilgi uyandırma gibi (soft power) yumuşak güç nosyonudur. Tüm bu etkiler şehirlerin yumuşak gücüne katkı sağlamaktadır (Lord, 2016, s. 32). Böylece bulundukları kentlerin ekonomik kalkınmasına da turizm faaliyetleri, uluslararası alanda markalaşma gibi tanıtıcı etkinlikler yolu ile gelişime imkanı da tanımaktadırlar.

Dünyada kent müzelerinin gelişimine bakıldığında ilk kent müzesi, dünyanın en eski kentlerinden birisi olan Fransa Paris'te 1880 yılında kurulan Carnavalet Kent Müzesi'dir (İhtiyar, 2011); (Konya, 2019). Hemen onun ardından 1891 yılında da İngiltere'de Londra Kent Müzesi açılmıştır (Hebditch, 2008). 20 senelik bir aradan sonra da 1923 yılında New York Kent Müzesi açılmıştır. Bugün de çalışmalarına devam eden bu kent müzeleri birçok kente önderlik etmiş ve art arda yeni kent

müzeleri açılmaya başlamıştır. İlk kent müzeleri klasik müzecilik anlayışı ile nesne odaklı bir anlayışı benimseyerek “seçkin kentliye” hitap eden, nüfuzlu kişilerin koleksiyonlarından yararlanarak kenti anlatan bir müzecilik anlayışı benimsemişlerdir. Çağdaş müzecilik anlayışının ortaya koyduğu ilkeler ve kentlerin değişen rolleri ile birlikte kent müzelerine duyulan ihtiyaç artmaya başlamıştır. 1970 sonrasında yeni müzecilik anlayışı ile birlikte kent müzeleri de bakış açılarını ve yaklaşımlarını değiştirmeye müze uzmanlarının, tarihçilerin ya da varlıklı kentlilerin ilgi gösterdiği kültür yapısı formundan sıyrılarak, kenti oluşturan tüm halka açık, anı ve hikâye temelli toplum odaklı bir yaklaşımı benimsemişlerdir. Bu bağlamda İngiltere kent müzeleri öncü rolü üstlenmişlerdir.

1852 yılında İngiltere’de açılan Victoria ve Albert Müzesi için Silier (Silier, 2010) müze toplum ilişkisini sorgulayan, kentliyi kent kültürüne dahil etmek için kurulan bir müze olduğunu ifade etmiştir. Güney Afrika, Kanada, Yeni Zelanda ve Avustralya gibi ülkelerin de İngiltere’den etkilenecek dönüştüğünü ifade eden Silier (Silier, 2010), Venedik’te, Sao Paolo’da, Cardiff’te, Essen’de, Cape Town’da, Toronto’da, Pekin’de, Moskova’da, New York’da, Liverpool’da, Bristol’de, Roma’da, Singapur’da, Boston’da, Chicago’da ve Londra, Seul, Bogota, Montreal, Osaka, Sydney, Kopenhag gibi markalaşmış kentlerde de hızla çağdaş müzecilik anlayışı ile dönüşen kent müzelerinin varlığının kent müzelerindeki değişimi gözler önüne sermektedir.

1995 yılında, Uluslararası Kent Müzeleri Birliği Barselona’da bir toplantı gerçekleştirmiş ve toplantıda müzelerin kentler ile olan ilişkisinin çok yönlü boyutları hakkında çalışmalar sunulmuştur. Kent ve müze arasındaki iş birlikleri giderek artış gösterdiği zaman, ICOM’un 2004 yılında Güney Kore’de gerçekleştirdiği bir toplantıda müzelerin kentler ile olan etkileşiminin uluslararası bir kurum olan ICOM çatısında ele alınması gerektiği görüşü öne sürülmüş ve kabul edilmiştir. Böylece ICOM’un alt komitelerinden biri olan CAMOC (Uluslararası Kent Müzeleri Koleksiyon ve Etkinlikleri Komitesi), 2005 yılında kenti ve kent yaşamını ele alan uluslararası organizasyonlardan biri olarak Moskova’da kurulmuştur (Özdemir E., 2019, s. 34). Bugün CAMOC, Dünya çapında 500’den fazla bireysel üyeye ve 70 kurumsal üyeye sahip kent müzeleri çatı kurumu olarak faaliyetlerini sürdürmektedir (CAMOC, [10.10.2022]).

Müze türleri içerisinde kent müzelerinin tarihi Türkiye’de 1930’larda başlayan etnografya çalışmaları yapan Halkevleri ile başlatılmaktadır (Silier, 2010, s.18). Silier bu yaklaşımın etnografik koleksiyonların belirli kesime ait nesnelerden oluşan ve kentlilerin tamamına hitap etmeyen bir yaklaşım ile oluşturulduklarını bu sebeple Türkiye’de kent müzeciliğinin çağdaş müzecilik yaklaşımları da dikkate alınarak 2000’lerde belediyelerin öncülüğünde (Silier, 2010) başladığını ifade etmektedir. İlk kent müzelerinin koleksiyonlarının tarih müzeleri içerisinde gelişen sosyal tarih koleksiyonları olarak ele alan Atagök’e göre bu koleksiyonların nesnelere ait yazılı metinleri müzecilik açısından oldukça değerlidir. Nitekim müzelerin sahip oldukları sosyal tarihe ilişkin koleksiyonları; bir döneme ait davranış biçimlerini, düzeni, sosyal gelenekleri, yaşam standartlarını gösterirken, aynı zamanda değişim kavramını da işaretlemekte aracı olarak da düşünülmelidir. Burada önemli olan estetik değerlere ve ayrıntılara odaklanmak yerine, her nesnenin yazılı bilgi ve belgelerini korumaktır (Atagök, 2012, s.175). Türkiye’de sosyal tarih koleksiyonları ile ilgili araştırmalar özellikle kent müzelerinin açılmasıyla ivme kazanmıştır. Fotoğraf, video, sözlü ve yazılı malzemeler sosyal tarih koleksiyonlarının sergilemelerinde yer alırken, müzenin toplumla ilişkilerinin gelişmesine de katkıda bulunmaktadır (Atagök, 2012, s.176).

Türkiye’de kent müzelerinin kuruluşunda öne çıkan bir kurum olan Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL), 1990 yılında vakıf statüsüne kavuşmuş bir sivil toplum örgütüdür. ÇEKÜL’ün öncülük ettiği 1999’da tarihi halı fabrikası binasından dönüştürülerek düzenlenen Kemaliye Kent Müzesi Türkiye’de modern anlamda ilk kent müzesi girişimidir. Ardından 2001’de ÇEKÜL’ün proje desteğiyle onarılan Hafızağa Konağı’nda kurulan Edirne Kent Müzesi, 2002’de Kastamonu Hükümet Konağı’nda açılan Kastamonu Kent Tarihi Müzesi ilk örnekleri oluşturmuştur. 2002’de Cumhuriyet dönemine ait Adliye Binası’nda kurulan Bursa Kent Müzesi, 2009’da restore edilen Bayaz Han’da kurulan Gaziantep Kent Tarihi Müzesi, eski Mardin Süvari Kışlası’nda oluşturulan Sakıp Sabancı Mardin Kent Tarihi Müzesi ve Dilek Sabancı Sanat Galerisi bugün en başarılı kent müzesi örneklerinin başında gelmektedir. 2004 yılında eski İtfaiye Binası’nda kurulan İzmir Kent Arşivi ve Müzesi (APİKAM) ise İzmir Milli Kütüphanesi’nin koleksiyonunu da barındıran gelişmiş teknolojik araçlarla desteklenen çağdaş bir kent arşivi özelliği ile dikkat çekmektedir.

Diğer kent müzeleri ise şunlardır:

“Alanya, Hüseyin Azakoğlu Kent Müzesi ve Kent Belleği Merkezi, Beypazarı Kent Tarihi Müzesi, Bolvadin Kent Müzesi, Bornova Kent Arşivi ve Müzesi, Çanakkale Kent Müzesi ve Arşivi, Çorum Kent Arşivi, Darende Kent Müzesi, Erbaa Kent Müzesi, İncesu Kent Belleği Müzesi, İnegöl Kent Müzesi, Kadirli Kent Müzesi, Karaman Kent Kültür Müzesi, Kdz. Ereğli Kent Müzesi, Kemaliye Kent Müzesi, Kayseri Kent ve Mimarsinan Müzesi, Kozan Kent Müzesi, Kütahya Kent Tarihi Müzesi, Niksar Kent Müzesi, Osmaniye Belediyesi Kent Müzesi, Ödemiş Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi, Safranbolu Kent Tarihi Müzesi, Samsun Kent Müzesi, Seydişehir Kültür Evi Müzesi, Simav Kent Müzesi, Şanlıurfa Kent Müzesi, Uşak Kent Tarihi Müzesi, Uzunköprü Kent Müzesi, Yalova Kent Müzesi” (ÇEKÜL, 2022, 25.10.2022)].

Türkiye’de her yıl bir yenisi kurulan kent müzeleri envanter listesini Tarihi Kentler Birliği (TKB) her yıl güncellemektedir. 2022 yılında toplam müze sayısı 309 olarak belirtilmiştir (Tarihi Kentler Birliği, [22.09.2022]).

3.3. Geleneksel Bilginin Korunmasında Toplumsal Hafıza Mekânı Olarak Kent Müzeleri

Bir kentin yaşayanlarına ait hikayeleri tüm yönleriyle ele alarak onlarla birlikte aktarmayı hedefleyen kent müzeleri için geleneksel bilgi ve geleneksel kültürel ifadeler kavramları oldukça önemlidir. Kent halkının geleneksel bilgisi ve kültürel ifadeleri hakkında araştırmalar yapan, edinmiş olduğu bilgileri saklayan, farklı bakış açıları ile farklı biçimlerde yorumlayan ve aynı zamanda izleyicileri ile iş birliği içerisinde yeniden sorgulayarak üreten kent müzeleri, tüm işlevlerinin dışında aynı zamanda kentte yer alan toplumsal hafızanın korunduğu ve üretildiği mekanlardır.

Bilgi (*Knowledge*) türlerinden birisi olan geleneksel bilgi denilince ilk aklı gelen yerel topluluklara ait bilgi türüdür. Geleneksel bilgi kavramı; halk bilgisi (halk hekimliği, halk baytarlığı, halk meteorolojisi- halk takvimi, halk hukuku) başlığının dışında yer alan yerleşim- yerleşim türleri (sürekli- geçici yerleşim), barınak- konut (tip, tapım tekniği, ev eşyası), aydınlanma- ısınma, taşıtlar- taşıma teknikleri, ekonomi türleri, hayvancılık, tarım- çiftçilik, avcılık, arıcılık, halk ekonomisi (üretim-tüketim-pazarlama), beslenme- mutfak- kiler, ölçme, tartma, hesaplama birimleri/ zaman-mesafe kavramları, halk sanatları ve zanaatları ile ilişkilendirildiği gibi (Özdemir N. , 2018, s. 3) , doğa ve evrenle ilgili halka ait bilgi ve inanışlar; halk hekimliği, halk tarım ve hayvancılığı, halk mutfacı, halk mimarisi, halk ekonomisi, halk taşımacılığı, halk haberleşme teknikleri, halk baytarlığı ve zoolojisi, halk biyolojisi ve botaniği, halk matematiği, halk takvimi ve meteorolojisi ile (Özdemir N. , 2018, s. 3) ve halk hukukuna (miras, borç, kan davası, boşanma, toplumsal ilişkiler, yasak ilişkiler,

sonradan kazanılan akrabalıklar vb.) ilişkin bilgiler (Özdemir N. , 2018, s. 3) olarak geniş bir içeriği kapsamaktadır.

Geleneksel bilgi ile geleneksel kültürel ifadeler ayrımı yapan Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) World Intellectual Property Organization geleneksel bilgiyi; bir topluluk içinde geliştirilen, sürdürülen ve nesilden nesile aktarılan, genellikle kültürel veya manevi kimliğinin bir parçasını oluşturan bilgi, teknik bilgi, beceri ve uygulamalar olarak ele almaktadır (WIPO, 2016, [22.10.2022]). Bir diğer önemli kavram olan “Folklor ifadeleri” olarak da adlandırılan geleneksel kültürel ifadeler (*Traditional Cultural Expressions*) ise müzik, dans, sanat, tasarımlar, isimler, işaretler ve semboller, performanslar, törenler, mimari formlar, el sanatları ve anlatılar veya diğer birçok sanatsal veya kültürel ifadeyi folklorik ifadeler olarak içermektedir (WIPO, 2016, [22.10.2022]).

Geleneksel kültürel ifadelerin korunması aynı zamanda “toplumsal hafıza” ve “kültürel bellek” açısından da çok değerlidir. Nitekim Maurice Halbwachs, yapmış olduğu çalışmalarda; “hatırlama” denilen durumun salt bireylerin beyinsel fonksiyonları olmadığını; anılarımızın, duygularımızın ve düşüncelerimizin kolektif olarak kurulabileceğini, bireylerin belleklerini içinde yaşadıkları toplumun belirlediğini ve toplumun belleğini de içerisindeki bireylerin faaliyetlerinin belirlediğini söyleyen Halbwachs; bu çift yönlü etkileşimle eksik parçaların bir araya getirilerek dönemin mevcut koşullarına göre yeni parçaların eklenip çıkarıldığını böylece de belleğin, sürekli yeniden tazelenerek canlı bir nitelik kazandığını vurgulamıştır. Hatırlamanın bireyin ait olduğu grup ile güçlü bir ilişkisi olduğunu belirten Halbwachs’a göre; bir tarih ya da bir yer o anda, bizim için, başkalarının sahip olamayacağı bir anlam kazanmaktadır. Diğer durumlarımızı soyutlamak şartıyla bunu düşünce aracılığıyla soyut olarak düşünürüz ve bizim grubumuz için ne ise onunla özdeşleşir. Bu sebeple hatırlamak derken kastedilen, geçmişi yeniden inşa etmek değil, bunun dışında ve hatta daha önemlisi geçmişin yeniden yaşamak olmasıdır. Bunun da sebebi, geçmişe ait farklı olayların her birinin ayrı olarak bilincimizde yeniden ortaya çıkmasıdır (Halbwachs, 2016, s. 58). Toplumsal hafıza kavramının yalnızca tarihin yeniden kurulması olarak ele alınmaması gerektiğini savunan Connerton’a göre ise; geçmişte gerçekleştirilen tüm insan etkinliklerinin bilgisi ancak onların bıraktığı izlerden yola çıkılarak analiz edilebilir ve bu izler aslında tarihinin belirttiği izlerdir. Bunlar, kendisine doğrudan ulaşma olanağı kalmamış bir olgunun, duyu organlarıyla

algılanabilir imgeleri (Connerton, 2014, s. 26) olabildiği gibi toplumsal belleğe ait bilgileri de içerebilir. Toplumsal bellek karşısında tarih biliminin kendi düşüncelerini oluşturma hakkına sahip olma bağımsızlığına karşı tarihi yeniden kurma pratiği, önemli noktalarda toplumsal grupların belleğinden yol gösterici bir itici güç bulabilir ve buna karşılık, toplumsal grupların belleğinin biçimlenişine önemli katkılar sağlayabilir. Bu türden bir etkileşimin uç örneklerinden biri, devlet aygıtının, yurttaşların belleğini silme yolunda sistemli biçimde kullandığı durumlarda ortaya çıkar. Tüm totaliter rejimler bunu yapar (Connerton, 2014, s. 29)

Connerton'a göre yazı öncesi kültürel ifadeler olan bedensel pratikler ve sözlü kültür ürünü olan hikayeler ve destanlar da bu unutturma süreçlerine maruz kalarak yazının egemenliği altında kalmışlardır (Connerton, 2014, s. 129). Müzeler somut ve somut olmayan kültürel mirasın temsilcileri olarak yazılı olmayan kültürlere ait nesneleri, şarkıları, dansları vb. müze koleksiyonlarını kültürün taşıyıcısı olan dil eşliğinde yazılı metinler yoluyla neredeyse modern anlamda kuruldukları dönemden itibaren izleyicileri ile paylaşmaktadırlar.

4. MÜZE METİNLERİ

4.1. Müze Metinleri ve Türleri

Müzelerde sergileme elemanları olarak ele alınan müze metinleri, müze iletişiminin önemli bir parçasıdır. Müze metinleri günümüzde teknolojinin ve sosyal medyanın kullanımının artması ile önemli bir gelişim sürecinden geçmekte ve dil alanında çalışan profesyoneller için güncel ve önemi oldukça artan ilgi çekici bir konu haline gelmektedir. Müzelerde müze metinleri (*museum text*) denilince genel olarak sergileme için gerekli çeşitli yazılı unsurlardan söz edilmektedir. Ancak müze metinleri; müzelerin koleksiyonlarına ait eserlerin etiketleri, eserleri tanıtan kısa metinler başta olmak üzere, sergi katalogları, müze yayınları (müze gazeteleri, dergileri gibi günlük veya haftalık yayınlar vb.), broşürler, ilan metinleri, küratöryel metinler, dijital ve etkileşimli uygulamalarda bulunan tanıtıcı metinler, duvar panoları, sesli metinler, QR kodlu metinler, sergi yönlendirme levhalarındaki metinler, izleyici defterleri gibi sergi salonunda sergilemeye ve yorumlamaya yardımcı yazılı tüm materyal ve müzenin iletişim faaliyetlerinden meydana geldiği gibi günümüzde izleyicilerin sosyal medya paylaşımlarındaki sergi değerlendirmeleri, müzelerin resmi internet adreslerindeki koleksiyon nesnelere ait açıklayıcı metinleri de kapsayan geniş bir dokümantasyon süreci olarak düşünülmelidir(Liao,2018,s.47). Müzelerde aynı zamanda izleyiciler ile paylaşılmayan, müze uzmanlarının kullanımına yönelik koleksiyonlara ait belgeleme faaliyetleri sırasında üretilen metinler de müze metinleri olarak görülebilir.

Victoria and Albert Müzesi küratörlerinden olan Dawn Hoskin, müze metinleri için Türkçe karşılığı “yerinde üretilen metin” anlamına gelen “*in-situ text*” kavramını kullanmaktadır. Hoskin’e göre in-situ text, müzelerin sergi salonlarında, duvarlarda, vitrinlerde ve kaidelerde izleyicilere sunulacak tüm metinlere atıfta bulunmak için kullanılan bir terimdir. Bu metinlere kapsayıcı temalar ile oluşturulan galerilerin girişlerinde bulunan metinler, sergilenen her bir nesnenin etiketleri ve her bir serginin açıklayıcı giriş metinleri de dahildir. Müze sergilemelerinde ek yorumlama araçları olarak filmler, ses kayıtları, etkileşimli aktivite alanları, sergi bloglarında

görüntülenebilecek dijital uygulamalar gibi yorumlama yaklaşımları da kullanılıyor olsa da izleyicilerin sergi salonlarında bulunmasını bekledikleri temel yorumlama yöntemi, yerinde üretilen (*in-situ*) metinlerdir (Hoskin, 2013).

Müze sergi katalogları ve koleksiyonlar hakkında üretilen tüm metinleri yanmetin (*paratext*) olarak değerlendiren Sarah Anne Hughes’a göre ise müze sergi katalogları, müze kitapları, yanmetin (*paratext*) örnekleridir. Kaynak metinler ile yeniden oluşturulmuş müze kataloglarındaki yanmetinlerin karşılaştırılması, müzelerin sergi yorumlama stratejilerindeki farkı ve çeşitli metinlerin aynı veya benzer nesneleri yeniden yorumlama yollarını ortaya çıkarmaktadır (Hughes, 2020, s.157). Bu açıdan müze metinleri müzebilimciler açısından başlı başına bir araştırma sahasını oluşturmaktadır.

Yan metinlerin üretimi için müzeler metinleri üreten müze uzmanlarına ve bu alanda çalışmak yapmak isteyen araştırmacılara yönelik metin içeriklerine dair kılavuzlar yayınlamaktadır. Kılavuzlar sergi yorumlayıcı müze metinlerini oluşturacak olan küratörlere, müzelerde dokümantasyon yapacak belgeleme alanında çalışan uzmanlara ve bu alanda çalışma yapan araştırmacılara rehberlik edebilmek amacı ile hazırlanmış olmanın yanı sıra müzecilik alanında araştırma ve dokümantasyon sürecinde kullanılan dilin standartlaştırılmasında ve uluslararası boyutta müzecilik terminolojisinin yaratılmasında ve müzelerde kullanılan belgeleme faaliyetlerinin standardizasyonunda da büyük bir rol oynamaktadır. 1993 yılında “Nesne Kimliği” (*Object ID*) adıyla J.P. Getty Trust, UNESCO, Avrupa Konseyi (*The Council of Europe*), ICOM ve Birleşik Devletler Bilgi Ajansı (*The United States Information Agency*) iş birliği ile nesnenin tanımlanmasına ilişkin standart geliştirme çalışması yapılmıştır. Bu standart, bir nesnenin tanımlanması için gerekli minimum başlıkları ortaya koymuş ve bu başlıkların nasıl ele alınması gerektiğine dair müzelere rehberlik etmiştir. Buna göre bir nesnenin tanımlanması için gerekli başlıklar, tür, malzeme, ölçü, nesne üzerindeki kayıtlar, nesnenin kondisyonu, fiziksel olarak ayırtedici özelliği, adı, konusu, tarihi, üreticisidir (Uralman,2012, s.65).

Amerikan Müzeler Birliği (*American Alliance of Museum*) AAM’in yayınladığı 1995 İşaret ve Etiketler için Standartlar (*Standarts Maunal for Signs and Labels 1995 AAM*). El Kitabı’nda müzelerde yedi farklı metin türünden söz edilmektedir. Bunlar sırasıyla: 1- Duvar Etiket 2. Bağışçı Teşekkür Plaketi 3. Sergi Başlığı Metni 4. Yönlendirme Panoları 5. Metin Panosu 6. Vitrin Etiket 7. Kaide

Etiketi-Zemin Etiketi'dir (AAM, 1995). 1996 yılında Smithsonian Enstitüsü'ne bağlı müzeler için kullanım amaçlı Beth Ziebarth yönetimindeki Smithsonian Erişim Programı Bölümü tarafından Erişilebilir Sergi Tasarımı Kılavuzu (*Guidelines for Accessible Exhibition Design*) yayınlanmıştır (The Smithsonian Institution, 1996) Bu kılavuz geliştirilerek 2018 yılında Sergi Geliştirme Kılavuzu (*A Guide to Exhibit Development*) olarak revize edilmiştir (The Smithsonian Institution, [20.09.2022]). Ardından son olarak 2021 yılında Sergiler için Yorumlayıcı Yazma Kılavuzu (*The Smithsonian Institution's Guide to Interpretive Writing for Exhibitions*) ismi ile yeni bir kılavuz yayınlanmıştır. (The Smithsonian Institution, [20.09.2022]).

Bir başka kılavuz da J. Paul Getty Müzesi'nin 2007 yılında yayınladığı Sergi Nesneleri için Yetişkinlere Yönelik Kılavuz: Sergi Metinleri ve Görselleri (*Complete Guide to Adult Audience Interpretive Materials: Gallery Texts And Graphics*) isimli kılavuzdur. Buna göre altı çeşit müze metni listelenmiştir. Bunlar sırasıyla: 1. Sergi Reklam Metinleri, 2. Sergi Başlığı, Sergi Salonu İsmi ve Numarası, 3. Giriş Metni, 4. Bölüm, Odak ve Şematik Metin, 5. Nesne Etiketleri, 6. Ek Materyaller'dir (Complete Guide to Adult Audience Interpretive Materials: Gallery Texts and Graphic, The J. Paul Getty Museum, [20.09.2022]). Müzecilik alanında belgeleme faaliyetlerinde önemli bir isim olan bir diğer müze Victoria and Albert Müzesi'dir. V&A'da 2007 yılında Lucy Trench editörlüğünde V&A Sergi Metinleri: 10 Madde Kılavuzu (*Gallery Text at the V&A: A Ten Point Guide*) isimli bir kılavuz yayınlamıştır. 2013 ve 2018 yıllarında kılavuz revize edilmiştir (Trench, [19.09.2022]).

Müze metinlerini Türkçe literatürde, sergilerin destekleyici elemanları olarak; etiketler, bilgi panoları ve yönlendirmeler olarak (Oruçoğlu, 1999, s. 183) ele alan çalışmalar mevcuttur. Bunun dışında sergilerdeki bilgi aktarım araçları olarak ele alan çalışmalar da mevcuttur. Buna göre bilgi aktarım aracı olarak sırasıyla müze metinleri şunlardır: 1. Sorgu sistemleri ve bilgi kutuları: Bilgi aktarımı esaslı, kiosklar ve bilgisayarlarla web sayfasının yazı ve görüntü araştırmasına olanak veren bireysel kullanım modülleridir (Madran, 2012, s. 301) 2. Bilgi grafikleri: Bilgilerin çizim ve fotoğraflarla desteklenerek anlatılmasını sağlar, nesne üzerine bilgi veren etiket sistemlerinden farklı olarak bilgi verirler. Bilgi grafiği aynı zamanda müzenin sergileme alanlarında kullanılan, serginin konusuna, dönemine, içeriğine dönük bilimsel verilerin aktarılması ile sergilenen koleksiyon nesnelerinin, bağlam ve anlamlarının anlatılmasına yönelik, yazılı metinleri ve görsellerden oluşan yardımcı

bir sergileme tekniğidir (Madran, 2012, s. 302) 3. Etiketler: en yaygın bilgi aktarım araçlarıdır. Etiket üzerinde yer alacak bilgilerin içeriği, uzunluğu, yazı boyutu, rengi, etiketin sergilemede nerede yer aldığı, nesneye yakınlığı, uzaklığı gibi unsurlar; bilginin izleyiciye doğru bir şekilde iletmesi açısından dikkat edilmesi gereken konulardır (Ayaokur, 2014, s. 67).

Çağdaş müzecilik yaklaşımına paralel olarak müze metinlerinin kapsayıcı ve karşılıklı diyalog geliştiren yaklaşımlar ile hazırlanması gerektiğine dair görüşler yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Jardonova'ya göre; Müze etiketleri, yazarlık, özgünlük, eskilik, değer, özgünlük, önem ile ilgili çok sayıda sınıflandırma sunar. Söz konusu öge okunabilir, bu bağlam genellikle izleyicileri belirli bir şekilde algılamaya davet ettiğinden sınırlı, seçici ve manipülatiftir (Jordanova, 1989, s. 24). Berkenkotter'e göre ise metinsel türler kültürel yapılardır. Toplumdaki iletişimi düzenlemek için kullanılır, bu nedenle metinsel türlerin evrimsel dinamikleri üzerinde çalışmak oldukça önemlidir (Berkenkotter'den aktaran Lazzeretti, 2016, s. 41).

Metinsel üsluplar kullanıldıkları toplum ve sosyal bağlam ile sıkı sıkıya ilişkilidir. Metinsel üslupların kişisel ihtiyaçlara hizmet eden retorik araçlar olduklarını savunan Miller'a göre onlar aynı zamanda değişen, evrilen ve çürüyen dinamik yapılardır (Miller, 1984, s.163). Bu bakış açısını genişleten Berkenkotter ve Huckin (1995)'de metinsel türlerin, otoritenin yöntemleri ile sıkı ilişki içinde olduklarını, otoritenin kurallarını, değerlerini ve ideolojisini taşıdıklarını belirtir (Berkenkotter, 2016, s. 1) Onlara göre profesyonel metinsel üslupta her yazar kendi yaratıcılık, özgürlük, özel ilgisi ve stratejisine sahiptir. Ancak aynı zamanda topluluk tarafından empoze edilen ve kısıtlanan özel bir metinsel üsluba da boyun eğmek zorundadır (Lazzeretti, 2016, s. 41).

Dolayısıyla her küratöryel seçim sırasında belirli bir üslup ve biçim kullanılarak bir seçim ve ayıklama işlemine tabi tutulmaktadırlar. Bu anlamıyla özellikle kültürel ifadeler açısından çeşitlilik içeren, farklı kültürlere ait etnografik koleksiyonlar barındıran müzelerde üretilen müze metinleri nesnenin tarihsel ve kültürel bağlamı açısından ait olduğu dilde ve kültürde gizli olan birden fazla anlam katmanına sahip olmaktadır. Bu geleneksel ve bireysel anlamların müze metinlerinde imkan verdiğince yer alması oldukça önemlidir.

Bu anlamda müze metinlerini kendi başına ayrı bir tür olarak ele alınması ve dilbilimsel bir analiz yapılması gerektiğini öne süren Ravelli'ye göre, anlamın bireysel semiyotik sistemler (dil, dizim, etkileşim vb.) ile ortak çalışarak bir metin yaratması konusu üzerinde düşünölmeye değör önemli bir ilgi alanıdır. Ancak bu farklı farklı metinlerin birbirine eklenmesinden ziyade çoğöl anlamların çarpışması ve parçaların toplamından fazlasını üretmek anlamına gelir. Bu etki “göstergelerarasılık” yoluyla ortaya çıkar. Göstergelerarasılık, semiosisin farklı gösterge sistemlerinde koordinasyonudur. Göstergelerarasılığın yaratım süreci, sergileme veya müze mekanını oluşturan farklı semiyotik tarzların etkileşiminden kaynaklanan, bir izleyicinin müzeden edindiğı genel “deneyimi” yaratır. Mekanın bireysel unsurlarını bir araya getiren ve onları anlamlı bir bütün olarak bir araya getiren göstergelerarasılıktır (Ravelli, 2007, s. 151).

Ravelli müze metinlerinin çeviri kalitesine ilişkin değörlendirmelerde müzeler ve metinler arasındaki iki biçimde ele alınan ilişkiye dikkat çekmektedir. Birincisi, eser etiketleri (*labels*), genişletilmiş metinler (*extended texts*), duvar metinleri (*wall texts*), katalog girişleri ve broşür açıklamaları gibi bir müzenin iletişim araç setinin ayrılmaz bir parçası rolünü üstlen, kurum tarafından izleyicilerin tüketimi için üretilen dile sahip “müze metinleri” dir. İkincisi “metin olarak müzeler”dir: Bir bütün olarak müze anlam yaratır ve bir metin olarak iş görür, halkla iletişim kurar. Bu iki düzeyde üretilen anlamlara “birinci derece anlamlar” ve “ikinci derece anlamlar” denir (Ravelli, 2007, s. 152).

Tablo 3'te yer alan birinci derece anlamların, ikinci derece anlamların yaratımına yol açtığını vurgulayan Ravelli, müzelerde kullanılan müze metinlerinin kaynak olarak birinci derece anlamların yaratılmasında rol oynadığını ifade ederken, müzenin sergiler ve kurumsal yapısı aracılığı ile ikinci derece anlamlar üreterek başlı başına bir metin olduğunu vurgulamaktadır. Ravelli'nin Tablo 3'te vurgulamış olduğu “Temsili Anlamlar” birinci derece anlamın yaratıldığı eser etiketleri, broşürler, duvar metinleri gibi metinlerin dil bakımından; Tanımlama (*Defining*), Sınıflandırma (*Taxonomising*), Süreç Türü (*Process type*), Katılımcıların Rolü (*Participant roles*) ve Koşullar (*Circumstances*) gibi başlıklar altında oluşmaktadır. Tasarım bakımından ise; Seçme (*Selection*), Çerçeveleme (*Framing*) ve Kodlama Oryantasyonu (*Coding Orientation*) başlıkları altında anlam üretimi gerçekleşmektedir. İkinci derece anlam üreten sergileme sürecinde metinler Bilgi Türü (*Knowledge Type*) açısından anlam

oluşturmakta ve kurumsal olarak Disipline Etme (*Disciplinary*), Sınırlar ve Bağlantılar (*Boundaries and Connections*), Onaylama (*Validation*) ve Eleştiri (*Critique*) başlıkları altında oluşturulmaktadır.

Temsili Anlamlarda sınır anlayışı içerik öğelerinin ilişkisi ve seçimi yoluyla yaratılır, çerçeveleme ve kodlama yönelimi ile bir tür sınırlandırmaya katkıda bulunur. Bu türden birinci derece anlamlar, dil ve tasarımda sergi ve kurumlar için birleşerek ikinci derece anlamları üretirler. Sergileme için genel bir anlatı tasarımı ya da genel amaç, izleyicilerin belirli bir davranış potansiyelini kolaylaştırarak ve kesin bilgiye erişimi tasarlayarak sezdirilebilir. Kurum için, bu politika düzeyindeki hedeflerin konusu olan erişim, izleyici ve topluluk ilişkileri ve disiplin sınırları ve bu sınırların eleştirisi veya onaylanmalarının rolü ile ilişkilidir (Ravelli, 2007, s. 152).

Tablo 3.: Dil ve Tasarım Arasındaki Göstergelerarasılık

	Birinci derece anlamlar (kaynaklar) ←		İkinci derece anlamlar (etkileri) →	
	Dil	Tasarım	Sergi	Kurum
Örgütsel Anlamlar (Organisational meanings)	Genel yapı Dilbilimsel tema Karmaşıklık	Yöntemler Çerçeveleme Yerleştirme	Hikaye tasarımı Bilgi akışı Bilgi değeri Erişilebilirlik	Amaç Erişim
Etkileşimsel Anlamlar (Interactional meanings)	Konuşma fonksiyonu Ses Hedef duygu, Kiplik(Modality) ve Değerlendirme	Etkileşimli potansiyel etki	Davranış potansiyeli Bakış açısı Resmîlik Objektiflik	İzleyici ve topluluk ilişkileri Konumlama İkna edebilme gücü
Temsili Anlamlar (Representational meanings)	Tanımlama Sınıflandırma Süreç türü Katılımcıların Rolü Koşullar	Seçme Çerçeveleme Kodlama oryantasyonu	Bilgi Türü	Disipline etme Sınırlar ve Bağlantılar Onaylama Eleştiri

Kaynak: Ravelli, Museum Texts: Communication Frameworks,2007, s.152

4.2. Müzelerde Kapsayıcı bir Yöntem Olarak Müze Metinlerinde

Çokkültürlü ve Çokdillilik Yaklaşımı ve Bilgi Yönetimi

Müzeler, sergileri aracılığıyla bilgiyi üretir ve iletirler (Özkasım, 2012, s. 52). Müzelerde üretilen bilgi denilince akla bilimsel ve kültürel bilgi olmak üzere iki farklı bilgi türü gelmektedir (Ayaokur, 2014, s. 24). Türkçede geniş bir anlamla ifade bulan bilgi kavramı, İngilizce karşılığında “*Information*” ve “*Knowledge*” olmak üzere iki farklı biçimde ele alınmaktadır. *Information* ile kastedilen daha çok bir durum, olay hakkında kısa, betimsel ifadeler içeren tarif etmek amaçlı, derinlikli olmayan bir bilgi türü kast edilirken; “*Knowledge*” ile daha geniş, anlam ve yorumu da içeren bir bilgi tanımı yapılmaktadır. Müzeler de bu bilgi türlerini koleksiyonlarına ait bilgileri belgelemek amacıyla yönetim bilgisi, tanımlayıcı bilgi ve tarihsel bilgi olarak kullanılmaktadırlar (Ayaokur, 2014, s. 37). Müze uzmanlarının, araştırmacıların ve müze çalışanlarının kullanımına uygun olarak yönetim bilgisi, müzenin iç ve dış hukuki işleyiş ve yaptırımlarına dair raporlar, koleksiyon yönetim politikaları gibi idari metinlerin yazımında kullanılır iken; tanımlayıcı bilgi koleksiyonların adı, ölçüsü, türü gibi nesnenin bilgisini tanımlayan bir bilgi türü olarak işlev görmektedir. Son bilgi türü olarak koleksiyonlarına ait kültürel bilgilerin küratöryel metinler, müze yayınları, müze broşürleri, resmi internet adresleri vb. alanlarda yorum ağırlıklı ve izleyicilerin aktif katılımı ile oluşturulan metinlerinde kullanılan ve en çok tartışma konusu haline gelen tarihsel bilgi sayılabilir. Bu anlamda müzelerde genel olarak bilimsel bilgiler içeren metinler, idari metinler ve kültürel bilgiler içeren kurgusal metinler olmak üzere üç temel bilgi türü kullanılmaktadır.

Bilginin kaynağı konumuna gelen müzelerin öncelikle etkin ve verimli bir bilgi yönetim süreci için nesne odaklı bakış açısı yerine bilgi odaklı bir bakış açısı geliştirmesi gerekmektedir. Bu bakış açısı için ilk olarak müze nesnesini bir bilgi kaynağı olarak kabul etmek ve müzenin faaliyetlerini aynı zamanda sahip oldukları bilgiyi topluma ulaştırabilecekleri birer bilgi aktarım kanalı olarak görmek önem taşımaktadır. Müzeleri aynı zamanda bir bilgi merkezi olarak değerlendirerek, bilgi yönetimi işlem ve süreçlerinin planlanması için nesnenin tüm yaşam düzen döngüsünü düzenleyen politika ve prosedürlerin geliştirilmesi gerekmektedir (Ayaokur, 2014, s.87). Bu anlamda müzeler bilgi yönetimi konusunda çeşitli uluslararası alanda standartlaşma çabaları yürütmüşlerdir. Müze metinleri yazımı konusunda ilk akademik çalışma örneklerinden olan Beverly Serrell’a ait Exhibit Labels isimli çalışmasında

Serrell, müze metinlerinin yazımı için önerilerde bulunmuştur. On temel kural olarak şunları sıralamıştır:

- “1. Etiketler, yorumladıkları nesneleri canlandırmak için somut ve görsel referanslarla başlamalıdır.
2. Etiketler, serginin ana fikriyle (*Big İdea*) ilgili olmalı, çok fazla alt başlıklar içermemeli veya odak noktasından çok fazla sapmamalıdır.
3. Etiketler, talimatlardan (bilgi sunmaktan) ziyade yorumlamanın (teşvik edici) üzerinde durmalıdır.
4. Etiketler, hedef kitlelerini tanımalıdır ve izleyicilerinin hazır bulunuşluklarını, ilgi alanlarını ve/veya yanlış anlamalarını dikkate almalıdır.
5. Soru soran etiketler, izleyicilerin soruları olmalıdır.
6. Etiket tasarımı, etiketin içeriğini veya bağlamını yansıtmalı ve etiket türlerinin tanınabilir bir yönetim sistemine sahip olmalıdır.
7. Etiketler, izleyicilerin çoğunluğunun ulaşabileceği bir kelime dağarcığı ile yazılmalıdır.
8. Etiketler kısa ve öz olmalı, bir cilt gibi olmaktan çok bir tweet gibi olmalıdır.
9. Etkileşimli etiketler, mantıklı ve sezgisel yollarla ilişkilendirilmiş yönergelere veya yorumlara sahip olmalıdır.
10. Tipografi (yazı tipleri, boyutlar, tasarım, renkler, ışıklandırma, malzemeler ve konum) okunaklı ve göze kolay gelmelidir. Yoğun veya dikkat dağıtıcı olmamalıdır.” (Serrell, 1996, s. 2)

“Big İdea” olarak kavramsallaştırdığı yaklaşımında Serrell, birbirinden farklı konumlanmış metinlerin, nesnelerin ve görsellerin ortak bir ana tema etrafında toplanarak sergi tasarımında bir bütünlük oluşturulması gerektiğinden bahsetmiştir böylece sergileme tasarımının izleyicilerin sergi deneyimlerini kolaylaştırıcı olacağından söz etmiştir (Serrell, 1996). ICOM dokümantasyon sisteminin oluşturulmasının bir standartlaşma gerektirdiğini, müze dokümantasyon standartlarının koleksiyon yönetimini, kataloglamayı (nesnenin tanımlanmasını), araştırmayı ve kamu erişimini desteklemekte olduğunu belirtmektedir (ICOM 2007). Bu konuda İngiltere müzelerinin çatı örgütü olan Collection Trust *SPECTRUM* isimli bir standart geliştirmiştir (Collection Trust, 2009). Bu standart ile standardı kabul eden tüm müzelerde bulunan koleksiyonların dokümantasyon çalışmalarının birbiri ile etkileşime geçmesi, koleksiyonlara ait bilgiye erişimleri ve müzede araştırma yapmak isteyen araştırmacılar ve izleyiciler için dokümanların analizinin standartlaştırılarak erişiminin kolaylaştırılması hedeflenmiştir.

Bütün standartların ortak özelliği ise bir nesnenin tanımlanması için gerekli minimum başlıklar ya da alanlara yer vermeleridir. Bu başlıklardan ya da nesne tanımlama alanlarından biri de nesnenin adıdır. Nesnenin adının tanımlanması her şeyden önce gelmektedir. Bu kısımda eğer nesnenin bilinen bir adı varsa bu isim

kullanılır veya nesnenin üretimi sırasında veyahut sonrasında verilmiş bir isim de olabilir. Osman Hamdi Bey'in "Kaplumbağa Terbiyecisi" ya da "Rembrant'ın Dr. Nicolaes Tulp'un Anatomi Dersi" gibi sanatçısı tarafından verilmiş nesne adı örnekleri gibi üreticisi tarafından da adlandırılan nesneler olabilir. Sanat yapıtı dışında belirli bir adı olmayan nesneler ise sikke, koku şişesi, kumaş parçası şeklinde adlandırılır (Uralman,2012, s.66). Müzelerin koleksiyonlarındaki çeşitlilik dolayısıyla standartlaşmada da birtakım sorunlar meydana gelmiştir. Bu sebeple önerilen yaygın görüş, her müzenin kendi dokümantasyon sistemini oluşturarak özgün kalması, ancak ortak standartlarda içinde bulunduğu dokümantasyon alanıyla uyumlu olması gerektiğidir (Uralman,2012, s.69). Müzelerde uygulanan bilgi yönetimi çerçevesinde müze dokümantasyonu sadece koleksiyon kayıtlarından da ibaret değildir. Müze için dokümantasyon müze çalışanları ve izleyicileri, bağışçıları gibi müze çevresinde olan kişilerle müzenin amacı doğrultusunda bu amaçla ilgili her belgeyi kapsamaktadır (Uralman, 2012, s.61). Müzelerde düzenlenen çeşitli temalarda sergiler, koleksiyona dayalı araştırmalar ile ortaya çıkan yayınlar, bilgi aktarımının farklı yollarından bazılarıdır. Bunların yanında müzeler de diğer bilgi merkezleri gibi koleksiyonlarına ilişkin kayıtları bilgi erişim sistemleri ile araştırmacıların hizmetine sunmaktadırlar. Kütüphaneler, müzeler ve arşivler bu yönüyle aynı zamanda toplumsal hafızanın kayıt altına alındığı kültürel belleği oluşturan kurumlardır (Ayaokur, 2014, s.33).

Türkiye’de de 8 Ocak 2014 tarihinde benzer bir amaçla (MUES) Müze Ulusal Envanter Sistemi uygulaması gerçekleştirilmiştir. Müzelere uygulamanın tanıtılması amacı ile Mayıs 2013 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından “Müze Ulusal Envanter Sistemi MUES Envanter Modülü Yayınlaştırma Çalışmaları 01 Numaralı Kılavuzu” yayınlanmıştır. Kılavuz Türkiye’de müzecilik çalışmaları açısından oldukça önemlidir. İlk kez Bakanlığa bağlı tüm müzelerin eser fişlerinin bilgisinin tek bir dijital veri tabanında toplanarak belgeleme alanında bir erişime olanak tanınması ve standartlaşma çalışması yürütülmektedir. Kılavuzun 4.2. Maddesi olan “Envanter Fişi ve/veya Envanter Defteri Tarama ve Dosya Oluşturma” başlıklı bölümde müzenin eserlerine ait bilgilerinin yer aldığı nesne bilgilerine ait etiketlerin sisteme yüklenme aşamaları açıklanmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013). Uygulamanın ve açıklamalı kılavuzun dili Türkçedir.

19.yy’ın nesne merkezli müzecilik anlayışı içerisinde müzelerde üretilen ilk müze metinleri nesnenin tanımlanması, sınıflandırılması ve ait olduğu koleksiyoner

gibi bilgiler içermekte iken zamanla metinler hem içerik olarak zenginleştirilmiş hem de biçimsel olarak çeşitlilik göstermiştir. Müze yayınları üzerinden bu süreci takip eden Sarah Hughes (2020) ilk müze kataloglarının sergileme görselleri ve bilginin dolaşımı açısından önemi üzerinde durmuştur. Müzelerin sahip oldukları doğa tarihi ve etnografik koleksiyonlarında yer alan bilgilerin benzerliği ile Amerika Doğa Tarihi Müzesi, Londra Müzesi ve Smithsonian gibi ileri gelen kurumların ürettikleri katalogları sayesinde birbirine bağlandıklarını ve bu sayede yeni disiplinlerin de doğuşuna kaynaklık ettiklerini ifade etmektedir. Müzeler tarafından bu dönemde üretilen metinler tasnif edici, sınırlayıcı ve keskin hatlara sahiptir.

Ulus-devletlerin siyasal aparatı olarak müzeleri gören Anderson da bu anlamıyla müzeyi sömürgeci devletlerin kontrol ettiği ya da etmeyi düşündüğü - halklara, bölgelere, dinlere, dillere, ürünlere, anıtlara ve benzeri- sonsuz bir esneklikle uygulanabilecek bütünsel, sınıflandırıcı bir ızgara olarak görmektedir. Bu ızgaranın olanak sunduğu ise her şey hakkında onun bu değil, şu olduğunu söyleyebilmesidir (Anderson, 2004, s. 204). Anderson gibi Bennett de müzelerin doğuşunda rol oynayan dinamikleri analiz ederek müzelerin evrensel bir zaman kurgusu ile farklı hikayeleri tek bir anlatıya bağladıklarını ifade etmiştir. (Bennett, 2017, s. 39). Bu evrensel zaman kurgusu ilkelden uygar batılı olana doğru bir gelişim öngören, bunun dışında kalan kültürlerin yok sayıldığı bir süreci kapsar. Müzelerde üretilen evrensel zaman kurgusuna dayalı evrensel anlatı, aynı zamanda müze metinleri için de evrensel bir dil ve metin üretimine sebep olmuştur. Bir hakikat kurgusuna dayanan bu yaklaşımı Artun şu şekilde özetlemektedir:

Modern müzeler, nadire kabinelerine ve hafıza saraylarına özgü, dünyayı anlamlandırma düzenini köklü bir değişikliğe uğratar. İzleyenin tefekküre dalarak, koleksiyonundaki harikalar arasında okuduğu gizemli ilişkiler(correspondances) sayesinde oluşturduğu ve edebi bir metni hatırlatan dünya hayali çözülür. Nadirelerle ‘yazılan’ metinler ve bu metinleri edebileştiren mecaz, alegori, sembol gibi söz sanatları hakikatlerini yitirir. Dünya kitap gibi okunmaz, kitaplardan okunmaya başlar. Hafıza saraylarının canlandığı, olaylar ve düşünceler ile imgeler arasındaki ve imgeler ile kelimeler arasındaki karşılıklılık kırılır. Foucault’un tabiriyle, “kelimeler ve şeyler” birbirinden ayrılır. Hafıza tiyatrosunun işaretleri, işaretledikleri şeylerden- nesne, imge, düşünce ve olaylardan- giderek kopar ve kendi içlerinde Leibniz’in calculus’u gibi bir işaretler arası sistem, evrensel bir dil kurlarlar. Ardından, koptukları şeyleri bu yeni dilin sentaksı içinde yeniden anlamlandırır. Yani dil, şeylerden ve şeyler arasındaki karmaşık ve değişken bağlantılardan çok, kendi işaretleri arasındaki ilişkileri gösterir. Dil, şeylerin kendilerinin işaretlenmesi-yazılması- yerine, temsili işaretlerin kendi aralarında genel olarak düzenlenmesiyle sınırlı kalır. Hafıza ve tarih artık bu evrensel dilin kelimeleri aracılığıyla hakikat bulur (Artun, 2006, s. 139).

Müzeler belgeleme faaliyetleri için küratörlerden yararlanırlar. Küçük müzelerde dokümantasyon sorumluluğunu küratör, büyük müzelerde ise

dokümantasyon uzmanları küratörlerle, konservatörlerle, bilgi işlem uzmanlarıyla birlikte alırlar (Uralman, 2012, s.63). Küratörler müze koleksiyonlarına ait nesneleri araştırmaları ve kendi bakış açıları doğrultusunda bir seçme, yeniden yorumlama sürecine tabi tutarlar. Bu aşamada her yeniden yorumlamalarında tek yeni bilgilerin üretimini gerçekleştirirler. Nitekim Freeman Tilden yorum ve bilgi arasındaki farkı dile getirerek tüm bilgilerin yorumlama olmadığını ancak her yorumlamanın bir bilgi içerdiğini vurgulamaktadır (Tilden,1977, 3). Bu süreçte çoğul anlamlara ve seslere sahip nesneler küratörler tarafından tekilleştirilmektedir. Madzoski, Foucault'un "yazar nedir?" makalesinde ifade ettiği gibi söylemlerin sınırları ne kadar aşarsa yazarların da o ölçüde cezaya açık hale gelmeleri (Foucault, 1998, s.211) gibi küratörlerin de benzer bir biçimde söylemin yerli yerinde tutulmasını garantileyecek, aynı zamanda anlamın çoğalmasından duyulan korkunun da süregeldiğini gösterecek kişiler olduklarını belirtir (Madzoski, 2019, s.31). Bu anlamıyla her küratöryel dokunuşta koleksiyonlara ait bilgiler müze metinleri aracılığıyla yeniden küratörün anlam dünyasına göre bir biçimde şekillenir. Üretilen anlam yorumlama pratiğine bağlıdır ve yorumlama, kodu aktif olarak kullanmamız -kodlama, koda bir şeyler koyma- ve diğer uçta anlamı yorumlayan veya deşifre eden kişi tarafından sürdürülür (Hall, 1980). Ancak, anlamlar her zaman değiştiği ve kaydığı için, kodların sabit yasalar veya kırılmaz kurallar gibi olmaktan çok sosyal sözleşmeler gibi işlediğine dikkat edilmelidir. Anlamlar değişip kayarken, kaçınılmaz olarak bir kültürün kodları da fark edilmeden değişir. Kafamızda taşıdığımız kültüre ait kavram ve sınıflandırmaların en büyük avantajı, orada olsun, olmasın, var olan veya olmayan şeyler hakkında düşünmemizi sağlamalarıdır. Maddi dünyadaki sözde "gerçek" nesneler için olduğu kadar fantezilerimiz, arzularımız ve hayallerimiz için de kavramlar vardır ve dilin avantajı, dünya hakkındaki düşüncelerimizin bize özel ve sessiz kalmasına gerek olmamasıdır. Onları dile çevirebilir, onları temsil eden işaretler kullanarak onları "konuşturabilir"- ve böylece onlar hakkında konuşabilir, yazabilir, başkalarıyla iletişim kurabiliriz (Hall, 2013, s. 32).

Nesnelerin küratöryel bir seçim sürecine uğradığı, küratörlerin müzelerdeki anlamın üretimine katkısını Madzoski, Agamben'den alıntılanarak şu şekilde ifade etmiştir:

"modern devlet (...) bir tür öznellikten çıkarma makinası olarak çalışır: Hem bütün klasik kimlikleri birbirine karıştıran bir makinedir hem de Foucault'nun gayet iyi gösterdiği gibi tam da bu çözülmüş kimlikleri yeniden kodlayan (büyük ölçüde hukuki) bir makine. Her zaman bu kimlikleri boşaltılmış, yıkılmış öznelere yeniden özneleştirilmesi ve yeniden kimliklendirilmesi

söz konusudur. Bence günümüzde siyaset alanı iki sürecin açığa çıktığı bir tür savaş meydanı: geleneksel kültürü geleneksel kültür yapan her şeyin yıkımı (tabii ki bunu hiçbir nostalji hissetmeden söylüyorum) ve aynı zamanda Devlet tarafından hemen yeniden özneleştirilmesi- hem sadece Devlet tarafından değil, öznelerin kendileri tarafından da (2004)” modern devletin süreç ve prosedürlerinin cisimleşmiş hali olarak da ele almaktadır (Madzoski, 2019,s.37).

Müzedde sergilenen nesnelerin bilgisinin küratör tarafından nasıl algılandığı, sunulduğu ve izleyici tarafından algılanması ve anlaşılması epistemolojik bir problem yaratmaktadır. Bu durum oldukça akışkan ve karmaşıktır. Nesnelerin okunması süreci izleyicilerin kendilerinin getirmiş olduğu çok sayıda farklı tutum ve beklenti ve deneyimler ile de ilişkilidir. Bu sebeple sergilerin anlaşılması bireyseldir. Küratörler estetik ve tarihsel önemin sergilenmesinde eşit davranırlar. Nesneler kendi başına bir mekanda var olmaz, izleyici için bir anlam ifade eder. Ancak buna karşın tasarıma bağlı olarak çok biçimli anlam inşası, diğer nesnelerin bağlamı, görsel ve tarihsel temsil, dış çevre ile nesneler yıllar içinde sadece anlamlarını değiştirmez farklı tarih yazımsal ve kurumsal kararlarla etkilerini de dönüştürebilirler. Nesneleri günden güne insanlar farklı bakış açıları ve kendi yorumlarına tabi tutarlar (Smith, 2009, s.19). Bu nesneler bir anlamda Sturge’ın ifadesi ile “müzeleştirilmiş nesneler”dir (Sturge 2007: 153).

Küratörler tarafından tekilleştirilen çoğul anlamlar çağdaş müzecilik bakış açısıyla uyuşmamaktadır. Müzelerde sınıf, cinsiyet, yaş, ırk/etnik köken gibi kavramların çoğulcu bir bakış açısı ile ele alınması gerektiğine dair çalışmalar müzecilik literatüründe tartışılırken ilginç bir şekilde dil söz konusu olduğunda çoğulluğun bir unsuru olan çokdillilik ve çokdilli izleyicileri müzelere dahil etme konularında müzeler daha mesafeli yaklaşmaktadır (Garibay ve Yalowitz ,2015) aynı zamanda müzelerde “resmi” dil, dilsel çeşitliliğin de nadiren görüldüğü izlenimini verme eğilimindedir (Garibay & Yalowitz, 2015,s.2). Dilsel çeşitlilik, çokdillilik kavramları “çeşitlilik” kavramı gibi çoğu zaman kafa karıştııcı olabilmektedir (Kemp 2009) ancak kaba hatlarıyla müzecilik literatüründe çokdillilik, hem baskın dilden (dominant language) farklı bir dil kullanan hem de belirli bir topluluk içinde iki veya daha fazla dil konuşanları tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır (Garibay ve Yalowitz ,2015). Müzelerde çokdilli metinlerin yer alması yalnızca uluslararası izleyiciler açısından değil, aynı zamanda farklı dilleri konuşan topluluğun üyeleri açısından da erişilebilir ve kapsayıcı bir yaklaşıma olanak tanımaktadır (Liao 2018: 56).

Çokdillilik tartışmalarının baskın diller ve diğer diller üzerindeki etkilerinin müzecilik açısından ele alındığı bir diğer ilginç çalışma Kelly Holmes ve Pietikäinen'in çalışmasıdır. Müze metinlerinin, sergilerin yorumlanması ve tarihsel bağlamına oturtulması ve anlatılmasında önemli olduğunu ifade eden Kelly-Holmes ve Pietikäinen (2016) “dilnin kendisinin müzede bir nesne olarak nasıl sergileneceği ve anlatılacağı”nın genellikle göz ardı edildiğini savunarak meseleye farklı bir bakış açısı getirmektedirler. Bu yaklaşımdan hareketle Kelly-Holmes ve Pietikäinen (2016) dillerin metin içerisindeki yerleşim düzenine göre de hiyerarşi oluşturduğunu ifade etmiştir. Bu açıdan müze metinlerinde yer alan dillerin hangi konumda sergilendikleri de dillerin temsiliyetine verilen önem açısından dikkate değer bir veri oluşturmaktadır.

Müzelerin “polyglot” (çokdilli) olduklarını savunan Shelly'nin de vurguladığı gibi koleksiyonlarında zaten mevcut olan çeşitlilik sayesinde müzeler, (*multisensory*) çokluduyu ve kültürlerarası karşılaşmalar için bir platform sağlamak için benzersiz bir konuma sahiptir ancak bu deneyimlerini dilsel çeşitliliğe sahip izleyiciler için anlamlı ve kapsayıcı yollarla nasıl genişleteceklerine dair tartışmalar da devam etmektedir (Shelley,2015).

UNESCO'nun 2001 yılında yayınladığı Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesinin 5. ve 6. Maddeleri kültürel çeşitlilik ve kapsayıcılık konusunda önemlidir. Madde 5- Kültürel Çeşitliliğe Ortam Hazırlayan Kültürel Haklar başlığını taşımakla birlikte, Madde 6- Kültürel Çeşitliliğe Herkesin Erişmesine Doğru başlığını taşımakta ve müzelerde “kültürel çeşitlilik” ve “çokdillilik” anahtar kelimelerini içermektedir. Madde 6'da UNESCO çoğul anlamların müzelerde yer alması gerektiğinin açıkça şu şekilde ifade etmektedir: “Sözlü ve görüntülü düşüncelerin serbest dolaşımını garantiye alırken tüm kültürlerin kendilerini ifade edebilmesine ve kendilerini bilinir kılabilmelerine özen gösterilmelidir. İfade özgürlüğü, medya çoğulculuğu, çok dillilik, sanata, bilimsel ve teknolojik bilgiye dijital formda da dâhil olmak üzere eşit erişim ve tüm kültürler için ifade ve yayma araçlarına erişme olanağı, kültürel çeşitliliğin garantileridir” ifadelerine yer vermiştir (UNESCO, [05.09. 2022]).

UNESCO çokdillilik konusunda her geçen gün kapsamı genişleterek yeni raporlar yayınlamaktadır. Çokdillilik konusunu erişim kapsamında ele alarak “Çevrimiçi Çokdillilik” kavramını kullanmaktadır ve bu konuda çeşitli raporlar yayınlamaktadır. 2003 yılında yayınladığı “Çok Dillilik ve Siber Uzaya Evrensel Erişimin Teşviki ve Kullanımına İlişkin Tavsiye Raporu 9. Maddesi” devlet

kurumlarında internete erişiminin önemi üzerinde durmakta (UNESCO, 2003) iken 2022 yılında Covid-19 Pandemisi'nin tüm dünyada erişim konusunda devlet kurumlarının çalışmalar yapmasını zorunlu kılması sebebiyle çokdillilik konusunda bir stratejik politika çerçevesi metni yayınlanmıştır (UNESCO, 2022) Çokdillilik konusunda erişim üzerinde duran UNESCO, 04.04.2023 tarihinde “Standart Belirleme Araçlarının Uygulanması, Kısım II: Çokdilliliğin Teşviki ve Kullanımına ve Siber Uzaya Evrensel Erişime İlişkin 2003 Tavsiye Kararının Uygulanması- Tavsiyenin Uygulanmasına İlişkin Birleştirilmiş Rapor” başlıklı bir rapor yayınlamıştır. Bu raporda online erişim ve çokdillilik tartışmaları altında müze kavramının da devlet kurumlarından birisi olarak yer aldığı görülmektedir (UNESCO, 2023). Son olarak 14.04.2023 tarihli “Standart Belirleme Araçlarının Uygulanması, Kısım II: Çok Dillilik ve Siber Uzaya Evrensel Erişimin Teşvik Edilmesi ve Kullanılmasına İlişkin Tavsiye Kararının Uygulanması 2003 Tavsiye Kararının Analizi” başlıklı bir rapor yayınlanmıştır. Bu raporda ise çokdillilik kavramının “hak” ve “eşit erişim” kavramı etrafında ele alınmaktadır (UNESCO, 2023a.). Bu açıdan müzelerde çokdillilik ve kapsayıcılık teması altında internet ve çevrimiçi online mekanda dillerin çeşitliliği açısından bir alternatif çokdilli mekan tavsiyesinde bulunmaktadır.

Tarihi, coğrafi ve kültürel değerlere sahip bir koleksiyondaki nesnelere bu bağlamda bakıldığında, nesnelerin arkasındaki insan ve toplumun tanınacağı ve böylece nesneler bütünlüğü içinde insanlar ve topluluklarla bağlantı kurulması gerektiği görüşünü dile getiren Tomur Atagök, bu bağlamda sosyal tarih koleksiyonlarıyla ilgili araştırma yapılırken arşiv malzemeleri, müze kayıtları, müze katalogları, el yazıları, seyahatnameler, raporlar, günlükler, otobiyografiler, edebi/yazınsal kaynaklar (şiirler, notlar, hatıratlar vb.), sözlü ve resimli belgeler gibi çok zengin kaynakların incelenmesi ve kültürlerarasındaki farklılıkları tespit etmek için, coğrafi, kültürel, sosyal farklılıklara dikkat edilmesi gerektiği görüşünü paylaşmaktadır (Atagök, 2012, s.175). İzleyici odaklı nesne araştırmaları, sergilenen nesnelerin anlaşılır olması gerekliliğinden hareket eder. Bu araştırmalar nesnenin tarihsel, sosyal, ekonomik, estetik ve düşünsel farklılıklarının dikkate alınmasını, müze koleksiyonlarının farklı bilgi kaynakları olarak değerlendirilip, sergilenmesini sağlamaktadır. Günümüz müze araştırmalarında, bir taraftan nesnenin korunmasıyla ilgili araştırmalar yürütülürken, diğer taraftan da nesnenin izleyiciye daha anlaşılır bir

biçimde aktarılması ve izleyicinin müzeden zevk alması yönünde koleksiyon araştırmaları gerçekleştirilmektedir (Atagök, 2012, s.172).

Kent müzeleri gibi sosyal tarihsel koleksiyonları ağırlıklı müze türlerinde bu anlamıyla koleksiyonların müze uzmanları tarafından araştırılması ve bulundukları kentin sakinleri ile katılımcı bir yaklaşım ile koleksiyonların geleneksel kültürel bilgisinin zenginleştirilmesi ve bu zengin anlamların sergilerde yer alması izleyicilerin ve nesnenin ait olduğu kültürel grupların rehberliğinde farklı şekillerde yorumlanarak metinlerin oluşturulması gerekmektedir. Bu sayede kültürel nesnelerin ait oldukları toplulukların, kişilerin veya grupların geleneksel kültürel bilgisinin saklı olduğu dillerindeki anlamlarının da izleyicileri ile paylaşılması söz konusu olabilecektir. Bugün Horniman Müzesi ve Bahçeleri gibi kimi müzeler sahip oldukları etnografik nesnelerin hem anlamı hem de sosyal bağlamı ve geleneksel kültürel bilgisinin izleyiciler ile daha doğru bir şekilde paylaşılabilmesi adına nesnenin ait olduğu topluluğun içerisinden küratörler ve çeşitli uzmanlar ile çalışmakta ve bu yaklaşımlarını da koleksiyon yönetim politikalarına yansıtmaktadırlar. İngiltere müzelerinin güncel tartışmaları içerisinde ise “İzleyiciler yeni küratörlerdir” yaklaşımı yer almaktadır (Revee, 2018, s. 77) Bu anlayışla müze metinleri yeniden değerlendirilmektedir.

4.3. Müze Metinlerinde Çokkültürlülük ve Çokdillilik Yaklaşımı

İzleyici odaklı, kültürel çeşitliliğe önem veren ve en önemlisi de erişim ve kapsayıcılık ilkeleri ile hareket etmeye başlayan müzeler koleksiyonlarına ait bilgileri izleyicilerinin yorumlarına açarak onların da metinler üzerinde küratöryel bir tutum edinmelerine olanak tanımışlardır. Bu sayede koleksiyonlarına ait nesnelerin ve nesnelere ait bilgilerin yer aldığı metinlerin yeniden yorumlama sürecini başlatmışlardır. Böylelikle müze metinleri statik ve hiyerarşik yapılarından kurtularak, farklı kültürel anlamların keşfedildiği, çeşitliliğine olanak verildiği ve çok yönlü çok sesli sergileme araçlarına dönüşmektedir. Bu noktada kültürel anlamların anahtarı olan farklı dillerde üretilmiş sözcükler izleyicilerine yeni bir dünyanın ve deneyimin parçası olma fırsatını tanımışlardır.

2016 yılında Avrupa Müze Organizasyonları Ağı (NEMO) Müzeler, Göç ve Kültürel Çeşitlilik: Müzeler için Öneriler” isimli bir raporunda: “Sergi etiketlerini genişletmek, yorum eklemek veya dijital medya ve farklı aydınlatma kullanmak bu

yönleri görünür kılabilir ve yeni bağlantılar oluşturabilir. İletişimin farklı dillerdeki versiyonları ve/veya derinlemesine yorumlar bu konuda yardımcı olabilir” ifadelerine yer vermiştir (NEMO, 2016, s. 11). Yine aynı başlıklı raporda çokdilliliğin müzelerde yer almasına yönelik olarak şu ifadelere yer verilmiştir:

“Farklı bakış açılarına dikkat çekmek ve izleyicileri diyaloga sokmak için özel bir duyarlılık ve kültürlerarası beceriler gereklidir. Bu, özellikle zaman içinde geliştirdikleri ulusal perspektifteki yol sayesinde tarihi, kültürel ve etnolojik müzeler için geçerlidir; Sosyal çeşitlilik aynı zamanda dilsel çeşitlilik anlamına gelir. Müzeler, çokdilliliği denemek ve teşvik etmek için ideal yerlerdir. Her müze, dil aracılığıyla yaratıcı erişim sağlayabilir ve dil hiyerarşilerinin üstesinden gelebilir. Mevcut sergileri göç ve kültürel çeşitlilik açısından yeniden yorumlamak da tüm kategorilerdeki müzeler için uygun bir yaklaşımdır. Rehberli turlar veya atölye çalışmaları gibi sosyal yardım girişimleri yoluyla bu yaklaşımlar uygulanabilir ve nesneleri bağlamına oturtmak için gerekli bilgiler bu şekilde sağlanmalıdır”(NEMO, 2016, s. 13).

Müzelerin çokdilliliği denemek ve teşvik etmek için ideal alanlar olduğu vurgusu yapan NEMO’nun raporuna paralel olarak çeşitli müzelerde bu bakış açısı benimsenerek koleksiyon nesneleri ait oldukları kültürlerin dilindeki anlamlarını da metinlerine yansıtmışlardır. Bir dilde kültüre gömük anlamlar ancak o dil vasıtasıyla açıklanabilmekte ve her bir çeviri faaliyeti süresinde anlam kayıpları yaşanmakta hatta yanlış anlaşılmalara ortaya çıkabilmektedir. Foucault’un da belirttiği gibi; bir ifade dilbilgisel yapıyı, hitabete ait dış görünüşü ya da taşıdığı anlamı ortaya koymak için kullanıldığı zaman, onun orijinal dilinde ve tercümesinde aynı olarak düşünülemeyeceği açıktır (Foucault,2019, s.136). Örneğin Zimbabwe’de resmi dil olarak İngilizce kullanılsa da bölgede bulunan iki yerli dili olan Shona ve Ndebele’de kullanılmaktadır. Bölgede bulunan Kalanga, Venda, Nambya ve Tonga da “küçük” veya azınlık dilleri olarak sınıflandırılmaktadır. Bölgede yer alan Zimbabwe Ulusal Müze ve Anıtlar’ına ait koleksiyonlarda çeşitli davullar bulunmaktadır. Davullara ait İngilizce etiketlerde yalnızca davul (*drumm*) ifadesinin yer aldığını belirten Muringa, yerel dillerde bu nesnelerin çok farklı anlamlar içeren kelimelerle (*Ngoma, Ingungu* vb.) anıldıklarından bahsetmektedir (Muringa, 2012, s. 41). Bu dilleri konuşan topluluklara ait olan nesnelerin kendi dillerinde ve kendi kültürel anlamları ve bağlamları içerisinde nesnelerinin sergilemesi gerektiğini düşünen Muringa, herhangi bir topluluğun zengin kültürel mirasının bir bütün olarak sunulması gerektiğini (Muringa, 2012, s. 43) belirtmektedir.

Benzer bir örnek de Horniman Müzesi ve Bahçeleri koleksiyonunda yer alan Yoruba kültürüne ait nesneler ile ilgilidir. Afrika sanatı ile ilgili nesnelerin genellikle büyük müzelerde bağlamı ve anlamı dışında sergilendiklerini belirten Coxall, Horniman Müzesi Afrika Dünyaları Galerisi’nde çalışan küratöryel ekibin özel bir

Çalışma yürüterek nesnelerin kültürel bağlamları ile ele alınıp nesne etiketlerine ek olarak açıklayıcı müze metinleri üzerinde bir çalışma yrtldğnden bahsetmiştir. Küratöryel ekip nesnelerin sosyal, politik, tarihi, manevi ve kişisel bağlamlarının ön plana çıkarılmasını sağlayan temalar kullanarak ve bu temalara göre nesneleri gruplandırmış ve sergi kataloglarında nesnenin hikayesini kültürel bağlamına uygun bir şekilde izleyicileri ile paylaşmıştır. Afrika Dünyaları Galerisi'nde sergilenen Yoruba kültürüne ait iki nesne "Yoruba Doğurganlık (*Maternity*) Figürü" ve "Yoruba İbeji Figürleri" olarak adlandırılmıştır. Etiketlerde yer alan bilgilere ek olarak açıklayıcı panel metninde ve sergi kitapçığında nesnelerin detaylı bilgisi yer almıştır. Açıklayıcı metinde doğurganlık figürü hakkında Yorubalar arasında kadınların pazar yerini kontrol ve işgal ettikleri ve bu sebeple anne olarak saygı görmelerinin yanı sıra kilit bir siyasi konumları olduğu bilgisine yer verilmektedir. Bu sebeple Yoruba kültüründe İbeji figrlarına tapınmak hem annelere hem de çocuklara sevgi ve saygının ifadesidir. Ayrıca nesnenin kökenine ve tarihine dair bilgiler de paylaşılmaktadır. İbeji Figrlarına yönelik olarak antik ağlarda Yoruba kültüründe ikizlerin ldrlp annelerinin ise cezalandırılmakta olduğu ancak zamanla bu inancın yerine ikizlerin diğer insanlardan özel bir anlam taşıdıkları inancının geliştiği ve aynı ruhu paylaşan iki ayrı bedende yaşadıklarına inanılmakta olduğu bilgisi verilmektedir. Yoruba kültüründe bu yüzden bir annenin ikizlerinden birisi öldüğünde bir kız bir erkek olarak tasvir edilen İbeji heykelciklerinden birisi, ölen çocuğun yerini alarak anne tarafından figüre bebeği gibi davranılmaktadır. Nesnelerin batı literatüründeki anne ve bebek ilişkisinden farklı bir anlama sahip olduklarından söz eden Coxall, müzedeki nesnelerin kültüre ait ifadeler ve anlamlar ile ancak bağlamı içerisinde aktarıldığında gerçek değerinin anlaşılabileceğini vurgulamaktadır (Coxall, 2000, s. 93). Horniman Müzesi ve Bahçeleri Afrika ve Karayip kltrlarına ait koleksiyonları için 2020-2021 yılları arasında bir araştırma gerçekleştirmiştir. "Topluluk Eylem Araştırması: Afrika ve Karayip Koleksiyonları" başlıklı proje (Horniman, [09.12.2022]) kapsamında koleksiyonlar ait oldukları kltrların de temsilcileri olan alanında uzmanlaşmış deneyimli kişiler eşliğinde araştırılmıştır. Yazar, şair ve hikaye anlatıcısı olan Müze'nin Antropoloji ve Afrika Koleksiyonları Araştırmacısı Vekili olarak görevlendirilen JC Niala bir araştırma ekibi ile nesnelerin hikayesinin bütüncül bir bakış ile izleyicilere aktarılmasında görevlendirilmiştir (Horniman, [11.12.2022]).

Bazı müzeler bölgelerinde yer alan yerel dilleri de müze metinlerinde kullanmaktadır. Örneğin Yeni Zelanda’da bulunan Te Papa Müzesi, Maori dili olarak bilinen te reo’yu, Aotearoa Bölgesi’nin resmi dili olarak kabul etmekte ve sergilemede ve yazılı malzemelerde birincil dil olarak kullanmakta, ayrıca çok sayıda Maori kökenli müze uzmanı istihdam etmektedir (Karadeniz, 2015, s. 159).

Bu anlamda doğrudan yerel dilin korunmasına yönelik Birleşik Krallık’a bağlı İskoçya Ulusal Galerileri’nin (*The National Galleries of Scotland (NGS)*) bölgede yer alan Gal (*Gaelic*) dilinin korunması ve gelişimi için yürüttüğü çalışma gerçekleştirilen öncü çalışmalardandır. Edinburg’ta yer alan İskoç Ulusal Galerisi (*Scottish National Gallery*), İskoç Ulusal Portre Galerisi (*Scottish National Portrait Gallery*) ve İskoç Ulusal Modern Sanat Galerisi (*Scottish National Gallery of Modern Art*) ayrıca iki ortak galeri ile çalışmalar yürüten bir çatı kurum olarak İskoçya Ulusal Galerileri, 2005 yılında kabul edilen Gal Dili Yasası (*Gaelic Language (Scotland) Act 2005*) gereğince 2013 yılında beş yıllık olarak ilk Ulusal Gal Dili Planı (*Gaelic Language Plan for NGS*) İskoç Hükümeti’nin Galce’den sorumlu bakanlık dışı yürütme organı Bòrd na Gàidhlig tarafından hazırlanmıştır. Ardından bu planı uygulamak amacıyla ikinci beş yıllık plan 2018-2023 yürürlüğe sokulmuştur. Gal Dili (İskoçya) Yasası, İskoç Parlamentosu tarafından Gal dilinin İskoçya’nın resmi dili statüsünü güvence altına almak ve İngiliz diline eşit saygı gösterilmesi amacıyla kabul edilmiştir. Yasa ile ilişkili olarak 2018-2023 yıllarını kapsayan ikinci planda İskoçya Ulusal Galerileri’nde yer alan katalog, rehber kitaplar, broşürler, web sayfaları, sergi afişleri, yön levhaları ve etiketler, haritalar, kurumsal yayınlar, konferans ve eğitim içerikleri ve halka açık toplantıları içeren faaliyetler ve bunlarla sınırlı kalmayan tüm yayınlar ve kurum logosu Galce ve İngilizce olarak dillere eşit saygı ilkesi gözetilerek yeniden üretileceği taahhüdünde bulunmaktadır (Bòrd na Gàidhlig. [12.12.2022], s.11). ICOM’un Uluslararası Sergi ve Değişim Komitesi olan ICEE (*International Committee for Exhibitions and Exchange*) tarafından düzenlenen online webinara katılan İskoçya Ulusal Galerisi’nde halk programları koordinatörü olarak görev yapan Anne Steinberg, daha önce yoğun sezonda turistlerin çoğunluğu tarafından ziyaret edilen sitelerdeki yerel izleyicilere odaklanırken, artık yerel topluluk dillerinde tercümeyle odaklanmaya çalıştıklarını belirtmiştir (Steinberg,2020).

Müze metinlerinde çokdillilik denilince ilk olarak akla ulusal diller ve uluslararası erişim dili olarak İngilizcenin bir aradalığı gelmektedir. Ulusal dillerin

ortaya çıkması ile kaybolmaya yüz tutan yerel diller, küreselleşme ile benzer süreci İngilizce karşısında da yaşamaktadır. Dillerin yayılım alanları ve konuşanlarının sayısı gibi niceliksel veriler erişim ve iletişimin hızlanması açısından pozitif getirileri olsa da kültürel ifadelerin çeşitliliği noktasında problem oluşturmaktadır. Nitekim Appaduari'nin(2008) de altını çizdiği üzere ulusal ve küresel ölçekte gerçekleşen kültürel akış, homojenleşme ve heterojenleşme arasında bir devinim yapmakta ve bu devinimde kırılgan ve yok olmaya yüz tutan kültürel anlamların kaybolması tehlikesi ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bir taraftan İngilizcenin yaygınlığı ulusal ölçekteki kültürel anlamlara dünya ölçeğinde erişimin sağlanması olarak olumlu etkiler yaratmakta iken öte taraftan müzelerde yer alan sayısız kültürel nesnelerin ait oldukları diller ve bu dillerde saklı tutulan anlamların yok olmasında etkin rol oynamaktadır. Bu açıdan geleneksel kültürel bilginin ve kültürel belliğin deposu olan müzelerde yer alan farklı kültürlere ait dillerin ve o dillerde ifade edilen anlamların yansıdığı nesneler ve metinlerin bu bilgileri izleyicilerine aktarması için gerçekleştirdikleri çalışmalar oldukça önemlidir. Bu konuda farklı bir açıdan bakılmasını öneren Schlesinger (2015) bir müzede bulunan metinlerin yerel dil dışında kullanılan dilinin mutlaka İngilizce olması gerekmediğinin altını çizerek, önemli olanın müzenin hangi izleyici kitlesine hitap ettiği ve hitap etmek istediğinin belirlenmesi olduğu görüşünü paylaşmaktadır. Örneğin Doğu Almanya için Lehçe'nin Almancanın yanında yabancı dil olarak kullanılması veya Berlin ve Viyana'da Türkçenin ve Sırpça-Hırvatça gibi dillerin İngilizce yerine kullanılmasının mümkün olduğunu belirtmektedir (Schlesinger,2015, s.125). Böylece coğrafya, gündelik pratikler sonucunda insan-doğa arasındaki etkileşimle meydana gelen sayısız çeşitli anlamın kültürel bilgisinin korunması ve gelecek nesillere aktarılabilmesi mümkün olacaktır.

Günümüzde sadece 6000 ünik dilin konuşulduğunu ve bunun sadece yarısının çocuklar tarafından öğrenildiği belirtilmektedir. Bu durumda dillerin yarısı yarım yüzyıl sonra ortadan kalkacaktır. Kuzey Amerika'da yerli halka ilişkin 187 yerel dilden sadece 87'si hayattadır ve bu rakam giderek azalmaktadır. Müzeler bu durumda yerel kültürleri vurgulayan sergi ve etkinliklerle kültürün yitirilmesine engel olmak, bozulmaya karşı direnç göstermek adına çalışmalar yapmaktadır (Karadeniz, 2015, s. 75). Müzelerin tehlike altındaki dilleri koruma konusundaki rolü üzerine yapılan çalışmalar son yıllarda ICOM'un da desteği ile ilerlemektedir. Her yıl 21 Şubat tarihinde düzenlenen Uluslararası Anadili Günü ile ilgili olarak 2022 yılında ilk defa

ICOM, sürdürülebilir toplumlar için kültürel ve dilsel çeşitliliğin desteklenmesinde müzelerin rolünün altını çizerek yerel dillerin ve tehlike altındaki dillerin korunmasında müzelerin rolüne dair şu ifadeleri kullanmıştır:

“Dünyanın somut ve somut olmayan mirasının depoları olarak müzeler, dillerini geri kazanmak, sürdürmek veya korumak isteyen toplulukları desteklemede rol oynar. Müzeler aynı zamanda örgün ve yaygın eğitimi ve kültürler arası alışverişi teşvik eden alanlardır ve dilin korunması, öğrenilmesi, araştırılması ve yeniden canlandırılması için temel oluşturabilecek koleksiyonlara sahiptir ve onları dil öğreniminde ideal yerler ve sivil toplum ortakları haline getirir.”(ICOM, [11.12.2022]).

4.4. Dünyada ve Türkiye’de Müze Metni Uygulamaları

4.4.1. Dünyada Müze Metinleri Uygulamaları

Müze metinlerinin yazım süreçlerinde belgeleme faaliyetleri açısından İngiltere müzelerinin kullandığı SPECTRUM vb. gibi standartlardan ve müzenin iletişim faaliyetlerine bağlı olarak kullanılan sergilemeye yardımcı, yanmetinlerin yazımında Smithsonian Enstitüsü’nün yayınladığı Sergiler için Yorumlayıcı Yazma Kılavuzu (*The Smithsonian Institution’s Guide to Interpretive Writing for Exhibitions*) gibi referans kaynakları dışında müzelerin koleksiyon yönetim politikalarına bağlı erişim politikası ve müzelerin resmi Internet adreslerinde yer alan müze metinleri yazım yönergeleri gibi yardımcı kaynaklar da müzebilimciler, bağımsız araştırmacılar ve izleyicilerin kullanımına sunulmaktadır. Dünyanın en eski kent müzelerinden birisi olan Londra Müzesi erişim politikası içerisinde entelektüel erişim başlığı altında “Öncelikli hedef kitle olarak İngilizce anadili olmayan kişilerin bulunduğu sergiler için farklı dillerde rehberler sağlamak.” ve kültürel erişim başlığı altında “müzeyi ve programlarını Londra’nın kültürel ve sosyal açıdan çeşitlilik gösteren toplumuyla mümkün olduğunca ilişkili hale getirmek.” şeklinde çokdilliliğe ve kapsayıcı anlayışa uygun koleksiyon yönetim ilkeleri benimsemektedir (Museum of London, [15.11.2022]).

Müze metinlerinin üretiminde Amerika Müzeler Birliği 2008 yılından beri her yıl “Mükemmel Sergi Etiket Yazma Yarışması” düzenlemektedir. Chicago Tarih Müzesi Kıdemli Başkan Yardımcısı John Russick önderliğinde başlayan yarışma her yıl gelenek haline gelmiş bir biçimde yarışmaya ev sahipliği yapan müzecilik programından bir lisansüstü öğrencisinin proje yöneticisi olarak görev yapması ile

sürdürülmektedir. Yarışmada geçici sergilere alternatif yaratıcı küratöryel metinler üretilmektedir. Yarışmanın sponsorluğunu Amerikan Müzeler Birliği Küratörler Komitesi (*American Alliance of Museums' Curators Committee*) (CurCom) ve Chicago Illinois Üniversitesi (UIC) Sanat Bölümü ve Sanat Tarihi Bölümü sürdürmektedir (AAM, [25.11.2022]).

Müze metinlerinin yorumlanmasına ilişkin benzer örneklerden birisi de Almanya'da Berlin'deki İslam Sanat Müzesi (Museum für Islamische Kunst) ile diğer üç müzenin ortaklaşa gerçekleştirdikleri Bulunma Yeri anlamına gelen “Mutaqa” isimli Projedir. Aralık 2015 yılında gerçekleştirilen projede ülkede Suriyeli ve Iraklı mültecilere ve göçmenlere eğitim vermek amacıyla rehber olarak müzede yer aldıkları ve kendi dillerinde kendi kültürlerine ait koleksiyonları izleyicilere doğaçlama olarak kendi deneyimlerinden yola çıkarak açıkladıkları bir projedir. Katılımcı bir süreçle planlanan projede müze rehberlerine ezberletilmek istenen metinler yerine rehberlerin kişisel deneyimlerine dayalı kişiselleştirilmiş turlar fikri gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde Ortadoğu ve Batı Avrupa kültürlerinin birbirlerinden ayrı değil, nasıl ilişkili oldukları keşfedilmeye davet edilmiştir. Bu projede aynı zamanda müzelerin sahip oldukları kültürlerarası nesneler ile farklı halkların hem kendi kültürel kimliklerinin farkına varmaları hem de birbirlerinin tarihini anlayarak çoğulcu ve kapsayıcı bir yaklaşımı sürdürmeleri gerçekleştirilmiştir (IKSV,2018, s.74).

Bunun dışında yerel dilleri tanıtmaya ve tehlike altındaki dilleri koruma amacıyla çeşitli ülkelerde dil müzeleri açılmıştır. Bu müzelerde diller ile ilgili sergiler, paneller, eğitim faaliyetleri vb. çeşitli faaliyetler yürütülmektedir. 2016-2018 yılları arasında 11 müzenin aracılığı ile dil müzeleri birliği oluşturulmuştur. Uluslararası dil müzeleri birliğindeki müzeler şunlardır:

- “Academy of the Hebrew Language, Jerusalem, Israel
- Canadian Language Museum, Toronto, Canada
- Dr. Johnson's House, London, England
- Esperanto Museum, Vienna, Austria
- Ivar Aasen Centre, Ørsta, Norway
- Initiative für ein Museum der Sprachen der Welt, Berlin, Germany
- Institute of the Lithuanian Language, Vilnius, Lithuania
- Mundolingua, Paris, France

- Museum of Vuk and Dositej, Belgrade, Serbia
- National Museum of Language, College Park, MD, USA
- The English Project, Winchester, England”(International Network of Language Museums [25.11.2022]).

2018 yılında Norveç Dili ve Edebiyatı Merkezi’nin yayınladığı “Dünya’nın Dil Müzeleri” başlıklı kitapçıkta Ocak 2018 yılı içerisinde dil müzeleri ağına 14 müzenin katıldığı ve ağı katılan müze sayısındaki artışa bağlı olarak 31 ülkeden 80 adet dil ve yazılı kültür müzesinin sürece dahil olduğu ifade edilmiştir. Artan rakamlar sebebiyle müzeler beş gruba ayrılmıştır. Bunlar; 6 adet dil ve dünya dilleri müzesi, 33 adet tek bir dil veya dil grubu için müze, 15 adet yazı ve yazılı kültür müzesi, 11 adet anı müzesi ve 15 adet online müze olarak gruplandırılmıştır. Dil müzeleri ağına dahil olmayı bekleyen projeler içerisinde Türkiye’den de 2009 yılında Karaman’da “Türk Dili Müzesi” projesi yer almaktadır. Proje’nin Karaman Belediyesi tarafından desteklendiği müzenin Piri Reis Kültür Merkezi’nde müze ve kütüphane olarak yer alacağı düşünüldüğü ancak iddialı projenin hiçbir zaman meyvesini vermediği bilgisi yer almaktadır (Center of Norwegian Language and Literature,[04.04.2023], s.112). Dolayısıyla Türkiye’nin henüz bir dil müzesi bulunmamaktadır. Topluluklara ait çokdilli ve çokkültürlü binlerce nesne ve belge koleksiyonları ile kent müzeleri bu açıdan Türkiye özelinde büyük bir potansiyel taşımaktadır.

4.4.2. Türkiye’de Müze Metini Uygulamaları

Türkiye’de müzeler bağlı oldukları kurumlara göre Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı Devlet Müzeleri ve Cumhurbaşkanlığı’na bağlı Milli Saraylar, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın denetimine bağlı Özel Müzeler ve son olarak Savunma Bakanlığı’na bağlı Askeri Müzeler olarak sıralanmaktadır. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğüne bağlı müzelerin görevleri, işleyişi müzeler iç hizmetler yönetmeliğine göre; Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından kurulmuş ve kurulacak olan tüm müzelerin kuruluş ve çalışma esasları Vakıflar Genel Müdürlüğü Müzeler Yönetmeliğine göre; 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamına giren taşınır kültür ve tabiat varlıklarından meydana gelen özel müzelerin kuruluş, görev, yönetim, gözetim, denetim şekil ve şartları ise Özel Müzeler ve Denetimleri Hakkında Yönetmelik’e bağlı olarak yapılmaktadır. Yönetmelikte yer

alan 9. Madde müzelerdeki belgeleme faaliyetlerini “Envanter Kayıtları” başlığında şu şekilde ele almaktadır:

“Madde 9 — Özel müzede bulunan kültür ve tabiat varlıkları Bakanlıkça uygun görülecek ve noterden tasdikli iki nüsha halinde tanzim edilecek envanter defterlerine özel müze uzmanlarınca kaydedilir.

(Değişik fıkra: RG-24/11/2006-26356) Bu defterlerden bir nüshası, özel müzenin denetim açısından bağlı olduğu müzeye verilir.” (T.C. Resmi Gazete, 22/01/1984, sayı: 18289)

2014 yılından itibaren Türkiye’de Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı Devlet Müzelerindeki belgeleme ve araştırma faaliyetleri için (MUES) Müze Ulusal Envanter Sistemi bir standartlaşma çabası olarak kullanılmaya başlamıştır. Ancak özel müzeler MUES sistemine dahil edilmemiştir. Özel Müzelerin belgeleme faaliyetleri müze yönetimi tarafından belirlenen uzmanlarca oluşturulmaktadır. Özel müzelerin kent müzeleri özelinde ÇEKÜL ’ün hazırladığı “Kent Müzeleri ve Arşivleri” kitapçığı uzmanlara yönelik bir kılavuz olarak düşünülebilir. Kılavuzda sergi mekânında “grafik öge” olarak ele alınan metinlerin müze uzmanları tarafından hazırlanırken dikkat edilmesi gereken başlıkları şu şekilde sıralanmıştır:

- “Okunması ve iyi algılanması istenen görseller göz hizasında yerleştirilmiş mi?
- Panolardaki metinlerde harf boyutları ve oranları, bakış mesafesine göre ayarlanmış mı (20 m’den bakılıyorsa, harf yüksekliği 10 cm)?
- Metinlerdeki satır aralıklarının oranı harf yüksekliğine uygun mu?
- Alanın olanakları ölçüsünde, düz, yalın ve büyük yazı tipi kullanılmış mı?
- Serifli, tırnaklı yazı tiplerinden kaçınılmış mı?
- Metin başlıklarında baş harf büyük, devamı küçük harf olarak tasarlanmış mı?
- Pano metinlerinde sade, anlaşılabilir bir dil kullanılmış mı?
- Mesajın akılda kalıcılığını sağlamak için metin; fotoğraf, video ve 3-boyutlu canlandırmalar da dahil olmak üzere görsellerle desteklenmiş mi?
- Yanı sıra, dokunmatik araçlar ve müzik dinleme aygıtları kullanılmış mı?
- Grafik öğeler de olabildiğince basit ve anlaşılır mı” (ÇEKÜL,2013, s.52)

Gerçekleşen çeşitli geçici sergileme örneklerinden 3 Eylül-28 Kasım 2021 tarihinde Sakıp Sabancı Müzesi’nde gerçekleşen “Dün Bugün İstanbul” sergisi müze metinleri deneysel olarak Erişilebilir Her Şey Girişimi’nin (Erişilebilir Her Şey,[04.05.2023]) bünyesinde çalışan uzmanların desteği ile erişim ve kapsayıcılık konusu esas alınarak hazırlanmış değerli örneklerdendir. Türkçe ve İngilizce olarak iki dilde hazırlanan açıklayıcı metin panolarında aynı zamanda görme engelliler için Braille alfabesi, işitme engelliler içinse dijital ekranlar yardımı ile işaret dili anlatımı kullanılarak kapsayıcı metinler hazırlanmıştır. Sergide QR kod ile sergi içeriğine

erişim mümkün kılındığı gibi sanal tur seçeneği ile de dijital ortamda sergi ücretsiz olarak izleyicilerin erişimine açık hale getirilmiştir (Sabancı Üniversitesi, [14.12.2022]). Bir başka örnek olarak Masumiyet Müzesi sergi etiketleri ve müze kataloğu verilebilir. Müze kataloğu olan “şeylerin Masumiyeti” 2012’de en iyi müze ve kataloğu dl almış (Masumiyet Müzesi, [14.12.2022]), yaratıcı müze metin örneklerindendir. Müze kendi koleksiyonu ve müze alanı olarak başlı başına Orhan Pamuk’un aynı isimli romanının görselleştirilmesine dayanmaktadır. Bu anlamda Müze, farklı metin yazım tekniklerini kullanması açısından dikkat çekicidir.

Müze metinlerinin üretiminde ve tasarımında her geçen gün deneysel ve farklı uygulamalara zenginlik katan sergileme teknikleri örnekleri çoğalmaktadır. Dijital teknolojilerin de katkısı ile etkileşimli panolar, sosyal medya hesapları, farklı dijital olanaklar ile metinlerin üretim teknolojileri de her geçen gün daha kapsayıcı, çeşitliliğe imkan tanıyan yeni çalışmalara olanak tanımaktadır.

5. ARAŞTIRMA: TÜRKİYE'DEN ÜÇ KENT MÜZESİ İNCELEMESİ

İstanbul bir mega kent olarak barındırdığı kültürel zenginliğin hem tarihsel arka planı hem de durmadan büyüyen dinamik yapısıyla dil açısından da hem yerel hem de sahip olduğu coğrafi özelliği ile uluslararası dillerin durağıdır. Mardin ise İstanbul gibi tarihte ağırladığı uygarlıkların zengin kültürel mirası ile çevrili bir kent olma özelliğine sahiptir. Ayvalık'ta bulunan Küçükköy ise coğrafi konumu itibari ile devamlı göçlerin durağı konumundadır. Üç kentin devingen nüfus yapısı çokkültürlü ve çokdilli bir sosyal yaşamı da beraberinde getirmiştir. Araştırma müze koleksiyonlarına da yansıyan bu çeşitliliğin müze metnilerindeki yansımalarına odaklanmaktadır.

5.1. Araştırmanın Gerekçesi

21. yüzyıl müzecilik anlayışı ile sahip oldukları koleksiyonlarını daha kapsayıcı, kültürel çeşitliliğe vurgu yapan ve katılımcı bir yaklaşımla çeşitli sergileme yöntemleri geliştirerek yeniden yorumlayan müzelerin uyguladıkları kapsayıcı bakış açısının temel ilkelerinden birisi de kültürel farklılıkların görünürlüğüne ve temsiliyetine önem verilmesidir. Birden fazla kültüre ait olan koleksiyonlar aynı zamanda kültürlerin ait oldukları birden fazla dile de ev sahipliği yapmaktadır. Bu koleksiyonlara yönelik müzebilim alanındaki çalışmalar çokkültürlülük anlayışının doğal bir sonucu olarak çokdillilik vizyonunu da öne çıkarmaktadır. Ancak kavrama yönelik müze bilim alanında çok az çalışmaya rastlanmaktadır.

Türkiye'de Türkçe dışında aktif olarak konuşulan dillerin sayısı ne yazık ki net olarak resmi kurumlarca açıklanmamaktadır. Ancak bazı dilbilimcileri online platformlarından edinilen bilgiye göre bugün Türkçe dışında Türkiye'de 40 farklı dilin konuşulduğu tahmin edilmektedir. Bu dillerden 10 tanesinin gelişmekte, 4 tanesinin güçlü, 21 tanesinin tehlike altına ve 3 tanesinin ölmek üzere olduğu bilinmektedir (Explore The World's Languages,[19.09.2020]). Anadolu gibi çok çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmış ve hala yapmakta olan bir coğrafya, dil çeşitliliği açısından da oldukça zengin bir bölgedir. Çokdilli kültürel gruplara ait geleneksel bilgilerin deposu

olan çeşitli dillerin tespit edilmesi, farkındalığının üzerinde durulması ve kültürlerarası karşılaşmaların en güzel mekanları olan müzelerde temsil edilmeleri çağdaş müzecilik anlayışının temel özelliklerinden olan kapsayıcı müze anlayışının yansıtılması açısından önem arz etmektedir.

5.2. Araştırmanın Amacı ve Hedefleri

Bu araştırmada Türkiye’de yaşayan farklı kültürel topluluklara ait dillerin kent müzelerinin müze metinlerinde; çokdillilik bağlamında temsil edilmesinin öneminin anlaşılmasına katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Türkiye’de yaşayan farklı kültürel topluluklara ait Batı Ermenicesi, Turoyo, Ladino gibi tehlike altındaki dillerin; kent müzeleri sosyal yaşam temalarına ait süresiz koleksiyonlarında kültürel çeşitlilik, kapsayıcılık ve katılımcılık yaklaşımı ile müze sergi metinlerindeki temsiliyetleri ve kapsayıcı müze metinleri üretim yöntemleri Türkiye’de yer alan üç kent müzesi olan İstanbul Adalar Müzesi, Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi müzelerinin süresiz sergilerinde yer alan çokdilli nesneler ve nesnelerle ilişkili müze metinleri olan “Sergi Reklam Metinleri”, “Sergi Başlığı”, “Sergi Salonu İsim ve Numarası”, “Giriş Metni”, “Bölüm, Odak ve Şematik Metni”, “Nesne Etiket” ve dijital uygulamalar gibi “Ek Materyaller” ele alınarak analiz edilmiş ayrıca müze uzmanları ile yapılan görüşmeler ile müze metin üretim yöntemleri ve yaklaşımları hakkında bir durum tespitinde bulunmak hedeflenmiştir. Bu doğrultuda araştırma kapsamında şu ana soru ve alt sorulara yanıt aranmıştır:

1. Adalar Müzesi, Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi müze metinlerinin içeriklerinde kapsayıcı müzecilik anlayışına bağlı çokkültürlülük ve çokdillilik yaklaşımı dikkate alınmış mıdır?
 - 1.a. Müze sergi metin içeriklerinde müzenin yer aldığı kentte konuşulan dillere yer verilmekte midir?
 - 1.b. Müze sergi metin içeriklerinde müzeye ait koleksiyon nesnesi/belgesi üzerinde yer alan diller hakkında bilgi yer almakta mıdır?
2. Müze metinlerinin oluşturulmasında kapsayıcı bir yöntem uygulanmakta mıdır?
 - 2.a. Müze metinlerinin oluşturulmasında koleksiyon nesnesinin/belgesinin ve nesne/belge ile ilişkili kültürel topluluklara ait dilin kullanıcılarının katılımı sağlanmakta mıdır?
 - 2.b. Müze metinlerinin üretim süreçlerinde koleksiyon nesnelerinin ait olduğu dillere sahip uzmanlar görev almakta mıdır?

5.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmada Türkiye’de yer alan birden fazla dilin konuşanlarının yaşadığı kentlerden koleksiyonları ve müzecilik yaklaşımlarında kültürel çeşitlilik, kapsayıcılık ve çokkültürlülük vurgusuna sahip kent müzeleri seçilmiştir. Araştırmaya katılan üç müzenin tercih edilme sebebi ayrıca İstanbul, Mardin ve Balıkesir/Ayvalık Küçükköy kentlerinin sahip oldukları tehlike altındaki dillere sahip çokdilli toplumsal yapılarıdır.

İstanbul asırlar boyunca Asya ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan kültürlerarası iletişimin ve canlılığın merkezi olmuş bir kenttir. Türkiye’nin en zengin kültürel atmosferine sahip ili İstanbul’a ait kent müzesinin kurulum çalışmalarının devam etmesi sebebiyle İstanbul kültürünü tanıtmaya amacı taşıyan ve kendini kent müzesi olarak ifade eden Adalar Müzesi örneklem olarak tercih edilmiştir. UNESCO’nun 2010 yılında güncellediği Dil Atlası’nda yer alan Türkiye’de “kesinlikle tehlikede” statüsünde olan Batı Ermenicesi ve “ciddi tehlike altında” olan Ladino dillerinin konuşulduğu bir bölge olması ve koleksiyonunda bu dilleri konuşan topluluklara ait nesneleri barındırması gibi sebeplerle müze araştırma kapsamına dahil edilmiştir.

Türkiye’de tehlike altında olan 18 dilden “ciddi tehlikede” statüsünde yer alan bir diğeri olan “Turoyo” dilinin Mardin’e özgü bir dil olması, bölgenin kendine has çokkültürlü toplum yapısı sebebiyle yerel lehçelerinin ve dil zenginliğinin Türkiye’de en iyi temsil alanlarından birini oluşturması Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi- Dilek Sabancı Sanat Galerisi’nin koleksiyonlarını araştırma için anlamlı kılmıştır. Son olarak Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi 2016 yılında Tarihi Kentler Birliği tarafından “ilçedeki yaşam kültürünü ve göç olgusunu vurgulaması, sözlü tarih çalışması ile ilçenin tarihine ışık tutması ve mekân belleğine katkıları” sebebi ile ödüllendirilmiş ve Rumca, Boşnakça, Türkçe olmak üzere çokdilli bir yerleşim yeri olarak çokdilli koleksiyon nesnelere sahip olması sebebi ile anlamlı bulunmuştur.

Araştırmada yer alan üç müzenin sergi senaryoları koleksiyonlarına bağlı olarak çeşitlilik göstermekle birlikte çalışmada müzelerin kentin sosyal yaşam teması altında sergilenen birden fazla dile sahip topluluklara ait veya topluluklarla ilişkili koleksiyonlarına ait müze metinleri (The J. Paul Getty) Paul Getty Müzesi’nin 2007 yılında yayınladığı “Sergi Nesneleri için Yetişkinlere Yönelik Kılavuz: Sergi Metinleri ve Görselleri” isimli kılavuzunda yer alan altı müze metin başlığı altında toplanan;

Sergi Reklam Metinleri, Sergi Başlığı, Sergi Salonu İsmi ve Numarası, Giriş Metni, Bölüm-Odak ve Şematik Metin, Nesne Etiketleri ve Ek Materyallere örnek olacak şekilde belirlenerek analiz edilmiştir.

Çokdillilik vizyonu ile ilgili olarak araştırmada koleksiyonlar ve müze sergi metin içeriklerinde bulunan diller kastedilmektedir. Çokdilli izleyicilerin durumu bu araştırmanın kapsamına dahil edilmemiştir. Bu anlamıyla çokdillilik ile kastedilen müzenin bulundurduğu koleksiyonlarında Türkçe dışında en az bir dil içeren müze metinleri ve müze nesneleri/belgeleri kastedilmektedir. Müze metin türleri sınıflandırması için ise altı sergi metin türü ve en az bir adet Türkçe dışında bir dil içeren koleksiyon nesnesi/belgesi seçilerek içeriği analiz edilmiştir. Adalar Müzesi'nin sahip olduğu koleksiyonlardan süresiz sergi salonunda yer alan Gelenekler, Eğlence, Eğitim, Ulaşım başlıkları taşıyan Kültürel Yaşam Temalı nesneler ve belgelere ait müze metinlerine odaklanılırken; Sakıp Sabancı Kent Müzesi için Etnografik Koleksiyonlarından metinler seçilmiştir. Küçükkuşu Kent Müzesi için de benzer bir uygulama tekrarlanarak Müze'nin sosyal yaşam temalı metinleri incelenmiştir.

5.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Türkiye'de kültürel çeşitliliğe ve çokdilli müze koleksiyonlarına sahip müzeler olan 309 kent müzesi içerisinde özel müze statüsünde yer alan ve kültürel çeşitliliğin en yoğun olduğu kentte, İstanbul'da yer alan ve tehlike altındaki diller içerisinde yer alan Ladino ve Batı Ermenicesinin aktif olarak konuşulduğu Adalar İlçesi'nde bulunan Adalar Müzesi, Türkiye'nin çeşitli kültürlerini içeren bir diğer kenti olan ve Turoyo olarak adlandırılan Arapça'nın özgün bir türü olan dilin doğduğu ve kritik bir aşamada yaşamaya devam ettiği, bunun yanı sıra Kürtçe, Arapça ve Süryanice gibi farklı dillerin de aktif olarak konuşulduğu il olarak Mardin'de yer alan Sakıp Sabancı Kent Müzesi ve Dilek Sabancı Sanat Galerisi ve son olarak yakın tarihimizde mübadele konusunda önemli bir rol oynamış Ayvalık Küçükkuşu Kent Müzesi 2016 yılında Tarihi Kentler Birliği tarafından "ilçedeki yaşam kültürünü ve göç olgusunu vurgulaması, sözlü tarih çalışması ile ilçenin tarihine ışık tutması ve mekân belleğine katkıları" sebebi ile ödüllendirilmiş ve Rumca, Boşnakça, Türkçe olmak üzere çokdilli bir yerleşim yeri olarak çokdilli koleksiyon nesnelerine sahip olması ve müze metinlerinin bölge sakinlerinin katkıları ile yazılmış metinler olması sebebiyle araştırma için anlamlı bulunarak araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

5.5. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada İstanbul Adalar Müzesi, Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi koleksiyonlarının yer aldığı süresiz sergileme salonlarındaki müze metin içerikleri hakkında yapmış oldukları çalışmalar nitel araştırma yöntemlerinden yorumlayıcı yaklaşımla ele alınarak yarı yapılandırılmış görüşme ve içerik analizi tekniği ile değerlendirilmiştir. Veri toplama aracı olarak literatür taraması, doküman incelemesi, metin içerik analizi ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Metin içerik analizi yapılırken metin türleri (The J. Paul Getty) Paul Getty Müzesi'nin 2007 yılında yayınladığı "Sergi Nesneleri için Yetişkinlere Yönelik Kılavuz: Sergi Metinleri ve Görselleri" isimli kılavuzunda yer alan altı müze metin başlığı altında toplanan; "Sergi Reklam Metinleri", "Sergi Başlığı, Sergi Salonu İsmi ve Numarası", "Giriş Metni", "Bölüm-Odak ve Şematik Metin", "Nesne Etiketi" ve "Ek Materyallere" örnek olacak şekilde sınıflandırılmıştır. Sınıflandırılmış metin türlerinden biri olan "Nesne Etiketi" içeriğinde yer alması gereken bilgiler açısından içerik analizinde ise Serrell'in nesne etiketinde yer alması gereken 10 kriter ölçeği dikkate alınarak bir analiz gerçekleştirilmiştir. Literatür taraması olarak belirlenen anahtar kelimeler ışığında müzecilik literatüründe yer alan ulusal ve uluslararası kitap, makale, tez, bildiri, gazete, İnternet adresleri vb. yazılı, işitsel ve görsel dokümanlar analiz edilmiştir. Doküman incelemesi olarak müzelere ait birincil kaynaklar olan süresiz koleksiyonlarına ait nesne etiketleri, bölüm, odak ve şematik metinleri, tanıtıcı bölüm giriş metinleri, müzelerin İnternet sitelerinde yer alan müze tanıtım metinleri, koleksiyonlarına yönelik tanıtıcı metinler, müze broşürleri, müze tanıtım katalogları, müze yayınları, müze sosyal medya sayfalarında yer alan tanıtıcı metinler ve müze kuruluş raporları incelenmiştir. İkincil kaynaklar olarak Müzelerin bağlı oldukları kurum ve vakıflara ait yayınlardan, İnternet adreslerinden ve müze ile iş birliği yapan kurumlara ait tanıtım ve rehberlik hizmeti veren yayınlar incelenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme soruları hazırlanarak Müzelerin yönetici ve küratörleri ile gerçekleştirilen görüşme formlarından elde edilen veriler kullanılmıştır. Bu kaynakların da yetersiz kaldığı durumlarda çevirim içi seminer kayıtları, ulusal ve yerel gazeteler, çevrimiçi dergiler, tezler ve diğer kaynaklardan faydalanılmıştır.

5.6. Veri Toplama ve Analiz

Araştırmada Müzelerin kent ve sosyal yaşam temalı süresiz sergi salonlarında yer alan koleksiyonları arasından İstanbul Adalar Müzesi için yüzlerce obje, 20.000 Osmanlıca arşiv belgesi, 6.000 fotoğraf, yüzlerce belgesel kaydına sahip koleksiyonları arasından kent ve kültürel yaşam temalı ve Türkçe dışında dillere sahip en az 1 adet Türkçe dışında bir dile sahip koleksiyon nesne ve Türkçe dışında en az 1 dile sahip 6 adet müze metin türleri örnek olarak seçilmiştir. Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi’nde ise müzenin adlandırmasına göre etnografik eser koleksiyonunda yer alan 121 adet nesne içerisinden benzer şekilde Türkçe dışında en az 1 dile sahip koleksiyon nesne ve Türkçe dışında en az 1 dile sahip müze metni örneklerinden 6 adet seçilmiştir. Son olarak Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi’ne ait 169 adet nesne içeren koleksiyonlar içerisinden Türkçe dışında en az 1 dile sahip 6 adet koleksiyon nesneleri ve metinleri örnekleri seçilmiştir. Seçilen örneklerde yer alan diller ve çokdilli ifadeler analiz edilmiştir. Ayrıca müzelerden uzmanlarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeleri gerçekleştirmek amacıyla Yıldız Teknik Üniversitesi Etik Kurul Raporuna başvurulmuştur. Ek 3’te yer alan Raporun verilmesi sonrasında görüşmeye katılan müze uzmanlarına toplamda beş temel görüşme sorusu, görüşme protokolü ve Etik Kurul Raporu ile beraber 3-7 Nisan 2023 tarihleri arasında e-posta yoluyla ulaştırılmıştır. 21 Nisan 2023 tarihine kadar soruların yanıtlanması istenmiştir. Görüşme talebi gönderilen müzelerden 3 tanesinden görüşmeye olumlu cevap alınmıştır. Görüşmeler bir müze ile zoom üzerinden 14.04.2023 tarihinde online, iki müze ile 19.04.2023 ve 28.04.2023 tarihlerinde telefon görüşmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmelere katılan üç müzenin metinlerinin üretim ve yönetim süreçlerinde aktif olan müze uzmanlarından alınan yanıtlar, müze metinleri ile karşılaştırılarak kapsayıcı müze anlayışı ve Kültürel İfadelerin Çeşitliliği Sözleşmesi Madde 7.a.’da yer alan “kadınların ve azınlıklara mensup kişiler ile yerli halklar da dâhil çeşitli sosyal grupların özel durumlarına ve ihtiyaçlarına gereken ilgiyi göstererek, kendi kültürel ifadelerini yaratmaya, üretmeye, yaymaya ve bu ifadelere erişmeye teşvik eden bir ortam yaratmaya çaba göstereceklerdir.”(UNESCO, [05.09.2022]. ve Madde 8.1.: “Taraflardan her biri, 5. ve 6. maddelerin hükümlerine halel getirmeksizin, kendi ülkesindeki kültürel ifadelerin yok olma riski, ağır tehdit veya herhangi bir şekilde acil koruma ihtiyacı altında olduğu özel durumların varlığını saptayabilir.” ve Madde 8.2. “Sözleşme’nin hükümlerine uygun bir şekilde korumak

ve muhafaza etmek üzere bütün uygun önlemleri alabilir.”.” (UNESCO, [05.09. 2022] maddeleri kapsamında değerlendirilmiştir. Müzelere ait müze metinlerinde yer alan diller tespit edilerek belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek yorumlanmıştır. İçerik analizi yöntemi ile uzmanların görüşlerinin içerikleri sistematik olarak belirtilmiştir. Elde edilen veriler araştırma soruları kapsamında analiz edilmiştir.

5.7. Bulgular ve Tartışma

Araştırma kapsamında Adalar Müzesi, Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Ayvalık Küçükköy Kent Müzeleri kurulum ve koleksiyon çalışmaları hakkında genel bilgiler verilerek Müze’lerin süresiz sergi salonlarında yer alan metinlerinde seçilen altı müze metin başlığı altında toplanan; Sergi Reklam Metinleri, Sergi Başlığı, Sergi Salonu İsmi ve Numarası, Giriş Metni, Bölüm-Odak ve Şematik Metin, Nesne Etiketi ve Ek Materyallere örnek olacak şekilde belirlenerek müze metinlerinin içeriklerinde kapsayıcılık ilkesi doğrultusunda çokkültürlülük ve çokdilliliğin vurgusuna yer verip vermediği, metin içeriklerinde müzenin yer aldığı kentte konuşulan dillerin yer alıp almadığı, müzelere ait kaynaklar ile toplanan müzelerin söylemlerinin müzenin süresiz koleksiyonlarına ait müze etiketleri ile karşılaştırmalı bir analizi yapılmıştır. Buna ek olarak müze metinlerinin üretim süreçleri hakkında müze uzmanları ile yapılan görüşme kapsamında elde edilen bulgular karşılaştırılarak müzelerin kapsayıcılık ve kültürel ifadelerin çeşitliliği konusundaki farkındalıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

5.7.1. İstanbul Adalar Müzesi

İstanbul bilinen en eski tarihi ile 8500 yıllık bir kent olarak dünyanın en eski kentlerinden birisidir (Polat, 2019, s. 93). Dolayısıyla Neolitik çağdan günümüze üzerinde sayısız kültürü ve yaşam biçimini ağırlayan İstanbul, her yeni gelen kültür ile birlikte kurulduğu tarihten günümüze kadar zenginliğine zenginlik eklemiştir. Hem Türkiye’nin tüm illerinden gelen bambaşka kültürler ve yaşam biçimleri hem de dünyanın çeşitli yerlerinden gelen kültürlerinin karşılaşma ve karışım noktası olan İstanbul aynı zamanda dünya üzerinde bulunan birçok dile de ev sahipliği yapmaktadır. Rumca, Ermenice, Süryanice, Lazca, Kürtçe, Arapça, Gürcüce, Bulgarca vb. gibi yerel toplulukların kullandıkları dillerin dışında İngilizce, Fransızca, Almanca, Rusça, İtalyanca, İspanyolca, Portekizce, Korece, Afrika, Asya dilleri vb. gibi dünyada

genel yayılım gösteren diller de İstanbul kültürüne kendi anlam dünyalarından izler bırakmaktadır. Sahip olunan tarihi, doğal ve kültürel tüm zenginlikleri temsil etmesi düşünülen İstanbul Kent Müzesi henüz kurulum aşamasındadır. İstanbul'un çeşitliliğini yansıtmaya gayesi taşıyan ve kendisini ilk kent müzesi olarak ifade eden Büyük Ada'da yer alan Adalar Müzesi ise İstanbul kültürünün belirli ölçülerde bir kesitini izleyicileri ile paylaşmaktadır.

İstanbul'un ilk çağdaş kent müzesi olarak kendini ifade eden Adalar Müzesi, 10 Eylül 2010 tarihinde Adalar Vakfı ve Adalar Belediyesi iş birliği ve 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı desteği ile kurulmuştur. Müze Adalar Belediyesi'ne bağlı "özel müze" statüsündedir. Büyükaada Aya Nikola mevkiinde bulunan müze merkezi, müzenin süresiz ve süreli sergi bölümlerini, arşiv, kütüphane, müze dükkanını içeren 1000 m²'ye yakın kapalı alana ve 800 m²'lik açık alana sahiptir. Büyükaada merkezinde Çınar caddesi üzerinde müzenin yıllık sergilerinin yapıldığı 800 m²'lik Çınar müze alanı da müzenin kullanımında olan açık hava sergi ve etkinliklerinin yapıldığı bir diğer mekandır. Adalar Müzesi, Adaların oluşumundan bugüne gelen hikayesini yüzlerce obje, 20 bin belge, 6 bin fotoğraf, yüzlerce belgeleme çekimi, film ve sözlü tarih kayıtlarından oluşan kuruluş koleksiyonu ile izleyicilerine sunmaktadır. Müze özellikle Adaların kentsel tarihine odaklanan Osmanlıca belge arşivine sahiptir. Adalar Müzesi misyonunu; Adalar'ın tarihi, kültürel ve doğal zenginliklerinin tanınmasını sağlamak, Adalar tarihinin ve çokkültürlü yaşamın zenginliklerini tüm dünyaya tanıtmak, Adalar üzerine çalışma yürüten sivil toplum kuruluşları, topluluklar, kurumlar ve kişiler ile birlikte üretimde bulunmak ve Adalar konusunda bilimsel çalışmaların yapılmasını desteklemek, iletişim ağlarının kurulmasını sağlamak olarak ifade etmektedir (İstanbul Adalar Müzesi, [20.09.2022]).

Müze küratörü olarak metinlerin yazımında görev alan Deniz Koç Çeliker, müze koleksiyonunda yer alan nesnelerin hikayeleri hakkında şunları dile getirmektedir:

Anlattıklarımızın birçoğuna biz şahit olamadık, anlatılanları dinledik, kayıt altına aldık ve derledik ve Adaların hareketli ekonomik yaşamının yerini özellikle kış aylarında derin bir sessizliğe bıraktığı bu yıllarda eskiyi zihinlerde canlandırmaya çalıştık. Çünkü bugün Adalar Müzesi varlığı ile önemli boşluklara hem işaret ediyor hem de elimizde olanları paylaşarak korumaya çalışıyor (Müze Kataloğu, 2014, s.9).

Müze süresiz sergi alanı 24 temaya ayrılmıştır. Bunlar sırasıyla: Kronoloji, 10 Dakikada Prens Adaları, Adaların Doğası ve Oluşumu, Adalar'da İlk İnsan İzleri, Adalar'ın İlk Sahipleri, Mimarlık, Mimarlar ve Bahçeler, Eğitim, Edebiyat, Ticari

Yaşam, Dinlenme ve Eğlenme, Göç ve Nüfus, Gelenekler ve Törenler, Lezzetler, Ulaşım ve Haberleşme, Spor, Müzik, Adalılar, Yerel Yönetimler, Doğal Afetler, Sağlık ve Hayırseverlik, Adalar'ın Sesleri, İmar, Haritalarla Adalar ve Gelecek Senaryoları olarak başlıklandırılmıştır. Müze mekanı içerisinde yer alan süreli sergi salonunda ise 20 süreli sergi yer almıştır. Bunlar sırasıyla: Adalar Müzesi'ne Doğru (2009), Adalar'da İz Bırakanlar (2010), Ada Sahillerinde Bekliyorum (2010), Adalılar (2010), Kuş Bakışı Adalar (2010), Adalar Binalar Mimarlar (2010), Adalarda Yazarlar Şairler (2011), Göç Bağlantıları Sergisi Projesi (2012), Marmara'da Hayat Var. Şimdilik. (2012), Halki'den Yansımalar (2012), Lefter. Biz Bu Memleketi Seninle Sevdik (2012), Göç Bağlantıları (2012), Balık Ağ(a)lara Takıldı (2013), Hala Hatırlıyorum: Büyükada (2013), Adalar'da Tanrı'nın Evleri (2014), Adalar'a Yazılanlar 1857-2013 (2013), İstanbul'da Seyrüsefer (2017), Sürgün Kayıkları (2017), Büyükada'nın ve Arabacılar Meydanı'nın 150 Yılı (2017), Bisiklet Sergisi- Bisiklet Üzerinde 135 Yıl- (2022) olarak Çınar Müze Alanı ve müzenin süresiz sergileme alanı olan Aya Nikola Hangar Müze Alanı olmak üzere iki mekan kullanılarak gerçekleştirilmiştir (Müze Kataloğu, 2014, s.87).

Adalar Müzesi aynı zamanda Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından ortaklaşa finanse edilen AB-Türkiye Kültürlerarası Diyalog Müzeler Hibe Programı kapsamında Türkiye'de Kent Müzeciliği 'ne Giriş başlığını taşıyan bir proje yürütmüştür. Proje kapsamında Adalar Müzesi, sözlü tarihin müzeler için önemini tartışmak amacıyla 9 Ekim 2012 tarihinde Büyükada Splendid Palas Hotel'de uluslararası platformdan ve Türkiye'den uzmanları bir araya getiren bir seminer düzenlemiştir. Seminer Adalar Belediyesi, İsveç Nacka Belediyesi H.A.M.N Müzesi, Goethe Enstitüsü İstanbul Şubesi, Maltepe Üniversitesi, Müzecilik Meslek Kuruluşu, Berlin Kreuzberg Müzesi, Köln Kent Müzesi, Amsterdam Tarih Müzesi, İstanbul Hollanda Araştırmaları Enstitüsü, Bursa Kent Müzesi'nin katılımı ve desteği ile gerçekleştirilmiştir (Adalar Müzesi, [20.09.2022]). Proje kapsamında ayrıca üç İnternet sitesi hazırlanmıştır. Bunlardan Sanal Müze: sanal.adalarmuzesi.org ismini taşıyan İnternet sitesinde Adalar Müzesi'nin sürekli sergileri katalog içeriği şeklinde, kapanan sergileri panoları ve videoları ile birlikte bir bütün olarak yer almaktadır. İkinci olarak Sözlü Tarih: sozlutarih.adalarmuzesi.org ismini taşıyan İnternet sitesinde Müze'nin elinde bulunan sözlü tarihlerden müze ve sergiler için yapılan tüm montajların yer aldığı bir platform oluşturulmuştur. Son olarak Adalılar:

adalilar.adalarmuzesi.org ismini taşıyan İnternet sitesi oluşturularak Müze'nin sergilerini temel alan bir yaklaşımla, izleyicilerin de bilgilerine başvuran, Ada ile teması bulunan kişilerin biyografilerinin yer aldığı bir İnternet sitesi hazırlanmıştır (Adalar Müzesi, [20.09.2022]).

Adalar Müzesi bir kent müzesi olarak koleksiyonları hakkında Adalar'ın jeolojik oluşumundan günümüze kadar olan hikayesini yüzlerce obje, 20.000 Osmanlıca arşiv belgesi, 6.000 fotoğraf, yüzlerce belgesel kaydı Adalar'ın bugününü belgeleyen güncel kayıtlar, Adalar'da faaliyet gösteren kurum arşivlerinden belgelerden oluştuğunu ifade etmektedir. Müze bu anlamda belge ve arşiv bakımından yoğun bir koleksiyona sahiptir. Adalar Müzesi'nin aynı zamanda koleksiyonlarına dair bir yönetim politikası mahiyetinde koleksiyonların edinimi ve bağışı konusunda bir dizi karar yayınladığı görülmektedir. Bunlar şu şekilde ifade edilmiştir:

- “Müze Adalar'ın tarihi ve doğal mirasını, zengin çokkültürlü yaşamını kayıt altına alan, koruyan ve sergileyen temel bir koleksiyona sahip.
- Kuruluş sırasında bölümlere göre belirlenen malzeme müze programı çerçevesinde geçici veya kalıcı bağış olarak edinildi.
- Müze'nin sınırlı kalıcı koleksiyonuna ek olarak geçici sergiler tematik, yeni ve ilgi çekici malzemeler izleyicinin müze ile sürekli ilişki kurmasına imkan verir.
- Adalar Müzesi koleksiyonuna yeni malzeme müze bölümlerine, sergi temalarına katkısına göre değerlendirilerek edinilir.
- Malzeme tarihsel, arşivsel, müzesel anlamına göre öncelikli olarak edinilir. Müze koleksiyonu ve arşivinde yer alan malzemeler arasında başka bir hiyerarşik sınıflandırma yapılmaz.
- Bir kent müzesi olarak sözlü tarih kayıtları, filmler ve diğer sayısal kayıt ve belgeler koleksiyonun vazgeçilmez önemli bir bölümünü oluşturur.
- Hızla değişen kent yaşamının temaları Müze'nin koleksiyon çeşitliliğini belirler.
- Müze arşivi Adalar ile ilgili Dünya ve Türkiye'den önemli arşivlerin bilgisini bir araya toplamayı hedefler. Osmanlı arşivlerinden Adalar konulu belgelerin kopyalarına sahiptir.
- Adalar Müzesi bağışlanmak istenen malzemenin benzerine veya başka bir kopyasına sahipse, bağışı kabul etmeme veya depoda tutma kararı verebilir. Söz konusu karar Müze'nin sınırlı sergileme ve depolama alanlarına bağlı olarak alınır.
- Tüm bağışçılar ile sözleşme imzalanır ve haklar karşılıklı olarak koruma altına alınır.
- Müze bağışçılarını malzemenin sergilenmesi esnasında ilan eder” (Adalar Müzesi, [11.11.2022])

Müze'nin kurucu küratörü olarak görev alan Deniz Koç Çeliker, Adalar Müzesi koleksiyonlarının gelişim aşamasında her anlamda çeşitliliğe önem verildiğini özellikle müze kurulum aşamasında konu çeşitliliğinin de üzerinde durulduğunu belirtmiştir. Adalar Vakfı'na bağlı olarak kurulan müzenin, Vakfın kuruluş amacı içerisinde Adalar'la ilgili araştırmalar yapmak, yayınlar hazırlamak ve aslında müze kurmanın yer aldığını ifade etmiştir.

“Vakfın amacı Adalar’daki her anlamdaki çeşitliliği ve çokkültürlülüğü anlatabilmek... bunun içerisinde mimari varlığının, mimari mirasının korunması da var bizim somut olmayan kültürel miras dediğimiz kültürün korunması da var, dilin korunması da var, Adalar’daki farklı etnik grupların önemli ritüellerinin anlatılması, tanıtılması ve korunması da var. Bu tarafla da çok fazla bugünü de kayıt altına almaya odaklanan bir vakıf. Vakfın çalışma metodlarından birisi önemli kaynaklarından birisi birebir görüşmeler ve sözlü tarih çalışmaları yapmaktı.” (Deniz Koç Çeliker, kişisel görüşme, 14.04.2023)

Vakfın amaçları doğrultusunda gerçekleştirilen sözlü tarih çalışmaları ve arşiv ve belgeleme faaliyetleri ile genişletilen araştırmalar, müzenin arşivini de oluşturmaktadır. Müze arşivlerinin oluşturulması esnasında farklı arşivlerde bulunan farklı dillerdeki belgeler ve dokümanlar uzman çevirmenler tarafından bütçe karşılığında bir hizmet alınmıştır. Konu ile ilgili olarak 14 kişilik bir küratöryel ekip oluşturulduğunu ifade eden Müze’nin kurucu küratörü Deniz Koç Çeliker şunları aktarmıştır:

“Osmanlı arşivleri için o dönemde İrfan Dağdelen’i ekibe aldık. Ona bir anahtar kelimeler listesi verdik ve bu listeye göre taramalar yapmasını istedik ve çıkan belgelerin özet transkripsiyonlarını hazırlattık. Küratöryel ekipte yaklaşık 14 kişiden oluşan bir danışmanlar ekibi vardı. Bunların tamamı akademisyenlerden oluşuyordu ve her bir bölümün bir uzmanı vardı. Mesela Naci Görür bizim Adalar’ın jeolojisini çalıştığımız ekibin lideriydi. Bayram Öztürk Marmara Denizi ve Adalar Denizi’nin hidrobiyolojisini çalıştığımız hocamızdı. Biz 2008’de Müsilaj dediğimizde deniz suyundan örnekler alarak küresel ısınmanın Marmara Denizi’ne etkilerinden bahsetmiştik. Tam olarak bir kent müzesinin yapması gereken, Osmanlıca belgenin de olması bugün ki müsilajın da orda anlatılması. Konu çeşitliliği aslında bizim dil çeşitliliğimizin de temeli...” (Deniz Koç Çeliker, kişisel görüşme, 14.04.2023)

Müze metinlerinin oluşum süreçleri için de ilk adım olan sözlü tarih çalışmaları ve arşiv araştırmaları aşamasında karşılaşılan farklı dillerdeki belgeler ve nesneler ile ilgili ise şunları aktarmıştır:

“Arşiv çalışmaları yapıldı, belgeler toplandı. Mesela İstanbul Ticaret Odası arşivlerine girildiğinde Fransızca kaynaklar ile karşılaştık. Osmanlı’nın iki dilli olduğu bir dönemden bahsediyoruz ve bunların transkripsiyonları yapıldı. Nihayetinde ben de Osmanlıca okuyabiliyorum ancak bir uzman bize yığın halinde gelen metinleri çok profesyonel, bütçeli olarak çevirdi. Uzmanların her biri kendi alanında çeviri de yapabilen, belge de okuyabilen kişiler, yani Rumca kaynakları mesela tabi ki Akilas Milas ile çalıştık ve Akilas Mlias’ın da önerdiği bir çevirmen İstanbul Üniversitesi Yunan Dili ve Edebiyatı Bölümünden bir isim bizimle çalıştı ve bize birçok belgeyi çevirdi kaynakları aktardı. Ermenice keza öyle...Ermeni Patrikhanesi ile çalıştık, Rum Patrikhanesi ile de çalıştık. Adalılardan bir çeviri almadık daha profesyonel bir ekip ile çalıştık. Akilas adalı ama o zaten yazar, işi o. Dolayısıyla o da uzman, uzman bir ekip ile çalışıldı.” (Deniz Koç Çeliker, kişisel görüşme, 14.04.2023)

Müze metinlerinin oluşum aşaması öncesinde arşiv çalışması ve sözlü tarih çalışmaları aşamasında uzmanların ve Ada ile ilişkisi olan bugün orada yaşayan, daha önce Ada’da yaşamış ve Atina’ya göçmüş kişiler gibi çok çeşitli insanların hikayeleri derlenmiştir. Sözlü tarih ve arşiv araştırmaları sonucunda oluşturulan koleksiyon süreci ve sergi senaryosunun ortaya çıkması ile müze metinlerinin oluşum aşamaları da şu şekilde gerçekleşmiştir:

“Bizim müzemizin bütün metinleri şöyle oluştu: Jeoloji alanından bir metin hazırlayacak Naci Hoca’lar ile görüşmelerimizi kayıt altına aldık. O görüşmelerden bir soru listesi hazırlayıp hocalara o soru listesini tekrar gönderdik onlar da bizim bu sorularımıza yanıt veren metinler yolladılar. Sonra o metinleri biz edit ettik ve müze metnine çevirdik. Aslında metinleri biz yazmadık metinler bize her konunun uzmanı tarafından geldi. Onları en kaba haline ben getirdim ondan sonra da Korhan Atay, bizim editörümüz o bütün metinleri tek tek kaleme aldı. Sonrasında Suay Aksoy ve Vassaf Gündüz metinlerin Türkçe ve İngilizce son olarak okudular.” (Deniz Koç Çeliker, kişisel görüşme, 14.04.2023)

Geniş uzman desteği alarak oluşturulan arşiv çalışmaları sonucunda arşiv ve belge gibi doküman ağırlıklı koleksiyonlar açısından zengin olan Adalar Müzesi aynı zamanda sergileri ile ilgili yayınlar da yapmaktadır. Müze koleksiyonlarına ait süresiz ve süreli sergilerine ait bilgilerden oluşan müze yayınlarını Müze Dükkan’da yer alan bir kütüphane bölümünde de izleyicilerinin erişimine sunmaktadır. Müze koleksiyonlarına ait yayınlar, Adalar Vakfı’na bağlı Adalar Vakfı İktisadi İşletmesi bünyesinde 2004 yılında kurulmuş Adalı Yayınları tarafından hazırlanmaktadır. Adalı Yayınları Adalar’da kurulmuş ilk yayınevi olması açısından oldukça önemlidir. Yayınevi bir bölümü telif, bir bölümü de Adalar Müzesi başta olmak üzere yürütülen sergi ve benzeri projelerin ürünü olarak ortaya çıkmış araştırma kitapları, tanıtım yayınları, rehber kitaplar, broşürler ve haritaların da üretiminde rol almaktadır (Adalı Yayınları, [11.11.2022]). Adalı Yayınları tarafından Adalar Müzesi’ne ait süresiz koleksiyonlar ve geçici sergilerden üretilen yayınlar ağırlıklı olarak Türkçe ve Türkçe-İngilizce hazırlanmıştır. Tablo:4’ te yer alan Adalı Yayınlarının Müze için hazırlanmış olduğu süreli, süresiz sergilerine yönelik kitaplar ve gerçekleşen projelere ait araştırma yayınları dışında yayın evi tarafından Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki adet müze kataloğu da hazırlanmıştır. Ayrıca bir yüzünde Büyükkada’nın haritası diğer yüzünde ise tarihi ve turistik mekanlarının tanıtımının ve müzenin süreli sergilerinin duyurularını da yapan Türkçe-İngilizce şeklinde çift dilli “Şehir Planı” isimli küçük haritalar da müze dükkan bölümünde satışa sunulmaktadır.

Tablo 4.: Adalı Yayınları Tarafından Hazırlanmış Adalar Müzesi Yayın Listesi

Yayın Tarihi	Başlık	Sergi Türü	Dili	Yazar
2011	Adalar'da İz Bırakanlar	Geçici Sergi	Türkçe İngilizce	Korhan Atay
2011	Adalarda Yazarlar Şairler	Geçici Sergi	Türkçe İngilizce	Sevengül Sönmez
2012	Ada Sahillerinde Bekliyorum	Geçici Sergi	Türkçe	Gökhan Akçura
2012	Adalılar	Geçici Sergi	Türkçe	Sami Solmaz
2012	Lefter. Biz Bu Memleketi Seninle Sevdik	Geçici Sergi	Türkçe	Ersin Salman
2012	Göç Bağlantıları Sergisi Projesi	Geçici Sergi	Türkçe İngilizce	Deniz Koç
2013	Harita ve Sokak Planlarında Büyük Ada	Kalıcı Sergi	Türkçe	Semiha Akpınar
2014	Adalar'da Tanrı'nın Evleri	Geçici Sergi	Türkçe İngilizce	Hasan Kuruyazıcı
2015	Hala Hatırlıyorum: Heybeliada	Geçici Sergi	Türkçe	Akillas Millas
2015	Hala Hatırlıyorum: Büyükkada	Geçici Sergi	Türkçe İngilizce	Akillas Millas
2016	Marmara'da Hayat Var. Şimdilik.	Geçici Sergi	Türkçe	Ateş Evirgen
2018	İstanbul'da Seyrüsefer	Geçici Sergi	Türkçe	Akillas Millas
2021	Adalar Binalar Mimarlar 2. Baskı	Geçici Sergi	Türkçe İngilizce	Hasan Kuruyazıcı

Kaynak: Adalı Yayınları Resmi İnternet Adresi [11.11.2022]

<https://www.adaliyayinlari.com/>

Adalar Vakfı'na bağılı olarak 2003 yılından 2014 tarihine kadar basılı yayın olarak 2014'ten günümüze kadar ise internet dergisi olarak yayın hayatını sürdüren süreli Adalı dergi de çeşitli sayılarında Müze'nin süreli sergilerinin duyurularını yapmakta ve Müze koleksiyonlarına yönelik çeşitli yazılar yayınlamaktadır. Derginin 4 Mayıs 2022 tarihli 203. Sayısı "Adalar Müzesi 12. Yılında" başlığını taşımaktadır. Bu sayısında dergi, "Adalar Müzesi Kolay Kullanım- Takip Kılavuzu" isimli bir yazı kaleme almış ve müzenin içeriklerinden etkinliklerinden, erişim adresi ve fiyat bilgisi gibi müzenin tanıtımına dair kısa bir bilgilendirme yapmaktadır (Adalı Dergisi, [12.11.2022]).

Müze, farklı ülkelerden gelen izleyicilerinin erişimi için Türkçe, İngilizce, Almanca, Yunanca, Fransızca, İspanyolca, Japonca, Arapça, Çince, İtalyanca ve Rusça olmak üzere toplam 11 dilde Adalar'ın tarihi rotalarını içeren ve haritalandıran "Adaları Keşfet!" başlıklı QR kod uygulaması içeren bir broşürü ücretsiz olarak izleyicileri ile paylaşmaktadır. BİLSAG Bilişim'in hazırladığı uygulamaya broşürdeki kodu taratarak ulaşım mümkün olmakta ve uygulama ile müzenin konumu ve müze hakkında: "İstanbul'un ilk çağdaş kent müzesi olan Adalar Müzesi, Adaların oluşumundan bugüne gelen hikayesini yüzlerce obje, 20 bin belge, 6 bin fotoğraf, yüzlerce belgeleme çekimi, film ve sözlü tarih kayıtlarından oluşan kuruluş koleksiyonu ile izleyicilerine sunmaktadır" şeklindeki kısa bilgilendirme metni 11 dilde izleyiciler ile paylaşılmaktadır (BİLSAG, .[11.11.2022]).

İstanbul Adalar Müzesi'nde; yüzlerce obje, 20.000 Osmanlıca arşiv belgesi, 6.000 fotoğraf, yüzlerce belgesel kaydına sahip koleksiyonlar arasından kent ve kültürel yaşam temalı süresiz sergi salonunda yer alan ve Türkçe dışında dillere sahip en az 1 adet Türkçe dışında bir dile sahip koleksiyon nesne ve Türkçe dışında en az 1 dile sahip müze metinleri içerisinde bir adet Sergi Reklam Metni, bir adet Şematik Metin, bir adet Odak Metin, bir adet Nesne Etiketi, bir adet çokdilli Belge, bir adet çokdilli Nesne ve bir adet Dijital Uygulama Metni incelenmiştir. Müze metinleri (The J. Paul Getty) Paul Getty Müzesi'nin 2007 yılında yayınladığı "Sergi Nesneleri için Yetişkinlere Yönelik Kılavuz: Sergi Metinleri ve Görselleri" isimli kılavuzunda yer alan altı müze metin başlığı altında toplanan; Sergi Reklam Metinleri, Sergi Başlığı, Sergi Salonu İsmi ve Numarası, Giriş Metni, Bölüm-Odak ve Şematik Metin, Nesne Etiketi ve Ek Materyallere örnek olacak şekilde belirlenerek seçilmiştir. Bulgular şu şekildedir:

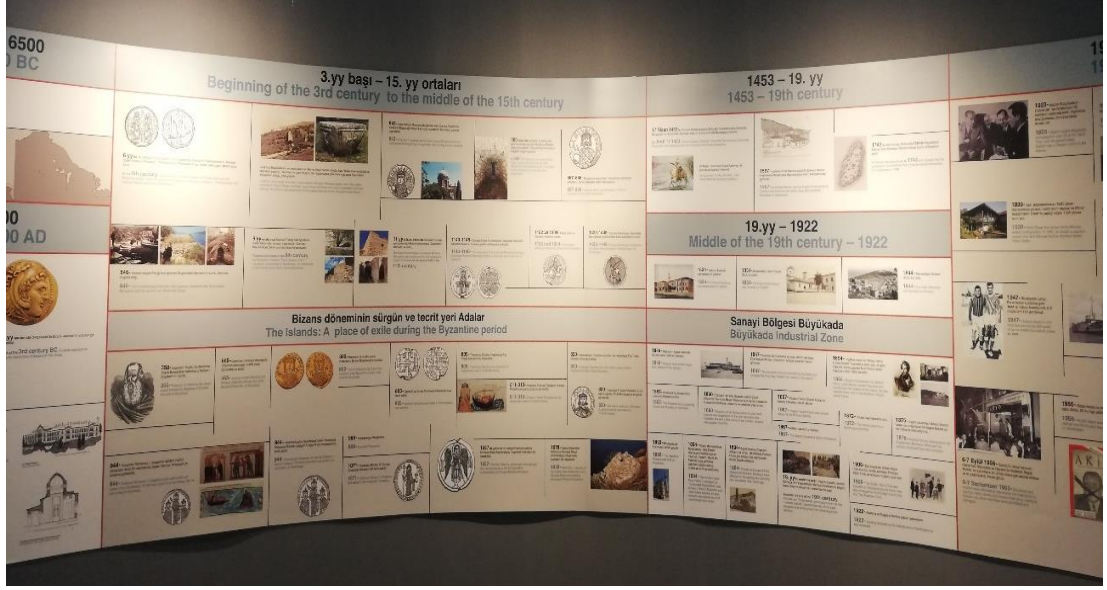
Adalar Müzesi, Büyükada vapur iskelesinden başlayarak müzenin bulunduğu alana kadar müzenin konumunu belirten Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilde yayınlanmış Şekil 1.'de görüldüğü gibi müzenin iletişim çalışmalarına paralel olarak Sergi Reklam Metni olarak müze metinleri ile izleyicilerini karşılamaktadır.

Şekil 1.: Adalar Müzesi'ne ait Reklam Metni

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

Adalar Müzesi'ne ait metinler ele alınırken müzenin süresiz sergilerinin reklam metinleri, sergi başlıkları, sergi salonu isim metinleri, bölüm, odak, şematik metinleri, giriş metinleri, nesne etiketleri, vitrin etiketleri, var ise nesnelerin üzerinde yer alan metinler, etkileşimli ekranların etiketleri müze temalarında kullanılan Türkçe dışında en az 1 dil içeren çokdilli ve çokkültürlü nesneler baz alınarak incelenmiştir. Müze süresiz sergi salonunda ilk olarak Şekil 2'de görülen Adalar'ın Kronolojisinin yer aldığı bir zaman çizelgesi panosu müze izleyicilerini karşılamaktadır. Zaman çizelgesi şeklindeki şematik metinde Adalar'ın bilinen doğal, kültürel, siyasi ve sosyal gelişmelerinden kısa notlar şeklindeki bilgiler görsellerle desteklenerek sergi alanının ilk temasını yansıtmaktadır. Metinler Türkçe ve İngilizce olarak çift dilde hazırlanmıştır. Zaman zaman nesnelerin, mekanların ve tarihi kişiliklerin isimlerine ait yerel dillerdeki karşılıklarına da yer verildiği görülmektedir.

Şekil 2: Adalar Müzesi Adalar'ın Kronolojisi Başlıklı Bölüme ait Şematik Metin

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

Metinlerin içeriği incelendiğinde Şekil 2.'de görüldüğü üzere şematik metin içerisinde yer alan “Ioannis Paleologos Heybeliada Meryemana (Kamariotissa Çam) Manastırını kurdu.” ifadesi göze çarpmaktadır. Manastırın literatürde bilinen adı ise Panagia Kamariotissa Kilisesi'dir (Çorağan, 1989). Şematik metin içerisinde isminin Grekçe “*Panagia*” olan kısmının yerine kelimenin Türkçe karşılığı olan Meryemana ifadesinin kullanıldığı, buna ek olarak Grekçe yaygın ismi olan Türkçe “Kubbe” anlamına gelen, “*Kamariotissa*” ve Ada'da yaşayan yerel halk tarafından kullanılan adlandırması olan “Çam” ifadesinin Türkçe olarak yer aldığı ancak İngilizce ifadesinde yer almadığı göze çarpmaktadır.

Şekil 3.: Adalar’ın Kronolojisi Başlıklı Bölüme ait Şematik Metin Örneği
Detay

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

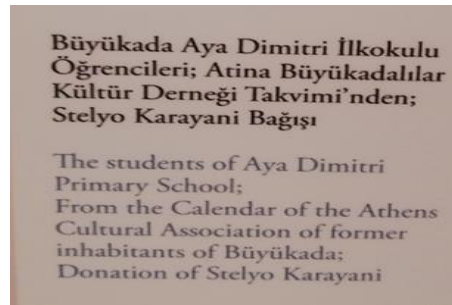
Koleksiyonun oluşum aşamasında çeşitli üniversitelerden 50 dolayında uzman doğrudan görev almıştır. Bu uzmanların desteği ile arşiv taramalarının başta Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü ve İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi olmak üzere yaklaşık 60 kurumun arşivlerinde gerçekleştirildiği; 1 Mart 2010 tarihinden itibaren 20.000 Osmanlıca belge, 150 sözlü tarih görüşmesi, 6.000 fotoğraf ve bunlara ek olarak harita, plan, yerel yönetim arşiv belgeleri, Adalılar tarafından bağışlanan ve çeşitli koleksiyonerlerden bağış olarak alınan koleksiyon malzemeleri ile izleyicilerin buluşması sağlanmıştır (Adalar Müzesi, [20.09.2022]). Bu doğrultuda Müze koleksiyonları Adalar’ın çokkültürlü yapısını yansıtan Rumca, Osmanlıca, İbranice, Fransızca, Batı Ermenicesi gibi çok farklı dillere sahip bir çok belgeyi de izleyicileri ile paylaşmaktadır.

Şekil 4.: Adalar Müzesi Eğitim Başlıklı Bölüme ait Büyükada Aya Dimitri İlkokulu Öğrencileri 'ne ait Grekçe Liste Odak Metni

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

Osmanlı döneminde nüfusun yapısı sebebiyle Adalar'da okulların çoğunluğu Rum cemaatine, bir bölümü Fransız Katoliklerine, bir bölümü de Ermeni ve Müslüman cemaatlerine ait olduğu için Eğitim teması içerisinde yer alan belgelerde Grekçe, Osmanlıca ve Fransızca dilleri görülmektedir. Şekil 4'te ve Şekil 5 'te görüldüğü üzere Grekçe öğrenci listelerinin yer aldığı belgeler müzenin Eğitim temasına bağlı metinlerinde yer almaktadır.

Şekil 5.: Adalar Müzesi Eğitim Başlıklı Bölüme ait Büyükada Aya Dimitri İlkokulu Öğrencileri'ne ait Grekçe Liste Nesne Etiket

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

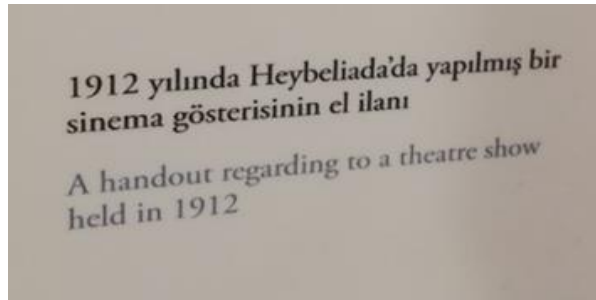
Grekçe, Osmanlıca ve Fransızca olarak hazırlanmış öğrenci listeleri, diplomalar ve okulların eğitim yaşamına dair resmi belgeler dışında müze de çokdilli sosyal yaşama ait metinlere de rastlanmaktadır. Eğlence teması altında sergilenen Şekil 6 ve 7’de yer alan sinema gösterisi ilanı gibi Fransızca, Grekçe ve Osmanlıca olmak üzere üç dilli belgeler de yer almaktadır. Belgelerin nesne etiketlerinde kısa tanıtıcı bilgiler yer almakta belgelerde bulunan metinlerin içeriğinin Türkçe çevirileri bulunmamaktadır.

Şekil 6.: Adalar Müzesi Eğlence Başlıklı Bölüme ait Sinema Gösterisi İlanı Odak Metni

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

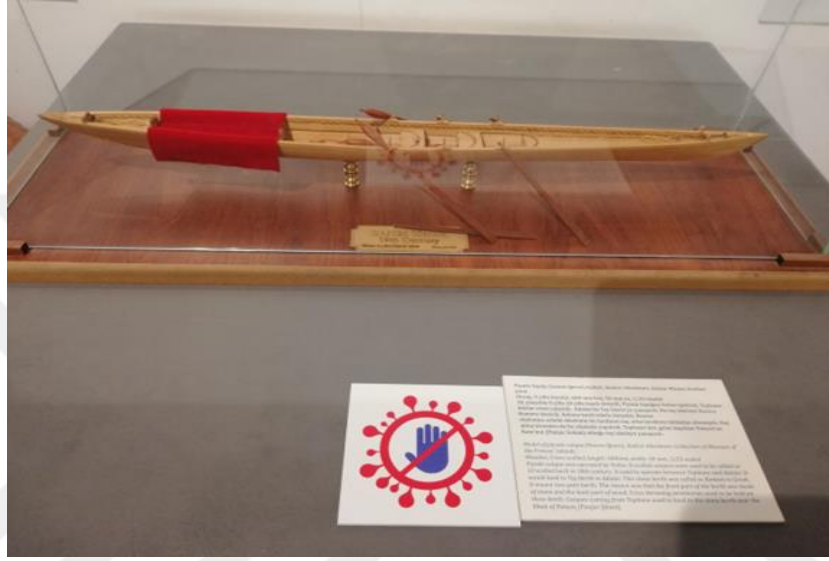
1912 yılında Heybeliada’da gerçekleşmiş bir sinema gösterisinin ilanı olan belge de üç farklı dilin yer alması Adalar’da yaşanan kültürel çeşitliliğin de izleyiciler ile paylaşılmasına olanak tanımaktadır.

Şekil 7.: Adalar Müzesi Eğlence Başlıklı Bölüme ait Sinema Gösterisi İlanı Nesne Etiketi

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

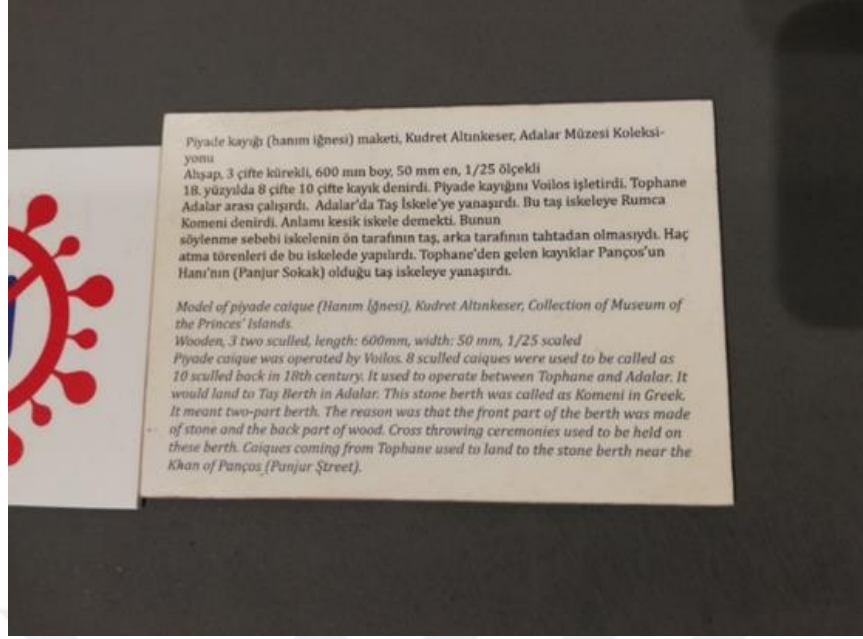
Şekil 7’de Şekil 6’nın tanımının yapıldığı görülmektedir. Belgenin içeriğine dair detaylı bilgi yer almamaktadır. Müze sahip olduğu koleksiyonların kültürel çeşitliliği açısından İstanbul’da yer alan ender müzelerden birisidir. Nitekim Müze’nin ulaşım ve haberleşme başlıklı bölümünde yer alan Şekil 8’te yer alan ulaşım aracı olarak kullanılan Piyade Kayığı Maketi ve Şekil 9’da yer alan nesne etiketi metin içeriği nesnenin kültürel bağlamının izleyici açısından anlaşılması bakımından oldukça detaylı olarak hazırlanmıştır.

Şekil 8.: İstanbul Adalar Müzesi Koleksiyonu’na ait Piyade Kayığı Maketi

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

Şekil 9.’da yer alan nesneye ait etikette, “Piyade Kayığı’nın” literatürdeki bir diğer ismi olan “Hanım İğnesi” tabiri ve 18. yy.’da yeni bir adlandırma ile “8 çifte kayık”, “10 çifte kayık” olarak anıldığı belirtilmektedir. Maketin ölçüleri verilen etikette bunun yanı sıra kayığın kim tarafından işletildiğine, hangi güzergahlar arasında kullanıldığına, hangi iskeleye yanaştığına ve yanaştığı “Taş İskele” nin Rumca “*Komeni*” olarak adlandırıldığına ve Rumca “*Komeni*” kelimesinin sözlük anlamının “Kesik İskele” olduğuna ve bu şekilde adlandırılmasının ise iskelenin ön tarafının taş, arka tarafının tahtadan olmasından kaynaklandığı bilgisine yer verilmektedir. Bu iskelenin bulunduğu sokağın Panjur Sokak olduğu ve sokak üzerinde Pancos’un Hanı’nın bulunduğu ve bu iskelenin haç atma törenlerinde de kullanıldığı bilgisi yer almaktadır.

Şekil 9.: İstanbul Adalar Müzesi Koleksiyonu Piyade Kayığı Nesne Etiketi

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

Müzenin süresiz sergilerine ait bir diğer tema olan “Gelenekler ve Törenler” bölümünde çeşitli etnografik nesneleri sergilemektedir. Vitrin içerisinde yer alan metin örneklerinden birisi olan Şekil 10’da evlilik ve dini törenlerde kullanılan “Kutsal Ekmek Mührü”, “Tütsü Kabı”, “Kapı Kilitleme Mekanizması” ve taş ve demirden yapılmış “Aya Yorgi Kilisesi Figürlü Anahtarlıklar” gibi nesne gruplarından oluşturulmuş vitrin içerisinde yer alan metinlerdir. Vitrinde tam merkeze yerleştirilmiş iki adet Grekçe belge bulunmaktadır. Belgelere dair vitrin içerisinde herhangi bir bilgilendirme metni yer almamaktadır.

Şekil 10.: İstanbul Adalar Müzesi Koleksiyonu’na ait Tanımsız Belgeler

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

Belge başlıklarından Grekçe olarak yer alan “ΕΠΑΡΧΙΑ ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ” ifadeden “Kalkedon ili” yani bugün Kadıköy ilçesi, “ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΧΑΛΚΗΣ” “Halki (Bakır) Adası Toplumu” ve “ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΤΙΚΟΝ ΓΑΜΟΥ” “Evlilik Sertifikası” anlamlarına gelen (Word Reference, 2022) ifadeler okunmaktadır. Bu ifadelere göre belgenin evlendirme belgesi olduğu anlaşılmaktadır. Vitrin içerisinde yer alan “Kutsal Ekmek Mührü” nesnesi ve diğer nesnelerle de belgelerin bağlantısı metin dilinin okunması ile mümkün olmakta evlilik törenleri, “Kilise Tütsü Kabı” ve “Anahtarlıklar” ve “Kapı Kitleme Mekanizması” bütünsel bir anlam oluşturmaktadır.

Nesne grubu ve Rumca metinler ile ilgili müzenin küratöryel ekibinde görev alan ve metinlerin son olarak editörlüğünü yapan ve kaleme alan kişi Korhan Atay ile gerçekleştirilen telefon görüşmesinde kendisi Müzede yer alan farklı dillerdeki metinlerin titizlikle profesyonel uzmanlar tarafından çevrilmeye çalışıldığını, metinlerin yazım sürecinde hem bölümlerin başındaki uzmanlarla hem de nesne ile ilişkili kişilerle sürekli dirsek temasında olduklarını ancak bazı nesnelerin hikayesi ile ilgili kişilerin hayatta olmamaları vb. sebeplerle eksik kalabileceğini ifade etmiştir. Kendisinin İngilizce bildiğini ancak metinleri Türkçe yazdığını ve İngilizce çeviri

yapan uzmanlarca çeviri yapıldığının altını çizmiştir (Korhan Atay, kişisel görüşme, 17.04.2023).

Müzelerde bazı nesneler üzerlerinde metinler içermektedir. Nesnenin taşıdığı kültürel bilginin ortaya çıkartılması, nesnenin müze koleksiyonu ve sergileme yaklaşımı ile uyumu ve müzecilik açısından bu metinlerin de analiz edilmesi oldukça önemlidir. Adalar Müzesi koleksiyonuna ait “Tevrat Ruloları” ve “Parohet” de Şekil 11’de görüldüğü gibi üzerinde farklı dilde bir metin taşıyan nesne örneklerindendir. Vitrin içerisinde yer alan genişletilmiş metin örneğinde nesnelerin açıklaması son derece detaylı bir biçimde açıklanmaktadır. Açıklayıcı nesne etiketinde Nesnenin kullanım amacı, kültürel anlamı, kondisyonu ve daha önce onarım gördüğü ve onarım malzemelerinin bilgisi gibi detaylara ilişkin bilgiler şu şekilde yer almaktadır:

“Tevrat Ruloları: Yahudi dininin kutsal kitabı olan Tevrat’ın İbranice el yazması kopyalarıdır ve Sinagoglarda Pazartesi, Perşembe ve Cumartesi (Şabat Günleri); ay başlarında “Rosh Hodeş” ve Bayram günlerindeki Tevrat okumalarında kullanılırlar. 54 Bölümden oluşur ve her hafta bir bölüm okunur. Pazartesi ve perşembe günleri kısa okumalar yapılır, Cumartesi ve Bayramlarda yapılan okumalar ise bir saati bulmaktadır. Parşömen üzerine yazılanları da olmakla birlikte günümüzde genellikle geyik, ceylan, sığır gibi hayvanların derilerinden üzerine elle mürekkep kullanılarak yazılır. Vitrinde sergilenmekte olan Tevrat Rulosunun sarılı olduğu “Ets/Çubuk” ve üzerindeki aksesuarların hepsi deve kemiğinden ve boynuzundan imal edilmiştir. Bu “Ets/Çubuk” aksesuarların yaklaşık 300 yıllık bir geçmişi vardır. Çubuk ve aksesuarlar 2017 yılında bir uzmana tarafından inek kemiği ve boynuzu kullanılarak restore edilmiştir. “Keter/Taç” kısmında küçük bir bölüm restore edilmeyerek eksikliği muhafaza edilmeye çalışılmıştır. Tevrat Ruloları’nın üretiminde çok katı kurallar geçerlidir. Bu işin eğitimini almış olan uzmanların sık aralıklarla olarak kalitelerini denetler. Zaman içinde mürekkepleri döküldüğü zaman tamir edilir. Derinin eskimesi, yazının onarılamayacak noktaya gelmesi durumunda kullanımdan kaldırılır. Sergilenmekte olan rulo da bazı harfler okunmaz hale geldiği için 1950’li yıllarda kullanım dışı bırakılmıştır. Tevrat rulosuna el değmesi yasaktır. Okunurken “Yad/Puntero (İşaretçi)” adı verilen bir örneği vitrinde verilen gümüş bir okuma çubuğu ile satırlar izlenir. Tevrat Ruloları sinagoglarda “Aron Ha- Kodeş” diye adlandırılan iki kapılı bir dolapta muhafaza edilir. Dolabın üzerinde genellikle “10 Emir” levhası bulunur. “Parohet” “Aron Ha- Kodeş’in önündeki örtüye verilen addır. Bir örneği vitrinde sergilenmekte olan Parohet örtüleri değerli bir kumaştan (kadife, ipek, atlas...) dikilir ve üzerinde sitle edilmiş nar, üzüm, çiçek ve çifte aslan figürleri vardır. Tevrat Rulolarını muhafaza eden kadife veya atlas gibi değerli kumaşlardan yapılmış ve nakışla bezenmiş kılıflara “Efod/Kılıf” denir. Bu kılıfın üzerine genellikle gümüşten yapılmış bir taç konur: Keter/Taç. Bunun da üstüne uzun saplı ve üstü topuz şeklinde olan gümüş objeler yerleştirilir: Rimon/Nar. Vitrinde sergilenmekte olan Tevrat Rulosu üzerinde Keter/Taç, Rimon/ Nar bulunmamaktadır.”

Şekil 11.: İstanbul Adalar Müzesi Koleksiyonu'na ait Parohet ve Tevrat Ruloları

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

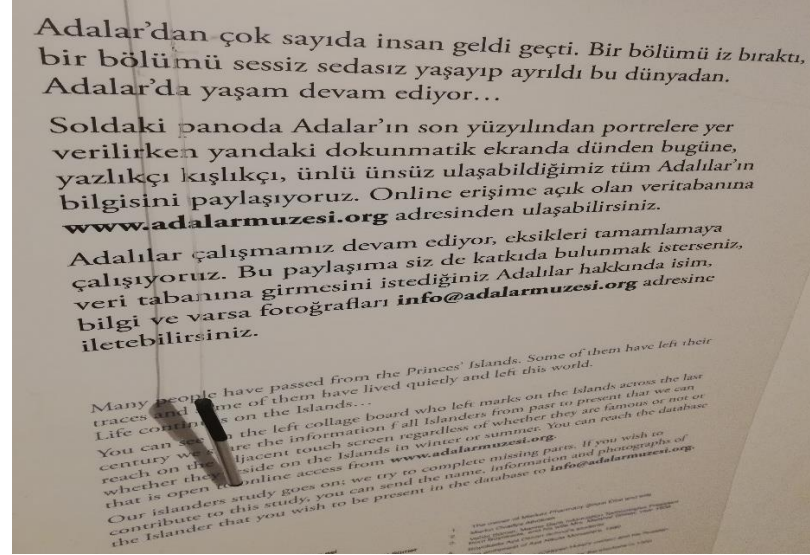
Nesne üzerinde yer alan metin örnekleri nesnenin kültürel anlamının izleyiciler ile paylaşılması açısından olduğu kadar dil bilim, toplumbilim, kültürel incelemeler, müzecilik gibi farklı disiplinlere kaynak oluşturma potansiyeli taşımaktadır. Bu açıdan nesne üzerindeki ifadelerin nesne etiketlerinde mümkün olduğu kadar çeşitliliğe olanak tanıyarak yer alması önem arz etmektedir. Şekil 12.'de görüldüğü gibi Tevrat Rulolarının parçası olan “Ets” olarak adlandırılan Çubuk üzerinde İbranice ifadelere rastlanmaktadır. Ancak ifadelerin anlamlarına dair bir bilgi metinde yer almamaktadır.

**Şekil 12.: İstanbul Adalar Müzesi Koleksiyonu’na ait Tevrat Ruloları’na
ait Ets/Çubuk ve Keter/Taç Detay Görself**

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

Adalar Müzesi koleksiyonuna ait çokdillli nesneleri müze izleyicileri ile buluştururken müze metinlerinde genel olarak kapsayıcılık ilkesine dikkat etmiş ve çoğul ifadelerle yer vermeye gayret göstermiştir. Metinlerde kültürel ifadelerin ait oldukları dillerdeki anlamlarına özellikle yer verildiği görölmektedir. Bunun yanı sıra Müze, “Adalılar” teması altında etkileşimli dijital bir uygulama ile izleyicilerin müze arşivine erişimine olanak tanımaktadır. Şekil 13’teki etkileşimli uygulamaya ait duvar metninde görüldüğü üzere koleksiyona dair bilgilerin zenginleştirilmesi için Müze izleyicileri katkı sunmaya davet etmektedir.

Şekil 13: İstanbul Adalar Müzesi Koleksiyonu'na ait Etkileşimli Uygulama Bölümü Metni

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

Genel olarak kendisini “Adalar”ın tarihi ve doğal mirasını, zengin çokkültürlü yaşamını kayıt altına alan, koruyan ve sergileyen temel bir koleksiyona sahip” bir kent müzesi olarak ifade eden Adalar Müzesi, bu çeşitliliği yansıtmada konusunda da oldukça çeşitli yayın faaliyetleri gerçekleştirmiştir. İngilizce ve Türkçe olmak üzere çiftdilli hazırlanan müze metinleri yerel halkın kullandığı ifadeleri ve nesnenin ait oldukları kültüre özgü dili yansıtmaya gayret ettiği görülmektedir. Nesne etiketlerinde genel olarak ölçü, malzeme bilgisi, edinim yöntemi yer almayan etiketler bulunmaktadır. “Gelenek ve Törenler” isimli tema altında etiketi olmayan belgeler bulunmaktadır. Müze’de yürütülen “Türkiye’de Kent Müzeciliği ’ne Giriş” başlığını taşıyan proje çıktısı olan “Sanal Müze: sanal.adalarmuzesi.org” sitesine bağlanılarak müzenin sözlü tarih, videolar, geçmiş sergiler gibi arşiv kayıtlarına ulaşılabilen etkileşimli bir uygulaması mevcuttur. Etkileşimli pano izleyicilerini koleksiyona ait bilgilerini müze ile paylaşmaları ve koleksiyon hakkında yeni metinleri yazmaları konusunda bir çağrıda bulunmaktadır. Bu anlamda bir kent müzesi olarak metin içeriklerinin güncellenmesi noktasında izleyicileri ile diyalogunu aktif tutmaya çalışan bir yaklaşım görülmektedir.

Metin analizleri ile ilgili araştırma soruları ve sorulardan elde edilen bulgular şu şekildedir:

1. “İstanbul Adalar Müzesi müze metinlerinin içeriklerinde kapsayıcı müzecilik anlayışına bağlı çokkültürlülük ve çokdillilik yaklaşımı görülmekte midir?”

İstanbul Adalar Müzesi metin içeriklerinde son derece detaylı ve müze koleksiyonunda yer alan Ermenice, Rumca, Ladino, Fransızca, Osmanlıca dillerindeki koleksiyon nesneleri ve belgelere ait bilgiler, nesne etiketlerinde detaylı bir şekilde tarihsel bağlamı, o dildeki anlamı ve gündelik yaşamda bölgede yaşayanların kullandığı ifadeleri kapsamına dikkat edildiği görülmüştür; ancak koleksiyonlarda yer alan dillere ait metin içeriklerinde özel bir vurgunun ve açıklamanın yer almadığı dolayısıyla çokdillilik ile ilgili bir çalışmanın özel olarak müze metinlerinde yer almadığı tespit edilmiştir.

1.a. “Müze sergi metin içeriklerinde müzenin yer aldığı kentte konuşulan dillere yer verilmekte midir?”

İstanbul Adalar Müzesi Metinlerinin tamamının Türkçe ve İngilizce olarak iki dilde yer aldığı, Müze metin içeriklerinde Rumca, Osmanlıca, Fransızca, Ladino dillerine yer verildiği tespit edilmiştir. Şekil 2 ve 3’te yer alan Şematik Metin’de bahsi geçen manastırın isminin Grekçe “Panagia” olan bölümünün yerine kelimenin Türkçe karşılığı olan Meryemana ifadesinin kullanılması ve buna ek olarak Grekçe yaygın ismi olan Türkçe “Kubbe” anlamına gelen, “Kamariotissa” ve Ada’da yaşayan yerel halk tarafından kullanılan “Çam” ifadesinin Türkçe kullanılması metin içerisinde kentte konuşulan dillere ve bölgenin yerel olarak kullanılan anlamlarına da yer verildiğini göstermektedir. Şekil 4,5,6,7 ve 10’da yer alan iki adet Odak Metin ve iki adet Çokdilli Belge’de yer alan diller hakkında açıklayıcı bilgilerin yer almadığı tespit edilmiştir. Şekil 8 ve 9’da yer alan Nesne Etiketleri’nde hem nesnenin adı, anlamı, kullanım alanı ve nesne ile ilişkili limanın ve sokağın tarihsel ve kültürel anlamlarına detaylı şekilde yer verildiği görülmektedir. Yine Şekil 12 ‘de yer alan Çokdilli Nesne’nin üzerindeki dile ait açıklamaya yer verilmemiştir. Ancak nesnenin etiketinde nesnenin adı, kullanımı, malzemesi, kültürel anlamları, kondisyonu gibi çok detaylı bilgiler paylaşılmıştır. Bu anlamda metinlerde dillere ve onlara ait kültürel ifadeler yer almaktadır. Nesnenin ait olduğu dildeki kültürel anlamlarına da yer verildiği tespit edilmiştir.

1.b. Müze sergi metin içeriklerinde müzeye ait koleksiyon nesnesi/belgesi üzerinde yer alan diller hakkında bilgi yer almakta mıdır?

İstanbul Adalar Müzesi süresiz koleksiyonlarında yer alan nesnelere ait incelenen müze metinlerinde yer alan dillerin hangi diller olduklarına dair müze metin içeriklerinde “Grekçe”, “Rumca”, “İbranice”, “Osmanlıca” gibi tanımlayıcı ifadelerle yer verildiği tespit edilmiştir.

İstanbul Adalar Müzesi metinleri metin içerik analizine ek olarak metinlerin üretim süreçleri ile araştırma sorularına yönelik müze uzmanları ile yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular şu şekildedir:

2. Müze metinlerinin oluşturulmasında kapsayıcı bir yöntem uygulanmakta mıdır?

İstanbul Adalar Müzesi metinlerinin oluşum sürecinde sözlü tarih atölyeleri ile işe başlanmıştır. Bu süreçte halktan ve koleksiyon ile ilişkili kişilerden bilgiler alındığı tespit edilmiştir. Müze küratörü ile yapılan görüşmeden kendisi bütün müze metinlerinin alanından uzman ile görüşmelerini kayıt altına alarak, O görüşmelerden bir soru listesi hazırlayıp hocalara o soru listesini tekrar gönderdiklerini ve onlar da bu sorulara yanıt veren metinler yollayarak o metinleri küratöryel ekibin edit ettiklerini müze metnine çevirdiklerini ifade etmiştir. Metinlerin müze uzmanları tarafından yazılmadığını “biz yazmadık metinler bize her konunun uzmanı tarafından geldi.” Şeklinde ifade etmiştir. Bu anlamda metinlerin halk, bağışçılar, uzmanlar ve yönetim tarafından dirsek teması halinde katılımcı ve kapsayıcı bir bakış açısı ile hazırlandıkları bilgisine erişilmiştir.

2.a. Müze metinlerinin oluşturulmasında koleksiyon nesnesinin/belgesinin ve nesne/belge ile ilişkili kültürel topluluklara ait dilin kullanıcılarının katılımı sağlanmakta mıdır?

İstanbul Adalar Müzesi müze metinlerinin üretim süreçlerinde müze belgelerinin sahip oldukları dillerin uzmanları ile ilgili ve müze arşivinin oluşum sürecinde karşılaştıkları belgelerin çeviri faaliyetleri ve dillerine ilişkin Adalar Müzesi kurucu küratörü arşiv çalışmaları sırasında bazı arşivlerin Fransızca, Osmanlıca gibi iki dilli olduğu bir döneme ait olduklarını belirtmiş ve bu metinlerin transkripsiyonlarının yapıldığını ifade etmiştir. Kendisinin Osmanlıca okuyabildiğini ancak metinleri çok profesyonel, bütçeli olarak bir uzmanın çevirdiğini ifade etmiştir.

Uzmanların her birinin kendi alanında çeviri de yapabilen, belge de okuyabilen kişiler olduğunu belirtmiştir. Rumca kaynakları Rum bir adalı yazar ile çalıştıklarını ve onun da önerdiği bir çevirmenin İstanbul Üniversitesi Yunan Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden bir isim olarak Müze ile çalıştığını ve birçok belgeyi çevirip kaynakları aktardığını ifade etmiştir. Ermenice için Ermeni Patrikhanesi ile çalıştıklarını ancak Adalılardan bir çeviri almadıklarını daha profesyonel bir ekiple çalıştıklarını ifade etmiştir. Bu anlamda Adalar Müzesi her bir belgeye ve nesneye ait dilin kullanıcıları ile hem sözlü tarih atölyeleri sırasında hem de profesyonel uzmanlar olarak çalışmaya gayret etmiş bu konuda kapsayıcılığa özen gösteren bir müzecilik anlayışı sergilediği tespit edilmiştir.

2.b. Müze metinlerinin üretim süreçlerinde koleksiyon nesnelerinin ait olduğu dillere sahip uzmanlar görev almakta mıdır?

İstanbul Adalar Müzesi'nin müze metin içeriklerinde Rumca metinler için Rumca bilen bir uzman ile çalışıldığı tespit edilmiştir. Yine Ermenice metinler için Ermeni Patrikhanesi ile temas kurulduğu bilgisine erişilmiştir. Osmanlıca belgeler için küratörün kendisi de Osmanlıca kaynakları okuyabilmektedir. Müze metinlerinde yer alan dillere sahip uzmanların müze metinlerinin oluşum sürecinde aktif olarak rol aldıkları tespit edilmiştir.

5.7.2. Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Dilek Sabancı Sanat Galerisi

Türkiye'de kurulan kent müzeleri arasında ilk kurulan müzeler içinde yer alan Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Dilek Sabancı Sanat Galerisi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan ve tarihte Mezopotamya olarak anılan dünya kültürel mirası açısından da oldukça zengin kültürel çeşitliliğe sahip bir kent olan Mardin'de bulunmaktadır. Mezopotamya ovasının getirdiği coğrafi zenginliğe paralel olarak sosyal yaşamda da zengin bir kültürel atmosfere sahip kent, etnik çeşitliliğin kanıtı olarak farklı üsluplardaki tarihi yapılara ve dini inanç biçimlerine de ev sahipliği yapmaktadır. Anadolu coğrafyasında kurulan pek çok uygarlığın somut ve somut olmayan izlerini taşıyan Mardin'de. Akkoyunlular, Karakoyunlular, Artuklular, Selçuklular, Sümerler, Emevîler, Sasaniler, Persler, Abbasiler ve Osmanlılar iz barakan medeniyetlerden bazılarıdır. Bu medeniyetlere ait dinî tapınaklar, kiliseler, camiler, kaleler, tarihî mezarlar, su sarnıçları, anıtlar

geleneksel yiyecek ve içecekler, el sanatları, özgün mimari üslup gibi birçok kültürel kalıntı günümüze kadar varlığını sürdürmüştür (Akyüz, 2018, s. 134). Mardin etnik zenginliğinden kaynaklanan yerel dilleri ile de oldukça zengin bir kenttir. Mardin’de yaygın olarak Türkçe, Kürtçe, Arapça ve diğer dillere nazaran nispeten daha az olarak da Süryanice (Çalış, 2020, s. 45) ve Domca konuşulduğu bilinmektedir (Akyüz, 2018, s. 134).

2000 yılında Türkiye’de kurulan ilk kent müzelerinde olduğu gibi Mardin’de de ÇEKÜL (Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı) önderliğinde müze çalışmaları başlatılmıştır. Müzenin kuruluş hikayesi diğer kent müzelerinden farklı olarak Mardin Belediye’si ile değil dönemin İstanbul Valisi olan Mardin doğumlu Muammer Güler’in aracılığı ile Sakıp Sabancı’nın Mardin Kışla binasının onarımı için yardım talebine karşılık vermesi ile başlamıştır. 2004 yılında Sakıp Sabancı’nın vefatının ardından, Sabancı Vakfı ve Sakıp Sabancı Ailesi bu projeyi Sakıp Sabancı’nın vasiyeti olarak görmüş ve 28 Mart 2006 tarihinde dönemin Mardin Valisi Mehmet Kılıçlar ve Sabancı Vakfı Mütevelli Heyeti Başkanı Güler Sabancı arasında “Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Dilek Sabancı Sanat Galerisi Protokolü” imzalayarak başlatmışlardır (Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi, [05.09.2022]). 2008-2009 yılları arasında Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Dilek Sabancı Sanat Galerisi mekanı için Mardin Kışlası restore edilerek müzeye dönüştürülmüştür (Düzenli & Düzenli, 2020, s. 652). Müze 1 Ekim 2009 tarihinde açılış töreniyle halkın hizmetine sunulmuştur (Hacı Ömer Sabancı Vakfı, [11.11.2022]). Bugün müze Sabancı Vakfı’na bağlı “özel müze” statüsündedir.

Tarihi müze binası II. Abdülhamid (salt.1876-1909) döneminde, Diyarbakır Valisi Hacı Hasan Paşa tarafından 1889 yılında Süvari Kışlası olarak, Ermeni asıllı Sarkis Elyas Lole tarafından inşa edilmiştir. Uzun yıllar kışla olarak hizmet veren yapı, daha sonra Jandarma Komutanlığı Askerlik Şubesi, Jandarma Karakolu ve 1991-2003 yılları arasında ise vergi dairesi olarak kullanılmıştır (Düzenli & Düzenli, 2020, s. 665). Tarihi iki katlı yapının güney kapısından girilen alt katın, kışlanın ahır kısmı olduğu bilinmektedir. Yapının inşaat ve restorasyon işlemleri Sabancı Vakfı tarafından üstlenilmiştir. Bu süreçte Müze, başta Temel Koçaklar, Mehmet Kılıçlar ve Hasan Duruer olmak üzere Mardin Valiliği görevinde bulunmuş olan tüm valilerin projenin yakın takipçileri olarak Müze ile ilgili çalışmaların sonuca ulaşmasında etkin rol üstlendiklerini; Müzenin hazırlanması ve ziyarete açılışına dek tüm aşamalarda

İstanbul'daki Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi uzmanları, Mardin Belediyesi, MAREV (Mardinliler Eğitim ve Dayanışma Vakfı) ve tüm Mardinlilerin katkıları olduğunu belirtmiştir (Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi, [05.09. 2022]). Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi, koleksiyonu, eğitim programları, konferans ve seminerleriyle çok yönlü bir Müzecilik ortamı sunduğunu ifade ederek Müze'nin Mardin'in kentsel oluşumunu ve yaşam kültürünü sergilemek ve tanıtmak amacını taşıdığını belirtmektedir. Dilek Sabancı Sanat Galerisi ise geçici sergiler yoluyla Mardin'de modern ve çağdaş bir sanat platformu oluşturmayı hedeflediğini ifade etmektedir (Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi, [05.09. 2022]). Bu sebeple çalışmada Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi süresiz koleksiyonlarının müze metinleri araştırmanın kapsamı içerisinde analiz edilmiştir.

İki katlı Kışla binasının ikinci katında müze koleksiyonlarının süresiz sergi salonu yer almaktadır. Müzenin koleksiyonları dört tema altında işlenmektedir. İlk tema “Kronolojik tarihçe/kenti biçimlendiren uygarlıklar-dönemler” dir. İkinci tema “Coğrafya-kültürel birliktelik-Dinlerin etkisi” olurken üçüncü tema “Mardin mimarisi” son olarak da “Halk kültürü (geçmişten bugüne üretim çizgisi, el sanatları, halk müziği, yemek kültürü)” temasıdır (Keskin, 2007) . Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi'nde kentnin uzun soluklu tarihi, uzun yıllardır varlığını sürdüren çok kültürlü, çok dinli kimliği, gündelik yaşam pratiklerini yansıtan objeler ve canlandırmalar eşliğinde, fotoğraflar ve bilgilendirici panolarla sergilenmektedir. Mardin'de yerleşmiş farklı inançlara sahip kişilere ait mezar taşları, Mardin'in el sanatları, kuyumculuk, bakırcılık, dokumacılık, sabunculuk, taş oymacılığı ürünleri, evlerde, köylerde ve ibadet mekânlarında kullanılan eşyalar, yerel kıyafetler gibi nesneler müzenin koleksiyonlarını oluşturmaktadır (Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, [13.11.2022]).

Müze temelde çağdaş sanat eserlerinin sergilendiği alt kat ve etnografik koleksiyonların yer aldığı üst kat olarak iki bölüme ayrılmaktadır. Toplam koleksiyon sayısı 527 olan müzenin, etnografya koleksiyonlarının yer aldığı üst katta müze uzmanı ile yapılan görüşmede elde edilen bilgilere göre süresiz sergi salonlarında 389 adet nesne ve 3 adet kilim yer almaktadır.

“Müzemizin üst katını oluşturan Etnografya Salonunda 403 adet eser bulunmaktadır. Bu eserlerden 14 tanesi Artuklu Sikkeleri,389 adedi etnografik eserdir. Ayrıca 3 adet etnografik

kilim bulunmaktadır. Müze depomuzda toplam 121 adet etnografik eser bulunmaktadır. Müzemizin toplam eser sayısı 527 adettir.” (Pınar Çiftçi Yaşar, kişisel görüşme, 19.04.2023)

Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ilgili koleksiyonunda yer alan 121 adet nesne içerisinde Türkçe dışında en az 1 dile sahip koleksiyon nesnesi ve Türkçe dışında en az 1 dile sahip müze metni örneklerinden bir seçim yapılmıştır. Müze metinleri (The J. Paul Getty) Paul Getty Müzesi’nin 2007 yılında yayınladığı “Sergi Nesneleri için Yetişkinlere Yönelik Kılavuz: Sergi Metinleri ve Görselleri” isimli kılavuzunda yer alan altı müze metni başlığı altında toplanan; Sergi Reklam Metinleri, Sergi Başlığı, Sergi Salonu İsmi ve Numarası, Giriş Metni, Bölüm-Odak ve Şematik Metin, Nesne Etiketleri ve Ek Materyallere örnek olacak şekilde belirlenerek seçilmiştir. Bulgular şu şekildedir:

Müze girişinde, ilk tema ile bağlantılı olarak izleyicileri Mardin’in kent tarihini anlatan Mezopotamya’nın kronolojik bir haritasının yer aldığı şematik metin ve kentin haritaları karşılamaktadır. Haritanın yanında yer alan kentin ismini tanımlayan “Mardin” kelimesinin 9 farklı kullanımına dair Şekil 14’te görüldüğü üzere bir giriş metni yer almaktadır. Metinde yer alan sözcüklerden “Merde” veya “Marde” kelimesinin Masios Dağı’nın Mardin-Midyat arasındaki coğrafi bölgede yer almasından dolayı eski Yunan coğrafyacılarının şehri “Marde” olarak tanımlamalarından; Romalılar’ın ise “Maride” olarak adlandırdıklarından; Avusturyalı tarihçi Hammer’e göre ise bölgenin isminin “Marde” olarak anıldığından; Bizanslıların “Mardia”; Ermenilerin “Merdin”; Arapların ise “Maridin”; Hanna Dolabani’ye göre ise, Süryani dilinde “Merdo”, “Merdin”, “Mirido”, “Merde”, “Marda” veya “Merdî”, yani kale anlamına gelen sözcüklerden türetildiği düşünülmektedir (Ahunbay, 2005 ; Artık, 2004, s. 80).

**Şekil 14.: Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi Mardin Sözcüğü
Etimolojisi Hakkında Giriş Metni**

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

Müze sorumlusu ile yapılan görüşmede giriş metninde yer alan ifadeler farklı kültürlerdeki söylenceler referans gösterilerek daha detaylı olarak şu şekilde açıklamıştır:

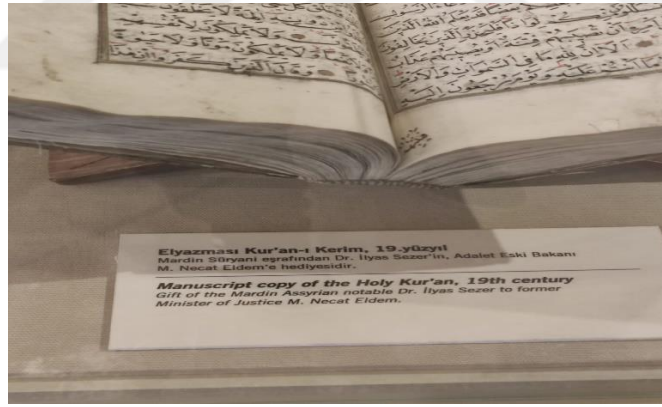
“Mardin’in tarih içinde aldığı isimleri anlatan tabelada; “MARDİ” adının Ermeni söylencelerinde Nusaybin yıkılınca Mardin’e sığınan Ermenilerin dirence karşı gösterdikleri cesarete atfen “Savaşçı ya da Şehit” anlamına gelen “MARDİ” kelimesinden türediği; Süryani söylencelerinde de, İmparatorun bir komutanı olan “Din” adındaki birini öldürdükten sonra bir kale yaptırarak buraya “Din Öldü” anlamına gelen MATEDİN denmiştir. Pers söylencelerinde de Pers kralının Mardin adındaki oğlunun Mardin kalesinin temiz havasından dolayı hastalığından kurtulduğu söylenir. Bunun üzerine kalede yaşamaya başlar. Bundan dolayı adının “MARDİN” olduğu söylenir. Araplar Dönemi’nde “MARİDİN”; Osmanlılar Dönemi’nde “MARDİN” adını almıştır.” (Pınar Çiftçi Yaşar, kişisel görüşme, 19.04.2023)

Giriş metninde çok kültürlü ve çokdillli bir kent olan “Mardin” sözcüğünün farklı dillerdeki söyleniş biçimlerine yer verildiği görülmektedir. Sözcüklerin hangi dillere ve kültürlerle ait olduğu bilgisi metin içerisinde yer almamaktadır. Müze uzmanı ile yapılan görüşmesi sırasında bu durumun sebebinin metinlerin izleyicilerin konforu açısından uzun olmamasına dikkat edilmesi ile bağlantılı olduğu bilgisi verilmiştir.

Mardin’e özgü canlı kültürel yaşam bölgede konuşulan dilleri de etkilemektedir. Çokdillli bir topluma sahip Mardin’de Türkler, Kürtler, Araplar, Süryaniler ve diğer topluluklar birbirilerinin diline hakim olarak dillerin gelişimine de katkı sağlamaktadırlar. Örneğin Süryaniler, Süryanicenin yanı sıra Türkçe, Arapça ve Kürtçe’yi de ana dilleri gibi konuşabilmektedirler ve İncil’i; Latince, Süryanice ve

Aramca olmak üzere üç dilde okuyabilmekte ve ibadetlerini bu üç dille yapabilmektedirler (Yılmaz, 2009, s. 65). Güneydoğu Anadolu’da yaygın olan Arapça dili Mardin’in çokkültürlü ve çokdilli atmosferinden etkilenerek bölgede bulunan ilk Hristiyanların konuştuğu Arapçanın bir türevi olan “Mardin Arapçası” olarak anılan bir diyalektin oluşmasına da sebep olmuştur (Jastrow, 1981). Yalnızca Mardin’e özgü bu diyalekt bugün hala varlığını sürdürmektedir.

Müzenin etnografya bölümüne ait sergi salonlarının ikinci teması olan Coğrafya-Kültürel birliktelik-Dinlerin etkisi başlığı altında bölgede yer alan dini yapılar ile ilişkili çeşitli nesneler yer almaktadır. Müslümanlara ait el yazması Kur’an-ı Kerim, Hristiyanlara ait ikonalar, Yezidi inancına ait taş kabartma figürler gibi farklı inanç biçimlerine ait koleksiyon nesneleri bir arada sergilenmektedir. Bu nesnelerden en dikkat çekici olanlarından birisi de Mardin’in Süryani eşrafından, Süryani diş hekimi Dr. İlyas Sezer’in dönemin adalet bakanı M. Necat Eldem’e hediye etmiş olduğu el yazması Kuran-ı Kerimdir. Dinlerin ve kültürel birlikteliğin bir yansıması olarak nesne etiketinde özellikle “Süryani eşrafından” ifadesi ile müzede Şekil 15’te görüldüğü şekliyle sergilenmektedir.

Şekil 15: Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi El Yazması Kuran-ı Kerim

Nesne Etiketi

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

İkinci tema altında yer alan diğer dikkat çekici nesne grubu mezar taşlarıdır. Müslüman, Ermeni ve Süryanilere ait çeşitli bezemeler ile süslü Arapça, Ermenice ve Süryanice metinlere sahip mezar taşları Şekil 16’da görüldüğü üzere ahşap bir kürsü üzerinde yan yana olarak sergilenmektedir.

Şekil 16: Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi Mezar Taşları Koleksiyonuna ait Müslüman, Ermeni ve Süryani Mezar Taşları

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

Mezar taşlarına ait nesne etiketleri kürsünün üzerinde ve nesnelerin üzerinde olmak üzere yerleştirilmiştir. Şekil 17’de görüldüğü üzere nesne etiketlerinde mezar taşları üzerinde yazan Ermenice, Arapça ve Süryanice ifadelerin çevirileri bulunmamaktadır. Ermenice mezar taşları üzerinde bulunan figürlerin anlamına yönelik de herhangi bir bilgi de yer almamaktadır. Nesnelerin bağışçı bilgisi, ölçüsü, malzemesine yönelik bilgilerin de nesne etiketlerinde yer almadığı ancak mezar taşının ait olduğu döneme ve hangi dini topluluğa ait olduğu bilgisi yer aldığı görülmektedir.

Şekil 17: Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi Mezar Taşları Koleksiyonuna ait Müslüman Mezar Taşı Nesne Etiketi

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

Müze uzmanı; Mardin mezar taşları Mardin’in dinsel kültürüne vurgu yapan önemli eserler olduklarını, Müze de bulunan mezar taşlarının çoğunun İslami Dönem Mezar taşı olduğunu ve 19.yy’a tarihlendiklerini ayrıca Ermenilere ait 1 adet mezar taşının da müzedeki diğer önemli mezar taşları arasında yer aldığını ifade etmiştir. Ayrıca yakın bir zamanda mezar taşları ile ilgili özel bir çalışma yürütüldüğü ve çalışma doğrultusunda kataloglama çalışmasının da hazırlandığı bilgisi paylaşılmıştır (Pınar Çiftçi Yaşar, kişisel görüşme, 19.04.2023). Bu çalışmada Müze’de yer alan mezar taşlarında Farsça, Osmanlıca, Latince ve Arapça metinlerin yer aldığı (Sarımurat,2022, s.100) ifade edilmektedir. Ancak müze uzmanı ile yapılan görüşme doğrultusunda Müze koleksiyonlarında “Latince” mezar taşı bulunmadığı Latince olarak ifade edilenin “Latin Alfabesi” ile yazılmış Türkçe ifadeler olduğu belirtilmiştir (Pınar Çiftçi Yaşar, kişisel görüşme 19.04.2023).

Şekil 18.: Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi Koleksiyonuna ait Hristiyanlık İnancına ait Nesne Grubu Genel Görünüm

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

Müze'nin Mardin'deki dini inançlar temasının işlendiği bölümde Hristiyanlık inancı ile ilgili Şekil.18'de görüldüğü üzere İkon, Güldanlık, Mumluklar ve Tütsülük olarak tanımlanan nesne grubu sergilenmektedir. Tam merkezde yer alan metal levha üzerine işlenmiş Şekil 19'da yer alan İkon levhasının altında silik olarak bazı yazı karakterleri (Ermenice olarak tahmin ettiğim) ve üzerinde 156 rakamı göze çarpmaktadır.

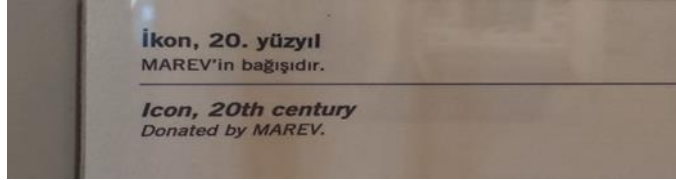

Şekil 19.: Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi Koleksiyonuna ait İkon

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

Nesne ile ilgili detaylı bilgi müze uzmanı tarafından şu şekilde paylaşılmıştır:

“156 nolu replika ikondur. Gümüş malzemeden yapılmıştır. Ortadaki bir Aziz tasviridir. Çevresinde 18 kişi ve Meryem Ana bulunmaktadır. Dört İncil yazarı ve Azizler bulunmaktadır. Elleri tuttukları asalardan imparator oldukları düşünülen kişilerin portreleri yer almaktadır. Yazılar okunamamaktadır.” (Pınar Çiftçi Yaşar, kişisel görüşme 19.04.2023)

**Şekil 20 : Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi Koleksiyonuna ait İkon
Nesne Etiketi**

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

Şekil 20’de görülebileceği gibi nesneye ait etiket üzerinde nesnenin ait olduğu yüzyıla ve bağışçısı olan MAREV (Mardinliler Eğitim ve Dayanışma Vakfı) hakkında bilgilere yer verilmektedir. Nesnenin üzerinde yer alan metin diline veya ait olduğu kültüre dair herhangi bir bilginin yer almadığı görülmektedir.

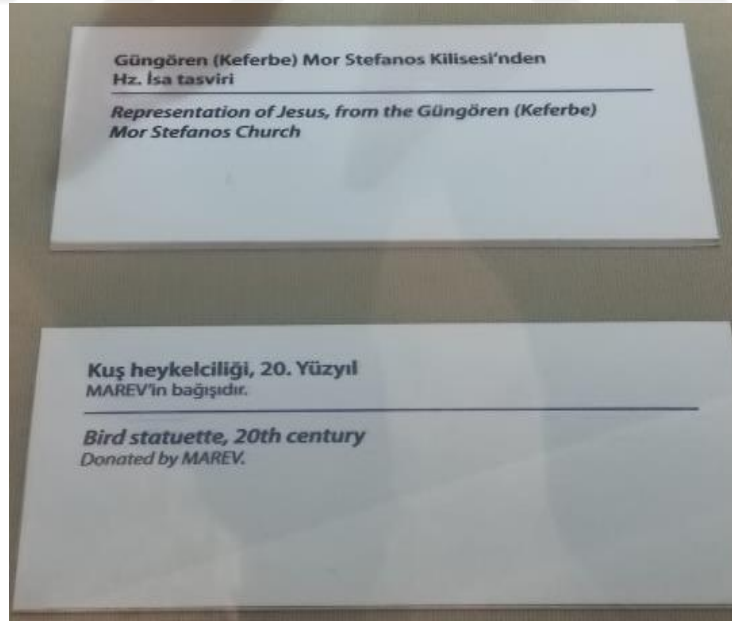
Müze koleksiyonu içerisinde inanç kültürü oldukça geniş bir yer tutmaktadır. Kiliseler de yer alan kutsal tasvirler de müze süresiz koleksiyonunda yerini almıştır. Mardin ile özdeşleşmiş en önemli dini yapılardan birisi olan Mor Gabriyel Manastırı’nın da yer aldığı ve Süryaniler için kutsal sayılan Tur Abdin Bölgesi’nde (Elyiğit , Korkut, 2020, s. 177) bulunan bir kilise olan Mor Stefanos Kilisesi’ne ait Şekil 22’de yer alan bir İsa tasviri küçük bir kuş heykeli ile birlikte müzede sergilenmektedir.

Şekil 21.: Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi Koleksiyonu Mor Stefanos Kilisesi'ne ait İsa Tasviri

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

Şekil 22’te görülen nesne etiketinde günümüzde Mardin’in Midyat ilçesine bağlı bir mahalle olan Güngören Mahallesi’nin eski adı olan “*Keferbe*” olarak belirtildiği görülmektedir. Keferbe’nin Süryanice küçük köycük anlamına gelen “*Keferbî*” (Nişanyan, [10.12.2022]) sözcüğünden geldiği düşünülmektedir.

Şekil 22.: Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi Koleksiyonu Mor Stefanos Kilisesi'ne ait İsa Tasviri Nesne Etiketi

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

Müzenin üçüncü teması olan Mardin Mimarisi başlığı altında kentin kendisine özgü mimari formları ve sanatları aktarılmaktadır. Midyat Bölgesi’ndeki Taş Ocakları’ndan çıkartılan Mardin Kalker Taşı’nın ince bir dantel gibi işlenerek yapılan konutlar ve süslemelerinden ve Mardin’e özgü süslemeli kapılardan örnekler de sunulmaktadır. Kent mimarisinde önemli bir rolü olan dar sokak ve geçitler de bu bölümde aktarılmaktadır.

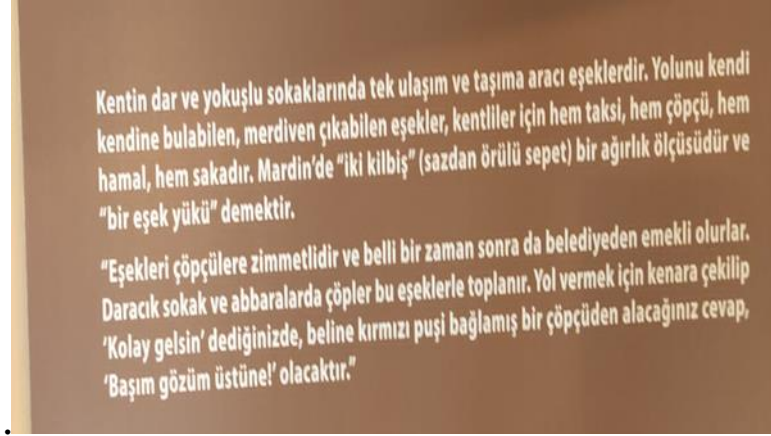

Şekil 23: Mardin’de Ulaşım ile İlgili Bölüme ait Odak Metin Görseli

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

Şekil 23’te Mardin’de dar sokak aralarında en verimli ulaşım aracı olan eşeklerin kullanımına yönelik odak metin görselleri yer almaktadır. Şekil 24’te yer alan odak metinde bölgeye ait “iki kilbiş”, “bir eşek yükü” gibi yöresel ifadeler yer almaktadır. Ayrıca “kilbiş” sözcüğünün sazdan örülü sepet anlamına geldiği açıklanmaktadır. Mardin’in mimari dokusuna özgü olarak “abbara” adı verilen alçak tavanlı kemerli dar küçük tünellerin içerisinde geçmek için en verimli taşıma aracı olarak görülen eşekler de kent kültürünün bir parçası olarak bölge insanı için “bir eşek yükü” şeklinde ölçüm aracı ifadesi olarak kullanılmakta olduğu bilgisi verilmektedir.

Abbara ise ‘bir yerden bir yere geçirmek’ anlamından, Arapça “أبارا” (abera) kelimesinden türemiş bir sözcük olarak (Erdal ve Tümer,2018) bilinmektedir.

Şekil 24:Mardin’de Ulaşım ile İlgili Bölüm Görsellerine ait Odak Metin

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

Müze açıklayıcı metinlerinde farklı dillerdeki sözcüklerin yanı sıra gündelik yaşama ve dile dair bölgeye özgü selamlaşma biçimlerine de yer verildiği görülmektedir. Şekil 24’de görüldüğü gibi “beline kırmızı puşi bağlamış” bir çöpçüye “Kolay gelsin” diye seslenmeniz karşılığında karşılık olarak alacağınız yanıtın “Başım gözüm üstüne!” olacağı ifade edilmektedir.

“Mardin” olan kent isminin farklı kültürlerdeki anlamı ile izleyicilerini karşılayan Sakıp Sabancı Mardin Kent Tarihi Müzesi, şehrin tarihi kültürünü çokkültürlülükle buluşturmuştur. Müze koleksiyonundaki nesneleri kentin ileri gelen ailelerinden ve kentin kültürel çeşitliliğini oluşturan farklı etnik topluluklara (Türk, Süryani, Arap, Kürt) ilişkin nesnelerle, yerel sanat örneklerinden oluşturmuştur (Karadeniz, 2015, s. 225). Çokkültürlülük temasını, “dinlerin birliği” ve “kardeşliği” temaları ile öne çıkaran Müze metinlerinde “iki kilbiş” gibi yöresel ifadelerle rastlanmakta olduğu ve müzenin bu konudaki çalışmaları desteklediği görülmektedir. Nitekim Ermenice, Farsça, Arapça ve Osmanlıca mezar taşlarının çevirisi ve kataloglama çalışmalarının yürütülmesi gibi akademik çalışmalara da müze uzmanlarının destek verdikleri görülmüştür. Ermenice ifadeler olduğunu varsaydığım İkon gibi farklı kültürlere ait koleksiyon nesnelerine sahip Müze, nesne etiketlerinde nesnelerin ait oldukları ve ilişkili oldukları kültürel grupların dillerine dair herhangi bir açıklama ve yan metin oluşturma çalışmalarında bulunmamıştır. Dünya’da sadece Mardin’e özgü ve “ciddi tehlike” altında olan Turoyo diline yönelik herhangi bir

bilgiye müze metinlerinde rastlanmamıştır. Müze uzmanının aktardığı bilgilere göre Turoyo diline özgü müze koleksiyonlarında özel bir çalışma henüz yapılmamıştır. Süresiz koleksiyon metinlerin üretim süreçleri hakkında ise müze uzmanı şunları aktarmıştır:

“Etnografya bölümünde sergilenen eserlerimizin tanıtım panoları ve etiketleri büyük bir titizlikle müze uzmanları ve müze tasarımcıları tarafından hazırlanmaktadır. Uzman bilgisinde ve gözetiminde hazırlanan metinlerde Mardin halkından ve Mardinli esnaflardan da destek alınmıştır. İstanbul Sakıp Sabancı Müzesi Müdürü Sayın Nazan Ölçer ve Müze uzmanları ile hazırlanan tanıtım panolarında Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi uzmanlarından da destek alınmaktadır.” (Pınar Çiftçi Yaşar, kişisel görüşme, 19.04.2023)

Metinlerin üretim aşamasında uzmanların koleksiyon nesnelerinin bilgisi ile ilgili olarak esnaflardan, bağış yapanlardan ve Mardin halkından da destek aldıklarını aktarmaktadır. Müze süresiz sergi salonlarında yer alan koleksiyonlara ait metinlerin tamamı Türkçe ve İngilizce olarak iki dilde yer almaktadır. Müze metinlerinin içeriğine yönelik olarak müze uzmanı bölgedeki dillere özel bir ilgi gösterildiğinin de bilgisini aktarmıştır:

“Müze metinlerinde kalıcı koleksiyonumuzda sergilenen etnografik eserler hakkında tarihsel, sosyal, kültürel bilgiler verilmekte olup; eserlerin kullanım amaçları, halk arasında kullanılan dili ile ilgili de bilgi verilmektedir. Mardin birçok kültüre ev sahipliği yapmış, çok dilli, çok kültürlü ve farklı dini inanışta olan insanların yaşadığı önemli bir şehir. Bu, çok kültürlü yapının müze metinlerine de yansması bu kültürel çeşitliliğin bir yansımasıdır. Müze metinlerinde Türkçe-İngilizce dillerinin yanında yerel dilde kullanılan (Arapça, Kürtçe, Süryanice) kelimeler ve bunların kullanımları da yer almıştır.” (Pınar Çiftçi Yaşar, kişisel görüşme, 19.04.2023)

Müze uzmanının aktardığı bilgiler ışığında müze metinlerinin koleksiyon nesnelerinin sahipleri, bağışçılar, kent halkı, vakıf, uzmanlar ve müze yönetimi ile iş birliği yapılarak oluşturuldukları görülmektedir. Müzenin metin yazım süreçleri aşamasında profesyonel bir hizmet olarak metinlerin yazıldığı bu süreçte müzenin bir metin içeriği yazım politikasının veya kılavuz metninin olmadığı görülmekle birlikte Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi’nin metin içeriklerinde müzenin vizyonuna uygun hareket etmek adına kültürel çeşitliliğe ve kapsayıcılığa özellikle dikkat etmeye çalıştığı görülmektedir.

Metin analizleri ile ilgili araştırma soruları ve sorulardan elde edilen bulgular şu şekildedir:

1. Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Dilek Sabancı Sanat Galerisi Müzesi müze metinlerinin içeriklerinde kapsayıcı müzecilik anlayışına bağlı çokkültürlülük ve çokdillilik yaklaşımı görülmekte midir?

Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi'nin müze metin içeriklerinde yapılan incelemede müze metinlerinde Şekil 22'de yer alan “Keferbe”, Şekil 23'te yer alan “kilbiş”, “abbara” gibi Süryanice, Arapça ifadelerle açıklaması ile yer verildiği görülmektedir. Müze metinleri içerisinde aynı zamanda gündelik yöresel söylemlere ilişkin ifadelerle de yer verilmektedir. Müze uzmanı ile yapılan görüşmede kendisinin aktardığı üzere müze metinlerinde İngilizce dışında yerel dillere ait sözcüklerin yer alması kültürel çeşitliliğin ve çokkültürlü kent yapısının bir yansıması olarak görülmektedir. Bu anlamda müze metin içeriklerinde özellikle farklı kültürlerle vurgunun yer aldığı müze metinlerine de bunun yansıtılması söz konusudur. Bu anlamıyla müze metinlerinde kapsayıcı ve çoğulcu bir anlayış ile metin içerikleri yer almaktadır. Müze uzmanı ile yapılan görüşmede müze metinlerinin çokdilli yapısı üzerinde yakın tarihte müzenin çokdilli nesne örneklerinden olan mezar taşları ile ilgili bir katalog çalışması yürütüldüğü tespit edilmiştir. Bu anlamda müze çokkültürlülüğün ve kapsayıcı müze yaklaşımı ile ilgili olarak bu alanda çalışmalar yapma gayreti içerisinde.

1.a. Müze sergi metin içeriklerinde müzenin yer aldığı kentte konuşulan dillere yer verilmekte midir?

Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Dilek Sabancı Sanat Galerisi Müzesi'nin yer aldığı kentte yer alan bölgeye has bir dil olan ve ciddi tehlike altında olan Turoyo diline özgü gerçekleştirdiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak müze metin içeriklerinde Ermenice, Arapça, Osmanlıca, Süryanice gibi Şekil 14, 15,16 ve 19 'da yer alan kentte konuşulan dillere yer verilmektedir. Ancak diller hakkında özel bir açıklayıcı bilgi ve çalışmaya metin içerisinde rastlanılmamaktadır.

1.b. Müze sergi metin içeriklerinde müzeye ait koleksiyon nesnesi/belgesi üzerinde yer alan diller hakkında bilgi yer almakta mıdır?

Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Dilek Sabancı Sanat Galerisi Müzesi'nde yer alan Şekil 14'te yer alan metinde bölgede konuşulan ve kentin tarihinde yer alan topluluklara ait dillerde Mardin sözcüğü yer almaktadır. Ancak açıklaması metin içerisinde paylaşılmamaktadır. Detaylı bilgi uzmanlar ve rehberler ile verilmekle birlikte dillerin bilgisini metin içerisinde verilmeme sebebi olarak metin uzunluğu gösterilmektedir. Bu anlamda müzede diller metinde görülmekte ancak detaylı bilgisi uzmanlar tarafından aktarılmaktadır.

Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi müze metinleri metin içerik analizine ek olarak metinlerin üretim süreçleri ile araştırma sorularına yönelik müze uzmanı ile yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular şu şekildedir:

2. Müze metinlerinin oluşturulmasında kapsayıcı bir yöntem uygulanmakta mıdır?

Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi'ndeki müze metinleri müze uzmanları ve tasarımcıları tarafından hazırlandığı bilgisi müze sorumlusu tarafından paylaşılmıştır. Uzman bilgisinde ve gözetiminde hazırlanan metinlerin içerikleri hazırlık aşaması öncesinde sözlü tarih çalışmaları yapıldığı bu sırada koleksiyonlarla ilgili detaylı bilgiler için Mardin halkından ve Mardinli esnaflardan destek alındığı sonrasında İstanbul Sakıp Sabancı Müzesi Müdürü Sayın Nazan Ölçer ve Müze uzmanlarının da yer aldığı bir ekibin müze metinlerinin üretiminde rol aldıkları ifade edilmiştir.

2.a. Müze metinlerinin oluşturulmasında koleksiyon nesnesinin/belgesinin ve nesne/belge ile ilişkili kültürel topluluklara ait dilin kullanıcılarının katılımı sağlanmakta mıdır?

Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi'ndeki müze metinleri üretim sürecinde nesnelerin ait oldukları kültürel gruplar ile iletişime geçildiği ve koleksiyon oluşturma aşamasında nesnelerin belgelerin bilgisine ait çalışmalarda nesneye ait dilin kullanıcılarının da katılımının sağlandığı ifade edilmiştir. Koleksiyonlara ait kültürel bilgilerin derlenme aşamasında halk ve nesne ile ilgili esnaflardan destek alındığı bilgilerin müze metnine dönüşümü sırasında uzman ekiplerin ve müze yöneticilerinin görev aldığı tespit edilmiştir.

2.b. Müze metinlerinin üretim süreçlerinde koleksiyon nesnelerinin ait olduğu dillere sahip uzmanlar görev almakta mıdır?

Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi'ndeki müze metinleri üretim sürecinde nesnelerin ait oldukları dillere sahip uzmanların yer alıp almadığı konusunda müze uzmanı müze koleksiyonlarının gelişim sürecince müze ile nesnelerle ilişkili dillere sahip esnaflar ve halk ile ilişki içinde olunduğu bilgisini paylaşmıştır. Metinlerin üretim süreçlerinde profesyonel bir hizmet alındığını ve çeviri faaliyetlerinin de uzmanlarca yapıldığı bilgisini aktarmıştır.

5.7.3. Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi

Küçükköy'ün tarihçesi 1462 yılında Midilli Adasındaki Gateluzya adlı prensin abisini öldürüp yönetimi ele geçirdiği ve Osmanlılara vermesi gereken vergiyi vermemesi üzerine Fatih Sultan Mehmet'in komutanlarından Mahmut Paşa'nın 200 gemilik donanmasıyla Midilli'ye gelerek kenti kısa zamanda teslim alması ile başlatılır (AYTUGEB, [10.11.2022]). Fatih Sultan Mehmet'in bölgenin güvenliğinin sağlanması amacı ile Küçükköy'e yerleştirdiği 200 yeniçerileri ve 300 azap muhafızı sebebiyle bölgenin adı "yeniçeri köyü anlamına gelen *"Yeniçarohori"* olarak anılmaya başlamıştır (Buktel, 2018). Küçükköy; Ege kıyılarının kuzeyinde Balıkesir İli, Ayvalık İlçesi'ne bağlı 17 köyden biri iken, 1970 yılında belde olmuş, 2013 yılında çıkarılan 6360 sayılı Büyük Şehir Belediyesi yasası gereğince, Sarımsaklı bölgesinin de sınırlarına dahil olduğu yerleşim aynı adla tek mahalleye dönüşmüş ve Ayvalık'ın 35 mahallesinden biri olmuştur (Ertan, 2019, s. 4). 1800- 1900 yılları arasında Rumlara ev sahipliği yapan Küçükköy'e (Bayrak, 2019, s. 54) 1893'de Kırım Savaşı nedeniyle Müslüman Boşnaklar gelmiş, ikinci olarak 1913'de bölgeye yerleşilmiş ve 1912-1922 yılları arasında da farklı nedenlerle göçler devam etmiştir.

1923 Lozan Antlaşmasında alınan zorunlu mübadele kararı ile bölgedeki Rumlar Yunanistan'a dönerken, onlardan boşalan yerlere Midilli, Yugoslavya ve Selanik'ten gelen göçmenler yerleştirilmiştir. Küçükköy yerleşmesinin nüfusu günümüzde Serezliler, Boşnaklar ve Adalılardan (Midillililer) oluşmaktadır (Ertan, 2019, s. 28). 2015 yılında köyü canlandırmak için bir grup sanatçı tarafından tamamlanan restorasyon işlemlerinin ardından köye İstanbul, İzmir gibi çeşitli büyük kentlerden sanatçılar yerleşerek sanat faaliyetlerini köye taşımışlardır. Köy günümüzde sanat alanında gerçekleştirdiği etkinlikler ve sürekli aldığı göç sebebiyle çok kültürlü ve çokdilli yapısını sürdürmeye devam etmektedir.

İlk kuşak göçmenlerin yaşlanması ve vefat etmeleri sebebiyle, ilçede göçlerle şekillenmiş olan geleneksel hayatı sonraki nesillere aktarmak amacı ile 11 Mayıs 2013 tarihinde saat 14:00'da Ayşen Büyükyıldırım'ın sergisi, Yunanlı gazeteci yazar Stratis Balakhas ve Yazar Sadık Yemni'nin Balkan Göç'ünü anlattığı söyleşi ve ünlü sanatçı Melda Duygulu'nun mini konser etkinliği eşliğinde (İhlas Haber Ajansı , 2013) Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi kurulmuştur. Müze müdürü ile yapılan görüşme sırasında Müze çalışmalarının aslında 2012 yılında dönemin Belediye Başkanı Sn. Mesut Ergin tarafından başlatıldığı bilgisine erişilmiştir (Ayşe Urul,

kişisel görüşme, 28.04.2023) Müze 2014 yılından bu yana Ayvalık Belediyesi'ne bağlı olarak hizmet vermektedir (Tarihi Kentler Birliği, 2022, s. 16).

Balıkesir'in Ayvalık ilçesine bağlı Küçükköy beldesinde bulunan Müze özellikle Boşnaklar olmak üzere diğer Balkan göçmenlerinin tarihine de ışık tutmaktadır. Müze'de 1912'de başlayan ve tarihe Balkan Göçü olarak geçen döneme ait dokümanlar ve bölge halkının göçle birlikte yanlarında taşıdıkları nesneler müzede sergilenmektedir. Küçükköy Belediyesi öncülüğünde oluşturulan Müze'deki tarihi objelerin yöre halkı tarafından gönüllü olarak yetkililere teslim edilmesi ise sürmektedir (Gül & Gül, 2017, s. 57).

Müze yapısı, 19. Yüzyılda Ayvalık'ta yoğun Rum nüfusun yaşadığı dönemde inşa edilmiş 12 kiliseden günümüze kalan 7 kiliseden birisi olan bugün ibadet fonksiyonunu sürdürerek Küçükköy Merkez Camisi olarak kullanılan 1881 yılında inşa edilen Ayos Athanasios Kilisesi'nin tam karşısında yer almaktadır (Ertan, 2019, s. 42). Müze binası, kilise ile aynı bahçe içinde yer almaktadır. Rumların yönetimi döneminde Rahibelerin yaşadığı sol bölümün Şekil 25'te görüldüğü gibi hemen sağ bitişiğindeki kapıdan müzeye girilmektedir. Binanın süresiz sergi alanına bir merdiven yardımı ile erişilmekte zemin katındaki alan ise Küçükköy halkının toplanma mekanıdır ve müzenin de gerçekleştirdiği etkinliklere ev sahipliği yapmaktadır (Türkmen, 2017, s. 84) Müze Müdürü'nün aktardığı bilgilere göre Müze iki sergi salonu, bir sanat galerisi ve 169 adet envanter ile hizmet vermektedir. Ayrıca bir de göç tarihi, Boşnak kültürü ve fotoğraf arşivine sahiptir (Ayşe Urul, kişisel görüşme, 28.04.2023)

Şekil 25: Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi Binası Dış Görünüm

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

Üç göç hikâyesinin buluşma noktası olan Küçükköy Kent Müzesi'nin süresiz koleksiyonları Boşnak olarak ifade edilen Balkanlar'dan gelen göçmenler, yörede Adalı olarak ifade edilen Midilli halkı ve Serezli topluluklarına ait geleneksel yaşam kültürüne ait nesneler ve belgelerden oluşmaktadır (Tarihi Kentler Birliği, [10.10.2022], s. 16). Koleksiyon bölge halkına ait saban, boyunduruk, orak gibi çiftçilik malzemeleri; kahve fincanları, masa ve duvar saatleri, kağıt ve bozuk paralar gibi gündelik eşyalar; gelinlikler, çoban kepeneği, mantolar gibi kıyafetler; danteller, ipek keseler, patikler, kanaviçe örtüler gibi el işçiliği ürünler; pişmiş tuğla yöresel mimaride kullanılan malzemeler, ilkökul diplomaları, hesap defterleri gibi belgeler ve yöre halkına ait fotoğraflar; yol ölçüm araçları, daktilolar, telefonlar, silahlar, sinema makinesi gibi bazı teknik gereçler yer almaktadır. Koleksiyon malzemeleri halkın bağışladığı aile yadigarı nesneler ile oluşturulan müzenin dikkat çekici yönü, sözlü tarih çalışmalarına dayanan müze metinlerine sahip olmasıdır. Müze süresiz sergi salonunda yer alan metinler Küçükköy'ün tarihi, kurtuluş mücadelesi, mimari dokusu, doğal zenginlikleri, tarımsal faaliyetleri, yemek kültürü, eğlence kültürü gibi temalarda toplanmıştır. Duvar metinlerinde yer yer sözlü tarih metinlerine yer verilerek bölgede yaşayan yöre halkının da hem fotoğrafları hem de sözleri eşliğinde

Küçükköy'ün Bosna Hersek'ten gelen Boşnaklar, Midilli'den gelen Adalılar ile Yunanistan'ın Serez Köyünden gelen Serezlilerin çokkültürlü yaşamı yansıtılmaya çalışılmaktadır.

Tarihi, doğal ve kültürel çevrenin korunmasına yönelik politikalara destek veren Tarihi Kentler Birliği (TKB), bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasını amaçlamaktadır. Bu sebepten dolayı, müzeciliğin yaygınlaştırılması faaliyetlerine önem gösteren kuruluş iyi müzecilik örneklerini özendirmek, yerel yönetimlerin müze uygulamalarında önder olma ve koruma bilinci yaratma rollerini öne çıkarmak amacıyla 'müze özendirme yarışması' düzenlemektedir (Ayvalık Bülteni, 2022, s. 23) Tarihi Kentler Birliği'nin (TKB) ilk kez 2016 yılında gerçekleştirdiği Müze Özendirme Yarışmasının 2022 yılında 6.sını düzenlenmiştir. 15 belediyeden 17 müzenin katıldığı yarışmada, Ayvalık Belediyesi Küçükköy Kent Müzesi, Yaşam Kültürü Müzeleri kategorisinde 'ilçedeki yaşam kültürünü ve göç olgusunu vurgulaması, sözlü tarih çalışması ile ilçenin tarihine ışık tutması ve mekân belleğine katkıları' nedeniyle ödüle değer bulunmuştur (Ayvalık Bülteni, 2022, s. 23).

Müze binasının girişinde bir geçiş koridoru bulunmaktadır. Bu koridorun iki tarafına çeşitli taş eserlerin, çiftçilik ve tarım ile ilgili malzemelerin ve el işi nakış, bozuk paralar ve sikkeler gibi metal nesnelerin de yer aldığı vitrinler yer almaktadır. Şekil 26'da görüldüğü üzere Osmanlıca mezar taşı ve Şekil 27'de yer alan Rumca yazılar bulunan tuğlalar bu salonda sergilenmektedir.

Şekil 26.: Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi Koleksiyonuna ait Osmanlı Dönemine ait Mezar Taşı

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

Mezar taşı etiketinde “Osmanlı Mezar Taşı Mermer Yazılı Eski Türkçe” ifadesi yer almaktadır. Nesneye dair bulunduğu tarih, nesnenin tarihi, müzeye nasıl getirildiği, nesne ölçüleri ve Rumca metnin çevirisi yer almamaktadır.

Şekil 27.: Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi Koleksiyonuna ait Rumca Tuğlalar

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

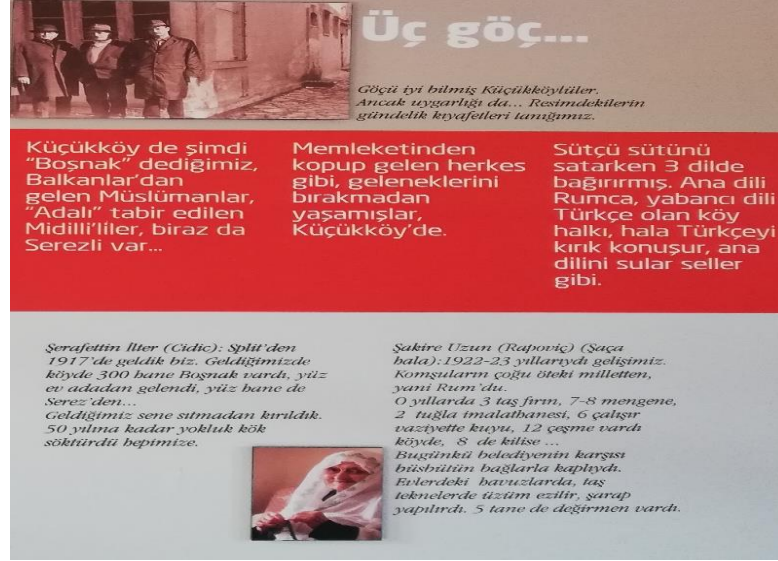
Şekil 26’da yer alan sağ taraftaki tuğla üzerinde “*ΤΕΝΙΤΣΑΡΟΣ (Genitsaros) ΧΟΡΙΟΝ (Chorion)*” yani Yeniçeri Köyü ifadesi açıkça okunmaktadır. Nesne üzerinde bulunan etikette ise tuğlaların bölgede “Rumlara Ait” bir tuğla fabrikasında üretildiği ifadesi yer almaktadır.

Şekil 28.: Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi Koleksiyonuna ait Rumca Tuğlalar ile İlgili Giriş Metni

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

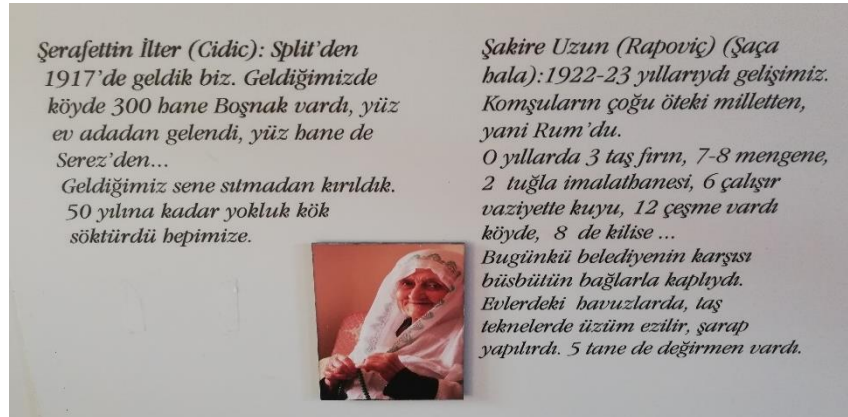
Şekil 28’de yer alan giriş metninde de müze nesnesi ile paralel bir anlatım yer almakta Küçükköy’ün tarihçesi aktarılırken tuğla üzerinde yer alan Rumca ifadeler ile ilgili daha ayrıntılı olarak “Aynı fabrikanın Türk ve Helen aksanıyla yazılmış tuğlaları...” ifadesine yer verilmektedir. Rumca dışında Türk aksan ile de Grekçe alfabenin kullanıldığı bilgisi görseller yardımıyla izleyicileri ile paylaşılmaktadır.

Şekil 29.: Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi Koleksiyonuna ait Çokdillilik ile İlgili Bölüm Metni

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

Müzedde yer alan göç temalı sözlü tarih metnlerinin de yer aldığı bölüm metinlerinde çokdillilik teması dikkat çekicidir. Şekil 29'da yer alan bölüm metinlerinde bölgede yaşanan insanların anadilinin Rumca olduğu, Türkçeyi yabancı dil olarak konuştuklarının bilgisi yer almaktadır. Metinde köy halkının günümüzde de Türkçeyi kırık konuştukları ifade edilerek yoğun olarak Boşnakların yaşadığı köyün çokdilli yapısının sürdüğüne dikkat çekilmektedir.

Şekil 30.: Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi Koleksiyonuna ait Sözlü Tarih ile İlgili Metin Detayı

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

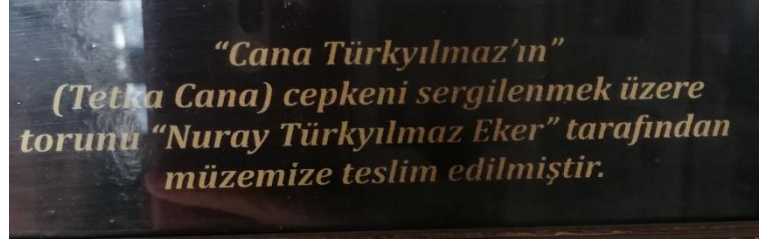
Şekil 30’da müzenin sözlü tarih çalışması sonucunda derlediği metinlerden örnekler sunulmaktadır. Şerafettin İlter (*Cidic*) ile Şakire Uzun (*Rapoviç*) (Şaça Hala)’nın ifadelerine yer verilmektedir. Kaynak kişilerin isimlerinin yanında parantez içerisinde yer alan ifadelerin açıklaması metinlerde yer almamaktadır. Parantez içerisinde yer alan “Civic” ve “Rapoviç” ifadelerinin yöreye özgü Boşnak topluluklarının sülale isimlerine ait olduğu tespit edilmiştir. Köydeki Boşnak sülaleleri Martinoviç, Sadıkoviç, Curceviç, Hot, Podborovas, Cihic, Cidiç, Musliç, Derdemez, Briskoviç, Rapoviç, Banbur, Bahor, Boşkoviç, İsmailoviç, Megiç, Baboviç, Memiş, Taranin, Berenaç gibi isimlerle anılmaktadırlar (Özgen, [10.11.2022]). Metinde yer alan bir diğer parantez içerisindeki ifade olan “Şaça” sözcüğünün de anlamı yer almamaktadır.

Şekil 31 Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi Koleksiyonuna ait Cepken

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

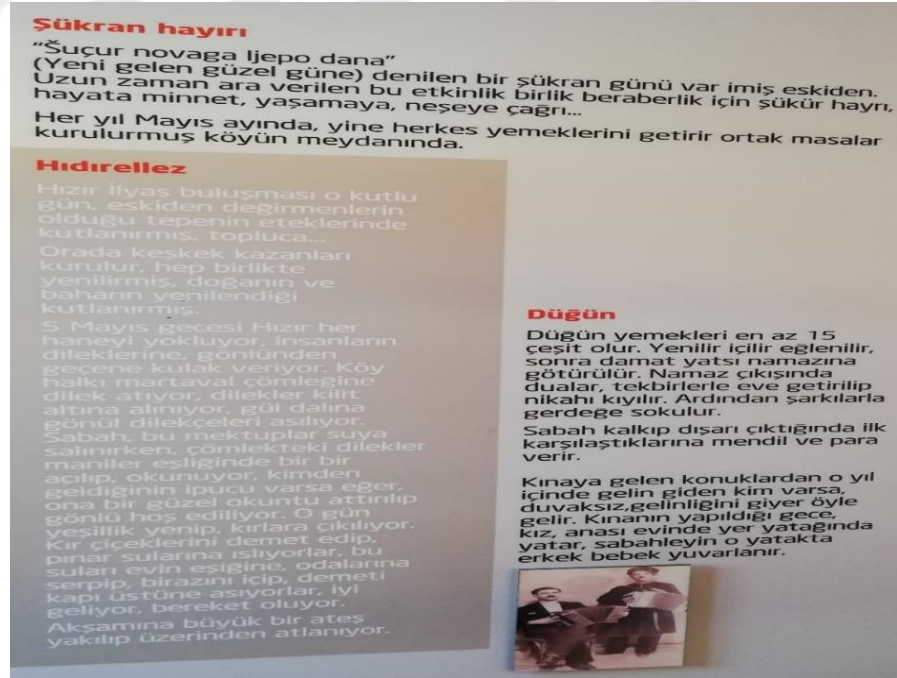
Benzer bir ifade müzenin kıyafet koleksiyonları arasında yer alan cepkenin nesne etiketinde yer almaktadır. Şekil 31’de yer alan cepkenin Şekil 32’deki nesne etiketinde cepkenin sahibi Cana Türkyılmaz adının yanında parantez içerisinde (*Tetka Cana*) ifadesi göze çarpmaktadır. “*Tetka*” Boşnakça hala anlamında kullanılmaktadır. İfadenin Türkçe karşılığı herhangi bir metinde yer almamaktadır. Etiketle bağışçı bilgisine yer verildiği görülmekte ancak nesnenin malzeme bilgisi kullanım amacına yönelik herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir.

Şekil 32 Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi Koleksiyonuna ait Cepken
Nesne Etiketi

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

Müzenin bölüm metinlerinde göze çarpan “Civic”, “Rapoviç” gibi sülale isimleri ve “Tetka”, “Şaça/Saça (?)” gibi sıfatlar dışında bayramlar gibi özel günler için de Boşnakça deyimsele ifadelerle yer verildiği görülmektedir. Şekil 33’de görüldüğü üzere Boşnakça “Šućur novaga ljepo dana” ifadesinin Türkçe karşılığına yer vererek “Yeni gelen güzel güne” anlamına gelen özel bir gün olduğu ifade edilmektedir. Köyde eskiden ortak kutladıkları bir şükran günü olan “Šućur novaga ljepo dana” Mayıs ayında kutlanan ancak unutulmuş bir bahar bayramı olarak ifade edilmektedir.

Şekil 33 Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi Koleksiyonuna ait Özel Günler
Odak Metni

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

Bahar bayramlarında tüm köylünün birleşerek ortak bir sofrada yerde yemek yeme kültürünün anlatıldığı duvar metinleri gibi tüm köyün düğünler, ölümler ve savaş gibi olaylarda da birlik ve beraberliği her şeyin üzerinde tutarak dayanışma ruhu ile hareket ettiği Şekil 34'te yer alan duvar metninde de tekrarlanmaktadır. “Birlikte yaşamak”, “dayanışma”, “beraberlik” ifadeleri sıklıkla metinlerde tekrarlanmaktadır. Köy halkının “çok kültürlülüğü” ve “olmadık acıyı biriktirmiş” bir toplum olduğu vurgusunun yapıldığı görülmektedir. Metinlerde yer alan fotoğraflara dair herhangi bir bilgiye metin içerisinde yer verilmemiştir.

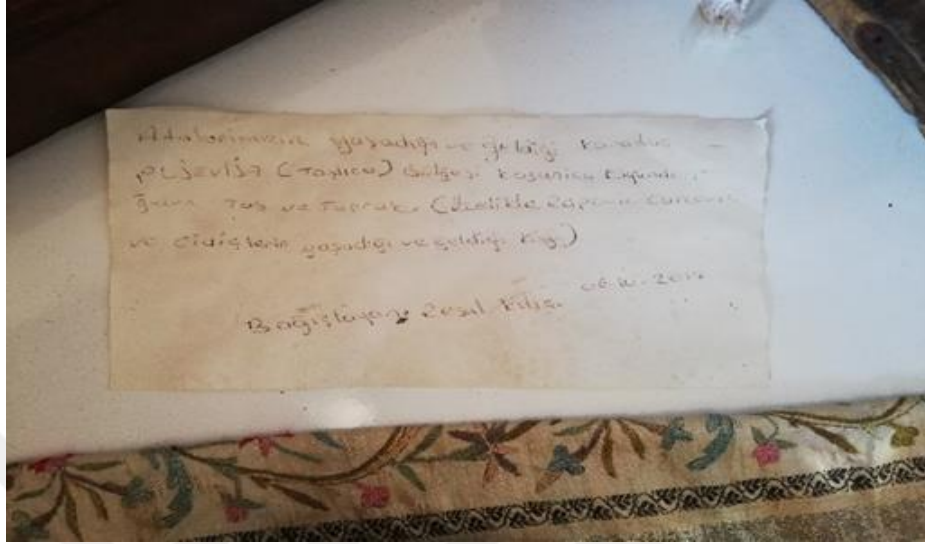

Şekil 34.: Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi Koleksiyonuna ait Odak Metni

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

Görüşmede Müze Müdürü sergilenen eşyaların tümünün Boşnak köy halkı tarafından bağışlanmış olduklarını ifade ederek halkın memleketlerinden gelirken yanlarında getirdikleri hatıralarını Müze ile paylaştıklarını belirtmiştir. Sandıklar, yağ varilleri, gelinlikler, kıyafetler, tabancalar, paralar ve eski radyolar. Ayrıca köyün ilk başkanı, ilk bekçisi gibi önemli kişilerin eşyaları ve fotoğraflarının da koleksiyonlarında bulunduğunu ifade etmiştir (Ayşe Urul, kişisel görüşme, 28.04.2023). Bu durumun müze ile bölge halkı arasındaki iletişimi güçlendirdiği görülmektedir. Nitekim aile fotoğrafları, gelinlikler, el sanatları ile bezeli örtüler gibi kişisel eşyaların dışında Balkan Savaşları'nın verdiği zorunlu göç ile köye yerleşen köy halkının atalarının gelirken yanlarında getirdikleri Şekil 36'da görülen taş ve toprak gibi nesneler ve Şekil 35'te yer alan nesne etiketi bu açıdan oldukça dikkat çekicidir. Koleksiyona yeni katılan bazı nesnelerin etiketlerinin köy halkı tarafından el ile yazıldığı görülmektedir. Müze Müdürü ile gerçekleştirilen görüşmede kendisi

müze metinlerinin oluşum sürecini “Kent müzesi çalışmalarında; Belediye Başkanı’nın öncülüğünde grafiker, belediye sorumlusu, arşiv sorumlusu ve gönüllülerle birlikte çalışılmıştır.” (Ayşe Urul, kişisel görüşme, 28.04.2023) şeklinde ifade etmiştir.

Şekil 35.: Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi Koleksiyonuna ait Taş ve Toprak Nesne Etiketi

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

Taşlar ve bir kap içerisinde yer alan toprak örneklerinin yanında bulunan etikette “Atalarımızın yaşadığı ve geldiği Karadağ PLJEVIJA (Taşlıca) Bölgesi kosanika köyünden gelen Taş ve Toprak (Özellikle Rapoviç, Curcevi ve Cidiclerin yaşadığı ve geldiği köy) Bağışlayan: Resul Kılıç 06. 10.2017” ifadesi yer almaktadır. Özellikle vurgulanan köyler ve sülale isimleri bu topraklardan gelen kişilerin Osmanlı döneminde “Kolaşin” olarak adlandırılan bölgede yaşayan aileler oldukları bilinmektedir (Özgen, [10.11.2022]). Etiket bu açıdan ilgi çekicidir.

Şekil 36.: Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi Koleksiyonuna ait Taş ve Toprak

Fotoğraf: Şerife Sinem Çelik

Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi'ne ait müze metinleri analizleri ile ilgili araştırma soruları ve sorulardan elde edilen bulgular şu şekildedir:

1. Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi müze metinlerinin içeriklerinde kapsayıcı müzecilik anlayışına bağlı çokkültürlülük ve çokdillilik yaklaşımı görülmekte midir?

Ayvalık iline bağlı Küçükköy Kent Müzesi müze metinleri bölge sakinlerinin katkıları ile yazılmış metinler olarak kapsayıcı ve katılımcı bir anlayışla oluşturulmuştur. Metin içeriklerine ait bilgilerin tamamı sözlü tarih belgelerine dayanmaktadır. Metin içeriklerinde Şekil 34 'te görüldüğü gibi birlik ve beraberlik vurgularına sıkça rastlanmaktadır. Rumca, Boşnakça, Osmanlıca nesne ve belge örnekleri barındırdıkları dilleri belirten kapsayıcı ve katılımcı ifadeler kullanılarak hazırlandığı tespit edilmiştir.

1.a. Müze sergi metin içeriklerinde müzenin yer aldığı kentte konuşulan dillere yer verilmekte midir?

Ayvalık iline bağlı Küçükköy Kent Müzesi müze metinlerinde bölgede yer alan ve hala aktif olarak konuşanlarının yer aldığı Rumca ve Boşnakça dillerine sıklıkla vurgu yer almaktadır. Müze metinlerinde Boşnakça ifadeler anlamları ile birlikte sergilenmektedir.

1.b. Müze sergi metin içeriklerinde müzeye ait koleksiyon nesnesi/belgesi üzerinde yer alan diller hakkında bilgi yer almakta mıdır?

Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi'nde Şekil 26, 27, 30 ve 31'deki nesnelere ait açıklamalarda nesne etiketlerinde kullanılan sözcüklerin ait oldukları dillere ve dillere özgü ifadelerin Türkçe açıklamaları yer almamaktadır. Rumca, Osmanlıca ve Boşnakça ifadelerin Türkçe anlamlarının yer almaması nesnelerin ait oldukları toplulukların temsiliyetinde ve nesnenin kültürel anlamının izleyiciler tarafından anlamlandırılmasında eksikliğe neden olmaktadır.

Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi müze metinleri metin içerik analizine ek olarak metinlerin üretim süreçleri ile araştırma sorularına yönelik müze müdürü ile yapılan görüşmeden elde edilen bulgular ise şu şekildedir:

2. Müze metinlerinin oluşturulmasında kapsayıcı bir yöntem uygulanmakta mıdır?

Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi'nde Müze metinleri sözlü tarih çalışması kapsamında hazırlanarak Müze müdürünün aktardığı bilgilere göre Ayvalık Belediyesi'nin görevlendirdiği uzmanlar ve gönüllülerden tarafından oluşturulmuştur. Koleksiyonların tamamı bölge halkından toplandığı için koleksiyonların bilgisi de bölge halkı ile yapılan sözlü tarih çalışmaları kapsamında elde edildiği ve Belediye uzmanlarınca kaleme alındığı bilgisi müze müdürü ile yapılan görüşmede tespit edilmiştir.

2.a. Müze metinlerinin oluşturulmasında koleksiyon nesnesinin/belgesinin ve nesne/belge ile ilişkili kültürel topluluklara ait dilin kullanıcılarının katılımı sağlanmakta mıdır?

Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi'nde müze metinlerinin tamamı halk ile yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler ile oluşturulmuştur. Müze metinleri bugün aktif olarak bölgede Boşnakların yer alması sebebi ile Şekil 30,32,33 ve 35'te görüldüğü gibi ağırlıklı olarak Boşnakça ifadeler içermektedir. Ayrıca Şekil 35'te görüldüğü üzere koleksiyon başlıçları başlıkladıkları nesnelere ait bir adet etiketi de elinde hazırladıkları tespit edilmiştir. Dolayısıyla bölge sakinlerinin müze metinlerinin üretiminde aktif olarak katılımının sağlandığı tespit edilmiştir.

2.b. Müze metinlerinin üretim süreçlerinde koleksiyon nesnelerinin ait olduğu dillere sahip uzmanlar görev almakta mıdır?

Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi Müdürü ile yapılan görüşmede çeşitli uzmanların Belediye tarafından görevlendirildikleri bilgisi paylaşılmış olup uzmanların sahip oldukları dillere ait detaylı bir bilgi paylaşılmamıştır. Bu açıdan

müzede metinlerin üretim sürecinde aktif görev alan uzmanların sahip oldukları dillerin bilgisine erişilememiştir.

5.8. Genel Değerlendirme

Müzelerde kapsayıcı bakış açısının temel ilkelerinden birisi kültürel farklılıkların görünürlüğüne ve temsiliyetine önem verilmesidir. Birden fazla kültüre ait olan koleksiyonlar aynı zamanda kültürlerin ait oldukları birden fazla dile de ev sahipliği yapmaktadır. Kültürel çeşitliliğin en yoğun yaşandığı kent alanlarında bulunan kent müzeleri sahip oldukları koleksiyonların zenginliği ve çeşitliliği açısından birden fazla dilde koleksiyonlara da sahiptirler. Kent müzelerinin hedef kitleleri ve misyonlarını gerçekleştirmeleri için kapsayıcı, çoğulcu, çoksesli, çok kültürlü ve çokdilli bir bakış açısında sahip olmaları bir gereklilik arz etmektedir.

Bu bakış açısıyla araştırmada Türkiye’de yaşayan farklı kültürel topluluklara ait dillerin; kent müzeleri sosyal yaşam temalarına ait süresiz koleksiyonlarında kültürel çeşitlilik, kapsayıcılık ve katılımcılık yaklaşımı ile müze sergi metnilerindeki temsiliyetlerinin ve metinlerin üretim yöntemlerinin tespit edilmesi amacıyla iki temel soruya yanıt aranmıştır. İlk olarak müze metin içeriklerinde kapsayıcı müzecilik anlayışına bağlı olarak metinlerde çokdillilik yaklaşımının varlığı sorgulanmıştır. Bu amaçla metinlerde kent müzesinin yer aldığı kentlerde konuşulan dillere yer verilip verilmediği ve çokdilli koleksiyon nesnesi üzerinde bulunan dillere dair müze metnilerinde açıklayıcı bir ifadenin yer alıp almadığı analiz edilmiştir. Araştırmada üç kent müzesinde de yer alan süresiz sergi salonlarında, müze metnilerinden altı farklı türde en az bir örnek belirlenerek içeriği analiz edilmiştir.

İstanbul Adalar Müzesi’nde bu amaçla bir adet Sergi Reklam Metni, bir adet Şematik Metin, bir adet Odak Metin, bir adet Nesne Etiket, bir adet çokdilli Belge, bir adet çokdilli Nesne ve bir adet Dijital Uygulama Metni incelenmiştir. Metnilerin tamamının Türkçe ve İngilizce olarak iki dilde yer aldığı tespit edilmiştir. Reklam Metni de İngilizce ve Türkçe olarak izleyicileri karşılamaktadır. Şekil 2 ve 3’te yer alan Şematik Metin’de bahsi geçen manastırın isminin Grekçe “*Panagia*” olan bölümünün yerine kelimenin Türkçe karşılığı olan Meryemana ifadesinin kullanılması ve buna ek olarak Grekçe yaygın ismi olan Türkçe “Kubbe” anlamına gelen, “*Kamariotissa*” ve Ada’da yaşayan yerel halk tarafından kullanılan “Çam” ifadesinin Türkçe kullanılması metin içerisinde kentte konuşulan dillere ve bölgenin yerel olarak

kullanılan anlamlarına da yer verildiğini göstermektedir. Şekil 4,5,6,7 ve 10’da yer alan iki adet Odak Metin ve iki adet Çokdilli Belge’de yer alan diller hakkında açıklayıcı bilgilerin yer almadığı tespit edilmiştir. Şekil 8 ve 9’da yer alan Nesne Etiketi’nde hem nesnenin adı, anlamı, kullanım alanı ve nesne ile ilişkili limanın ve sokağın tarihsel ve kültürel anlamlarına detaylı şekilde yer verildiği görülmektedir. Yine Şekil 12 ‘de yer alan Çokdilli Nesne’nin üzerindeki dile ait açıklamaya yer verilmemiştir. Ancak nesnenin etiketinde nesnenin adı, kullanımı, malzemesi, kültürel anlamları, kondisyonu gibi çok detaylı bilgiler paylaşılmıştır. Son olarak Şekil 13’te yer alan dijital uygulama metni sayesinde izleyicilerin koleksiyonlar ve müze arşivi hakkında detaylı bilgilere erişimi ve yeni bilgileri müze ile paylaşabilmelerine olanak tanınmıştır. Bu anlamda İstanbul Adalar Müzesi’nin müze metin içeriklerinde kentte konuşulan dillere yer verme gayretini taşıdığı ancak nesnelerin ve belgelerin üzerinde yer alan diller konusunda özel bir çalışma gerçekleştirmediği tespit edilmiştir.

İkinci olarak müze metinlerinin üretim süreçlerinde İstanbul Adalar Müzesi’nin “çeşitlilik” temasının “konu çeşitliliğinin” baz alınarak oluşturulduğunu ifade eden Müze kurucu küratörü, tüm sürecin sözlü tarih çalışması ile başladığını ifade etmiş müze metinlerinin oluşum sürecinde koleksiyona dair bilgiler ile ilgili Rum Cemaati, Ermeni Cemaati, Adalılar ve konu ile ilgili uzmanlık alanlarında profesyonelleşmiş uzmanlar tarafından metinlerin bilgisinin kolektif olarak toplandığını ve son olarak küratöryel bir ekip tarafından değerlendirilerek editör Korhan Atay tarafından kaleme alındığını dile getirmiştir. Bu anlamda metinlerin üretim süreçlerine dair metinlerin kapsayıcı bir yaklaşımla hazırlanmış oldukları görülmektedir. Ayrıca müze metinleri üretim sürecinde yazar Akillas Milas gibi Rumca diline hakim uzmanların da görevlendirildiği bilgisi paylaşılmıştır. Bu yanı sıra Müze’nin kültürel topluluklara ait dillerin kullanıcılarının katılımını desteklediği ve nesnelerin/belgelerin ait oldukları dile sahip uzmanların metin içeriklerinin üretim süreçlerinde müzede aktif olarak yer aldıkları tespit edilmiştir.

Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Dilek Sabancı Sanat Galerisi’nde de benzer şekilde etnografik koleksiyonların yer aldığı süresiz sergi salonu içerisinde yer alan Şekil 14’te görülen Giriş Metninde “Mardin” adının farklı dillerdeki adları yer almaktadır. Sözcüklerin hangi dillere ve kültürlerle ait olduğu bilgisi metin içerisinde yer almamaktadır. Müze uzmanı ile yapılan görüşme sırasında bu durumun sebebinin metinlerin izleyicilerin konforu açısından metnin uzun olmamasına dikkat edilmesi ile

bağlantılı olduğu belirtilmiş ve metnin detaylı açıklaması müze uzmanı tarafından paylaşılmıştır. Müzenin Çokdilli Belge niteliğinde koleksiyonunda yer alan el yazması Kuran-ı Kerim'e dair açıklamanın içeriğinde özellikle belgenin Şekil 15'te görüldüğü gibi Mardin'in Süryani eşrafından, Süryani diş hekimi Dr. İlyas Sezer tarafından hediye edildiği bilgisi paylaşılmakta dinlerin birlikteliği teması altında sergilenmesi açısından çokkültürlülük temasına vurgu yapıldığı görülmektedir. Aynı tema altında bulunan mezar taşları da Çokdilli Nesneler olarak Arapça, Farsça, Osmanlıca gibi çeşitli dillere sahiptir. Şekil 17'de bulunan nesnelere ait etiketlerde metin bilgisinin yer almadığı tespit edilmiştir. Ancak müze yakın zamanda sahip olduğu Osmanlıca, Farsça ve Arapça metinlere sahip mezar taşlarını konu edinen bir yüksek lisans tezine kaynaklık etmiş ve kataloglama faaliyetinde bulunarak metinlerin çevirisi de gerçekleştirmiştir (Sarımurat,2022). Çokdilli nesne örneklerinden bir diğeri şekil 18, 19 ve 20'de görülen Hristiyanlık inancına ait nesne grubu içerisinde yer alan müzenin 156 nolu replika ikon olarak envanterine kayıtlı nesnedir. Nesne üzerinde Ermenice harfler seçilmektedir. Ancak nesnenin üzerindeki dile ait herhangi bir bilgiye müze metinlerinde rastlanmamıştır. Müze metinleri arasında Nesne Etiketleri olarak ele alınan Aziz tasvirine ait açıklamada tasvirin ait olduğu dini yapı ve bölgenin bilgisi verilirken parantez içerisinde farklı dillerdeki açıklamasının etikette yer aldığı görülmektedir. Müze metinlerinden Odak Metin örneği olarak Mardin'de Ulaşım teması altındaki "abbara"lara ait açıklayıcı metinde Arapça sözcüklerin ve yörede kullanılan kültürel ifadelerin metin içeriğinde aktarıldığı tespit edilmiştir. Metinlerde kentte konuşulan dillere yer verildiği ancak diller hakkında özel bir çalışma yapılarak bilgi verilmediği tespit edilmiş olup, mezar taşlarının tümünün çevrilerek katalog haline getirildiği saptanmış böylece koleksiyonlarda yer alan dillerin bilgisine dair bir çalışma yapıldığı tespit edilmiştir. Müze uzmanı ile yapılan görüşme sırasında Müze'nin yer aldığı bölgeye özgü Turoyo diline ait özel bir çalışmanın henüz yapılmadığı tespit edilmiştir.

Müze metinlerinin üretiminin büyük bir titizlikle müze uzmanları ve müze tasarımcıları tarafından hazırlandığını belirten müze uzmanı, uzman bilgisinde ve gözetiminde hazırlanan metinlerde Mardin halkından ve koleksiyonların oluşum sürecinde MAREV ile ilişki halindeki Süryanice, Arapça, Kürtçe vb. bölgeye ait dilleri bilen Mardinli esnaflardan da destek alındığını ifade etmiştir. İstanbul Sakıp Sabancı Müzesi Müdürü Sayın Nazan Ölçer ve Müze Uzmanları ile hazırlanan metinlerde Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi uzmanlarından da destek alınarak metinlerin üretildiklerini ifade etmiştir. Müze metinlerinde Türkçe-İngilizce dillerinin yanında

yerel dilde kullanılan (Arapça, Kürtçe, Süryanice) kelimeler ve bunların kullanımlarına da yer verildiği belirtilmiştir. Metinlerin üretim sürecinden ziyade koleksiyonların bilgisinin edinilmesi aşamasında bölgedeki dillerin kullanıcılarının müze uzmanları ile birlikte görev aldıkları tespit edilmiştir. Bu anlamda müzenin metinleri Müze yöneticileri ve küratörlerin öncülüğünde profesyonel ekiplerce oluşturulmakta ve profesyonel ekiplerce çeviri faaliyetleri yürütülmektedir.

Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi koleksiyonlarına ait müze metinlerinde yapılan incelemede iki adet Türkçe dışında dillere sahip nesne tespit edilmiştir. Bunlardan ilki Osmanlıca Mezar Taşı diğeri ise Rumca tuğlalardır. Rumca tuğlalara ait etiket üzerinde yalnızca nerede üretildikleri bilgisi yer almaktadır. Genişletilmiş detaylı bilginin Müze’de yer alan Şekil 28’deki Giriş Metni’nde bulunduğu tespit edilmiştir. Ancak Osmanlıca mezar taşının içeriği hakkında herhangi bir bilgiye metinlerde rastlanılamamıştır. Müze metinlerinden Giriş Metni içerisinde köyün adının kökeni ile ilgili bilgiler verilmektedir. “Yeniçarhion’dan Küçükköy’e” başlığı altında ismin Rumca’dan Türkçe’ye geçişi anlamı ile birlikte verilerek ve bölgeye Boşnakların yerleştiği bilgisi aktarılmaktadır. Müze metinlerinden Şekil 29’da yer alan Bölüm Metni içinde ise bölgede yaşan insanların anadilinin Rumca olduğu, Türkçeyi yabancı dil olarak konuştuklarının bilgisi yer almaktadır. Metinde köy halkının günümüzde de Türkçeyi kırık konuştukları ifade edilerek yoğun olarak Boşnakların yaşadığı köyün çokdilli yapısının sürdüğüne dikkat çekilmektedir. Nesne Etiketi olarak Şekil 30’da yer alan cepkene ait etiket ve bölge halkının gelirken yanlarında getirdikleri taş ve toprağın elleriyle yazmış oldukları etiketleri değerlendirilmiştir. Cepken etiketinde Boşnakça sözcüklerin yer aldığı, ancak anlamlarının yer almadığı tespit edilmiştir. Benzer bir şekilde Odak Metin’lerde kültürel çeşitlilik ve birliktelik vurguları yer almakla birlikte Müzenin bölüm metinlerinde göze çarpan “Civic”, “Rapoviç” gibi sülale isimleri ve “Tetka”, “Saça/Sača (?)” gibi sıfatlar dışında bayramlar gibi özel günler için de Boşnakça deyimsele ifadelerle yer verildiği görülmektedir. Şekil 33’de görüldüğü üzere Boşnakça “Šuður novaga ljepo dana” ifadesinin Türkçe çevirisine yer vererek bölge halkı için özel bir gün olduğunu farklı topluluklar tarafından kutlanıldığının bilgisi paylaşılmaktadır. Metinlerde kapsayıcı müzecilik bağlamında çokkültürlülük vurgusunun sıkça yer aldığı ve bölgede yer alan aktif olarak konuşulan dillere metin içeriklerinde yer verildiği tespit edilmiştir. Osmanlıca Mezar Taşı ve Rumca Tuğlalar gibi koleksiyon nesneleri üzerinde yer alan dillerin içeriğine ve koleksiyon ile ilişkisine dair bilgilere Giriş metninde yer

verilmeye çalışıldığı ancak Osmanlıca Mezar Taşının henüz çevirisinin yer almadığı tespit edilmiştir.

Ayvalık Belediyesi'ne bağlı olan Müze'nin metinlerinin üretim süreçlerine yönelik ise Belediye Başkanı'nın öncülüğünde grafiker, belediye sorumlusu, arşiv sorumlusu ve gönüllülerin beraber çalıştıkları bilgisine ulaşılmıştır. Ancak uzmanların sahip oldukları dillerin bilgisi paylaşılmamıştır. Müze metinlerinin ise tamamının Türkçe olduğu tespit edilmiştir.

İncelenen üç müzenin de koleksiyonlarında Türkçe dışındaki dillere sahip koleksiyon nesneleri veya belgeleri tespit edilmiştir. Üç müzenin de koleksiyonlarındaki kültürel çeşitliliği vurgulamak amacıyla bölgede yaşayan farklı kültürlerle ait geleneksel ifadeler, sözcüklere metinlerinde yer verdikleri tespit edilmiştir. Üç müzede de metinlerin üretimine kılavuzluk edecek bir metine rastlanmamış metinlerin bilgisi sözlü tarih ve koleksiyonlar ile ilişkili kültürel grupların gönüllü veya uzman olarak bulundukları çalışmalar yardımı ile edinilmiş ve uzmanlarca kaleme alınarak profesyonel ekiplerce hazırlandığı tespit edilmiştir. Üç müzenin de sahip oldukları koleksiyonların kaç tanesinin çokdilli olduğu ve koleksiyonlarında yer alan dillerin hangi diller olduğuna yönelik bir dokümantasyon çalışması tespit edilememiştir. Ancak Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi'nin mezar taşları koleksiyonu için gerçekleştirmiş olduğu kataloglama çalışması ile mezar taşlarındaki metinlerin çevirileri yapılmış ve diller tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu anlamıyla çalışma müzelerde çokdilli koleksiyonların tespiti açısından oldukça önemlidir. Süresiz sergi salonlarındaki müze metinlerinin yorumuna dair yan metin oluşturma, metinleri güncelleme gibi dünya örneklerinde yer alan alternatif çalışmaların üç müzede de yer almadığına ancak İstanbul Adalar Müzesi'nde yer alan dijital uygulama ile izleyiciler ile diyaloga imkan veren koleksiyonlar hakkında izleyicilerin de bilgisi ve yorumuna olanak tanıyan bir uygulama örneğinin yer aldığı tespit edilmiştir. Müze bu uygulama ile koleksiyonlarında yer alan çeşitli sözlü tarih belgelerine, arşiv kayıtlarına izleyicilerin erişimine olanak tanımakla birlikte "Adalılar" başlığı altında izleyicilerinden bölgeye ve koleksiyonlara ait bilgilerini ve yorumlarını müze ile paylaşabilecekleri bir platform sunması açısından önemlidir.

Tez kapsamında incelenen üç kent müzesinin müze metinleri The J. Paul Getty Müzesi'nin (The J. Paul Getty Museum) sergi metinleri sınıflandırma listesi The J. Paul Getty Museum. [20.09.2022]. baz alınarak kültürel topluluklara ait yada kültürel

topluluklarla ilişkili veya üzerinde resmi dil dışında dillerin yer aldığı koleksiyon nesnelerinin açıklamalarının bulunduğu metinlerde kullanılan diller ile karşılaştırma yapılarak Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Kent Müzeleri Müze Metinleri Dilleri Listesi

	Çokdilli Koleksiyon Nesne /Belge	Nesne Etiketi	Giriş Metni	Sergi Reklam Metni	Bölüm, Odak ve Şematik Metin	Dijital Etiketler ve Uygulamalar
İstanbul Adalar Müzesi	Türkçe Osmanlıca Rumca Ladino Batı Ermenicesi Fransızca Latince	Türkçe İngilizce	Türkçe İngilizce	Türkçe İngilizce	Türkçe İngilizce	Türkçe İngilizce
Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi	Türkçe Osmanlıca Arapça Süryanice Latince Ermenice	Türkçe İngilizce	Türkçe İngilizce	-	Türkçe İngilizce	-
Ayvalık Küçükk öy Kent Müzesi	Türkçe Osmanlıca Boşnakça Rumca	Türkçe	Türkçe	-	Türkçe	-

Kaynak: Şerife Sinem Çelik

Tablo’da görüldüğü gibi İstanbul Adalar Müzesi altı farklı dilde koleksiyon nesnesi ve belgelerine sahip olmakla birlikte müze sergileme elemanları olan müze metinlerinde Türkçe ve İngilizce dillerini kullanmaktadır. Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi de benzer bir biçimde dört farklı dilde koleksiyonlara sahiptir. Müze, sergileme elemanlarında Türkçe ve İngilizce dillerini kullanmaktadır. Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi ise sergi elemanı olarak müze metinlerinde ağırlıklı olarak

sözlü tarih anlatılarına yer vermektedir. Müzenin tüm sergi metinlerinde Türkçe dilini kullandığı görülmektedir.

6. SONUÇ

Dünyada gerçekleşen savaş, göç, salgın hastalıklar, iklim ve çevre koşullarının elverişsizliği, ekonomik sorunlar, eğitim vb. gibi faktörler toplumsal yapıda büyük dönüşümlere sebep olmuş ve kültürel çeşitlilik, kültürlerarasılık, kültürel ifadelerin çeşitliliği ve çokdillilik gibi kavramlar ulusal ve uluslararası kültür politikalarının tartışma alanlarını oluşturmuştur. Kentlerin kültürel çeşitliliğin çekim merkezi haline gelmesi farklı dillerin de canlı organizmalar gibi kent alanlarında yeniden yaşam bulması, yeni dillere evrilmesi ve bazılarının hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. Dünyada müzeler kendilerine yöneltilen eleştirilere sessiz kalmayarak koleksiyonlarına yönelik araştırma, belgeleme faaliyetlerini katılımcı, erişilebilir ve kültürlerarası bir yaklaşımla yeniden ele alarak müze metinlerini de bu anlamda yeniden yorumlama çalışmalarını gerçekleştirme çabası içerisindeyler. Bu amaçla müzeler, müze metinlerinin üretimine yönelik çeşitli kılavuz metinler hazırladıkları ve koleksiyon yönetim politikaları içerisinde kapsayıcı müze metinlerini dahil etmektedirler.

Çalışmada kültürlerarası dil çalışmalarının önemi üzerinde durularak, Türkiye’de müzelerde yer alan çokdilli yazıtlar, belgeler gibi somut kültürel miras ürünlerinin kültürel çalışmalara olan katkılarına vurgu yapılmıştır. Çokdillilik ve çokkültürlülük tartışmalarının tarihsel gelişim aşamalarına yer verilerek karşı görüşler ile meselenin geniş bir perspektifi farklı ülkelerdeki uygulamalar örneklenerek sunulmuştur. Türkiye’de yer alan çokkültürlülük ve çokdillilik yaklaşımları ve uygulamalarına yer verilmiştir

Türkiye’de bu anlamda gerçekleştirilmeye gayret gösterilen MUES gibi koleksiyonların belgelenmesinde standart oluşturma çabalarına kısaca açıklanarak özel müze statüsündeki kent müzelerinde bu yaklaşımla faaliyetlerini sürdürme iddiasında bulunan müzeler hakkında bir durum tespitinde bulunmak amacıyla çokdilli kentlerde yer almaları bakımından etkili örneklerini oluşturan üç müzesinin (Adalar Müzesi, Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi) müze metin içerikleri hakkındaki çalışmaları değerlendirilmiştir.

Araştırma kapsamında kültürel topluluklara ait koleksiyon nesnelerinde yer alan dillerin sergileme elemanı olan müze metinlerinde, kültürel çeşitlilik, kapsayıcılık ve katılımcı müzecilik bağlamında temsil edilmesinin öneminin anlaşılmasına katkı sağlamak ve bu müzelerde yer alan metinlerin üretim sürecindeki katılımcı yöntemlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Adalar Müzesi, Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi müze metinlerinin içeriklerinde kapsayıcı müzecilik anlayışına bağlı olarak aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır:

Araştırmada şu araştırma sorularına ve alt sorularına yanıt aranmıştır:

1. Adalar Müzesi, Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi müze metinlerinin içeriklerinde kapsayıcı müzecilik anlayışına bağlı çokkültürlülük ve çokdillilik yaklaşımı dikkate alınmış mıdır?
 - 1.a. Müze sergi metin içeriklerinde müzenin yer aldığı kentte konuşulan dillere yer verilmekte midir?
 - 1.b. Müze sergi metin içeriklerinde müzeye ait koleksiyon nesnesi/belgesi üzerinde yer alan diller hakkında bilgi yer almakta mıdır?
2. Müze metinlerinin oluşturulmasında kapsayıcı bir yöntem uygulanmakta mıdır?
 - 2.a. Müze metinlerinin oluşturulmasında koleksiyon nesnesinin/belgesinin ve nesne/belge ile ilişkili kültürel topluluklara ait dilin kullanıcılarının katılımı sağlanmakta mıdır?
 - 2.b. Müze metinlerinin üretim süreçlerinde koleksiyon nesnelerinin ait olduğu dillere sahip uzmanlar görev almakta mıdır?

Müzelere ait kaynaklar ile seçilen müzelerin uzmanlarından derlenen bilgilerin müzenin süresiz koleksiyonlarına ait müze etiketleri ile karşılaştırmalı bir analizi yapılarak müzelerin kapsayıcı anlayışın doğal sonucu olan çokdillilik konusundaki farkındalıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu bağlamda kendisini kapsayıcı ve çokkültürlü bir kent müzesi olarak tanımlayan Adalar Müzesi'nin çokdilli ve çokkültürlü nesnelere ait müze metinlerinin üretim süreçlerinde çoğul anlamların elde edilmesine, bakış açısı ve konu çeşitliliğine özen gösterdiğine, uluslararası erişime olanak tanıyan bir anlayışla tüm metinlerini Türkçe-İngilizce olarak çiftdilli olarak hazırladığı tespit edilmiştir. Ayrıca müze genel yayıncılık faaliyetlerini koleksiyonu ile ilişkili olarak yine çift dildeki yayınları ile gerçekleştirmekte ve nesne etiketlerinde Serrell'in 10 kriterinin içerisinde de yer alan nesnenin malzemesi bilgisi vb. gibi kriterlere dikkat ederek bir belgeleme çalışması yapmaktadır. Bunun dışında etkileşimli pano yardımı ile müzede yer alan belge, video geçmiş sergiler gibi arşiv kayıtları izleyicileri ile buluşturulmuş ve etkileşimli uygulama kullanılarak müze izleyicisinin koleksiyona ait bilgilerini müze

ile paylaşılabildiği bir sergileme anlayışı tespit edilmiştir. Bu sayede izleyicilerin koleksiyonu geliştirme çalışmalarının bir parçası haline gelmesini sağlayarak Revee'nin (2018) sözünü ettiği “izleyiciler yeni küratörlerdir” yaklaşımını benimsediği görülmektedir. İstanbul Adalar Müzesi'nde koleksiyonların çokkültürlülüğüne vurgunun yer aldığı, müze metinlerinin her aşamasında kapsayıcı yöntemlere yer verildiği ancak çokdilliliğine yönelik özel bir yaklaşımın tercih edilmediğine, müze metinlerinin üretimi ve çeviri faaliyetleri noktasında profesyonel çeviri hizmeti sunan kurum ve kişilerden bütçe ile hizmet satın alma yapıldığı tespit edilmiştir.

Mardin'de yer alan Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Dilek Sabancı Sanat Galerisi müze metinlerinde de çokkültürlülük yaklaşımı doğrultusunda ve kapsayıcı müzecilik anlayışına uygun yöresel ifadelerle yer verildiği, farklı kültürlere ait koleksiyon nesnelerinin bilgisinde kültürün ait olduğu dile özgü adların, anlamların mümkün olduğu kadar detaylı müze metinlerinde yer aldığı tespit edilmiştir. Ciddi tehlike altında olan Turoyo dilinin ana vatanı olan Mardin'de bulunan kent müzesinde dile ait herhangi bir farkındalık çalışmasına henüz rastlanamamakla birlikte Müze'nin son dönemde konu ile ilgili olarak çokdilli koleksiyon nesnelerinde çeviri çalışmaları yaparak kataloglama gibi yayın çalışmalarının da var olduğu tespit edilmiştir. Tüm metinler Türkçe ve İngilizce olarak profesyonel bir ekip tarafından çevrilmiştir. Müze metinlerinin üretimi ve yönetimi konusunda İstanbul Adalar Müzesi'ne benzer şekilde Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi'nde de profesyonel bir hizmet satın alındığı tespit edilmiş. Müzeye ait metinlerin üretimine kaynaklık ve kılavuzluk edecek bir politika metni ya da müzenin yayınladığı bir kılavuz metne rastlanmamıştır.

Son olarak araştırmada Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi'nde yer alan metinlerin analizinde çoğulcu bir bakışla “Birlikte yaşamak”, “dayanışma”, “beraberlik” ifadeleri tekrarlanmış ve müze metinleri bölge halkından gönüllülerin de katılımı ile uzmanlar eşliğinde bir arada hazırlanmıştır. Müzede göç teması bölgedeki farklı etnik kimliklerin bir aradalığı üzerinden aktarılmıştır. Kapsayıcı müzecilik anlayışı açısından müze koleksiyonunun tamamen yerel halkın bağışladıkları nesnelerle oluşturulması ve bazı nesnelerin etiketlerinin üretiminde bağışçıların yer alması dikkate değerdir. Bu anlamda Bennet'in (2013) de sözünü ettiği üzere müzelerin topluluklar hakkında ellerinde bulunan resmi belgelerin sergilenmesinin dışında toplulukların kendi tarihleri hakkındaki kendi ifadelerini kullanmaları ve kendi

tarikhlerini aktarmaları açısından Türkiye’de bulunan kent müzeleri içerisinde Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi metinleri dikkate değer bir örneklem oluşturmıştır. Kapsayıcı müzecilik anlayışına paralel olarak müzede özel olarak koleksiyonların dili hakkında ve çokdillilik ile ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Müze metinlerinin tamamı Türkçe olarak hazırlanmıştır.

Sonuç olarak Türkiye’de çokkültürlülük ve kapsayıcılık teması ile kendilerini deklare eden kent müzelerinde kapsayıcılık teması altında müzelerde çokdilliliğe yönelik herhangi bir çalışma tespit edilememiştir. Bu anlamda Kymlicka’nın sözünü ettiği liberal cumhuriyet rejimlerinde dil birliği temasının yarattığı tutarsızlık müzelerde kapsayıcılık içerisinde çokdilli nesnelerin metinlerinde de görülmektedir. Araştırma kapsamında ele alınan müzelerden İstanbul Adalar Müzesi’nde profesyonel bir ekip tarafından hazırlanan metinlerin araştırmacılar için erişimi mümkün ve tüm izleyicilere açık bir etkileşimli uygulama ile hem arşivi paylaşması hem de katkılara açık olarak tasarlanması açısından metin üretiminde çoğulcu, diyaloga dayalı, katılımcı ve kapsayıcı bir yaklaşımı benimsediği saptanmıştır. Ancak tehlike altında olan Ladino ve Batı Ermenicesi dillerine ait nesnelere sahip müzede çokdillilik vurgusunun kapsayıcılık teması altında özel olarak henüz ele alınmadığı saptanmıştır. Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Dilek Sabancı Görsel Sanatlar Merkezi’nin müze metinlerinde ise çokkültürlülük teması altında etnik toplulukları inanç biçimleri temasında birleştirerek toplulukların inançlarına vurgu yapılmış ancak Turoyo gibi yöreye has ve tehlike altında olan bir dile özgü herhangi bir çalışmanın henüz yer almadığı bilgisine erişilmiştir. Ayvalık Küçükköy Kent Müzesi’nde ise yerel topluluk olan Boşnakların metinlerin yazımında aktif rol üstlendiği ancak metinlerde yer alan diller hakkında detaylı açıklamaların yer almadığı ve dillere dair özel bir çalışmanın müze metinlerinde gerçekleştirilmediği tespit edilmiştir.

Kapsayıcı müzecilik anlayışı içerisinde müzelerin sınıf, cinsiyet, yaş, ırk/etnik köken gibi kavramların temsiliyetlerini tartışarak çoğulcu, çeşitliliğe önem veren, diyaloga açık, katılımcı anlayışlar geliştirme konusunda çalışmalar yaparken ilginç bir şekilde dil söz konusu olduğunda çoğulluğun bir unsuru olan çok dillilik ve çok dilli izleyicileri de müzelere dahil etme konularında müzelerin mesafeli yaklaşımda olduğunu ve yavaş hareket ettiklerini belirten Garibay ve Yalowitz’in (Garibay ve Yalowitz ,2015) düşüncesinden hareketle benzer süreçlerin Türkiye’de de yaşandığı görülmektedir. Nitekim çoğulcu, kapsayıcı, diyaloga dayalı mekanlar olarak

kendilerini kurgulayan kent müzelerinde de dil konusundaki çalışmaların öneminin vurgulanması Türkiye’deki dil çeşitliliğinin ve kültürel çeşitliliğin temsiliyeti açısından önemlidir. Koleksiyonlarında çok çeşitli dillere ait kültürel anlamlara ve ifade şekillerine sahip kent müzelerimizde koleksiyonlarındaki dillere yönelik farkındalığın arttırılması için farklı çalışmaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Dil çeşitliliği açısından oldukça zengin olan Türkiye’de Shelly’nin (2015) de ifade ettiği gibi “polyglot”(çokdilli) mekanlar olan müzelerin bu özelliklerinin kapsayıcı ve katılımcı bakış açısının doğal bir sonucu olarak ön plana çıkarmaları beklenmektedir. Bu açıdan Dünya’daki örneklerine benzer şekilde Türkiye’de de kent müzelerinin müze metinlerinin üretimi ve yönetimi konusunda çokdilliliğin müzelerdeki farkındalığının arttırılmasına yönelik çalışmalara ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. Müzelere ait koleksiyonların kaç tanesinin Türkçe dışındaki dillere sahip oldukları bilgisinin tespit edilmesi bu dillerin neler olduğuna dair dokümantasyon çalışmalarının yapılması gerektiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda yurtdışındaki emsalleri gibi alan uzmanları tarafından hazırlanmış bir koleksiyon yönetim politikası ve müze metinlerinin üretimi için alana özgü farkındalık yaratacak bir kılavuz metne de ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- AAM. [25.11.2022]. Excellence in Exhibition Label Writing Competition.
<https://www.aam-us.org/programs/awards-competitions/excellence-in-exhibition-label-writing-competition/>
- _____. [10.05.2023]. American Alliance of Museums 2022-2025 Strategic Framework.
[American Alliance of Museums 2022-2025 Strategic Framework – American Alliance of Museums \(aam-us.org\)](https://www.aam-us.org/programs/awards-competitions/excellence-in-exhibition-label-writing-competition/)
- Adalar Müzesi. (2014). **Müze Kataloğu**. İstanbul. Adalı Yayınları.
- _____. [20.09.2022]. Müze Kuruluş Çalışmaları- Bir Kent Müzesi Olarak Adalar Müzesi Kuruluş Aşamaları.
<https://www.adalarmuzesi.org/cms/adalarmuzesi/muze-projesi/muze-kurulus-calismalari>,
- _____. [20.09.2022]. Türkiye'de Kent Müzeciliği.
<https://www.adalarmuzesi.org/cms/adalarmuzesi/muze-projeleri/turkiyedekent-muzeciligi>.
- _____. [20.09.2022]. Adalar Müzesi Hakkında.
<https://www.adalarmuzesi.org/cms/adalarmuzesi/adalar->
- _____. [11.11.2022]. Koleksiyon Hakkında.
<https://www.adalarmuzesi.org/cms/adalarmuzesi/adalar-muzesi/koleksiyon-hakkinda>.
- _____. [12.11.2022]. Adalı Dergisi Hakkında.
<https://adalidergisi.com/hakkimizda/>
- _____. [11.11.2022]. Adalı Yayınları Listesi.
https://www.adaliyayinlari.com/2-tum-yayinlar?_gl=1%2A1jkbgm%2A_ga%2ANjcyMzA4MTMyLjE2NjgxODMzOTk.%2A_ga_LRJQK1XXBH%2AMTY2ODE4MzM5OC4xLjEuMTY2DE4NTk5MC42MC4wLjA.&q=Dil-T%3%BCrk%C3%A7e%5CFrans%C4%B1zca-T%3%BCrk%C3%A7e+%5C-+%C4%B0ngilizce
- Ahunbay, M. (2005). Antik Mardin. **Taşın Belleği Mardin**. İstanbul. YKY.
- Akyüz, Ç. (2018). “Markalaşma Süresi ve Kültüre Evrilen Turizm: Mardin”. **Geçmişten günümüze Tarihten İzler** (s. 133-146). Gazi Üniversitesi.
- Alpay, N. (2018). **Dil Meseleleri Uygulama Üzerine Yazılar-II**. İstanbul. Metis.

- American Association of Museums. (1995). **Standards Manual for Signs and Labels**. Professional Practice Series. Washington, D.C. Technical Information Service.
- Anderson, B. (2004). **Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**. İstanbul. Metis.
- Appadurai, A. (2008). **Küçük Sayılardan Korkmak**, çev. F. B. Aydar. İstanbul. Timsah Kitap.
- Arseven, C. E. (1966). “Müze”. **Sanat Ansiklopedisi** (Cilt 3).
- Aslan, Ş. (2013). Türkiye'nin Etnik Coğrafyası: 1927-1965 ana dil haritaları. **Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları**.
- Artık, A. (2004). “İnsanlığın Ortak Malvarlıklarına Saygı Hakkı ve Kültürel Mirası Yaşatarak Koruma”. **Türkiye Barolar Birliği Yayınları**. (Sayı 61) Kültür Serisi (1). Ankara. Türkiye Barolar Birliği.
- ARTICLE-19. (2015). **Tüm Yönleriyle Nefret Söylemi Kılavuzu**. İstanbul. HDV Yayınları.
- Artun, A. (2006). **Sanat Müzeleri-1 Müze ve Modernlik**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ayan Ceyhan, M., Koçbaş, D. (2009). **Çift dillilik ve Eğitim [Multilingualism and Education] Eğitimde Haklar II Projesi**. İstanbul. Sabancı Üniversitesi.
- Ayaokur, A. (2014). **Müzelerde Bilgi Yönetimi: Sadberk Hanım Müzesi Örneği**. İstanbul. Koç Yayınları.
- Aydınlı, D. D. (2019). **Müze İletişimi**. İstanbul. Akademik Kitaplar.
- AYTUGEB. [10.11.2022]. Küçükköy. Ayvalık İlçesi Turizm Geliştirme Birliği. <https://aytugeb.gov.tr/kucukkoy>
- Ayvalık Bülteni. (2022, Temmuz). “Tarihi Kentler Birliği'nden Müze Ödülü”. **Ayvalık Bülteni-Kültür, Sanat ve Turizm Dergisi** (Sayı 11), s. 1-51.
- Bahtin, M. (2020). **Karnavalın Romanı**. çev. Soydemir, C. İstanbul. Ayrıntı.
- Bakanlığı, K. [22.20.2022]. Language. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://www.ktb.gov.tr/EN-117846/language.html#:~:text=Turkish%20is%20the%20mother%20tongue,%20C%20Greek%20Ladino%20and%20Armenian>.
- Bakırlı, Ö. C. (2008). “İkidiğerlilikte Beyin ve Zekâ”. **Dil Dergisi** (140). s. 32-42.
- Bayrak, M. (2019). **İdeallerin Peşinde Bir Ömür**. İstanbul. Ofset Yayınevi.
- Bennett, T. (2004). **Pasts Beyond Memory: Evolution, Museums, Colonialism**. Psychology Press.
- _____. (2013). **The Birth of the Museum: History, Theory, Politics**. Routledge.
- _____. (2017). **Museums, Power, Knowledge: Selected Essays**. Routledge.
- Berkenkotter, C., Huckin, T. (2016). **Genre Knowledge in Disciplinary Communication: Cognition/Culture/Power**. Routledge.
- Berry, D. [19.09.2021]. Canadian Multiculturalism Act. The Canadian Encyclopedia.

<https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/canadian->

Bialystok, E. (2007). "Cognitive Effects of Bilingualism: How Linguistic Experience Leads to Cognitive Change". **International Journal of Bilingual Education and Bilingualism** 10(3), s. 210-223.

Bialystok, E., Craik, Luk. (2008). "Cognitive Control and Lexical Access in Younger and Older Bilinguals". **Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition** (34), s. 859-873.

Bilgiç, M. (2019). Kent Kimliğinin Sürdürülebilmesinde Kent Müzelerin Rolü: Antalya Kent Müzesi Örneği. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

BİLSAG. [11.11.2022]. Adalarımız.

<http://adalar.bilsag.net/#cevre>

Bitgood, S. (1991). The ABCs of Label Design. **Visitor Studies: Theory, Research, and Practice** 3(1), s. 115-129.

Boas, F. (2016). **The Central Eskimo**. Read Books Ltd.

Bourdieu, P. (1991). **Language and Symbolic Power**. Harvard University Press.

Bòrd na Gàidhlig. [12.12.2022]. Am Plana Cànan Nàiseanta Gàidhlig 2018–2023/ National Gaelic Language Plan 2018–23. Inverness: Bòrd na Gàidhlig. www.gaidhlig.scot/bord/the-national-gaelic-language-plan/

Buktel, Y. (2018). "U' Narteksli Geç Dönem Kiliseleri II–Ayvalık". **International Journal of Social And Humanities Sciences**, 2(2), s. 65-84.

Burke,P, Hsia, R. (2012). **Erken Modern Avrupa'da Kültürel Çeviri**. İş Bankası Yayınları.

CAMOC. [10.10.2022]. Şehir ve İnsanları Hakkında: Tarihleri, Bugünleri ve Gelecekleri.

<https://camoc.mini.icom.museum/about/about-camoc/#>

Cameron, D. F. (1972). "The "Language" of Museum Interpretation. Cahiers d'Histoire Mondiale". **Journal of World History. Cuadernos de Historia Mundial**, 14(1), 48.

Canadian Language Museum. [15.04.2023]. About us.

<https://languagemuseum.ca/>

Center of Norwegian Language and Literature. [04.04.2023]. Projects Halted. Museum of the Turkish Language in Karaman, Turkey.

<https://www.nynorsk.no/wp-content/uploads/2020/02/814-20180314-Language-museums-OG.pdf>.

Ceyhan, M. A. (2012). Eğitimde Çokdillilik ve Ayrımcılık: Sosyolojik, Eğitimsel, Dilbilimsel Perspektifler. Ayrımcılık Çokboyutlu Yaklaşımların içinde İstanbul: **İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları**, s. 231-244.

Cha, J. (2018). Multilingual Museums: A Proposal to Increase Linguistic Diversity in Contemporary Art Museums. Master's Projects and Capstones. 870.University of San Francisco.

- Chomsky, N. (2011). **Dil ve Zihin**. Bilgesu Yayınları.
- Collection Trust. 2009. Spectrum-The UK Museum Documentation Standard. Spectrum.
<https://collectiontrust.org.uk/wp-content/uploads/2017/10/spectrum-3-2.pdf>
- Connerton, P. (2014). **Toplumlar Nasıl Anımsar?** İstanbul. Ayrıntı Yayınları.
- Coxall, H. (1995). Studies in Museum Language (Doctoral dissertation). Oxford Brookes University.
- _____. (2000). “ 'Whose Story is It Anyway?' Language and Museums”. **Journal of Museum Ethnography**, (12), s. 87-100.
- Crystal, D. [04.03.2011]. "From the World to the World". Plenary Lecture Given to the CILT Primary Languages Show. Liverpool
<https://www.davidcrystal.com/Files/BooksAndArticles/-4144.pdf>
- Çakıroğlu, Z. I. (2019). Antalya Kent Müzesi Deniz Ticareti ve Tarihi Sektörü Kurgusu. Akdeniz Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Çalış, E. (2020). “Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi Dilek Sabancı Sanat Galerisi’nde Bulunan Kapıların Tamamlayıcı Metal Öğelerinden Örnekler”. **Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. s. 44-57.
- ÇEKÜL. (2013). “İç Mekan Tasarımı”. **Kent Tarihi Müzeleri ve Arşivleri**. İstanbul. Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı-Tarihi Kentler Birliği Yayınları.
- Çilingir, C. (2020). **Hititlerde Ritüel ve Büyü**. Vakıfbank Yayınları.
- Çorağan, N. (1989). İstanbul-Heybeliada'daki Bizans dönemine ait Panagia Kamariotissa Kilisesi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Demir, Y. (2022). “Dil Devamlılığı Konusundaki Temel Kavramlar: Türkiye'deki Tehlike Altındaki Dillerin Devamlılığını Sağlamaya Yönelik Öneriler”. **Tehlike Altındaki Diller Dergisi**, s. 201-210.
- Doytcheva, M. (2009). **Çokkültürlülük** çev. Tuba Akıncılar Onmuş. İstanbul. İletişim Yayınları.
- Dunbar, R. (1998). **Grooming, Gossip and the Evolution of Language**. Cambridge. Harvard University Press.
- Düzenli, E., & Düzenli, H. (2020). “Mardin’de İki Modern İnşa: Mardin Kışlası ve Müze Dönüşümü”. **İdealkent** 11(30), s. 648-677.
- Eagleton, T. (2011). **Kültür Yorumları**. Ayrıntı Yayınları.
- Eberhard, D. M. [19.09.2020]. Turkey. Etnologue Language of the World.
<https://www.ethnologue.com/country/TR>
- Elyiğit, U., & Korkut, T. (2020). “Tur Abdin Bölgesi’nde Beth Sluto/Slutho (Yazlık Kilise/Dua Evi) Geleneği”. **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** (49), s. 175-206.

- Erdal, Z., Tümer, Ş. (2018). “Mardin Abbaraları”, M.D. Karacoşkun, O.Köse (ed.), **Geçmişten Günümüze Tarihten İzler**. (s. 731-757). Ankara. Berikan Yayınları.
- Erişilebilir Her Şey. [04.05.2023]. Ekibimiz.
<https://www.erisilebilirhersey.com/biz-kimiz/>
- Ertan, Ş. (2019). Ayvalık Küçükköy kırsal yerleşmesi geleneksel mimari dokusunun koruma bağlamında incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı.
- Esman, M. J. (1982). “The Politics of Official Bilingualism in Canada”. **Political Science Quarterly** 97(2), s. 233-253.
- Fischer, S. R. (2013). **Dilin Tarihi**. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Fishman, J. A. (1973). “The Ecology of Language: Essays by Einar Haugen”. **American Anthropologist**. Volume 75. No.4, pp. 1078-1080.
- Friedrich, J. &. (2001). **Kayıp Yazılar ve Diller**. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Galla, Amareswar. (2013). Benchmarking Diversities in Museums. Ed. I. Braendholt Lundgaard & J. Thorek Jensen. **Museums: Social Learning Spaces and Knowledge Producing Process**. Copenhagen: Danish Agency for Culture.62-83.
- Garibay,C. ,Yalowitz, S. ,& Guest Editors. (2015). “Redefining Multilingualism in Museums: A Case for Broadening Our Thinking”. **Museum& Social Issues**, 10(1), 2-7.
- Geertz, C. (1973). **The Interpretation of Cultures** (Vol. 5019). Basic Books.
- Giddens. (2000). **Sosyoloji**. Ankara. Ayraç Yayınları.
- Gökalp, Z. (1913). “Halk Medeniyeti”. **Halka Doğru I** (1329, No:14).
- Gül, M., & Gül, K. (2017). “Özel Müzelerin Kültür Turizmi Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi: Balıkesir Örneği”. **Türk Turizm Araştırmaları Dergisi**. Cilt.1 Sayı.4, s. 52-65.
- Greenhill, E. H. (1992). **Museums and the Shaping of Knowledge**. Routledge.
- Hacı Ömer Sabancı Vakfı. [11.11.2022]. Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi.
<https://www.sabancivakfi.org/tr/kultur/mardin/sakip-sabanci-mardin-kent-muzesi>
- Halbwachs, M. (2016). **Hafızanın Toplumsal Çerçevesi**. Ankara. Heretik.
- Hall, Stuart. (1980). “Encoding and Decoding”. D. L. Hobson, Lowe, A and Wills, P. (eds.) içinde, **Culture, Media, Language**. London: Hutchinson.
- _____. (1992). The Question of Cultural Identity. içinde: S. Hall, D. Held and T. McGrew (Eds.), **Modernity and Its Futures**. Milton Keynes. Cambridge.Open University Press.
- _____. (2013). The Work of Representation. Hall,S., Evans,J and Nixon,S (eds.) içinde **Representation**. (pp.1-47). Sage Publications.
- Harari, Y. N. (2015). **Hayvanlardan Tanrılara: Sapiens İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi**. Kolektif Kitap.

- Haugen, E. (1971). "The Ecology of Language". **The Linguistic Reporter**. Supplement (25).pp.19-26.
- Hebditch, M. (2008). "Gelişen Anlayış: Londra Kent Müzesi'nin Otuz Yılı. Kentler ve Kent Müzeleri". (s.21-22). **Kent Müzeleri Uluslararası Sempozyumu**.
- Horniman Museum & Gardens. [09.12.2022]. Community Action Research: African and Caribbean Collections.
<https://www.horniman.ac.uk/project/community-action-research-african-and-caribbean-collections/>
- _____. [11.12.2022]. People. JC Niala.
<https://www.horniman.ac.uk/people/jc-niala/>
- Horta, M. (1992). Museum Semiotics: A New Approach to Museum Communication. Ph.D. Thesis. Department of Museum .Studies University of Leicester. Faculty of Arts. U.K.
- Hoskin, D. (2013). Writing Labels & Gallery Text. V&A Blog- News. Articles and Stories from the V&A.
<https://www.vam.ac.uk/blog/creating-new-europe-1600-1800galleries/labels-gallery-text>
- Hrant Dink Vakfı [05.09. 2022]. Bir Arada Yaşam Festivali.
<https://hrantdink.org/tr/asulis/duyurular/3728-2-3-temmuz-da-hrant-dink-vakfi-bir-arada-yasam-festivali-ne-davetlisiniz>
- Huyssen, A. (2006). Bellek Yitiminden Kaçış: Kitle İletişim Aracı Olarak Müze, Müze ve Eleştirel Düşünce Tarih Sahneleri. A. A. (ed.) içinde. **Sanat Müzeleri II** (s. s:259- 296). İstanbul. İletişim Yayınları.
- Hughes, A. Sarah. (2020). **Museum and Gallery Publishing-from Theory to Case Study**. Routledge.
- ICOM. [18.05.2020]. Museums for Equality: Diversity and Inclusion. International Museum Day.
<https://imd.icom.museum/past-editions/2020-museums-for-equality-diversity-and-inclusion/>
- _____. [20.09.2022]. ICOM Museum Definition.
<https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/>
- _____. [11.12.2022]. Museums for The International Decade of Indigenous Languages.
<https://icom.museum/en/news/museums-international-decade-of-indigenous-languages/>
- International Network of Language Museums. [25.11.2022]. Current Members.
<https://languagemuseum.org/international-network-of-language-museums-makes-its-debut/>
- International Museum Day. [22.11.2022]. Wikipedia.
https://en.wikipedia.org/wiki/International_Museum_Day

İhlas Haber Ajansı. [10.05.2013]. Küçükköy Kent Müzesi Hayat Buluyor. İhlas Haber Ajansı Yerel Haberler.

<https://www.ihb.com.tr/balikesir-haberleri/kucukkoy-kent-muzesi-hayat-buluyor-431031/>

İhtiyar, M. N. (2011). Çağdaş Müzecilik ve Kent müzeciliği: Yeni bir program önerisi. Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

İKSV. (2017). Kültür ve Sanatta Katılımcı Yaklaşımlar Raporu.2. Adım: Katılımın Önündeki Engelleri Kaldırmak. İletişim Engelleri.

https://www.iksv.org/i/content/226_1_kultur-sanatta-katilimci-yaklasimlar-2017.pdf

İKSV. (2018). Kültürel Çoğulculuğu Sanat Yoluyla Geliştirmek Raporu. Avrupa Ülkelerinden Örnekler. Multaqa: Bir Buluşma Noktası Olarak Müze, Berlin Almanya.

<https://www.iksv.org/tr/raporlar/birlikte-yasamak-kulturel-cogulculugu-sanat-yoluyla-gelistirmek>

İKSV. [22.09.2022]. İstanbul Kültür Sanat Vakfı 2021 Kültür Hattı Projesi. <https://www.iksv.org/tr/etkinlikler/2021-kultur-hatti>

Jastrow, O. (1981). “Die mesopotamisch-arabischen qeltu-Dialekte”. **Band II: Volkskundliche Texte in Elf Dialekten**. (Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes 46,1). Wiesbaden.

Joppke, C. (1996). “Multiculturalism and Immigration; A Comparison of The United States, Germany, and Great Britain”. **Theory and Society** Vol. 25 No.4, s. s. 449-500.

Jordanova, L.(1989). “Object of Knowledge: A Historical Perspective on Museums”. **New Museology**. (s. 22-40). Reaktion Books.

Kafadar, C. (2020). **Kendine Ait Bir Roma: Diyar-ı Rum'da Kültürel Coğrafya ve Kimlik Üzerine**. İstanbul. Metis.

Kahn, Herman (1979). **World Economic Development: 1979 and Beyond**. New York: Morrow Quill Paperbacks.

Kallen, H. M. (1996). “Democracy Versus the Melting-Pot: A Study of American Nationality”. **Theories of Ethnicity: A Classical Reader**.

Karadeniz, C, & Onur, B. (2015). “Cultural Diversity Policies of The Museums in The United Kingdom and Sample Practices from London”. **Journal of Human Sciences**. 12(1), 109-128.

Karadeniz, C. (2015). Güzel Sanatlar Eğitimi Bilim Dalı, Çağdaş Müze ve Kültürel Çeşitlilik: Arkeoloji Müzesi Uzmanlarının Kültürel Çeşitliliğe İlişkin Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi. Doktora Tezi Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara

_____. (2018). **Müze Kültür Toplum- Çağdaş Müze ve Müzenin Toplumsal İşlevleri**. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Karahan, F. (2005). “Bilingualism in Turkey”. **In Proceedings of the 4th International Symposium on Bilingualism**.

- Karaosmanoğlu, K. (2010). “Kimlik Hayaleti: İstanbul Rumları Ararken”. **Muhafazakar Düşünce**, Yıl: 6, Sayı:24, s. 17-42.
- Kart, S. (2019). Müzelerde Kültürlerarası Diyalog Yaklaşımı: İstanbul'daki Müzelere Dair Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Katarı, A. (2014). **Kültür, Farklılık ve İletişim Kültürlerarası İletişimin Kavramsal Dayanakları**. İletişim Yayınları.
- Kayaoğlu, M. N. & Çetinoğlu, A. (2013). “Mısır Hiyerogliflerini Çözüme Götüren Dilbilim Anahtarları”. **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi** 1(17), s. 39-52.
- Kelly-Holmes, Helen and Sari Pietikäinen. (2016).“Language: A challenge resource in a museum of Sámi Culture.” **Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism** 16(1), 24-41.
- Keskin, M. (2007). Mardin Kent Müzesi Proje Raporu. ÇEKÜLVakfı Yayınları.
- Kocaman, K. İ. (2011). **Dilbilim Sözlüğü**. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Koliou, A. (1997). “Foreign Languages and Their Role in Access to Museums”. **Museum Management and Curatorship**, 16(1), 71-76.
- Kongresi, B. T. (1932). **Konferanslar ve Müzakere Zabıtları**.
- Konya, D. Ö. (2019). Yoran Köyü ölçeğinde Didim Kent Müzesi ve Arşivi için Planlama ve Sergi Önerisi. Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Kotler, N. (2007). “Can Museums Be All Things to All People?: Missions, Goals, and Marketing's Role”. **Museum Management and Marketing**. pp.313- 330.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2013). **Müze Ulusal Envanter Sistemi (MUES). Envanter Modülü Yayınlaştırma Çalışmaları 01 Numaralı Kılavuzu**. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Müzeler Daire Başkanlığı.
- Kymlicka. (2015). “Çok Kültürlülük: Başarı, Başarısızlık ve Gelecek”. **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**. 70(2). s. 297-332.
- _____. (2020). **Çokkültürlü Yurttaşlık**. İstanbul. Ayrıntı Yayınları.
- Lavenda,R, Schultz,E. (2018). **Kültürel Antropoloji: Temel Kavramlar**. Doğu Batı Yayınları.
- Lazzeretti, C. (2016). **The Language of Museum Communication**. Palgrave Macmillan.
- Lefebvre, H. (2014). **Mekanin Üretimi**. İstanbul. Sel Yayıncılık.
- Liao, Min-Hsiu (2018) [04.05.2023]. “Museums and Creative Industries: The Contribution of Translation Studies”. **The Journal of Specialised Translation**. (29). s.45-62.
- https://jostrans.org/issue29/art_liao.pdf
- Litwak, J. M. (1996). Using Questions as Titles on Museum Exhibit Labels to Direct Visitor Attention and Increase Learning. Doktoral Dissertation. Minnesota: University of Minnesota.
- Loeckx, U. (2019). **Dil Hakkı**. Ankara. Dipnot yayınları.

- Lord, G. D. (2016). **Cities, Museums and Soft Power**. Rowman & Littlefield Publishers.
- Lynch, K. (2020). **Kent İmgesi**. İstanbul. İş Bankası Yayınları.
- MacLulich, C. (2000). "The Wall: New Perspectives on The Language of Exhibition Texts". **Evaluation and Visitor Research in Museums: Towards**. s. 105-115.
- Madran, B. (2012). Müze Sergileri Tasarlamak. (ed.) Uralman, H & Ertürk, N. **Müzebilim ABC'si**. s. 283-305. İstanbul. Ege Yayınları.
- _____. (2022). "Yüzyıllardır Değişen Tanımların Son Noktası: Müze Nedir?" **Mimarlık**. (428) Kasım-Aralık. s. 10-13.
- Manfredi, M. (2021). "Professional Museum Translators for Promoting Multilingualism and Accessible Texts: Translation Practices in Some Italian Museums and a Proposal". **Journal of Translation Studies**, 1(1), s.59-86.
- Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. [13.11.2022]. Sakıp Sabancı Müzesi. Mardin Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü
<https://mardin.ktb.gov.tr/TR-312380/sakip-sabanci-muzesi.html>
- Mardin, Ş. (2020). **Türk Modernleşmesi**. İstanbul. İletişim Yayınları.
- Marshall, G. (2005). **Sosyoloji Sözlüğü**. Ankara. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Martin, L. (1986). "Eskimo Words For Snow": A Case Study in The Genesis and Decay of An Anthropological Example". **American Anthropologist**, 88(2), s. 418-423.
- Masumiyet Müzesi. [14.12.2022]. Katalog.
<https://www.masumiyetmuzesi.org/katalog>
- Merriman, N. (2000). "Müzeler Koleksiyonlar İçin mi, İnsanlar İçin mi? İngiltere'de Müzelere Ulaşmada Artan Olanaklar Üzerine Son Gelişmeler". **Müzecilikte Yeni Yaklaşımlar: Küreselleşme ve Yerelleşme**. s. 69-80.
- Mermertaş, B. (2015). **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Ulus İnşası, Nüfus Sayımları ve Etnik Coğrafya**. MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi.
- MMKD. [09.03.2021]. ICOM Alternatif Müze Tanımını Açıkladı. Müzecilik Meslek Kuruluşu Derneği (MMKD).
<http://mmkd.org.tr/icom-alternatif-muze-tanimini-acikladi/>
- Modood, T. (2014). **Çokkültürcülük- Bir Yurttaşlık Tasarımı**. Phoenix.
- Monagle T. (2017). It's All Greek To Me: How Museums Use Language to Connect to Community. Doktoral Dissertation. University of Washington.
- Morris, F. (2006). **Tate Modern: The Handbook**. London. Tate Publishing.
- Mufwene, S. S. (2001). **The Ecology of Language Evolution**. Cambridge University Press.
- Mundolingua. Notre équipe.[15.04.2023].
<https://www.mundolingua.org/notre-equipe/>

- Muringa, T. F. (2012). "The Representation of Minority Languages and Indigenous Cultures in Zimbabwean Museums". **International Journal of the Inclusive Museum**, 5(1), s. 37-46.
- Museum of London. [15.11.2022]. Collection Policies.
https://www.museumoflondon.org.uk/application/files/7115/8022/0032/Acces_Policy.pdf
- National Galleries Scotland. [11.12.2022]. Gaelic Language Plan 2018-23.
<https://www.nationalgalleries.org/sites/default/files/features/pdfs/Gaelic%20Language%20Plan%20-%20English%20Version.pdf>
- NEMO. (2016). Museums, Migration and Cultural Diversity Recommendations for Museum Work. Berlin.NEMO-Network of European Museum Organisations.
https://www.nemo.org/fileadmin/Dateien/public/NEMO_documents/Nemo_Museums_Migration.pdf
- Nişanyan,S. [10.12.2022]. Nişanyan Yeradları Türkiye ve Çevre Ülkeler Yerleşim Birimleri Envanteri. Güngören. Mardin.
<https://nisanyanmap.com/?yer=25010&haritasi=g%C3%BCng%C3%B6ren>
- Niyazioğlu,S. (2021). Alfabe ve Matbuat: Türkiye’de Alfabe Devrimi ve Matbuat Rejimi 1928-1939. İstanbul. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Onur, B. (2014). **Yeni Müzebilim Demokratik Toplumu Yaratmak**. İmge.
- Oruçoğlu, Z. E. (1999). Müze Sergilemesinde Dil ve Etkileşim. **Müzeciliği Yeniden Müzeciliği Düşünmek**. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Osterhout, L. P. (2008). "Second-Language Learning and Changes in The Brain". **Journal of Neurolinguistics**, 21(6), s. 509-521.
- Özdemir, E. (2019). Kent Kimliğini Yansıtmada Müzelerin Rolü: Selanik Müzelerinden Örnekler. İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Özdemir, N. (2018). "Geleneksel Bilgi ve Kültür Ekonomisi". **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, s. 1-28.
- Özdoyran, G. (2020). "Stuart Hall, Totem-Nesnesiz Kimlikler ve Hayali/İmgesel Temsiller". **TRT Akademi**, s. 471-489.
- Özgen, B. [10.11.2022]. Körfez Bölgesinde Gömeç ve Ayvalık/Küçükköy Boşnakları. **Balkan Günlüğü**.
<https://balkangunlugu.com.tr/korfez-bolgesinde-gomec-ve-ayvalik-kucukkoy-bosnaklari/>
- Özkan, E. (2011). Demre Kent Müzesi. Akdeniz Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Özkasım, H. (2012). Müzelerde Koleksiyon Yönetimi. (ed.) Uralman,H; Ertürk,N. **Müzebilimin ABC’si**. İstanbul: Ege Yayınları.
- Parekh, B. (2002). **Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek**. Phoenix.
- Polat, T. (2019). "Marmaray Projesi Kazıları (Yenikapı, Üsküdar, Sirkeci) Osmanlı Dönemi Sırsız Seramikleri". **Sanat Tarihi Dergisi**. 28(1). s. 93-117.

- Qazvini, N. H., & Hessami, M. (2018). "The Role of Literary Texts in Interpretations by Museum Audiences". **International Journal of the Inclusive Museum**. 11(4).
- Ravelli, L.(1996). "Making Language Accessible: Successful Text Writing for Museum Visitors". **Linguistics and Education**. 8(4). 367-387.
- _____.(2007). **Museum Texts: Communication Frameworks**. Routledge.
- Revee, J. (2018). "From Museum as Text to Museum as Experience". N. W. Avagyan içinde, **Museums and Written Communication- Tradition and Innovation** (s. 64-80).
- Rex, J. (1996). **Multiculturalism in Europe. Ethnicity içinde**. (ed) John Hutchinson and Anthony Smith. Oxford University Press.
- Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi. [05.09. 2022]. Koleksiyon Hakkında.
<http://www.sakipsabancimardinkentmuzesi.org/koleksiyon>
_____. [05.09. 2022]. Hakkımızda.
<http://www.sakipsabancimardinkentmuzesi.org/>
_____. [12.12.2022]. Müze Programı. Dün Bugün İstanbul.
<https://www.sakipsabancimuzesi.org/sergiler-ve-etkinlikler/sergi/59>
- Sandell, Richard. (1988). "Museums as Agent of Social Inclusion". **Museum Management and Curatorship**. Vol. 17, No. 14. 401-418.
- _____. (2013). **Museums, Equality and Social Justice**. Routledge.
- Sargeant, M. (2004). **Discrimination and the Law**. London. Routledge
- Sarımurat, Cemalettin. (2022). Mardin Sakıp Sabancı Kent Müzesi ve Dilek Sabancı Sanat Galerisi'ndeki İslami Dönem Mezar Taşları. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Say, Ö. (2017). "Çokkültürlülük Kavramı ve Anlamın Çokluğu". **Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 7(1), s. 29-39.
- Schlesinger, E. D. (2015). **Texte in Museen und Austellungen-Ein Praxisleitfaden**.
- Scott, J. C. (2019). **Tahıla Karşı: İlk Devletlerin Derin Tarihi**. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Sefati, Y. (1996). "Texts from the British Museum". **Journal of the American Oriental Society**, 116(2), 266.
- Sengstock, M. C. (2009). **Voices of Diversity Multi-Culturalism in America**. Sipringer.
- Sennett, R. (2014). **Ten ve Taş: Batı Uygarlığında Beden ve Şehir**. İstanbul. Metis.
- Serrell, B. (1983). **Making Exhibit Labels: A Step-by-Step Guide**.
- _____.(1996). **Exhibit Labels: An Interpretive Approach**. Walnut Creek: AltaMira Press.
- Sevüktekin, A. (2019). Avrupa kent müzelerinde göçmenlere yönelik kapsayıcılık çalışmaları ile ulusal kültür politikaları arasındaki etkileşimin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Sevüktekin, A., & Akmehmet, K. T. (2019). “Kent Müzelerinde Göçmenlere Yönelik Çalışmalar ve Kültür Politikaları: Kopenhag Müzesi Örneği”. **Paradoks: The Journal Of Economics, Sociology & Politics**, 15(2).
- Shelly, R. (2015). Languages at Play in the Museum: The Case of Belgium and her Multilingual Arts and Heritage Institutions. **Museums & Social Issues**. 10:1. 18-34.
- Sherman, D. J., & Rogoff, I. (1994). **Museum Culture: Histories, Discourses, Spectacles**. U of Minnesota Press.
- Silier, O. (2010). “Dünyada ve Türkiye’de Kent Müzeleri”. **Ege Mimarlık**, s. 16-21.
- Smith, P & Riley, A. (2016). **Kültürel Kurama Giriş**. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Somersan, S. (2004). **Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Steinberg, A. [2020 Nov. 17-20]. Managing Your Professional Development Throughout the Pandemic. [Conference Attendee]. 2020 ICOM ICEE Virtual Conference. Shifting Landscapes: Future Proofing Museums in Times of Change.
- Sturge, Kate (2007): **Representing Others: Translation, Ethnography and the Museum**, Manchester, England, St. Jerome.
- Şirin, H. (2021). **Sözcük Hikâyeleri (Sözlerde Saklı Kültür)**. Bilge Kültür Sanat.
- Şükrü A. (2015). **Türkiye’nin Etnik Coğrafyası: 1927-1965 Ana Dil Haritaları**. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları.
- TADNET. [22.09.2022]. Tehlike Altındaki Diller Masal Festivali.
<https://tehlikealtindakidiller.org/dunyada-ilk-tehlike-altindaki-diller-masal-festivali/>
- Tarihi Kentler Birliği. [22.09.2022]. Müze Envanteri.
<https://www.tarihiKentlerBirligi.org/yarisma/muze-envanteri/>
- _____. [10.10.2022]. Yaşam Kültürü Müzeleri Ayvalık Belediyesi Küçükköy Kent Müzesi. Tarihi Kentler Birliği Müze Özendirme Yarışması Online Kataloğu.
https://www.tarihiKentlerBirligi.org/wp-content/uploads/Muze-Yarisma_Katalog_2022.pdf.
- Taylor, C. (2018). **Çokkültürlülük Tanınma Politikası**. YKY.
- T.C. Resmi Gazete. Özel Müzeler ve Denetimleri Hakkında Yönetmelik. 22.01.1984. Sayı:18289, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- The National Museum of Language. [15.04.2023]. History.
<https://language-museum.org/about/history/>
- The J. Paul Getty Museum. [20.09.2022]. 2007 Complete Guide to Adult Audience Interpretive Materials: Gallery Texts And Graphics.
https://www.getty.edu/education/museum_educators/downloads/aaim_completeguide.pdf.

- The Smithsonian Institution. (1996). **Smithsonian Guidelines for Accessible Exhibition Design**. Smithsonian Institute.
- _____. [20.09.2022]. (2018). A Guide to Exhibit Development.
<http://exhibits.si.edu/wp-content/uploads/2021/09/SI-Guide-to-Interpretive-Writing-for-Exhibitions.pdf>
- _____. [20.09.2022]. (2021) The Smithsonian Institution's Guide to Interpretive Writing for Exhibitions.
<http://exhibits.si.edu/wp-content/uploads/2021/09/SI-Guide-to-Interpretive-Writing-for-Exhibitions.pdf>
- The Swann Report-Report of the Committee of Enquiry into the Education of Children from Ethnic Minority Groups 1985. [20.09.2021]. Education in England.
<http://www.educationengland.org.uk/documents/swann/swann1985.html>
- Tilden, F. (1977). **Interpreting Our Heritage**. The University of North Carolina Press.
- Tomasello, M. (2017). **İnsan İletişiminin Kökenleri**. İstanbul. Metis Bilim.
- Torun, Y. (2007). "Birinci Türk Dili Kurultayı ve Ceyhan Yörük Ağzı Kelimelerinin Derleme Sözlüğü'ndeki Kullanımları". **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, s. 573-579.
- Trench, L. [19.09.2022]. (2018) Gallery Text at the V&A: A Ten Point Guide.
<https://www.vam.ac.uk/blog/>
- Turkey. [19.09.2022]. Explore The World's Languages.
<https://www.ethnologue.com/region/WAS>
- Türkmen, E. C. (2017). Yapılarda Enerji Etkinliği Sağlayan Tasarım Kriterlerinin Geleneksel Mimari Bağlamında (Ayvalık) Küçükköy Örneğinde İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- UNESCO. [05.09. 2022]. (2001) Universal Declaration on Cultural Diversity.
http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13179&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
- _____. [05.09.2022]. Language Vitality and Endangerment.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000183699>
- _____. [05.09. 2022]. UNESCO Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi.
<http://www.unesco.org.tr/Pages/179/177/>
- _____. [19.10.2021]. 2009 Interactive Atlas.
<http://www.unesco.org/culture/languages-atlas>
- _____. [22.09.2022]. Atlas of the World's Languages in Danger. France: Unesco Digital Library.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000187026>
- _____. [21.09.2022]. Atlas of the Worlds's Languages in Danger.

- <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000192416>
- _____. [09.05.2020]. Müze ve Koleksiyonların Çeşitlilikleri ve Toplumdaki Görevlerinin Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin Tavsiye Kararı.
<http://www.unesco.org.tr/Pages/159/176/>.
- _____. [11.12.2022]. Investing in Cultural Diversity and Intercultural Dialogue: UNESCO World Report.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000184755>
- _____. UNESCO [05.04.2023]. 2003 Recommendation Concerning the Promotion and Use of Multilingualism and Universal Access to Cyberspace, 32 C/Resolutions, Resolution 41.
<https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-concerning-promotion-and-use-multilingualism-and-universal-access-cyberspace>
- UNESCO [05.04.2023]. 2022. Strategic Policy Framework for Multilingualism. Executive Board, 215th.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000382547/PDF/382547eng.pdf.multi>
- UNESCO [05.04.2023]. 2023. Implementation of standard-setting instruments, Part II : implementation of the 2003 Recommendation concerning the Promotion and Use of Multilingualism and Universal Access to Cyberspace - Consolidated report on the implementation of the Recommendation.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000384972/PDF/384972eng.pdf.multi>
- UNESCO [05.04.2023]. 2023a. Implementation of standard-setting instruments, Part II : implementation of the Recommendation concerning the Promotion and Use of Multilingualism and Universal Access to Cyberspace - analysis of the 2003 Recommendation.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000385130/PDF/385130eng.pdf.multi>
- Uralman, H. (2012). Müze Dokümantasyonunun Kapsamı. (ed.) Uralman, H; Ertürk, N. **Müzebilimin ABC'si**. İstanbul: Ege Yayınları.
- UTMK. [22.09.2022]. Kültürel İfadelerin Çeşitliliği Hakkında.
<https://www.unesco.org.tr/Pages/179/177/>
- Uygur, N. (1984). **Kültür Kuramı**. Büyük Fikir Kitapları Dizisi (8). Remzi Kitabevi.
- Ünsal, D. (2012). Müze, Katılım ve Yurttaşlık. (ed.) Uralman, H; Ertürk, N. **Müzebilimin ABC'si**. İstanbul: Ege Yayınları.
- Üstel, F. (2021). **Kültür Politikasına Giriş Kavramlar Modeller Tartışmalar**. İstanbul: İletişim.
- WIPO. [22.10.2022]. Traditional Knowledge and Intellectual Property. (WIPO)World Intellectual Property Organization.
<https://tind.wipo.int/record/28828>.

Witcomb, A. (2007). "A place for all of us? Museums and Communities". **Museums and Their Communities**, 133-156.

Word Reference. [20.10.2022]. English-Greek Dictionary.

<https://www.wordreference.com/gren/%CE%93%CE%91%CE%9C%CE%9F%CE%A5>

Yanık, C. (2012). "Dünyadaki Çokkültürlülük Tartışmaları Bağlamında Türkiye'de Çokkültürlülük Eleştirel Bir Bakış". Doktora Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstrileri Anabilim Dalı.

Yılmaz, İ. (2009). "Kültürel zenginlik bakımından Mardin". **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi** 9(4). s. 51-70.

Young, I. M. (1990). **Justice and the Politics of Difference**. Princeton University.

Zangwill, I. (1921). **The Melting Pot**.

Zingale, V. (2013). Bilingual Museums and Bilingual Visitor Experience: The South Tyrol Museum of Archaeology. Master's Thesis. University of Westminster.

Zora, H., Rudner, M., Magnusson, A. (2019). "The Role of Affective and Linguistic Prosody in the Cognitive Emotional Appraisal of Language". **Fifth International Conference on Cognitive Hearing Science for Communication**, (s.174-174). Linköping, Sweden.

Görüşmeciler Listesi

İstanbul Adalar Müzesi Kurucu Küratörü Deniz Koç Çeliker, kişisel görüşme, 14.04.2023.

İstanbul Adalar Müzesi Küratöryel Ekip Üyesi ve Metin Yazarı Korhan Atay, kişisel görüşme, 17.04.2023.

Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesi ve Dilek Sabancı Sanat Galerisi Müze Müdür Yardımcısı Pınar Çiftçi Yaşar, kişisel görüşme, 19.04.2023.

Ayvalık Küçükköy Müze Müdürü Ayşe Urul, kişisel görüşme, 28.04.2023.

EKLER

EK. 1

Görüşme Protokolü

Sayın,

Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı Müzecilik Yüksek Lisans Programı'nda yürütülen “Müze Metinlerinde Çokdillilik: Türkiye’den Üç Kent Müzesi İncelemesi” başlıklı tez kapsamında gerçekleştirdiğim araştırmaya davetimi kabul ettiğiniz için teşekkür ederim. Tezin amacı Türkiye’de yaşayan farklı kültürel topluluklara ait dillerin; kent müzelerinde kültürel çeşitlilik, kapsayıcılık ve katılımcılık yaklaşımı bağlamında müze sergi metnilerindeki temsiliyetlerin ve metnilerin üretim sürecindeki yöntemlerin tespit edilmesidir. Bu amaca yönelik olarak müze uzmanlarının Türkiye’de bulunan kent müzelerinin müze metin üretim süreçlerine dair bilgi, görüş ve önerilerini almaktayım. Görüşmede konu ile ilgili müzenizin metnileri hakkındaki deneyimlerinizi almak için size birtakım sorular sormak istiyorum. Görüşmeye dair açıklamalar aşağıda sunulmuştur:

- Araştırmaya katılım gönüllüdür. Her soruyu yanıtlamak zorunda değilsiniz.
- Verdiğiniz bilgilerin gizliliği muhafaza edilecektir.
- Araştırma sonucunda elde edilen bilgiler tezimde, akademik yayınlarda ve sunumlarda kullanılacak; bunların dışında herhangi bir amaçla kullanılmayacaktır.
- Görüşme süresince bazı notlar alacağım. Ayrıca sizin için de uygun ise açıklamalarınızı kaçırmamak adına görüşmemizi kaydetmek istiyorum. Kabul etmek istemiyorsanız reddedebilirsiniz.
- Görüşme yaklaşık bir saat sürecektir.
- Görüşmeye başlamadan önce sormak istediğiniz bir soru varsa sorabilirsiniz.

Görüşme sorularını aşağıda bulabilirsiniz. Görüşme sorularına verdiğiniz tüm yanıtlar araştırmam için çok değerli olup önerdiğiniz herhangi bir ek bilgi veya kaynak (çalışma sayfaları, broşürler, tanıtım materyalleri, online kaynaklar, ara rapor, değerlendirme raporu, vb. görsel ve yazılı materyaller) var ise ve benimle paylaşabilirseniz çalışmam için çok faydalı olacaktır. Bu araştırmaya gösterdiğiniz ilgi, ayırdığınız zaman ve desteğiniz için çok teşekkür ediyorum.

Saygılarımla,

Şerife Sinem Çelik

EK. 2

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

1. Müzenizin kuruluş süreci hakkında kısaca bilgi verebilir misiniz?
2. Müzenizde yer alan kalıcı koleksiyonlarınız ve süresiz sergileriniz hakkında bilgi verebilir misiniz?
3. Müzenizde süresiz sergilerde yer alan müze metinleri hakkında genel bilgi verebilir misiniz?
4. Müzenize ait süresiz sergilerde yer alan müze metinlerinin üretim süreci hakkında bilgi verebilir misiniz?
5. Müze metinlerinin içeriklerinde kapsayıcı müzecilik anlayışına bağlı olarak çokdillilik vizyonu hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
6. Paylaşmak istediğiniz başka bilgi, görüş ve öneriniz var mı? Varsa paylaşabilir misiniz?

EK. 3

Etik Kurul Raporu

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu

Toplantı Tarihi: 27.03.2023

Toplantı No: 2023.03

SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU
TOPLANTI KARARI

Yürütücülüğünü Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü öğretim üyelerinden Doç. Dr. Kerem Karaosmanoğlu danışmanlığında lisansüstü öğrencisi ŞERİFE SINEM ÇELİK tarafından yapılacak olan "Müze Metinlerinde Çokdillilik Türkiye'Den Üç Kent Müzesi İncelemesi" adlı çalışma ve bu çalışmada kullanılacak veri toplama araçları ve yöntemlerine ilişkin bilgilerde etiğe aykırı herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

Etik Kurul Üyeleri

Prof. Dr. Murat DONDURAN
Başkan

Prof. Dr. Ali ERYILMAZ
Üye

Prof. Dr. Gülhayat GÖLBAŞI ŞİMŞEK
Üye

Prof. Dr. Yasin ŞEHİTOĞLU
Üye

Doç. Dr. Mehmet Emin KAHRAMAN
Üye

Doç. Dr. Senay OĞUZTİMUR
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Güzin AKYILDIZ
Üye

Taş Bina A-2013 Oda Davutpaşa Kampüsü Esenler/İstanbul Tel: (0212) 383 31 18
E-posta: sbemdr@yildiz.edu.tr - Web: sbe.yildiz.edu.tr
Rapor Doğrulama Adres: "etik.yildiz.edu.tr/dogrula" Rapor No: 20230301974 Doğrulama Kodu: Ssf2b